ΠΕΤΑΛΩΤΗΣ Η. ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΟΣ Ε.Α΄ Κ.Υ. ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑ Η ΛΑΥΡΙΩΤΙΣΣΑ

Η ΠΡΟΣΤΑΤΙΔΑ ΤΟΥ ΒΑΛΤΕΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

ΣΕΡΡΕΣ 2018

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑ Η ΛΑΥΡΙΩΤΙΣΣΑ

Η ΠΡΟΣΤΑΤΙΔΑ

ΤΟΥ ΒΑΛΤΕΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑ Η ΛΑΥΡΙΩΤΙΣΣΑ

Η ΠΡΟΣΤΑΤΙΔΑ

ΤΟΥ ΒΑΛΤΕΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

ΠΕΤΑΛΩΤΗΣ Η.ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΟΣ Ε.Α΄ Κ.Υ. ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

ΣΕΡΡΕΣ 2018

ISBN: 978-960-93-9701-8

ΠΕΤΑΛΩΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΟΥ ΗΛΙΑ

ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΟΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΥΓΕΙΑΣ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

Τηλ. Κινητό: 693 9410534

e-mail: npetalo@yahoo.gr

ΣΕΡΡΕΣ 2018

ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σιδηροκάστρου κ. Μακάριος Α΄.

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

Γιά νά μιλήσει κανείς γιά τήν τέχνη τῆς ἁγιογραφίας τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας χρειάζεται προετοιμασία ἀνάλογη μέ ἐκείνη πού κάνει ὁ εὐσεβής καί ἀφοσιωμένος στό σπουδαῖο ἔργο του ἁγιογράφος. Δηλαδή νηστεία, σωματική καί πνευματική καθαρότητα, προσευχή καί πολλή εὐλάβεια καί κατάνυξη. Καί τοῦτο, γιατί ἄν πλησιάσει κανείς ἀπροετοίμαστος τήν ὀρθόδοξη ἁγιογραφία δέν πρόκειται νά καταλάβει ἀπολύτως τίποτε. Εἶναι σάν τά τροπάρια τῆς Ἐκκλησίας καί σάν τό Εὐαγγέλιο, πού ἅμα δέν τά πλησιάζει κανείς μέ ταπείνωση καί μέ καθαρότητα καρδιᾶς, ὅσο μορφωμένος κι ἄν εἶναι κατά κόσμον, πάντα θά μένει ἔξω ἀπό τά σωτήρια νοήματά του.

Πρέπει ἀκόμη νά μάθει τή μυστική γλῶσσα τῆς Θείας Λειτουργίας μέ τήν ὁποία ἐργάζονται οἱ λεγόμενες λειτουργικές τέχνες τῆς Ὀρθοδοξίας πού διακονοῦν ὅλες μαζί τόν ἅγιο σκοπό τῆς Θείας Λειτουργίας, τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Καί ἡ γλῶσσα αὐτή δέν ἔχει τίποτε κοινό μέ τή γλῶσσα καί τήν ὁρολογία πού χρησιμοποιοῦν οἱ ἄλλες τέχνες, οἱ κοσμικές, οἱ ἀνθρώπινες, πού εἶναι ἁπλά καί μόνον αἰσθητικές, σαρκικές. Τήν ἱερή ὅμως καί λειτουργική τέχνη τῆς ἁγιογραφίας ἀδυνατεῖ νά συλλάβει ὁποιαδήποτε αἰσθητική. Γιατί ἡ ἁγιογραφία βρίσκεται πέρα καί πάνω ἀπό κάθε αἰσθητική. Εἶναι ὑπέρ - αἰσθητική, δηλαδή πνευματική.

Αὐτή λοιπόν τή γλῶσσα κι αὐτή τήν αἴσθηση ὀφείλουμε νά ἀποκτήσουμε γιά νά καταλάβουμε τά βαθύτερα νοήματα πού μᾶς προσφέρει ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας, τῆς Οἰκονόμισσας, τῆς Λαυριώτισσας, τῆς προστάτιδας τοῦ Βαλτεροῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σιδηροκάστρου. Τό τί εἰκονίζει καί ποιούς παριστάνει, γιά ποιό λόγο ἱστορήθηκε, ποῦ εἶχε θησαυρισθεῖ, πῶς ἦλθε καί τοποθετήθηκε στόν Ἱερό Ναό Ἁγίας Τριάδος τῆς ἐνορίας τοῦ Βαλτεροῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σιδηροκάστρου, ποιοί τήν εἶχαν καί πῶς διεσώθη, ὅλα αὐτά εἶναι οἱ μυστικές, ἅγιες καί θαυμαστές πτυχές ἑνός ἔργου πού γιά ἄλλους ἴσως νά ἔχει

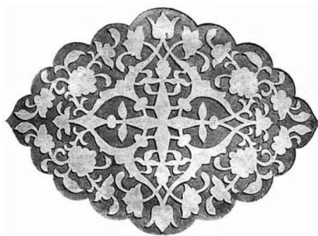
μόνο κάποια ἱστορική ἀξία, γιά τούς πολλούς ὅμως, αὐτούς πού πιστεύουν, κρύβει μυστικά νοήματα, "λαλεῖ" στίς ψυχές τους καί οἰκονομεῖ κατά θαυμαστό τρόπο ὅλα ὅσα τά μάτια της ψυχῆς μας βλέπουν καί πού "ὀφθαλμός οὐκ οἶδε καί οὖς οὐκ ἤκουσε".

Ὅλα ὅσα ἀφοροῦν τό "μυστήριο" τῆς Εἰκόνος αὐτῆς τά ἀποκαλύπτει κατά τά ἀνθρώπινα μέτρα καί μᾶς τά ἀναλύει θαυμαστά καί προσπαθεῖ νά τά ἀποκρυπτογραφήσει ὁ ἐξαίρετος ἰατρός τοῦ Κέντρου Ὑγείας Σιδηροκάστρου κ. Νικόλαος Πεταλωτής, ὁ ὁποῖος μέ πίστη καί ἰδιαίτερη εὐλάβεια "προσκυνᾶ τό θαῦμα" καί τό καταγράφει μέ ἔμπνευση Θεοῦ καί τήν προστασία τῆς Παναγίας μας. Γι' αὐτό καί τόν συγχαίρουμε ἰδιαίτερα γιά τόν κόπο καί τό μόχθο αὐτῆς τῆς ἐργασίας πού διαλαλεῖ καί μέ τόν τρόπο αὐτό τά μεγαλεῖα καί τά θαύματα τοῦ Κυρίου καί Θεοῦ μας καί τῆς Παναγίας Μητέρας του τῆς Οἰκονόμισσας. Ὅπως ἐπίσης συγχαίρουμε τόν ἄξιο ἐφημέριο τῆς ἐνορίας τόν π. Ἀλέξιο Καρυπίδη γιά τήν προσπάθεια καί τόν κόπο νά τή διαφυλάξει καί νά την προβάλει, τήν συντηρήτρια καί ὅλους τούς εὐλαβεῖς ἐνορῖτες μας πού μέ ἀγάπη τιμοῦν τά ἱερά καί τά ὅσιά μας, τήν πίστη τῶν πατέρων μας καί τούς ἑαυτούς τους.

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

ὁ Σιδηροκάστρου Μακάριος

Ο ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στον Ι.Ν. Αγίας Τριάδος στο χωριό Βαλτερό Σερρών, της Ιεράς Μητροπόλεως Σιδηροκάστρου, θησαυρίζεται μία σπάνια εικόνα. Απεικονίζει την Παναγία ένθρονη βρεφοκρατούσα και φέρει τα επίθετα «Οικονόμισσα» και «Λαυρώτισσα». Αριστερά της εικονίζεται ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης, ο κτήτορας της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους. Κρατάει ένα ομοίωμα του Καθολικού της Μονής στα χέρια του και το προσφέρει στην Παναγία και τον Χριστό. Δεξιά, σύμφωνα με την επιγραφή, εικονίζεται ο ηγεμόνας της Ουγγροβλαχίας Λάδουλας που προσφέρει στην Παναγία και τον Χριστό τρία ειλητά, που συμβολίζουν τις δωρεές του προς την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας.

Αυτή η μεγάλων διαστάσεων εικόνα, προέρχεται από ένα μικρό μονύδριο του Προφήτη Ηλία, κοντά στο χωριό Μπασλίκι/Μπασίκι της Κεσσάνης της Ανατολικής Θράκης. Οι κάτοικοι του εγκαταστάθηκαν στο σημερινό Βαλτερό Σερρών και τοποθέτησαν την εικόνα στον Ι.Ν. Αγίας Τριάδος, τον ενοριακό ναό του χωριού.

Το 2017 ύστερα από την ευλογία του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Σιδηροκάστρου κ. Μακαρίου Α΄, τις άοκνες προσπάθειες του εφημέριου του ναού Αιδεσιμολογιώτατου Πρωτοπρεσβύτερου π. Αλέξιου Καρυπίδη και την εγκάρδια συμπαράσταση των ευλαβών κατοίκων του Βαλτερού, άρχισε η συντήρηση της εικόνας από την Συντηρήτρια εικόνων κ. Αθηνά Ντούση. Στις 30 Σεπτεμβρίου 2017, μετά από μία συγκινητική τελετή, η εικόνα ενθρονίστηκε στο νέο της προσκυνητάριο στον Σολέα του ναού. Μετά την τελετή ακολούθησε στην αυλή του ναού παραδοσιακό γλέντι με θρακιώτικους χορούς από το χορευτικό συγκρότημα της Νεανικής Εστίας του Ιερού Ναού Ζωοδόχου Πηγής Αμπελοκήπων Θεσσαλονίκης. Η συντήρηση της εικόνας όμως ολοκληρώθηκε τον Μάιο του 2018.

Το βιβλίο αποτελείται από εφτά κεφάλαια:

Στο πρώτο αναφέρεται ο βίος του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη και λίγα στοιχεία για την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται ο λόγος για τον οποίο η Παναγία πήρε το επίθετο «Οικονόμισσα», η εμφάνιση της στον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη, οι ιερές εικόνες της Παναγίας με το επίθετο «Οικονόμισσα» που φυλάσσονται στη Μονή και εκτός αυτής και οι εικονογραφικοί τους τύποι.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται η εικόνα που φυλάσσεται στο Ι.Ν. Αγίας Τριάδας Βαλτερού και αναλύονται επιμέρους ζητήματα που αφορούν την ταυτότητα του ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας και την παλαιά πρόσοψη του Καθολικού της Μονής. Το κεφάλαιο τελειώνει με μία συνοπτική περιγραφή της συντήρησης της εικόνας από την κ. Αθηνά Ντούση.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξιστορείται συνοπτικά με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία η ιστορία της εικόνας από τον 16^{ο} αιώνα έως το 1933. Στο πέμπτο κεφάλαιο εξιστορείται η τελετή ενθρόνισης της εικόνας στον Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού, στο έκτο οι σχέσεις των Ηγεμόνων της Βλαχίας με την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας και στο έβδομο οι σχέσεις της περιοχής των Σερρών με την ίδια Μονή. Στο τέλος παρατίθεται συγκεντρωμένη η βιβλιογραφία.

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Σιδηροκάστρου κ. Μακάριο Α΄ για την ευλογία που έδωσε να μελετήσω την εικόνα, την πρόθυμη συμπαράστασή του σε κάθε βήμα της έρευνας και για το θαυμάσιο προλογικό σημείωμα του παρόντος βιβλίου.

Ευχαριστίες οφείλω στον αιδεσιμολογιώτατο Πρωτοπρεσβύτερο π. Αλέξιο Καρυπίδη για την εγκάρδια και ολόθερμη συνεργασία. Θα πρέπει να ευχαριστήσω τον κ. Δημήτριο Μαρθάρη για τις πολύτιμες

πληροφορίες που συγκέντρωσε, σχετικά με το ιστορικό της εικόνας και την τελετή της ενθρόνισής της στις 30 Σεπτεμβρίου του 2017 και την καλοσύνη του να μου τις διαθέσει.

Ευχαριστώ την συντηρήτρια εικόνων κ. Αθηνά Ντούση για την όμορφη συνεργασία, την ανταλλαγή απόψεων και πληροφοριών και την άδεια χρήσης των φωτογραφιών της εικόνας πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη συντήρηση και τον οσιολογιώτατο π. Πατάπιο Καυσοκαλυβίτη για το πολύτιμο εικονογραφικό υλικό που μου διέθεσε και τις εύστοχες επισημάνσεις του.

Ξεχωριστά θα ήθελα να ευχαριστήσω την κ. Καλλιόπη Γιάνναρου, Μαία στο Κ.Υ. Σιδηροκάστρου και εξαίρετη συνάδελφο, η οποία μου μίλησε για την εικόνα του Βαλτερού και με βοήθησε στα αρχικά στάδια της μελέτης και τον ξάδελφο της, Αιδεσιμολογιώτατο Πρωτοπρεσβύτερο π. Στέφανο Γιάνναρο για τις πολύτιμες πληροφορίες που μας παρείχε.

Συγχρόνως ευχαριστώ την κ. Γρεασίδου Δέσποινα, την αγαπητή συνάδελφο κ. Μαριάννα Καπαγεωργιάδου νοσηλεύτρια στο Κ.Υ. Σιδηροκάστρου και τον σύζυγο της κ. Κωνσταντίνο Αδαμάκη για τις σπάνιες πληροφορίες που μου παρείχαν μέσα από αναμνήσεις συγγενικών τους προσώπων.

Ευχαριστές οφείλω στον αιδεσιμολογιώτατο Πρωτοπρεσβύτερο π. Ιορδάνη Θεμελίδη, Διευθυντή της Εκκλησιαστικής Βιβλιοθήκης «Μυριόβιβλος», της Ι.Μ. Σερρών και Νιγρίτης και στο προσωπικό της Βιβλιοθήκης.

Επισης ευχαριστώ την κ. Δώρα Παπαδημητρίου, φιλόλογο του Α.Π.Θ., υπεύθυνη του Φροντιστηρίου «Φως» στις Σέρρες, τον κ. Βασίλη Λιούρα, Διευθυντή Σπουδών της Σχολής Πληροφορικής «European Computer Academy» στις Σέρρες, που είχαν την επιμέλεια της διόρθωσης των κειμένων του βιβλίου και τους Γιώργο Σεραφείμ, Στέλιο Ιωαννίδη και Νίκο Λαζαρίδη του ατελιέ γραφικών τεχνών «Ένθεσις» στις Σέρρες για τον σχεδιασμό του εξώφυλλου και την όλη βοήθεια τους στην εκτύπωση του βιβλίου.

Δεν θα μπορούσα να ξεχάσω τους γονείς μου Ηλία και Μαρία Πεταλωτή, την αδελφή μου Ράνια, την Άννα και τις αδελφές Αλεξία και Σοφία Ιωαννίδου.

Αυτή η μελέτη δεν θα ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί ολοκληρωμένη χωρίς την ύπαρξη της ψηφιακής Βιβλιοθήκης «Αγιορείτικη Βιβλιοθήκη» ενός πνευματικού και πολιτιστικού θησαυρού στο Διαδίκτυο.

Θα ήθελα να ζητήσω συγνώμη για τυχόν λάθη και παραλείψεις και θα παρακαλούσα οποιονδήποτε έχει περισσότερα στοιχεία για τα θέματα που αναλύονται στο βιβλίο να επικοινωνήσει μαζί μου.

Ο συγγραφέας

Πεταλωτής Νικόλαος του Ηλία

Οδοντίατρος Επιμελητής Α΄

Κέντρου Υγείας Σιδηροκάστρου Σερρών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΚΑΙ Ο ΚΤΗΤΟΡΑΣ ΤΗΣ ΟΣΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ο ΑΘΩΝΙΤΗΣ

Ο ΟΣΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ο ΑΘΩΝΙΤΗΣ

Ο Όσιος Αθανάσιος (εικ. 2), κατά κόσμον Αβραάμιος, καταγόταν από την Τραπεζούντα του Πόντου. Σε μικρή ηλικία απεβίωσαν και οι δύο του γονείς. Την κηδεμονία του ανέλαβε η μοναχή θεία του. Αργότερα ο Αβραάμιος υιοθετήθηκε από έναν αυλικό αξιωματούχο και σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη. Παρόλη τη μεγάλη πρόοδο του στις επιστήμες, γεννήθηκε μέσα στην ψυχή του η επιθυμία να γίνει μοναχός. Γι' αυτό, πήγε στο όρος του Κυμινά της Μικράς Ασίας σε ένα μοναστήρι του οποίου ηγούμενος ήταν ο Μιχαήλ, ο επονομαζόμενος Μαλείνος. Εκεί ως μικρόσχημος μοναχός έλαβε το όνομα Αθανάσιος και γνώρισε τον ανιψιό του ηγουμένου και γέροντα του, τον στρατηγό Νικηφόρο Φωκά. Σύντομα ο Αθανάσιος έγινε ο πνευματικός του Φωκά και δέθηκαν με στενή φιλία.

Επειδή όμως ο Αθανάσιος έφθασε σε ύψιστα σημεία αρετής και τον τιμούσαν όλοι, αποφάσισε να φύγει από τη Μονή του Κυμινά και το 957 ήρθε στον Άθωνα κοντά σε ένα γέρο ασκητή, υπακούοντας σ' αυτόν με μεγάλη ταπεινοφροσύνη. Εν συνεχεία μετά από Θεία αποκάλυψη, έφυγε από εκεί και πήγε στα ενδότερα του Αγίου Όρους. Ύστερα από παράκληση του Νικηφόρου Φωκά πήγε στην Κρήτη κατά την διάρκεια της εκστρατείας για την απελευθέρωση του νησιού από τους Σαρακηνούς (Άραβες).

Επιστρέφοντας το 961 στο Άγιο Όρος, ύστερα από πολλές παρακλήσεις του Νικηφόρου Φωκά άρχισε να οικοδομεί την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Το 963 ο Νικηφόρος Φωκάς στέφθηκε αυτοκράτορας των Ρωμαίων και παρόλο που δεν τήρησε την υπόσχεση του να μονάσει και ίδιος, έδωσε πολλές και σημαντικές δωρεές για την οικοδόμηση της Μονής. Η οικοδόμηση της Μονής συνεχίστηκε με την βοήθεια του αυτοκράτορα Ιωάννη Τσιμισκή. Ο Όσιος Αθανάσιος μετά από πολλούς πνευματικούς αγώνες, σωματικούς κόπους και φροντίδες για την Ι.Μ. Μεγίστη Λαύρας, τραυματίστηκε θανάσιμα ύστερα από πτώση της κόγχης του Ιερού του Καθολικού και εκοιμήθη στις πέντε Ιουλίου μεταξύ των ετών 1001-1004. Η ιερά μνήμη του τιμάται κάθε χρόνο στις πέντε Ιουλίου[1,2]. Πνευματικά τέκνα του Οσίου Αθανασίου και όσιοι της Εκκλησίας μας είναι οι κτήτορες των Ι.Μ. Βατοπαιδίου, Ιβήρων και Δοχειαρίου[3].

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ ΣΤΟ ΑΓΙΟΣ ΟΡΟΣ

Η Ιερά Μονή Μεγίστη Λαύρας (εικ. 1,3,4,72), είναι η αρχαιότερη μονή στο Άγιον Όρος, τιμάται επ' ονόματι του Οσίου Αθανασίου και κατέχει την πρώτη θέση στην ιεραρχία των Αγιορείτικων Μονών. Αποτέλεσε πρότυπο για τις άλλες μονές, οι οποίες μιμήθηκαν την αρχιτεκτονική αλλά και τον τρόπο λειτουργίας (Τυπικό) της Μονής. Είναι κτισμένη σε πλάτωμα στο νοτιανατολικό άκρο της χερσονήσου, στη θέση αρχαίας μικρής κώμης.

Το όνομα Μεγίστη Λαύρα συνδυάζει τα δύο χαρακτηριστικά της Μονής, δηλαδή ως προς το μέγεθος και των αριθμό των μοναχών είναι λαύρα και ως προς τη μορφή του βίου είναι μονή. Ο ηγούμενος της Ι.Μ.

---

1 Για τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία βλ. Νικόδημος μοναχός Μπιλάλης Αγιορείτης, *Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης*, τόμος Α΄, εκδ. Παρουσία, 2000. *Ο Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης*, Ιερόν Κοινόβιον Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, εκδ. Ορμύλια, 2003. Μωυσής Μοναχός Αγιορείτης, *Οι Άγιοι του Αγίου Ορους*, εκδ.Μυγδονία, 2008, σ. 159-162. Όσιος Αθανάσιος ο εν Άθω και συν αυτώ έξι μαθητές του, Ορθόδοξος Συναξαριστής, http://www.saint.gr/2003/saint.aspx

2 Νικόδημος Λαυριώτης, *Μεγίστη Λαύρα του Αγίου Αθανασίου Αγίου Όρους, Εικονογραφημένος Οδηγός, Προσκυνητάριον, υπό Γέροντος Ιερομονάχου Νικοδήμου Λαυριώτου*, Έκδοσις Μεγίστης Λαύρας 1998, σ. 7-9.

3 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Ιστορικόν Προσκυνητάριον Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας, έγραψε Προηγ. Καλλλίστρατος Λαυριώτης, εχορήγει Προηγ. Βασίλειος Λαυριώτης, έκδοσις Δευτέρα βελτιωμένη και εικονογραφημένη*, Αθήναι 1976, σ.13.

Μεγίστης Λαύρας είχε μεγάλο κύρος και η «σφράγγιση» του, δηλαδή η επίσημη χειροτονία και αναγνώριση του γινόταν στην Κωνσταντινούπολη, όπως και του Πρώτου του Αγίου Όρους[4].

Η Μονή μοιάζει με μεσαιωνική οχυρωμένη πολιτεία με οικοδομήματα από τον 10ο αι. μέχρι σήμερα που δημιουργούν ένα αρμονικό σύνολο. Περιβάλλεται από τείχος με πύργους και πολεμίστρες. Στην αυλή βρίσκονται το Καθολικό, η Φιάλη, η Τράπεζα με τα βοηθητικά κτήρια της, παρεκκλήσια και περιμετρικά της, τα υπόλοιπα οικοδομήματα.

Στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας μόνασαν πολλοί Άγιοι της Εκκλησίας μας[5]. Η ιστορία της είναι πολυκύμαντη με τεράστια προσφορά στην Ορθοδοξία και στο Έθνος. Στη Μονή έζησαν και απεβίωσαν 23 Πατριάρχες, 137 αρχιερείς, 180 ηγούμενοι και πολλές χιλιάδες μοναχών.

Στη Μονή διαφυλάσσονται πολλά ιερά κειμήλια και θαυματουργές εικόνες με σημαντικότερο τα τεμάχια του Τίμιου Σταυρού και πολλά λείψανα αγίων. Συγχρόνως διασώζει εξαιρετικής τέχνης και σπανιότητας έργα αργυροχρυσοχοΐας, χρυσοκεντητικής, εικόνες, τοιχογραφίες και χειρόγραφα. Αξίζει να αναφερθεί ότι τον 18ο αι., για μικρό διάστημα στη Μονή λειτούργησε τυπογραφείο, ένα από τα ελάχιστα στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

Σήμερα η Μονή είναι κοινοβιακή και ηγείται στην πρώτη τετράδα των μονών του Αγίου Όρους, δίνοντας κάθε πέντε χρόνια τον Πρωτοεπιστάτη. Στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας ανήκουν οι Ι. Σκήτες της Αγίας Άννας, Καυσοκαλυβίων και η Ρουμάνικη του Προδρόμου, κελλιά στις περιοχές Προβάτα, Μορφωνού, Κερασιά, Άγιος Νείλος, Καρυές, έξι καθίσματα και ησυχαστήρια στις περιοχές Κατουνάκια, Άγιος Βασίλειος, Βουλευτήρια, Βίγλα και Καρούλια[6].

Εικ. 1. Απεικόνιση της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας και του Όρους τους Άθωνος. Αγιορείτικη Χαλκογραφία του 1868.

4 *Οι θησαυροί του Αγίου Όρους, Εικονογραφημένα χειρόγραφα*, τόμος 3, «Μονή Μεγίστης Λαύρας», Εκδοτική Αθηνών 1979, σ. 12-14.
5 Παύλος Μοναχός Λαυριώτης, *Λαυριωτικόν Αγιολόγιον*, Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας, Άγιον Όρος 2010.
6 *Οι θησαυροί του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 19, 22, Νικόδημος Λαυριώτης, *Μεγίστη Λαύρα Αγίου Αθανασίου*, ό.π., σ. 83.

Εικ. 2. Ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης στη τέχνη του Αγίου Όρους. Αριστερά: Μικρογραφία του 11^{ου}-12^{ου} αι. του Κώδικα Ε 194 της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Κέντρο: Τοιχογραφία στο Πρωτάτο, τέλη 13^{ου} αι. Δεξιά: Εικόνα της Ι.Μ. Παντοκράτωρος του 14^{ου} αι.

Εικ. 3. Παλιά (τέλη 19^{ου}-αρχές 20^{ου} αι.) και σύγχρονη φωτογραφία της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας.

Εικ. 4. Άνω: Σύγχρονη άποψη της Μονής από αέρος. Κάτω: Μακέτα της Μονής. Διακρίνεται η Είσοδος, το Παρεκκλήσιο της Κουκουζέλισσας, η Τράπεζα, το Καθολικό, η Φιάλη και το Παρεκκλήσιο του Αγίου Μιχαήλ Συνάδων. Η μακέτα εκτέθηκε το 2016 στην Ι.Μ. Σπηλαίων (Πετσέρσκαγια Λαύρα) στο Κίεβο της Ουκρανίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΣΤΟΝ ΟΣΙΟ ΑΘΑΝΑΣΙΟ ΤΟΝ ΑΘΩΝΙΤΗ ΚΑΙ Η ΥΠΟΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΟΤΙ ΑΥΤΗ ΘΑ ΕΙΝΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Σε όλα τα μοναστήρια του Αγίου Όρους υπάρχει το διακόνημα του Οικονόμου. Μόνο στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας δεν υπάρχει Οικονόμος αλλά Παραοικονόμος. Ο Παραοικονόμος διευθετεί τις αναγκαίες εργασίες, επιβλέπει τεχνίτες και εργάτες και κρατάει τα κλειδιά των αποθηκών[7]. Στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας Οικονόμος είναι η ίδια η Κυρία Θεοτόκος σύμφωνα με την υπόσχεση που έδωσε στο Όσιο Αθανάσιο.

Ο Ρώσος μοναχός Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι εξιστορεί με τον δικό του γλαφυρό τρόπο την εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο: «Ότε ο Όσιος Πατήρ ημών Αθανάσιος παρακινούμενος υπό του ευσεβεστάτου Βασιλέως Νικηφόρου Φωκά προς ίδρυσιν της Μονής, ηναγκάσθη ένεκα της ελλείψεως χρημάτων και τροφίμων εν έτει 962 μ.Χ. να αφήση τη Μονήν και να φύγη δια τας Καρυάς (την πρωτεύουσα του Αγίου Όρους) κρυφίως και περίλυπος, καθ' οδόν δύο ώρας σχεδόν μακράν της Μονής ηπήντησεν μίαν γυναίκα έκλαμπρον και πολλήν ωραίαν.

Όταν την είδε ο Άγιος έξαφνα εταράχθη και έλεγε καθ' ευατόν: «Εγώ έως τώρα παντελώς εδώ δεν είδα γυναίκα, αύτη δε που φαίνεται θα είναι φαντασία». Ως δε επλησίασε κοντά του η φαινομένη ήρχισε να του λέγη: «Πόθεν εδώ οδεύεις, Αθανάσιε και που πηγαίνεις»; Εκπλαγής δε ο Άγιος της λέγει: «Ποια είσαι εσύ, οπού μου ομιλείς και γνωρίζεις και το όνομά μου;» -«Εγώ είμαι η Μήτηρ του Κυρίου και Προστάτις σου. Πες μου που πηγαίνεις και διατί άφησες την Λαύραν που κτίζεις και έφυγες;». Απεκρίθη ο Άγιος: «Δεν πιστεύω πως είσαι εσύ η Κεχαριτωμένη, αν δεν ιδώ από εσένα σημείον και τότε να βεβαιωθώ, διότι πολλαί είναι αι τέχναι και παγίδες του δαίμονος, και δια τούτο δειλιώ εις αυτά που μου λέγεις». Τότε του λέγει η Δέσποινα: «Δίκαιον έχεις Αθανάσιε και χαίρομαι δια την διάκρισίν σου. Αλλά εγώ δεν είμαι φαντασία, όμως αφού δειλιάς, ιδού ένα σημείον δια να πιστεύσης. Κτύπησε με την ράβδον σου την πέτραν αυτήν όπου ευρίσκεται έμπροσθεν σου σταυροειδώς, εις το Όνομα της Παναγίας Τριάδος και με την χάριν του Υιού και Θεού μου θα αναβλύση ύδωρ καθαρόν και διαυγέστατον και τέλος δεν θα έχει. Και θα τρέχει πάντοτε και ούτε θα πληθύνη τον χειμώνα, ούτε θα λιγοστεύη το καλοκαίρι».

Τότε ο Άγιος Πατήρ, ως άλλος Μωυσής, εκτύπησε την πέτραν σταυροειδώς με την ράβδον του και, ω, του θαύματος, αμέσως ανέβλυσε εκ της ξηράς πέτρας διαυγέστατον ύδωρ, το οποίον τρέχει πραγματικώς μέχρι σήμερον το ίδιον (εικ. 5). Του λέγει τότε η Θεοτόκος: «Θέλω εδώ να μου κτίσης εκκλησίαν και να έρχωνται από την μονήν να κάμνουν Θεία Λειτουργίαν συχνά». Όταν ο Άγιος είδε αυτό το θαύμα, έπεσεν εις τους πόδας της Παναγίας και παρακαλούσε να τον συγχωρήσει που δεν επίστευσεν από την αρχήν, λέγοντας: «Συγχώρησόν μοι, Μήτερ του Θεού, διότι έσφαλα και πρόσταξέ με να ποιήσω ότι θέλεις και ορίζεις». Η δε ηρώτησεν αυτόν που πηγαίνει. Ό Άγιος αμέσως ανέφερε καταλεπτώς την υπόθεσιν. Του λέγει τότε η Θεοτόκος: «Γύρισε οπίσω τέκνον μου Αθανάσιε και θα τα ευρής όλα έτοιμα δια να τελειώσης το έργον και από την σήμερον να μη τολμήση κανείς να βάλη Οικονόμον εις την Λαύραν μου, διότι εγώ θα είμαι Οικονόμισσα της Λαύρας, έως της συντελείας των αιώνων».

Όταν επέστρεψε ο Όσιος στη Μονή και αφού πέρασε την κεντρική πύλη και μπήκε στην αυλή, ξαναείδε την Παναγία, η οποία τον οδήγησε στην αποθήκη της Μονής γεμάτη από κάθε αγαθό που υπήρχε λίγο πριν σε έλλειψη. Η Παναγία επιβεβαίωσε τον Όσιο ότι αυτή θα είναι η Οικονόμος της Μονής μέχρι της

7 Β.Γ. Μπάρκσι., *Τα ταξίδια του στο Άγιον Όρος, 1725-1726, 1744-1745 με τη φροντίδα και τα σχόλια του ακαδημαϊκού Παύλου Μυλωνά*, εκδ. Αγιορείτικη Εστία-Μουσείο Μπενάκη, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 598 υποσ. 238-239.

συντέλειας του κόσμου και εξαφανίστηκε. Σύμφωνα με την παράδοση το σιδερένιο ραβδί με το οποίο χτύπησε τον βράχο σώζεται στον παρεκκλήσιο του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη, το επονομαζόμενο της κουράς[8]. Ο Λαυριώτης μοναχός Παύλος ο ιατρός, στο βίο του Οσίου που διασκεύασε στη δημοτική και εκδόθηκε στην Αθήνα το 1956 προσθέτει ότι η Παναγία υποσχέθηκε να είναι αυτή η Οικονόμισσα της Μονής «εάν οι μοναχοί θα είναι πρόθυμοι και άγρυπνοι εις τα ιερά καθήκοντα των. Παράγγειλε (είπε στον Αθανάσιο) να μη αμελώσιν τας υποσχέσεις του Σχήματος, την Ακολουθίαν και τας προσευχάς των. Τοιαύτα είπεν η Θεοτόκος και έγινεν άφαντη»[9].

Ο Μακάριος Τριγώνης στο Προσκυνητάριο του (1772) περιγράφει το θαύμα και το Αγίασμα ως εξής: «Ευγαίνωντας δε από αυτήν την Αγίαν και Μεγίστην Λαύραν (κατευθυνόμενοι βόρεια) και περιπατώντας δεν έμπροσθεν διάστημα αρκετόν, ευρίσκεις επάνω εις την στράταν πάλιν το Αγίασμα του Αγίου Πατρός ημών Αθανασίου, το οποίον είναι αληθινά πηγή ύδατος ζώντος και είναι η διήγησίς του ως εν συντομία αυτή.

Εστεναχωρήθη μια φοράν ο Άγιος Αθανάσιος από τα αναγκαία της τροφής, και μην έχωντας άλλο τι να κάμη, ανεχώρησεν από την Λαύραν λυπούμενος, και πηγαίνωντας εις ταις Καρυαίς, τον υπήντησεν αυτού, όπου είναι το Αγίασμα, η Πανάμωμος Δέσποινα Θεοτόκος, η έτοιμη ελπίς των απηλπισμένων και του είπεν να γυρίση οπίσω εις την Λαύραν του, εις την οποίαν θέλει εύρη όλα τα αναγκαία πλουσιοπάροχα. Και από του νυν και εις το εξής (του είπεν η Κυρία Θεοτόκος) εγώ θέλω είμαι Κυβερνήτις και Οικονόμος της Λαύρας σου, και μην τολμήσετε πλέον έως οπού στέκεται ο Κόσμος να βάνετε Οικονόμον. Και δια να βεβαιωθείς αυτά όπου σου σε λέγω, κτύπησε, του είπε, σταυροειδώς την πέτραν και παρευθείς (ω του θαύματος) ανέβλυσε νερόν υπέρμετρον και γλυκύτατον, το οποίον και έως της σήμερον τρέχει θαυμασίως, και το θαύμα κηρύττει εις όλους, και μεγάλον ιατρικόν γίνεται εις εκείνους οπού το πίουν με ευλάβειαν. Και λοιπόν κατά την προσταγήν της Κυρίας ημών γυρίζωντας οπίσω εις την Λαύραν ο Άγιος, ήυρεν όλα τα αμπάρια, και τα αγγεία γεμάτα από όσα πρότερον εχρειάζοντο. Και εις αυτά τα ίδια έως της σήμερον βάνουν τα αναγκαία οι Πατέρες, ήγουν σιτάρι, λάδι, και τα λοιπά. Εις το δοχείον (αποθήκη) αυτό, εις το οποίον είναι τα ρηθέντα αγγεία, είναι Ιστορία της Κυρίας Θεοτόκου παλαιοτάτη, και άπτει έμπροσθεν της κανδήλιον ακοίμητον. Από τότε δε μέχρι του νυν κατά την παραγγελίαν της Δέσποινας ημών Θεοτόκου δεν βάλλεται Οικονόμος εις την Αγίαν ταύτην Λαύραν, αλλά είμεθα βέβαιοι πως η χάρις και η προστασία της μας τα προφθαίνει όλα, και τα οικονομεί ως πάνσοφος και πανάριστος Οικονόμος»[10].

Παρόμοια είναι και η διήγηση του Γεροπροηγούμενου και Σκευοφύλακα Σάββα στο Προσκυνητάριο του[11].

Υπάρχει και μία άλλη χαριτωμένη παραλλαγή. Όταν ο Όσιος Αθανάσιος εγκαταστάθηκε στα Μέλανα (εκεί που είναι σήμερα χτισμένη η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας) ερχόταν πλήθος μοναχών για να υποταχθούν σε

---

8 Β.Γ Μπάρκσι., *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 584 υποσ. 57.

9 Παύλος Λαυριώτης ιατρός, *Βίος και πολιτεία του θεοφόρου πατρός ημών Οσίου Αθανασίου του εν τω Άθω, διασκευή υπό του Οσιωτάτου Γέροντος Παύλου Λαυριώτου ιατρού*, Στερεοτυπία Ευθυμίου Παναγιώτου, Αθήναι 1956, σ. 7, 11, 13-15.

10 Μακάριος (Τριγώνης), *Προσκυνητάριον της Βασιλικής και Σεβασμίας Μονής Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Αθανασίου του εν τω Άθω, Συντεθέν μεν παρά Μακαρίου Κυδωνέως του εκ χώρας Χανίων, του Τριγώνη, του και της αυτής Μονής Σκευοφύλακος, Τύποις δε νυν πρώτον εκδοθέν, επιμελεία και δαπάνη του Πανοσιωτάτου Κυρίου Σεργίου Ιερομονάχου του εκ ταύτης της Αγίας Λαύρας αψοβ Ενετίησιν 1772, Παρά Δημητρίου Θεοδοσίου του εξ Ιωαννίνων*, Βενετία 1772, σ. 56-58.

11 Σάββας Γεροπροηγούμενος και Σκευοφύλακας, *Προσκυνητάριον της Βασιλικής και Σεβασμίας Μονής Μεγίστης Αγίας Λαύρας του Αγίου Αθανασίου του εν τω Άθω, συντεθέν μεν παρά του Πανοσιολογιωτάτου Γεροπροηγουμένου και Σκευοφύλακος της αυτής Μονής, κυρίου Σάββα, τύποις δε νυν εκδοθέν, επιμελεία σπουδή, και δαπάνη του Πανασιολογιωτάτου ανεψιού αυτού προηγουμένου Κυρίλλου, Ενετίησιν 1780, παρά Νικολάω Γλυκεί τον εξ Ιωαννίνων*, Βενετία 1780, σ. 78. Βρίσκεται στην ιστοσελίδα του Ιστότοπου «Αγιορείτικος Λόγος», στο τμήμα «Αγιορείτικη Ψηφιακή Βιβλιοθήκη». http://agioritikoslogos.blogspot.gr/p/blog-page_3.html

αυτόν. Τότε ο Όσιος αποφάσισε να φύγει και να κρυφτεί στο εσωτερικό του Αγίου Όρους κρίνοντας τον εαυτό του ανάξιο να οδηγεί πνευματικά τόσες ψυχές. Στο δρόμο του εμφανίζεται η Παναγία κρατώντας τον Χριστό και λάμποντας περισσότερο από τον ήλιο. Και έγινε ο εξής διάλογος:

-Ειρήνη σε σένα παππία (πατερούλη). Που πηγαίνεις;

-Στα ενδότερα του Όρους, ω Κυρία.

-Και γιατί;

-Έρχονται, για να γίνουν υποτακτικοί σε μένα μερικοί από τους αδελφούς κι εγώ δεν ημπορώ να τους αναπαύσω πνευματικά. Γι' αυτό υποχωρώ, για να μη τους βλάψω.

-Μείνε σε αυτόν τον τόπο και για λίγο υπόμεινε. Διότι ευδόκησεν ο μονογενής Υιός και Θεός σου και εγώ σε αυτό τον τόπο να σωθούν πολλές ψυχές. Κανείς άλλος δεν θα το κατορθώσει, μόνο εσύ θα κάνεις την αρχή. Σε ερωτώ: τι επιθυμείς, εγώ να γίνω ηγούμενος και συ οικονόμος ή το αντίθετο;

-Για κανένα από τα δύο διακονήματα δεν είμαι άξιος. Τιποτένιος είμαι και ανάξιος, είπε ο Όσιος με συντριμμένη την καρδία.

-Άκουσέ με, με προσοχή. Να σε προχειρίζω ηγούμενο. Εγώ θα είμαι η Οικονόμος σου.

-Αφού προσέπεσε ο Όσιος, προσκύνησε την Παναγία. Όταν σηκώθηκε, είχε εξαφανιστεί. Αργότερα κατασκεύασε εικόνα της Παναγίας και έγραψε σε αυτή: «Μήτηρ Θεού η Οικονόμος»[12].

Εικονογραφικά το θαύμα εικονίζεται ως εξής: Σε βραχώδης τοπίο αριστερά απεικονίζονται όρθιοι η Παναγία και ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης σε στάση συνομιλίας. Ο όσιος Αθανάσιος με το δεξί του χέρι κρατάει ράβδο με την οποία χτυπάει τον βράχο. Από τον βράχο αναβλύζει το νερό ως μικρό ποτάμι. Συνήθως η Παναγία με το δεξί της χέρι δείχνει το νερό του αγιάσματος.

Το θαύμα αυτό εικονογραφήθηκε σε φορητές εικόνες, τοιχογραφίες και χαλκογραφίες. Θα αναφερθούν κάποια παραδείγματα:

1. Τοιχογραφία στην Τράπεζα της Μονής (16ος αι.).
2. Στο άνω μέρος της εικόνας της Παναγίας Οικονόμισσας στο τέμπλο του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων του Καθολικού της Μονής. Έργο μάλλον του 17ου αι. που ανακαινίστηκε το 1826.
3. Σε τοιχογραφία στον ανοιχτό εξωνάρθηκα της Ι.Μ. Πολοβράτζι της Ρουμανίας που απεικονίζει το Άγιο Όρος. Είναι έργο του έλληνα ζωγράφου Κωνσταντίνου και χρονολογείται το 1711. Δεξιά της κεντρικής πύλης του ναού εικονίζεται η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας και λίγο δεξιότερα η εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο (εικ. 6). Σε αυτήν ο Όσιος απεικονίζεται να σηκώνει το ραβδί του προς τα πάνω[13].
4. Τοιχογραφία μάλλον του 1715 στον νάρθηκα του Παρεκκλησίου της Παναγίας Κουκουζέλισσας (εικ. 20), έργο του Δαυΐδ από την Σελενίτσα[14].

---

12 Θ. Μαρινάκης, *Θαυματουργές εικόνες της Παναγίας στο Άγιον Όρος*, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 186-187.
13 Δ. Δεληγιάννης, *Ρουμανία, Ελληνισμός-Τέχνη-Ορθοδοξία*, εκδ. Αδάμ, Αθήνα 1995, σ. 168-172. E. Costescu, «L'image du Mont-Athos dans l'exonarthex de Polovraci», Balkan Studies 14.2, Thessalonique 1973, p. 308-312, fig. 2.
14 A. Trifonova, «Ikona na Sv. Atanasii Atonski sus zitini tseni i svetsi ot Melnik (1757)», *Annuaire de l'Universite de Sofia "St. Clement Ohridski", Centre de recherches Slavo-Byzantines "Ivan Dujcev"*, Tome 98 (17), Sofia 2013, p. 38, fig. 6. Παύλος Μοναχός Λαυριώτης, *Λαυριωτικόν Αγιολόγιον*, ό.π., σ. 56.

5. Σε εικόνα του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτου στο Μελένικο (εικ. 85), δωρεά του προηγούμενου της Μονής Μεγίστης Λαύρας Σάββα, με χρονολογία 1757[15].
6. Σε φορητή εικόνα του 1760 στο Παρεκκλήσιο της Κουκουζέλισσας (εικ. 6) που παλαιότερα βρίσκονταν στον Κοιμητηριακό ναό της Μονής[16].
7. Σε χαλκογραφημένη πλάκα του 1770 (εικ. 8) στην Ι.Μ. Σιμωνόπετρας του Αγίου Όρους που απεικονίζει το Άγιο Όρος. Πάνω και δεξιά από την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας απεικονίζεται το θαύμα[17].
8. Σε χαλκογραφία (εικ. 12)του 18ου αι.[18].
9. Σε χαλκογραφία (εικ. 8) του 19ου αι.[19].
10. Στο Κυριακό της Σκήτης των Καυσοκαλυβίων του Αγίου Όρους (εικ. 5), έργου του Μητροφάνη μοναχού και της συνοδείας του (1820)[20].
11. Στο κάτω μέρος εικόνας του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη από το Αγιορείτικο Μετόχι στην Κωνσταντινούπολη (19ος αι.). Φυλάσσεται στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, μάλλον έργο των Καρπενησιωτών ζωγράφων του Αγίου Όρους[21].
12. Στον εξωνάρθηκα του Καθολικού της Μονής (εικ. 5), έργο του Ζαχαρία ζωγράφου (Zahari zograf) από το Σαμόκοβο της Βουλγαρίας (1852)[22].
13. Σε εικόνα του Γενναδίου ιερομονάχου του Ρώσου του 1859 (εικ. 8) που απεικονίζει το Άγιο Όρος και φυλάσσεται στο Παρεκκλήσιο της Κοίμησης της Θεοτόκου στη Ρουμάνικη Σκήτη του Τιμίου Προδρόμου[23].
14. Στο οπίσθιο μέρος του παραπετάσματος (Βήλου) της Ωραίας Πύλης του Παρεκκλησίου του Αγίου Μιχαήλ Συνάδων της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, έργο και αυτό του Γενναδίου ιερομονάχου του Ρώσου (μέσα 19ου αι.)[24].
15. Σε τοιχογραφία με απεικόνιση του Αγίου Όρους στο Κυριακό της Ρουμάνικης Σκήτης του Τιμίου Προδρόμου (186)[25].
16. Σε δύο αντικριστές εικόνες στον κοιμητηριακό ναό των αγίων Πέτρου και Παύλου στη Ρώσικη Μονή του Αγίου Παντελέημονος στο Άγιο Όρος (19ος αι.)[26].

---

15 A. Trifonova, «Ikona na Sv. Atanasii Atonski ot Melnik», ό.π., p. 25-43. L. Koinova-Arnaudova, *Ikoni ot Melintskiya krai*, Di Septembri, Sofia 1980, p.66, fig. 37-39. G. Gerov, *Ikoni ot Melnik I Melnitsko*, ed. Pensoft Ars Milenium MMM, Sofia 2007, p. 138-145. Στο άρθρο της A. Trifonova υπάρχει αναλυτική αναφορά των παραστάσεων της εμφάνισης της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο.

16 *Ιεραί Ακολουθίαι της Υπεραγίας Θεοτόκου της Κουκουζελίσσης και των Αγίων Ιωάννου του Κουκουζέλους και Γρηγορίου του Δομεστίχου, επανέκδοσις, Προνοία και δαπάνη Προηγουμένου π. Βασιλείου Λαυριώτου, Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας*, Άγιον Όρος, φωτογραφία στο οπισθόφυλλο. Είχε κυκλοφορήσει ανεξάρτητα ως χάρτινη εικόνα.

17 Ν. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες, Ορθόδοξα θρησκευτικά χαρακτικά (1665-1899)*, τόμος ΙΙ, Αθήνα 1986, σ. 398, 399, αρ. 425. Θησαυροί του Αγίου Όρους, β΄έκδοση, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 208-209, αρ. 4.2.

18 Ν. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, ό.π., σ. 408, αρ. 434.

19 Ν. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, ό.π., σ. 409, αρ. 436.

20 Ν. Μπονόβας, *Όψιμη Μεταβυζαντινή Ζωγραφική στο Άγιον Όρος, Το εργαστήριο των Καρπενησιωτών ζωγράφων (1773-1890)*, Α.Π.Θ., Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Ιστορίας της Τέχνης, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 224-225, εικ.285. Πατάπιος Μοναχός Καυσοκαλυβίτης, Ο μοναχός Μητροφάνης από τη Βιζύη της Θράκης, http://agioritikoslogos.blogspot.gr/2011/08/blog-post_14.html

21 Α. Μήλλας, *Κωνσταντίνου Πόλις, Η εντός των τοιχών Ορθοδοξία, Α΄από Φαναρίου εις Βλαχέρνας*, εκδ. Μίλητος, Αθήνα, σ. 288. A. Trifonova, «Ikona na Sv. Atanasii Atonski ot Melnik», ό.π., p. 42.

22 Μωυσής Μοναχός Αγιορείτης, *Οι Άγιοι του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 163. A. Trifonova, «Ikona na Sv. Atanasii Atonski ot Melnik», ό.π., p. 41.

23 *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 197-198, αρ. 2.134. Πατάπιος μοναχός Καυσοκαλυβίτης, «Ο Αγιορείτης μοναχός Γεννάδιος ο Ρώσος (μέσα 19ου αι.) και "Η αρχή της νέας ζωγραφικής Επιστήμης"», *Πρακτικά, Δ΄ Επιστημονικό Συμπόσιο Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης*, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Θεολογική Σχολή-Τμήμα Θεολογίας, Αθήνα 2017, σ. 582-583, 588, εικ. 3. Υπάρχει όμως και η υπόθεση ότι είναι έργο του Μολδαβού αγιογράφου Ανδρόνικου βλπ. *Ρουμάνικη Σκήτη Προδρόμου, Άγιον Όρος, Ελλάδα, Σύντομος οδηγός για τους Προσκυνητές, Μετάφραση από Ρουμανική και επιμέλεια κειμένου Πρωτοπρεσβύτερος Κωνσταντίνος Καραϊσαρίδης*, εκδ. Σ.Ν.Ι. KOREΣΙ Σ.Α., Βουκουρέστι 2006, σ. 35-36.

24 Πατάπιος μοναχός Καυσοκαλυβίτης, «Ο Αγιορείτης μοναχός Γεννάδιος ο Ρώσος», ό.π., σ. 583-584, 591, εικ. 7.

25 *Ρουμάνικη Σκήτη Προδρόμου, Σύντομος οδηγός*, ό.π., σ. 14-15, 35. Πατάπιος μοναχός Καυσοκαλυβίτης, «Ο Αγιορείτης μοναχός Γεννάδιος ο Ρώσος», ό.π., σ. 583 ο οποίος αναφέρει ως χρονολογία το 1866.

17. Σε ρώσικη λιθογραφία στο βιβλίο «Ανωτέρα Επισκίασις επί του Άθω» που εκδόθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1861[27].
18. Σε ρώσικη λιθογραφία (εικ. 7) στο βιβλίο «Ανωτέρα Επισκίασις επί του Άθω» που εκδόθηκε στα ρώσικα στην Αγία Πετρούπολη το 1867[28].
19. Σε ρώσικη λιθογραφία (εικ. 7) του 19ου αι., εκδ. Φεσένκο στην Οδησσό.
20. Σε τυπωμένες σε ύφασμα μικρές εικόνες (εικ. 8) από τη Ρωσία (τέλη 19ου αι., αρχές 20ου).
21. Σε δύο εικόνες (εικ. 22), δεξιά και αριστερά της Εισόδου της Μονής (τέλη 19ου αι., αρχές 20ου)[29].
22. Σε χαλκογραφίες και εικόνες της Παναγίας Οικονόμισσας με σκηνές από τον βίο του Αγίου Αθανασίου (εικ. 28,29,32,81,86).

Υπάρχει όμως και παραλλαγή του εικονογραφικού αυτού θέματος όπου τη ράβδο κρατάει η Παναγία και όχι ο Όσιος Αθανάσιος. Στην συνέχεια αναφέρονται πέντε αντιπροσωπευτικά παραδείγματα:

1. Σε χαλκογραφία (εικ. 10) τυπωμένη στη Βενετία με δαπάνη του μοναχού Ακακίου του Ρώσου, του β΄ μισού του 18ου αι.[30].
2. Σε φορητή ελληνική εικόνα του 18ου αι. (εικ. 9) στο Μουσείο Ερμιτάζ της Αγίας Πετρούπολης, προερχόμενη από το Άγιο Όρος[31].
3. Σε ωραίο λαϊκότροπο λίθινο ανάγλυφο (εικ. 10) του πρώτου τετάρτου του 19ου αι. στον νότιο άκρο του εξωνάρθηκα του Καθολικού, έργο πιθανώς χιώτικου εργαστηρίου[32].
4. Σε εικόνα του Μουσείου Μπενάκη του 19ου αι., δωρεά του Γεωργίου Θεοτοκά (ΓΕ 31442).
5. Σε ρώσικη λιθογραφία (εικ. 9) του 19ου αι.

ΤΟ ΑΓΙΑΣΜΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Το Αγίασμα αναβλύζει από τον βράχο και αναφέρεται ήδη από τον 11ο αι. ως βρύση του Αγίου Αθανασίου. Απέχει δύο ώρες περίπου από τη Μονή[33]. Ο Β. Μπάρσκι λέει το 1745 για αυτό: «το νερό βγαίνει από σχίσμα μεγάλων λίθων, τρεχούμενο σαν κρύσταλλο, υγιεινό και ελαφρύ για όσους το πίνουν. Είναι ζεστό το Χειμώνα και κρύο το Καλοκαίρι, θαυματουργό για τις αρρώστιες, όταν το πίνεις με νηστεία και πίστη και όσοι έχουν πέτρα, αυτή πέφτει και θεραπεύονται. Έχει πολύ νερό και τρέχει σαν ρυάκι και πέφτει από απόκρημνο βράχο στη θάλασσα, από την οποία απέχει ένα τέταρτο της ώρας. Εκεί υπάρχει και μικρή εκκλησία, προς τιμή της Θεοτόκου Ζωοδόχου Πηγής, κτισμένη από τους μοναχούς της Λαύρας. Επίσης υπάρχει όμορφο δωμάτιο, για φιλοξενία και σίτιση των περαστικών και των δικών τους, γιατί το μέρος

---

26 *Κοιμητηριακοί ναοί του Άθωνα, Ημερολόγιο 1998*, Κέντρο Διαφύλαξης Αγιορείτικης κληρονομιάς, 19. Ι.Μ. ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ, εικ. 6-7.
27 *Ανωτέρα Επισκίασις επί του Άθω, ήτοι διηγήσεις περί των αγίων και θαυματουργών και εν Άθω δοξασθεισών Εικόνων της Θεοτόκου και άλλων αγίων*, εκδ. τυπογραφείο βουλγάρικης εφημερίδας «Τσαρεγράδσκη Βέστνηκ» και συντρ., Κωνσταντινούπολη 1861, tab. XXIX μετά την σ. 114. Παραλλαγή αυτής της εικόνας με ελληνικές επιγραφές βλ. Αθανάσιος Μοναχός, *Η Πλατυτέρα των Ουρανών*, εκδ. Η Πλατυτέρα των Ουρανών Ιωάννου Π. Παναγιώτου, Αθήνα 1987, σ. 64.
28 *Vishyi pokrov na afonom*, S. Peterburg 1867, tab. XL μετά την σ. 154.
29 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Ιστορικόν Προσκυνητάριον Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας, έγραψε Προηγ. Καλλλίστρατος Λαυριώτης, εχορήγει Προηγ. Βασίλειος Λαυριώτης, έκδοσις Δευτέρα βελτιωμένη και εικονογραφημένη*, Αθήναι 1976, σ. 86-87.
30 Παπαστράτου Ν., *Χάρτινες εικόνες*, ό.π., σ. 408, αρ. 435.
31 *Afonskie Drevnosti*, Κατάλογος Έκθεσης στο Μουσείο Ερμιτάζ, Αγία Πετρούπολη 1992, p. 54, n. 56, tab. XL.
32 Λιάκος Δ., «Η μεταβυζαντινή γλυπτική στο Άγιον Όρος», *Μακεδονικά 33* (2001-2002), Θεσσαλονίκη 2003, σ. 199-200. *Οι θησαυροί του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 27. Λιάκος Δ., *Τα λιθανάγλυφα του Αγίου Όρους (Β. Κατάλογος, εικόνες, σχέδια, πίνακες τυπολογίας)*, Α.Π.Θ, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Διδακτορική διατριβή, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2000, αρ. 40, σ. 16. Το οικοδόμημα στα δεξιά είναι η μονή με κυρίαρχο το Καθολικό με τα δύο καμπαναριά του, πριν την κατεδάφιση τους.
33 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 596, υποσ. 209.

είναι πολύ γαλήνιο μέσα σε πυκνό δάσος»[34]. Τα ίδια αναφέρει πιο σύντομα το 1701 και ο Ιωάννης Κομνηνός ο ιατρός, ο μετέπειτα Μητροπολίτης Δρίστρας Ιερόθεος, στο Προσκυνητάριο του για το Άγιον Όρος του Άθωνος[35].

Για το Αγίασμα ο Μακάριος Τριγώνης λέει τα εξής: «Εκεί δε οπού είπομεν ως υπήντησεν η Παναγία τον Άγιον, όπου είναι το εξαίσιον εκείνο και πανάγιον ύδωρ, όπερ Νέος Σιλωάμ κατά αλήθειαν φαίνεται, εκεί λέγω είναι Εκκλησία της Θεοτόκου, και ένα κιοσκάκι προς ανάπαυσιν των οδοιπόρων. Είναι και εν ντολάπι σιδηρένιον, εις το οποίον βάνουν πάντοτε οι διαβάται οπού περνούν ψωμί, δια να το ευρίσκουν όσοι πτωχοί πεινώντες περνούν απεκεί. Είναι δε και μία Αγία Εικών εκεί, οπού ιστορεί το θαύμα αυτό του αγιάσματος οπού είπομεν». Ο Ιωάννης Κομνηνός αναφέρει ότι στον μικρό ναό υπήρχε «εικών της υπεραγίας Θεοτόκου, εν η ίσταται και ο άγιος ιστορισμένος με ράβδον εις το χέρι, πλήττων την πέτραν εξ ης αναβλύζει το ύδωρ».

Αριστερά υπάρχει ένα κιόσκι για να ξεκουράζονται οι προσκυνητές και δεξιά ένα παρεκκλήσι και βοηθητικοί χώροι (εικ. 11). Το παρεκκλήσι είναι αφιερωμένο στην Παναγία Ζωοδόχο Πηγή και χτίστηκε αρχικά σύμφωνα με την Παράδοση από τον Όσιο Αθανάσιο. Το παρεκκλήσι ανακαινίστηκε το 1892 (2 Μαΐου) και πάνω από την θύρα του υπάρχει μαρμάρινη πλάκα με τη εξής επιγραφή: «+ Πλήτει πάλαι Μωσής, ράβδω πέτραν ειν’ επί θεία, Νυν δ’ Αθανάσιος ως ηλίβατο βαλλάν, Φωνή Θεοτόκου. Ατάρ έρρε, εφήμερον ύδωρ, Τόδε δ’αείρρουν ρει, Πνεύμασι, σώμασιν άκος».[36] Στο Προσκυνητάριο του Γεροπροηγούμενου Σάββα το πρώτο τμήμα της επιγραφής παραδίδεται ως εξής: «Πλήττε πάλαι Μωσής, ράβδω πέτραν ειν’ οπί θεία. Νυν δ’ Αθανάσιος ως, ηλίβατον βάλλε λαν»[37].

Η είσοδος του αγιάσματος είναι φραγμένη με μεταλλικό κιγκλίδωμα γιατί παλαιότερα οι Ρώσοι προσκυνητές έμπαιναν στο Αγίασμα όπως στον Ιορδάνη ποταμό[38].

Στο νάρθηκα του παρεκκλησίου υπάρχει προσκυνητάριο με σύγχρονη εικόνα που απεικονίζει την εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο και την ανάβλυση του αγιάσματος. Παλαιότερα, όπως ήδη αναφέρθηκε, υπήρχε σιδερένιο ερμάριο που άνοιγε από δεξιά. Οι προσκυνητές και οι μοναχοί στέκονταν στο Αγίασμα, πλένονταν, έπιναν το αγιασμένο νερό και έτρωγαν τα φαγητά τους. Αυτά που περίσσευαν τα άφηναν στο σιδερένιο, για τον φόβο των ποντικών, ερμάριο έτσι ώστε να βρίσκουν φαγητό οι φτωχοί μοναχοί και προσκυνητές, να δοξάζουν τον Θεό, την Παναγία και τον Όσιο Αθανάσιο και να προσεύχονται για αυτούς που άφησαν τα τρόφιμα[39]. Ωραία περιγραφή του χώρου του αγιάσματος έκανε ο Αλέξανδρος Μωραϊτίδης στο βιβλίο του «με του βοριά τα κύματα»[40].

Διασώζονται παλιές ρώσικες φωτογραφίες και λιθογραφίες του 19ου αι. (εικ. 11,12) που απεικονίζουν τον χώρο του αγιάσματος[41].

---

34 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 261-262.
35 Ιωάννης ο Κομνηνός, *Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους του Άθωνος*, όγδοη έκδοση, επιμέλ. Ιερομ. Ιουστίνου, Αγιορετικά τετράδια αρ. 3, εκδ. Πανσέληνος, Άγιον Όρος 1984, σ. 40-41.
36 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 93-97.
37 Σάββας Γεροπροηγούμενος και Σκευοφύλακας, *Προσκυνητάριον Μονής Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 58.
38 Θ. Μαρινάκης, *Θαυματουργές εικόνες της Παναγίας*, ό.π., σ. 190.
39 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 263, υποσ. 212.
40https://fdathanasiou.wordpress.com/2013/09/02/φωτογραφίες-από-την-προσκυνηματική-ε/
http://agiamarinaalykou.blogspot.gr/2017/07/12-87-1851-1943.html
41 *Vishyi pokrov na afonom*, ό.π., tab. XLI μετά την σ. 156. Πορφύριος Ουσπένσκυ, *Pervoe putesestvie vi Afonkskie monastirji I skitji*, Kiev 1877, p. 164. Αθανάσιος Μοναχός, *Η Πλατυτέρα των Ουρανών*, ό.π., σ. 65 (φωτογραφία του 1867-72). Στέφανος Ιερομόναχος, *Λεύκωμα του Αγίου Όρους Άθω*, υπό Στεφάνου Ιερομονάχου, Κελλίον Αποστόλου Θωμά εν Καρυαίς, 1913, σ. 34.

Εικ. 5. Η εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο. Αριστερά: Καθολικό της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, έργο του αγιογράφου Ζαχαρία (1852). Δεξιά: Κυριακό Αγίας Τριάδος, Ι.Σκήτη Καυσοκαλυβίων, έργο του αγιογράφου Μητροφάνη (1820). © Πατάπιος Καυσοκαλυβίτης, ιστολόγιο ΑΓΙΟΡΕΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Εικ. 6. Η εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο. Αριστερά: Ι.Μ. Πολοβράτζι Ρουμανίας (1711). Δεξιά: Εικόνα στο Παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας (1760).

Εικ. 7. Η εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο. Αριστερά: Ρώσικη λιθογραφία του 1867. Δεξιά: Ρώσικη λιθογραφία εκδ. Φεσένκο Οδησσού (19ος αι.).

Εικ. 8. Η εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο. Αριστερά πάνω: Τμήμα χαλκογραφίας με απεικόνιση του Αγίου Όρους (1770). Δεξιά πάνω: Τμήμα εικόνας με απεικόνιση του Αγίου Όρους, του Γενναδίου Μοναχού (1859) στη Ρουμάνικη Σκήτη του Τιμίου Προδρόμου. Αριστερά κάτω: Αγιορείτικη χαλκογραφία του 19ου αι. Δεξιά κάτω: Ρωσική εικόνα τυπωμένη σε ύφασμα.

Εικ. 9. Η εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο. Στον εικονογραφικό αυτό τύπο το ραβδί το κρατάει η Παναγία. Αριστερά: Εικόνα στο Μουσείο Ερμιτάζ (18ος αι.). Δεξιά: Ρώσικη λιθογραφία του 19ου αι.

Εικ. 10. Η εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο. Άνω: Χαλκογραφία τυπωμένη με έξοδα του μοναχού Ακάκιου του Ρώσου (18ος αι.). Κάτω: Μαρμάρινο ανάγλυφο στον εξωνάρθηκα του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας (α΄τέταρτο του 19ου αι.).

Εικ. 11. Άνω αριστερά και δεξιά: Ο χώρος του Αγιάσματος του Οσίου Αθανασίου. (Π. Δημήτριος Αθανασίου - Θησαυρός Γνώσεων και Ευσεβείας). Κάτω αριστερά: Απεικόνιση του χώρου του αγιάσματος βασισμένο σε σχέδιο των μέσων του 19ου αιώνα. (Πορφύριος Ουσπένσκυ) Κάτω δεξιά: Ρώσικη λιθογραφία του 19ου αι.

Εικ. 12. Αριστερά: Ο χώρος του Αγιάσματος. Ρώσικη φωτογραφία του 1867-72. Κέντρο: Αγιορείτικη χαλκογραφία με την εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο του 18ου αι. Δεξιά: Σύγχρονη φωτογραφία του Αγιάσματος.

Η ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΚΟΥΚΟΥΖΕΛΙΣΣΑ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑ

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΟΥΚΟΥΖΕΛΙΣΣΑΣ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ

Η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας γνωστή σήμερα ως Παναγία η Κουκουζέλισσα είναι μια από τις αρχαιότερες και πιο σεβάσμιες εικόνες της Παναγίας με τον Χριστό στην Ι.Μ. Μεγίστη Λαύρας (εικ. 16)[42]. Συνολικά φέρει τέσσερα ονόματα: Κουκουζέλισσα, Οικονόμισσα, Φωβηνή και Τριχερούσα.

Η εικόνα αυτή υπήρχε από πολύ παλαιά στη μονή και ήταν τοποθετημένη στο αρχικό μαρμάρινο τέμπλο του Καθολικού μαζί με την αντίστοιχη εικόνα του Χριστού. Όταν ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος ο Παλαιολόγος αφιέρωσε δύο αντίστοιχες δεσποτικές εικόνες, αυτές που υπάρχουν και σήμερα στο νεώτερο μαρμάρινο τέμπλο επιζωγραφισμένες από τον Θεοφάνη τον Κρήτα, η εικόνα της Παναγίας που ονομαζόταν «Φωβηνή» τοποθετήθηκε στο αριστερό θρόνο και του Χριστού στο δεξιό. Παρέμειναν εκεί μέχρι του θαύματος του Οσίου Ιωάννη του Κουκουζέλη, το οποίο έγινε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Ιωάννη Καντακουζηνού (1346-1358) και όταν ήταν ηγούμενος στη Μονή ο Ιάκωβος Πρικανάς. Αργότερα οι δύο αυτές εικόνες τοποθετήθηκαν στο τέμπλο του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, βόρεια της Λιτής του Καθολικού. Τον 19ο αι. η εικόνα της Παναγίας μεταφέρθηκε στο Παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας που από τότε ονομάστηκε της Κουκουζέλισσας[43].

Ο Όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης ο Αγγελόφωνος και Καλλικέλαδος γεννήθηκε στο Δυρράχιο της σημερινής Αλβανίας στα τέλη του 13ου αι. Παρόλο που ήταν από φτωχή οικογένεια σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη και αναδείχθηκε σε αρχιμουσικό της Αυλής. Θέλοντας να αποφύγει τον γάμο που το πρότεινε ο Αυτοκράτορας με μία αρχοντοπούλα και επιθυμώντας τη μοναχική ζωή, κατέφυγε τελικά αγνώριστος στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Εκεί παρίστανε τον αγράμματο και έβοσκε τα γίδια της Μονής. Τελικά αναγνωρίστηκε, πήρε την άδεια από τον αυτοκράτορα και παρέμεινε ως μοναχός στη Μονή.

Αργότερα ο Όσιος Ιωάννης έχτισε το κελί και την εκκλησία των Αρχαγγέλων έξω από τη Μονή. Εκεί ησύχαζε έξι ημέρες την εβδομάδα. Τις Κυριακές και τις εορτές ερχόταν στη μονή και έψελνε στον δεξιό χορό με πολύ κατάνυξη και συγκέντρωση. Το Σάββατο του Ακαθίστου, μετά την υμνωδία των στιχηρών, των καθισμάτων, των ιδιομέλων της Θεοτόκου και των κανόνων, από την πολύ κούραση αποκοιμήθηκε για λίγο. Τότε του παρουσιάστηκε η Παναγία και του είπε «Χαίρε Ιωάννη, τέκνο μου, ψάλλε μου και δεν θα σε αφήσω» και του έδωσε ένα χρυσό νόμισμα, ως ανταμοιβή των κόπων του και προτροπή να συνεχίσει με τον ίδιο ζήλο. Αυτός ξυπνώντας βρήκε στο χέρι του το νόμισμα (εικ. 17), το οποίο κρέμασε στην εικόνα. Το νόμισμα αυτό έκανε πολλά θαύματα[44]. Από τότε η εικόνα αυτή της Παναγίας ονομάστηκε Κουκουζέλισσα. Παλαιόθεν ενώπιον της ιερής αυτής εικόνας έψελναν τους Χαιρετισμούς. Ο Γεροπροηγούμενος Σάββας λέει στο Προσκυνητάριο του για τον Όσιο Ιωάννη: «έτι και Ιωάννης εκείνος ο Κουκουζέλης, ο πολύς εις την μελωδίαν και καθαρότηταν, τούτου λέγουν οι πόδες να εμυρόβρυσαν, επειδή και αφ’ ου έλαβε το χρυσούν εκείνο φλωρί, από την κυρίαν Θεοτόκον, ετρώθη όλος από ένθεον έρωτα. Όθεν έμεινεν ιστάμενος έμπροσθεν της θείας αυτής εικόνος πολλούς χρόνους, εώς ότου απήλθε προς Κύριον»[45].

---

42 Γ. Μαντζαρίδης, Ε. Τσιγαρίδας, *Οι θαυματουργές εικόνες στο Περιβόλι της Παναγιάς*, εκδ. Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2013, σ. 41-44.
43 *Ιεραί Ακολουθίαι Θεοτόκου Κουκουζελίσσης και Αγίων Ιωάννου και Γρηγορίου*, ό.π., σ. 7-8
44 Παύλος Μοναχός Λαυριώτης, *Ο Όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης*, Άγιον Όρος 2008, σ. 36-37, 48. Θ. Μαρινάκης, *Θαυματουργές εικόνες της Παναγίας*, ό.π., σ. 196. Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 246-247.
45 Σάββας Γεροπροηγούμενος και Σκευοφύλακας, *Προσκυνητάριον Μονής Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 78.

Ο Όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης θεωρείται ως ένας από τους σημαντικότερους βυζαντινούς μουσουργούς. Στο Καθολικό, ανάμεσα στο τέμπλο και στη θύρα του Διακονικύ, υπάρχει εικόνα του 19ου αιώνα που απεικονίζει τον Όσιο Ιωάννη με τέσσερις σκηνές του βίου του (εικ. 22). Στην πάνω δεξιά απεικονίζεται η εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Ιωάννη. Μπροστά από το τέμπλο σε ένα στασίδι δεξιά ο Όσιος Ιωάννης όρθιος κοιμάται. Με το αριστερό του χέρι κρατεί ένα ειλητό με τον ύμνο «Άνωθεν οι Προφήται». Αριστερά η Παναγία ημίσωμη πάνω σε σύννεφα του δίνει με το δεξί της χέρι ένα στρογγυλό νόμισμα[46]. Απεικόνιση του ίδιου θέματος υπάρχει στο αργυρό υποκάμισο της εικόνας της Παναγίας Κουκουζέλισσας (1839)[47]. Αντίστοιχη εικόνα είχε φιλοτεχνήσει ο μακαριστός αγιογράφος Ηλίας Δημητρέλης († 2012). Απεικόνιση του Οσίου Ιωάννη υπάρχει στη Λιτή του Καθολικού, έργο του Μανουήλ του Γεωργίου από τη Σελίτσα (Εράτυρα) του 1854 και σε ωραία εικόνα στο Παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας (εικ. 17)[48].

Ο Ιωάννης ο Κομνηνός (1701) περιγράφοντας το Παρεκκλήσιο των Αγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων λέει: «εκεί είναι και η εικών της Παναγίας οπού εχάρισε του Κουκουζέλη όταν έψαλλεν ένα χρυσόν (νόμισμα)»[49]. Το νόμισμα αυτό (φλωρί του Κουκουζέλη) σώζονταν στη Μονή μέχρι τα μέσα του 17ου αι. Όταν πατέρες της Μονής πήγαν στην Ρωσία για να συλλέξουν ελέη, πήραν μαζί τους το μισό νόμισμα το οποίο κρατήθηκε εκεί[50]. Το άλλο μισό το ζήτησαν το 1914 οι Ρουμάνοι για να κάνουν έρανο στην πατρίδα τους και από τότε εξαφανίστηκε[51].

Ο Β. Μπάρσκι στην περιγραφή του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων το 1745 αναφέρει ότι στο τέμπλο του ναού: «υπάρχει η πολύ παλαιά εικόνα, μπροστά στην οποία πάντα είναι αναμμένο το ακοίμητο καντήλι. Αυτή ήταν από παλιά σε αυτή τη θέση, στο τέμπλο του Καθολικού και με την μορφή της παρουσιάστηκε η Υπεραγία Θεοτόκος στην αγρυπνία, στον ενάρετο ψάλτη Ιωάννη Κουκουζέλη»[52].

Σύμφωνα με το υπόμνημα για την εικόνα της Θεοτόκου της Φωβηνής (Κουκουζέλισσας και Τριχερούσας) στις 20 Ιανουαρίου του 1754, ένας λόγιος και σεβάσμιος μοναχός της Μονής, ο Κοσμάς, ζήτησε να στείλουν την εικόνα της Παναγίας Φωβηνής στο κελί του και να τη συνοδεύσουν οι προεστώτες και όποιος άλλος μοναχός ήθελε. Πρώτα έγινε παράκληση μπροστά στη συγκεκριμένη εικόνα και στη συνέχεια η εικόνα μεταφέρθηκε τιμητικά στον Πύργο των Αγίων Θεοδώρων όπου ήταν το κελί που έμενε ο Κοσμάς. Ο Κοσμάς προσκύνησε την εικόνα και την εξέτασε προσεκτικά.

Στη συνέχεια ο Κοσμάς ρώτησε τους πατέρες με ποιο όνομα γνωρίζουν τη συγκεκριμένη εικόνα και τι παράδοση έχουν για αυτή. Οι προεστώτες του απάντησαν ότι ονομάζεται Φωβηνή και Κουκουζέλισσα και σχετίζεται με την εμφάνιση της Παναγίας στο αγγελόφωνο Άγιο Ιωάννη τον Κουκουζέλη όταν του έδωσε ένα χρυσό νόμισμα.

Ο Κοσμάς ρώτησε τους προεστώτες με πόσα χέρια είναι ζωγραφισμένη η εικόνα και εκείνοι του απάντησαν με δύο. Τότε ο Κοσμάς τους έδειξε με το δάχτυλο του ένα τρίτο χέρι και τους είπε ότι είχε ουράνια αποκάλυψη για αυτό και τους διαβεβαίωσε ότι ο ύμνος «Άνωθεν οι Προφήται» γράφτηκε από τον Άγιο

---

46 Παύλος Μοναχός Λαυριώτης, *Ο Όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης*, ό.π., σ. 37. Μωυσής Μοναχός Αγιορείτης, *Οι Άγιοι του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 46.
47 Γ. Μαντζαρίδης, Ε. Τσιγαρίδας, *Οι θαυματουργές εικόνες στο Περιβόλι της Παναγιάς*, ό.π., σ. 41, 42, 44.
48 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 25.
49 Ιωάννης ο Κομνηνός, *Προσκυνητάριον Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 34.
50 Αθανάσιος Μοναχός, *Η Πλατυτέρα των Ουρανών*, ό.π., σ. 62. T. Gabashvili, *Pilgrimage to Mount Athos, Constantinople and Jerusalem 1755-1759. Timothy Gabashvili, translated and annotated by Mzia Ebanoidze and john Wilkinson*, ed. Routledge Tayrlor and Francis Group, London and New York, New York 2013, σ. 89-90.
51 Θ. Μαρινάκης, *Θαυματουργές εικόνες της Παναγίας*, ό.π., σ. 193.
52 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 228.

Ιωάννη τον Κουκουζέλη για τη συγκεκριμένη εικόνα. Η εικόνα αυτή επομένως εκτός από Φωβηνή και Κουκουζέλισσα ονομάζεται και Τριχερούσα και η διήγηση αυτή καταγράφηκε στο Τυπικό της Μονής.[53] Η διήγηση σώζεται και σε χαρτώο χειρόγραφο του 1891. Σε αυτήν σώζονται και «Στίχοι περί αυτής της ιεράς και πανσεβασμίου εικόνος παρά του αρίστου διδασκάλου κυ(ρίου) Κοσμά ποιηθέντες.

Η προσκύνησις της μεγάλης εικόνος
Της ακηράτου και Θεοτόκου κόρης
Νυν εδοξάσθη άρτι εμεγαλύνθη
Υπέρ το πρώτον υπέρ το πάλαι. Όθεν
Τότε μεν ηγίασται προς Κουκουζέλη
Και το όνομα δε έσωζεν εκείνο
Νυν δε πλείονος ηξιώθη της δόξης
Πλείονος τιμής και θαύματος απείρου
Φανερωθείσα δια χειρός της τρίτης
Μεθ’ ης αγκαλίζεται τον Θεόν Λόγον
Και το όνομα είληφι τριχερούσα.
Εξίστησε γαρ τους εν τω καιρώ τούτω
Το σημείον γαρ φοβερόν και μέγα
Ώστε θαυμάζειν και απορείν τους πάντας
Πως έως του νυν απόκρυφον έμεινεν απόρρητον τε
Νυν δε προσκυνούμεν ένθεως όλως
Του θαύματος χρόνοι δε χειρός της τρίτης
Το χιλιοστόν έτος οικονομίας
Των επτακοσίων δε και του τετάρτου
Του πεντηκοστού των από Χριστού χρόνων[54].

Θα πρέπει να αναφερθεί όμως ότι στον αριστερό θρόνο του Καθολικού υπάρχει εικόνα της Παναγίας που ονομάζεται Φοβηνή και θεωρείται ως αυτοκρατορικό δώρο του 14ου αι.[55].

Στην Νέα Κίο της Αργολίδος φυλάσσεται η σεβάσμια εικόνα της Παναγίας Κουκουζέλισσας και Τριχερούσας (εικ. 18). Στο κέντρο απεικονίζει την Παναγία με τον Χριστό στον τύπο της Οδηγήτριας και φέρει επιγραφή «η Κουκουζέλισσα». Στο πάνω μέρος της εικόνας εικονίζονται γονατιστοί οι Αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ. Στο ένα τους χέρι κρατάνε άνθος και με το άλλο σφαίρα όπου αναγράφεται το γνωστό συμπίλημα «ΜΡ ΘΥ». Αριστερά της Παναγίας και του Χριστού εικονίζεται ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης με ομοίωμα της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας στα χέρια του και δεξιά, ο Όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης με σταυρωμένα τα χέρια του στο στήθος του. Κάτω από το δεξί χέρι της Παναγίας που δείχνει τον Χριστό

53 *Ιεραί Ακολουθίαι Θεοτόκου Κουκουζελίσσης και Αγίων Ιωάννου και Γρηγορίου*, ό.π., σ. 9-10.

54 Σπ. Λαυριώτης, Σ. Ευστρατιάδης, *Κατάλογος των κωδίκων της Μεγίστης Λαύρας (της εν Αγίω Όρει), Συνταχθείς υπό Σπυρίδωνος μοναχού Λαυριώτου ιατρού, επεξεργασθείς δε και διασκευασθείς υπό Σωφρονίου Ευστρατιάδου Μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως, επλουτίσθη και δια των εν τέλει δύο παραρτημάτων και των αναγκαιούντων ευρετηρίων πινάκων, εν Κανταβριγία της Νέας Αγγλίας και εν Παρισίοις παρά τω εκδότη Ed. Champion*, Cambridge-Paris 1925, αρ. 2005-38, σ. 372-373.

55 Νικόδημος Λαυριώτης, *Μεγίστη Λαύρα Αγίου Αθανασίου*, ό.π., σ. 36.

υπάρχει ασημένιο έλασμα σε σχήματος δεξιού χεριού που κρατάει στρογγυλό νόμισμα. Είναι το χέρι της Παναγίας που έδωσε το νόμισμα στον Όσιο Ιωάννη τον Κουκουζέλη. Η εικόνα μεταφέρθηκε κατά την διάρκεια της Μικρασιατικής Καταστροφής από την Κίο της Βιθυνίας από τη Ζωή Πιππίδου. Σήμερα φυλάσσεται σε ωραίο μαρμάρινο προσκυνητάρι στον Ι.Ν. Παναγίας Θεομάνας-Οδηγήτριας στη Νέα Κίο της Αργολίδας και εορτάζεται κάθε χρόνο πανηγυρικά στις 12 Ιουλίου. Χρονολογείται τον 19^{ο} αι. και μάλλον είναι έργο του αγιορείτικου εργαστηρίου αγιογραφίας των Καρπενησιωτών ζωγράφων. Στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας υπάρχει εικόνα του 1785 που δείχνει την Παναγία με ένα τρίτο χέρι να δείνει το νόμισμα στον Όσιο Ιωάννη. Στην ίδια Μονή υπάρχει άλλη εικόνα της Παναγίας Κουκουζέλισσας που αγιογραφήθηκε το 1930 και φέρει το επίθετο Τριχερούσα[56].

Ο Μακάριος Τριγώνης στο Προσκυνητάριο του το 1772 αναφέρει ρητώς ότι στο Παρεκκλήσιο των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων υπήρχαν δύο «μέγιστα και θαυμαστά δεσποτικά εικονίσματα παλαιότατα, όμοια και τα δύο. Από αυτά το εν είναι της Θεοτόκου, το οποίον έδωκε τω Κουκουζέλη Ιωάννη, εκείνω τω περιβοήτω μουσικώ, το φλωρίον όταν έψαλλε τον ακάθιστον ύμνον. Έμπροσθεν δε τούτου του πανσεβάστου εικονίσματος καίονται τρία ακοίμητα κανδήλια»[57]. Το 1773 ο Λαυριώτης ιερομόναχος Ευθύμιος, στην έμμετρη περιγραφή της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας που διασώζεται στον Λαυρεωτικό Κώδικα 54, αναφέρει και αυτός ότι στο Παρεκκλήσιο των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων «εκεί είναι και η εικών, φοβινή λεγομένη, που εχάρισε το φλωρί, ποτέ τω Κουκουζέλη»[58].

Η εικόνα της Παναγίας Κουκουζέλισσας μέχρι το 1830 βρισκόταν στο Παρεκκλήσιο των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων στη βόρεια πλευρά του Καθολικού (η εικόνα του Χριστού παραμένει στο τέμπλο του προαναφερθέντος παρεκκλησίου)[59]. Από εκεί μεταφέρθηκε στο τέμπλο του Παρεκκλησίου της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας και σχετικά πρόσφατα σε ξύλινο προσκυνητάρι μπροστά από τον βόρειο ανατολικό κίονα του Καθολικού (εικ. 23). Μπροστά της πάντοτε ανάβει ακοίμητη κανδήλα και τα πολλά τάματα μαρτυρούν τα θαύματα της Κυρίας Θεοτόκου μέσω της χαριτόβρυτης εικόνας της.

Η εικόνα της Παναγίας Κουκουζέλισσας είναι στον εικονογραφικό τύπο της Παναγίας της Οδηγήτριας. Είναι βυζαντινής εποχής και σε κάποια μέρη της είναι επιζωγραφισμένη. Έχει διαστάσεις ύψος 121 Χ 91 εκ. και στολίζεται με εξαιρετικής τέχνης αργυρό και κατά τόπους επιχρυσωμένο κάλυμμα/υποκάμισο (εικ. 16). Αυτό κατασκευάστηκε το 1839 από τον χρυσοχόο Ιωάννη, υιό του Νικολάου, από την Αίνο της Ανατολικής Θράκης και φέρει το εξής επίγραμμα:

«+ Χρυσούν πάλαι νόμισμα δωρησαμένη
Τω σω υμνωδώ Ιερώ Κουκουζέλη
Της ευλαβείας αντιμισθίαν ξένην
Κουκουζέλισσα κέκλησαι φερωνύμως
+ Ύμνον προσοίσας εμμελή Κουκουζέλης
Δώρον χρυσούν πριν εύρεν αντιμισθίαν
Ημείς δε κόσμον, ση αχράντω εικόνι
Φέροντες Αγνή, εύροιμεν κακών λύσιν
1839 Δια χειρός Ιωάννου υιού Νι/κολάου Αινί(του)»[60,61].

56 Γ. Μαντζαρίδης, Ε. Τσιγαρίδας, *Οι θαυματουργές εικόνες στο Περιβόλι της Παναγιάς*, ό.π., σ. 44.
57 Μακάριος (Τριγώνης), *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 25.
58 Σ. Καδάς, «Περιγραφή ιεράς μονής Μεγίστης Λαύρας (Κωδ. Λ 54)», *Βυζαντιακά 24* (2004), Θεσσαλονίκη 2004, σ. 126.
59 *Ιεραί Ακολουθίαι Θεοτόκου Κουκουζελίσσης και Αγίων Ιωάννου και Γρηγορίου*, ό.π., σ. 8.
60 *Ιεραί Ακολουθίαι Θεοτόκου Κουκουζελίσσης και Αγίων Ιωάννου και Γρηγορίου*, ό.π., σ. 8.
61 Αθανάσιος Λαυριώτης Προηγούμενος, *Παναγία η Κουκουζέλισσα*, Αθήνα 1980, σ. 17-19. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chretiennes de l'Athos par M.M. G. Millet, J. Pargoire et L. Petit, Premiere Partie, editeur Albert Fontemoing, Paris*

Αριστερά απεικονίζεται η Παναγία που δίνει το νόμισμα στον Όσιο Ιωάννη τον Κουκουζέλη και δεξιά ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης που κρατάει ομοίωμα της μονής.

Τα θαύματα της Παναγίας μέσω της συγκεκριμένης εικόνας είναι πάρα πολλά. Επανειλημμένα έσωσε τη Μονή από πυρκαγιές και διάφορες καταστροφές. Το 1755 εφύλαξε τη Μονή με θαυματουργικό τρόπο από επιδρομή πειρατών[62,63].

Η διήγηση του θαύματος είναι η εξής: «Εν έτει αψνε΄ εδίωξαν οι προεστώτες των μοναστηριών μερικούς κλέπτας και φονιάδες, οπού επεριπατούσαν την νύκτα και εφόνευαν κελλιώτας. Τότε εφόνευσαν εις τα Βατοπεδινά και εις του Κολιτζού και ταις Καρυαίς πολλούς. Έτι και εις την Τουρλωτήν εφόνευσαν τον αγιώτατον εκείνον πνευματικόν, και άλλα πολλά κακά εποίησαν. Δια τούτο ομοθυμαδόν εσυμφώνησαν όλα τα μοναστήρια και με φιρμάνι και με πότουρα εδίωξαν από το Άγιον Όρος όλους τους κλέπτας. Μάλιστα η Λαύρα επαρακινήθη εις τούτο, επειδή αυτοί οι κλέπται επήραν από ταις Καρυαίς, και δια τούτο αυτοί οι κλέπται διωγμένοι και φεύγοντες από το Άγιον Όρος επήγαν και ηύραν δύο σαϊτιαίς Αρβανίτικαις Τουλτζουνιώτισσαις και εσυμφώνησαν να έλθωσι να πατήσουν την Λαύραν[64].

Και όντες όλοι αυτοί οι κακότροποι εις τας Αθήνας και εμελετούσαν αυτήν την καταδρομήν ομιλούντες Αρβανίτικα. Έτυχεν εκεί ένας θεοφοβούμενος χριστιανός Κρητικός και ήξευρεν Αρβανίτικα και ήκουσεν άπαντα. Και ευθύς έγραψεν εδώ εις την Λαύραν γράμμα επί τούτου στέλνωντας ένα σακήν και τους έγραφε τα πάντα. Λοιπόν, οι μεν προεστοί διώρισαν και έκαμαν τρεις λιτανείας και ευγάλαν την Κουκουζέλισσαν. Η δε Κουκουζέλισσα, η κυρία Οικονόμισσα της Λαύρας, έστειλεν εκεί εις τας Αθήνας ένα σεμπέκι σκλαβούνικον (Δαλματικό) και έκαμε φρικτόν πόλεμον με τους Αρβανίταις. Και ενίκησαν οι Σκλαβούνοι και εφόνευσαν όλους τους κακότροπους εκείνους Αρβανίτας, από τους οποίους εγλίτωσαν δύο μόνοι. Και το έλεγαν φανερά εκεί πως είχαν βουλήν βεβαίαν να έλθουν να πατήσουν την Λαύραν να πάρουν βίον πολύν, καθώς τους είπαν οι κλέπται όντες μαζί τους. Και ούτω τη αμάχω δυνάμει της Κυρίας Θεοτόκου, οι μεν εκείνοι κακότροποι ηφανίσθησαν, η δε Λαύρα ηλευθερώθη του κινδύνου»[65].

Υπάρχει και μια άλλη εκδοχή αυτής της ιστορίας. Σύμφωνα με αυτή το 1755 ένα πειρατικό με διακόσιους πειρατές στο Δουλτσίνο προετοιμάζονταν για να λεηλατήσει τη Μονή. Αυτό το πληροφορήθηκε ένας Κρητικός που πουλούσε λάδι και βρισκόταν εκεί και ειδοποίησε τη Μονή. Οι μοναχοί προσευχήθηκαν και λιτάνευσαν την εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας. Όταν έφτασε το πειρατικό στον Αρσανά (λιμάνι) της Μονής εμφανίστηκαν άλλα δύο καράβια σκλαβούνικα που κουβαλούσαν λάδι. Διεξήγχθη μάχη και τα δύο σκλαβούνικα βύθισαν το πειρατικό και σκότωσαν τους πειρατές[66].

Το παλαιότερο υποκάμισο της εικόνας καταστράφηκε κατά την κατοχή του Αγίου Όρους από τους Τούρκους κατά την διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης. Στο Άγιο Όρος εγκαταστάθηκαν 5.000 Τούρκοι στρατιώτες. Η κατοχή αυτή κράτησε για εννέα έτη (1821-1830) και είναι αδύνατον να περιγραφούν οι καταστροφές που έφεραν οι Τούρκοι στο Άγιο Όρος και τα βάσανα και οι κακουχίες των πατέρων. Οι μονές απογυμνώθηκαν από λεηλασίες και αρπαγές και ότι είχε υλική αξία και δεν κρύφθηκε ή φυγαδεύτηκε από τους πατέρες, ρευστοποιήθηκε. Στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας εγκαταστάθηκαν τέσσερις χιλίαρχοι (μπινμπασήδες) και 372 στρατιώτες με 60 άλογα, οι οποίοι εκτρέφονταν από τη Μονή. Παράλληλα,

---

1904, Αγιορείτικη Εστία, Αθωνικά Ανάλεκτα 1, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 125, αρ. 380. Η Αίνος, σημερινή Enez, είναι πόλη-λιμάνι της Ανατολικής Θράκης κοντά στην Αλεξανδρούπολη. Ήταν σημαντικό εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο του Ελληνισμού.

62 Νικόδημος Λαυριώτης, *Μεγίστη Λαύρα Αγίου Αθανασίου*, ό.π., σ. 42.

63 P. Huber, *Athos Miraculous icons*, Orbis pictus 21, ed. Hallwag Ltd., Berne 1968, εικ. 18.

64 Από το Δουλτσίνο (Ulcinj) του Μαυροβουνίου που κατοικείται κυρίως από αρβανίτες.

65 Σπ. Λαυριώτης, «Αναγραφαί εγγράφων της Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Αθανασίου εν Άθω», *Βυζαντινά και Νεοελληνικά χρονικά 7*, Αθήνα 1930, αρ. 18, σ. 427-428.

66 Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας, Χώρα του Αχωρήτου http://choratouaxoritou.gr/?p=30482

επιβλήθηκαν από τους Τούρκους πρόσθετα βαρύτατα χρέη. Κατά την διάρκεια των φριχτών εκείνων χρόνων οι εναπομείναντες πατέρες αναγκάστηκαν να ρευστοποιήσουν το υποκάμισο της Κουκουζέλισσας. Το υποκάμισο δόθηκε ως ενέχυρο σε έναν Τούρκο τοκογλύφο, τον Σαλμάνη, για 2.500 γρόσια, αν και το καθαρό βάρος του ήταν δέκα και μισή οκάδες αργύρου. Δυστυχώς ο Τούρκος από απληστία κατέστρεψε το υποκάμισο πριν λήξει η προθεσμία (εχάλασε το αμανέτι). Ο ίδιος, μετά την πράξη του αυτή «εψόφησε», το «δε σπίτι του εσφραγίσθη, διότι η γυναίκα του προ εξ ημερών εκρύβη, φοβουμένη τας κρισιολογίας», σύμφωνα με την μαρτυρία του Διονυσίου, μοναχού της Μονής[67].

Η εικόνα της Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας μεταφέρεται στο Καθολικό της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας το άγιο Δωδεκαήμερο των Χριστουγέννων, από την ενάτη ώρα του Μεγάλου Σαββάτου έως την Κυριακή του Θωμά, στην εορτή του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη για πέντε ημέρες και κατά την εορτή των Εισοδίων της Θεοτόκου. Η εικόνα μεταφέρεται στο Καθολικό τιμητικά με λιτανεία, βασταζομένη από δύο ιερείς, συνοδεία διακόνων και ιεροψαλτών που ψάλουν τον ύμνο «Την παγκόσμιον δόξαν» (εικ. 23). Μέχρι το 1910 στην εορτή των Εισοδίων της Θεοτόκου γινόταν δύο αγρυπνίες ταυτόχρονα. Η μία στο Παρεκκλήσιο της Κουκουζέλισσας από τους πατέρες της Ι.Σκήτης της Αγίας Άννας και η άλλη στο Καθολικό από τους πατέρες της Μονής. Όταν η εικόνα μεταφέρεται στο Καθολικό τοποθετείται σε ωραίο θρόνο με σκέπη και ποδέα και μπροστά της ανάπτονται ακοίμητη λαμπάδα και πολυκάνδηλο με την επιγραφή «Έργον συνοδείας Κυπριανού Μοναχού Μ. Άγ. Άννα 1939»[68,69]. Η ποδέα (εικ. 17), σύγχρονο αριστούργημα χρυσοκεντητικής, απεικονίζει την Παναγία να δωρίζει στον Όσιο Ιωάννη το χρυσό νόμισμα, ο οποίος σκύβει ευλαβικά μπροστά της με απλωμένο το δεξί του χέρι.

Τρία αντίγραφα σε λιθογραφία της εικόνας της Παναγίας Κουκουζέλισσας-Οικονόμισσας (εικ. 16,21) συναντώνται σε τρεις εκδόσεις, μία ρώσικη και δύο ελληνικές, του βιβλίου «Ανωτέρα επισκίαση επί του Άθω» που χρονολογούνται τον 19ο αι. Όλες οι λιθογραφίες είναι ρώσικες[70].

Αξίζει να αναφερθεί ένα παραπλήσιο θαύμα με αυτό του Οσίου Ιωάννη του Κουκουζέλη, που συνέβηκε και αυτό στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας την ίδια περίπου εποχή. Τον 14ο αι. ο Άγιος Κάλλιστος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως όρισε να ψέλνεται ο ύμνος «Επί σοι χαίρει», αντί του «Άξιον εστίν» στη Θεία Λειτουργία στις Κυριακές της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, τη Μεγάλη Πέμπτης, το Μεγάλο Σάββατο, την παραμονή των Χριστουγέννων, την παραμονή των Θεοφανείων και στην εορτή του Αγίου Βασιλείου την Πρωτοχρονιά. Αντίθετα ο Άγιος Φιλόθεος ο Κόκκινος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως και αυτός, όρισε να ψέλνεται πάντοτε το «Άξιον εστίν» ως πιο σύντομο.

Έτυχε η παραμονή των Θεοφανείων να είναι Κυριακή και ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Γρηγόριος, ο οποίος βρίσκονταν τότε στη Μονή, ζήτησε από τον Όσιο Γρηγόριο τον Δομέστικο να ψάλει το «Επί σοι Χαίρει» και όχι το «Άξιον εστίν». Κάποιοι πατέρες που ήταν με το μέρος του Αγίου Φιλόθεου εναντιώθηκαν σε αυτό το αίτημα του Πατριάρχη Αλεξανδρείας, ο οποίος όμως επέμενε. Τελικά ο Όσιος Γρηγόριος ο Δομέστικος έψαλλε το «Επί σοι χαίρει» και στο τέλος της αγρυπνίας, κοιμήθηκε για λίγο στο στασίδι του. Τότε είδε την Παναγία που του είπε: «Ω Γρηγόριε, δέξαι το ψαλτικόν σου, και ευχαριστώ σοι πολλά δια το ψαλέν τροπάριον» και του έδωσε ένα χρυσό νόμισμα. Όταν ξύπνησε βρήκε το νόμισμα στο χέρι του το οποίο τελικά το κρέμασε στην εικόνα της Παναγίας (μάλλον της Κουκουζέλισσας-Οικονόμισσας).

---

67 Αθανάσιος Λαυριώτης Προηγούμενος, *Παναγία η Κουκουζέλισσα*, ό.π., σ. 16-17.
68 *Ιεραί Ακολουθίαι Θεοτόκου Κουκουζελίσσης και Αγίων Ιωάννου και Γρηγορίου*, ό.π., σ. 6-7.
69 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 31.
70 *Ανωτέρα Επισκίασις επί του Άθω*, ό.π., σ. 7-13, η εικόνα είναι πριν από αυτήν την σελίδες χωρίς αρίθμηση (tab.III), *Vishnyi pokrov nad afonom*, S. Petersburg 1867, σ. 21-27, tab.IV πριν από αυτές τις σελίδες. Αθανάσιος Μοναχός, *Η Πλατυτέρα των Ουρανών*, ό.π., σ. 58.

Το θαύμα διαδόθηκε παντού και από τότε η Μεγάλη Εκκλησία όρισε τις Θείες Λειτουργίες του Μεγάλου Βασιλείου και στο Απόδειπνο ο ύμνος «Επί σοι χαίρει κεχαριτωμένη πάσα η κτίσις». Το έγραψαν οι μοναχοί στις πόρτες των κελλιών τους για να το μάθουν και να διαβάζουν πάντοτε. Το θαύμα αυτό εξιστορεί ο Μέγας Πρωτοσύγκελος του Οικουμενικού Πατριαρχείου Ιωάννης Ναθαναήλ Λαυριώτης, στην σε απλή γλώσσα ερμηνεία του, στη Θεία Λειτουργία που τυπώθηκε στη Βενετία το 1574 μαζί με την αντίστοιχη ιστορία του Οσίου Ιωάννη του Κουκουζέλη[71]. Στο Καθολικό, στον κυρίως ναό, υπάρχει ωραία εικόνα της Παναγίας με τον Χριστό που εικονογραφεί τον ύμνο «Επί σοι χαίρει» (εικ. 18) σε ανάμνηση αυτού του θαύματος. Προέρχεται από το παλιότερο τέμπλο του ναού και ζωγραφίστηκε το 1620 από τον ιερομόναχο Δανιήλ, με δαπάνη του Εκκλησιάρχη παπά Διονυσίου όταν ηγούμενος ήταν ο Ιωακείμ[72]. Η ίδια παράσταση βρίσκεται σε τοιχογραφία στην οροφή του τοξωτού εξωνάρθηκα, πάνω από την νότια πύλη του Καθολικού, έργο του Ζαχαρία Ζωγράφου από το Σαμόκοβο της Βουλγαρίας (1855). Η Εκκλησία εορτάζει την μνήμη των Οσίων Ιωάννη του Κουκουζέλη και Γρηγορίου του Δομέστιχου την 1η Οκτωβρίου.

ΤΟ ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙΟ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΟΥΚΟΥΖΕΛΙΣΣΑΣ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΚΑΙ Η ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΣΤΟ ΝΑΡΘΗΚΑ ΤΟΥ

Ο Ναός της Παναγίας Κουκουζέλισσας-Οικονόμισσας βρίσκεται εντός του περιβόλου της Μονής. Θεωρείται το δεύτερο καθολικό της Μονής και τιμάται στα Εισόδια της Θεοτόκου (εικ. 13,19). Είναι γνωστός ως Παρεκκλήσιο της Παναγίας Κουκουζέλισσας επειδή θησαυρίζει την ομώνυμη εικόνα. Το παλαιότερο του όνομα είναι Παναγία η Οικονόμισσα. Λέγεται και Παναγία η Πορτάρισσα ή Πορταρίτισσα καθώς είναι πολύ κοντά στην μεγάλη πύλη της Μονής[73].

Βρίσκεται απέναντι από το μέσο περίπου της δυτικής πτέρυγας της μονής κοντά στην πύλη και στο αρχονταρίκι. Αρχιτεκτονικά είναι αθωνικού τύπου, δηλαδή σταυροειδής με τρούλο, με δύο ημικυκλικούς χορούς στον βόρειο και νότιο τοίχο του και νάρθηκα (εικ. 14). Ο κυρίως ναός είναι μολυβδοσκέπαστος. Οικοδομήθηκε από τον Όσιο Αθανάσιο τον 10ο αι. σε ανάμνηση της εμφάνισης της Παναγίας και της διαβεβαίωσης της ότι αυτή θα είναι η Οικονόμος της Μονής[74]. Πιθανότατα ανακαινίστηκε τον 14ο αι. και καταστράφηκε ύστερα από σεισμό τον 16ο αι. Ανοικοδομήθηκε το 1613 από τον Μητροπολίτη Σάμου Μαρτύριο, σύμφωνα με σωζόμενη μαρμάρινη επιγραφή που βρίσκεται στον νάρθηκα. Στην επιγραφή (εικ. 15) αναφέρεται ρητώς ότι ο ναός ήταν πλησίον της πύλης, υπενθυμίζεται ότι μέχρι εδώ συνόδευσε η Παναγία τον Όσιο Αθανάσιο από το Αγίασμα και μετά εξαφανίστηκε και δηλώνεται ότι «έκτοτε ου ποιούμεν Οικονόμον αλλά παραοικονόμον»[75].

Ο ναός ξανακτίστηκε το 1713 με επιστασία του ηγουμένου Ιωσήφ από τα Πατρικά της Χίου, το γένος Γορδάτου, όπως αναφέρει μαρμάρινη επιγραφή στην είσοδο του ναού. Στην επιγραφή αυτή το παρεκκλήσιο ονομάζεται ρητώς «περικαλλής ναός της Θεοτόκου της Πορταΐτισσας τε και Οικονόμου». Σε άλλη μαρμάρινη επιγραφή πάνω από την πύλη του ναού αναφέρεται ότι ο Ιωσήφ, ως προηγούμενος πλέον, ανέλαβε τα έξοδα της τοιχογράφησης του ναού το 1719, επί ηγουμενίας του Τιμόθεου από τη Σκύρο. Η

71 *Ιεραί Ακολουθίαι Θεοτόκου Κουκουζελίσσης και Αγίων Ιωάννου και Γρηγορίου*, ό.π., σ. 7.

72 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 36, 67, 68. Αλιπράντης Θ., *Ο λειτουργικός ύμνος «Επί σοι χαίρει Κεχαριτωμένη πάση η κτίσης…» σε φορητές εικόνες κρητικής τέχνης*, έκδοση Β΄, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 47-48, 217 εικ. 8.

73 Μέσσης Β., *Ναοί Αθωνικού Τύπου, Μέρος Β΄, Κατάλογος*, Α.Π.Θ., Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Αρχαιολογίας, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 110-114, σχ. 31-32, εικ. 29-30.

74 Ίσως σε μία τρίτη εμφάνιση βλπ. Θ. Μαρινάκης, *Θαυματουργές εικόνες της Παναγίας*, ό.π., σ. 191-192.

75 Β. Μέσσης, *Ναοί Αθωνικού Τύπου*, ό.π., σ. 113, υποσ. 313. *Ιεραί Ακολουθίαι Θεοτόκου Κουκουζελίσσης και Αγίων Ιωάννου και Γρηγορίου*, ό.π., σ. 6.

τοιχογράφηση του ναού έγινε από τον Γιαννιώτη ιερομόναχο Δαμασκηνό, ο οποίος τοιχογράφησε το 1721 το Καθολικό της Μονής του Αγίου Γεωργίου στη Σκύρο[76].

Ο Β. Μπάρσκι αναφέρει ότι είχε ανοιχτό νάρθηκα που στηρίζονταν σε πέντε κολόνες ο οποίος σήμερα δεν υπάρχει[77]. Προσθέτει ότι η Λιτανεία της ημέρας των Θεοφανείων, όταν ο καιρός δεν είναι καλός, γίνονταν εντός της μονής μπροστά από το Ναό της Παναγίας Οικονόμισσας, δίπλα από την πύλη όπου, εκτός από τον όμορφο νάρθηκα του ναού, υπήρχε και μεγάλο στέγαστρο[78].

Από τον 12ο αιώνα έχουμε αναφορές ότι από παλιά έκαιγε στον ναό ακοίμητο καντήλι και ψελνόταν η Παράκληση της Παναγίας κάθε ημέρα από εντεταλμένο προσμονάριο μοναχό. Η παράδοση αυτή συνεχίζεται αδιαλείπτως μέχρι σήμερα[79]. Η παράκληση γίνεται κάθε ημέρα ακόμα και τις μεγάλες Εορτές υπέρ της Μονής και όλων των ορθοδόξων Χριστιανών. Ως προσμονάριος διορίζεται από τη Μονή ένας από τους ευλαβέστερους μοναχούς και παλαιότερα ήταν και πνευματικός[80]. Κάθε Σάββατο πρωί τελείται Θεία Λειτουργία[81].

Έχει ωραίο ξυλόγλυπτο τέμπλο, κιβώριο της ΑγίαςΤραπέζης, θρόνο και προσκυνητάρια. Η εικόνα της Παναγίας Κουκουζέλισσας-Οικονόμισσας βρίσκεται σε σύγχρονο ξυλόγλυπτο προσκυνητάριο μπροστά από τον βόρειο ανατολικό κίονα. Παλαιότερα βρισκόταν στο τέμπλο αριστερά της ωραίας πύλης, στη συνήθη θέση που βρίσκεται η εικόνα της Παναγίας με τον Χριστό (εικ. 23)[82].

Όπως αναφέρθηκε, ο κυρίως ναός τοιχογραφήθηκε το 1719 από τον ζωγράφο Δαμασκηνό από τα Ιωάννινα. Ο νάρθηκας τοιχογραφήθηκε μάλλον το 1715 με εξαίρετες τοιχογραφίες από τον αγιογράφο Δαυΐδ από την Σελενίτσα, που, μαζί με τον Διονύσιο εκ Φουρνά, είχαν ως πρότυπα τους τις αγιογραφίες του Πρωτάτου και άλλων βυζαντινών ναών. Απεικονίστηκαν οι Αίνοι, προφήτες, άγιοι και σκηνές από την Αποκάλυψη του Ιωάννη. Στον ανατολικό τοίχο του νάρθηκα (εικ. 20) εικονίζονται τέσσερις σκηνές από τον βίο του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη (η Εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο, η ανάβλυση του αγιάσματος και δύο άλλες) και ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου, εκατέρωθεν της θύρας που οδηγέι στον κυρίως ναό.

Στο τοξωτό υπέρθυρο πάνω από τη θύρα που οδηγεί στον κυρίως ναό (εικ. 21) εικονίζεται η Παναγία ένθρονος βρεφοκρατούσα, μερικό αντίγραφο της αντίστοιχης παράστασης αριστερά του τέμπλου στο Πρωτάτο του Αγίου Όρους, έργο του 13ου αι. Την Παναγία παραστέκουν ολόσωμοι και σεβίζοντες οι αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ. Αναμφίβολα πρόκειται για την Παναγία Οικονόμισσα καθώς στη θέση της στο υπέρθυρο δεν ζωγραφίστηκε η σκηνή των Εισοδίων της Θεοτόκου. Δεν πρέπει να θεωρηθεί τυχαίο ότι ακριβώς αριστερά της είναι η προαναφερθείσα απεικόνιση της Εμφάνισης της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο.

Ο ιερομόναχος Ευθύμιος στην περιγραφή του Καθολικού της Μονής το 1773, αναφέρει ότι δεξιά και αριστερά της κεντρικής δυτικής πύλης του Καθολικού απεικονίζονταν ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου. Στο υπέρθυρο της πύλης απεικονίζονταν ένθρονη η Παναγία με τον Χριστό και περιβάλλονταν από τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη, τον Άγιο Γεώργιο τον Τροπαιοφόρο και τους αυτοκράτορες Νικηφόρο Φωκά και

---

76 *Ιεραί Ακολουθίαι Θεοτόκου Κουκουζελίσσης και Αγίων Ιωάννου και Γρηγορίου*, ό.π., σ. 5. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Inscriptions chretiennes de l'Athos*, ό.π., σ. 124-125, αρ. 377-379. Παύλος Μοναχός Λαυριώτης, *Ο Όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης*, ό.π., σ. 38-40.
77 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 238, υποσ. 92-93.
78 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 283, 608, υποσ. 317-318.
79 Νικόδημος Λαυριώτης, *Μεγίστη Λαύρα Αγίου Αθανασίου*, ό.π., σ. 41-42. Παύλος μοναχός Λαυριώτης, *Ο Όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης*, ό.π., σ. 38-43.
80 *Ιεραί Ακολουθίαι Θεοτόκου Κουκουζελίσσης και Αγίων Ιωάννου και Γρηγορίου*, ό.π., σ. 6.
81 Αθανάσιος Λαυριώτης Προηγούμενος, *Παναγία η Κουκουζέλισσα*, ό.π., σ. 12.
82 https://taniailieva06.blogspot.gr/2017/03/blog-post_7.html

Ιωάννη Τσιμισκή. Επομένως ο δυτικός τοίχος του παρεκκλησίου αντιγράφει μερικώς τον δυτικό τοίχο του Καθολικού που καταστράφηκε το 1814[83].

Ο Μακάριος Τριγώνης στο Προσκυνητάριο του (1772) περιγράφει το παρεκκλήσι ως εξής: «Έμπροσθεν δε της τρίτης πόρτας είναι Εκκλησία ωραιοτάτη και μεγίστην ωσάν δεύτερον καθολικόν, κεκοσμημένη με πολυέλαιον, και χορόν, και κανδήλια αργυρά, και ζωγραφισμένη με ωραιοτάτην και θαυμαστήν Ιστορίαν, τιμωμένη εις το όνομα των Εισοδίων της κυρίας Θεοτόκου, με το να είναι δε κοντά εις ταις πόρταις, ονομαζομένη Πορταρίτισσα. Δια τούτο ευρίσκεται πάντοτε εις αυτήν προσμονάριος πνευματικός, έχωντας ακατάπαυστον διηκόνημα, το να ψάλλη καθ' ημέραν παράκλησιν εις την Θεοτόκον, τόσο δια τους Αδελφούς της Αγίας Μονής ταύτης, όσον και δια όλους τους Χριστιανούς, η οποία Εκκλησία είναι οικοδόμημα του Προηγουμένου Κύρ Ιωσήφ του Χίου του Πατρικούση»[84].

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΟΥΚΟΥΖΕΛΙΣΣΑΣ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΣΤΗΝ ΠΥΛΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Στην μεγάλη Πύλη της μονής υπάρχει ωραίο προστώο σε μορφή κιβωρίου που κατασκευάστηκε το 1861. Στο τοξωτό υπέρθυρο, πάνω από την πύλη, εικονίζεται η Παναγία με τον Χριστό ως Κουκουζέλισσα-Οικονόμισσα (εικ. 22,33). Αριστερά απεικονίζεται ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης, που κρατάει με τα δύο του χέρια ομοίωμα του Καθολικού, το οποίο προσφέρει στην Παναγία. Δεξιά, ο Άγιος Μιχαήλ Επίσκοπος Συνάδων δεόμενος κρατάει ευαγγέλιο με το δεξί του χέρι.

Η εικόνα αυτή έχει σχήμα ημικυκλίου με βάση 2,50 μέτρα και ύψος 2 μέτρα. Είναι έργο της Αδελφότητας των Ιωασαφαίων της Ι.Σκήτης των Καυσοκαλυβίων που υπάγεται στη Μονή και φιλοτεχνήθηκε το 1933. Αντικατέστησε ομόθεμη εικόνα, έργο του αγιογράφου μοναχού Ιακώβου του Καυσοκαλυβίτη και φιλοτεχνήθηκε το 1887. Από το κέντρο του θόλου αναρτάται φανός που είναι αναμμένος μέρα και νύχτα. Στο Άγιο Όρος μόνο τα μοναστήρια έχουν δικαίωμα να ανάβουν τέτοιο φανό στην είσοδο τους[85].

Πίσω από την εικόνα υπάρχει τοιχογραφία με το ίδιο θέμα. Το 1773 ο Ευθύμιος μαρτυρεί ότι στην καμάρα της Πύλης ήταν ζωγραφισμένη:

«Η πανάχραντος Δέσποινα, και κεχαριτωμένη
Και κρατεί στας αγκάλας της, τον υιόν και Θεόν της,
Ου περ απαύστως δέεται, δια το ποίμνιον της.
Κ' εκεί ειν΄ και ο άγιος, σιμά της Παναγίας,
Που κρατεί όλην την μονήν, εις τας θείας του χείρας,
Και εκτενώς παρακαλεί, την πανάχραντον κόρην,
Να φυλάττη αείποτε, ταύτην την ποίμνην όλην»[86].

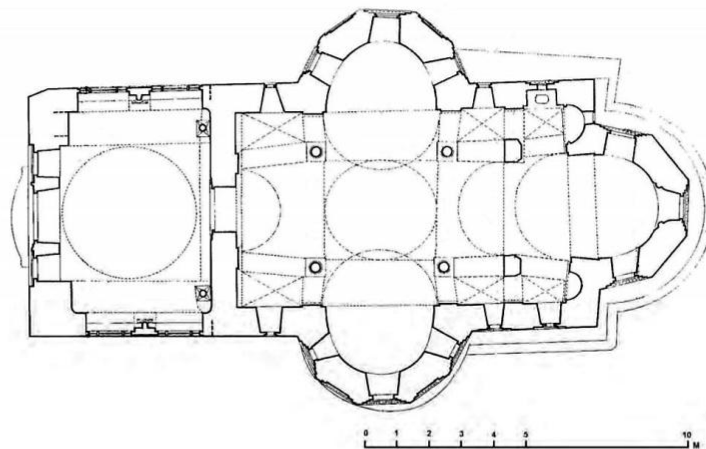
---

83 Σ. Καδάς, «Περιγραφή ιεράς μονής Μεγίστης Λαύρας (Κωδ. Λ 54)», ό.π., σ. 128-129.
84 Πατάπιος Μοναχός Καυσοκαλυβίτης, «Τα εικονογραφικά εργαστήρια της Σκήτης Καυσοκαλυβίων (19^{ος} -20^{ος} αι.)», *Πρακτικά, Β΄ Επιστημονικό Συμπόσιο Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης*, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Θεολογική Σχολή-Τμήμα Θεολογίας, Αθήνα 2012, σ. 413, υποσ. 13. Μακάριος (Τριγώνης), *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 5- 6.
85 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Ιστορικόν Προσκυνητάριον Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 86-87. http://agioritikesmnimes.pblogs.gr/2010/05/628747.html
86 Σ. Καδάς, «Περιγραφή ιεράς μονής Μεγίστης Λαύρας (Κωδ. Λ 54)», ό.π., σ. 107.

Εικ. 13. Αριστερά: Το Παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας το 1918. Φωτογραφία του Martel Charles. © ιστολόγιο Αγιορείτικες Μνήμες http://agioritikesmnimes.pblogs.gr Δεξιά: Το Παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας το 2017. Δεξιά το Αρχονταρίκι της Μονής. © Μάκης Λιόλιος

Εικ. 14. Η κάτοψη του Παρεκκλησίου της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας. © Παύλος Μυλωνάς, Βασίλης Μέσσης

+ Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων ὁ Ναὸς τῆς Θεοτόκου καὶ Θεομήτορος. Πανάγιος Ναός πλησίον τῆς Πύλης. Ὁ γὰρ Πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος, τὸ ἀπαρηγόρητον δειλιάσας τοῦ τόπου ἔφυγεν καὶ ἐφάνη ἡ Θεοτόκος λέγουσα, Ἀπόστρεφε καὶ ἐγὼ ἔσομαι Οἰκονόμος, καὶ ἦλθον ὁμοῦ ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἕως ὧδε γέγονεν ἄφαντος καὶ τότε ἐκτίσθη ἡ ἐκκλησία, ἔκτοτε οὐ ποιοῦμεν Οἰκονόμον ἀλλὰ παραοικονόμον. Ἔγινε δὲ τὸ παρὸν διὰ συνδρομῆς καὶ τοῦ διακαιοῦντος Ἀβερκίου καὶ κατὰ τῶν σὺν αὐτῷ διὰ ἐξόδου Μαρτυρίου Ἀρχιεπισκόπου Σάμου Ζ΄,Ρ΄,Κ΄,Α΄ ἀπὸ κτίσεως κόσμου Μαρτίου κε΄.

Εικ. 15. Το κείμενο της μαρμάρινης επιγραφής του 1613, στον Νάρθηκα του του Παρεκκλησίου της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας. © Βασίλης Μέσσης

Εικ. 16. Αριστερά: Η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας. Δεξιά: Ρώσικη λιθογραφία της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας (1867).

Εικ. 17. Αριστερά: Ο Όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης. Τοιχογραφία στη Λιτή του Καθολικού της Μονής, έργο του Μανουήλ του Γεωργίου από την Εράτυρα (1854). Κέντρο: Η Παναγία δίνει το φλουρί στον Όσιο Ιωάννη τον Κουκουζέλη. Σύγχρονη χρυσοκέντητη ποδέα. Δεξιά: Εικόνα του Οσίου Ιωάννη του Κουκουζέλη στο παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας-Πορταρίτισσας

Εικ. 18. Αριστερά: Η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας Κουκουζέλισσας-Τριχερούσας στην Νέα Κίο ($19^{ος}$ αι.). © STUDIO B&G ΜΠΟΥΓΙΩΤΗΣ-ΡΑΣΣΙΑΣ Δεξιά: Η εικόνα με το εικονογραφικό θέμα «Επί Σοι Χαίρει» στο Καθολικό της Μονής, έργο του Δανιήλ (1620).

Εικ. 19. Το Παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας-Πορταρίτισσας της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας ($18^{ος}$ αι.)

Εικ. 20. Τοιχογραφίες του ανατολικού τοίχου τουΝάρθηκα του Παρεκκλησίου της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας, έργο του Δαυΐδ από τη Σελενίτσα (1715).

Εικ. 21. Αριστερά: Ρώσικη λιθογραφία της Παναγίας Κουκουζέλισσας (19ος αι.). Δεξιά: Η Παναγία Οικονόμισσα, τοιχογραφία στου υπέρθυρο του νάρθηκα του Παρεκκλησίου της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας.

Εικ. 22. Αριστερά: Ο Όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης, φορητή εικόνα στο Καθολικό της Μονής ($19^{ος}$ αι.). Δεξιά: Η είσοδος της Μονής. © Martin Mitov, Αγιορείτικες Μνήμες

Εικ. 23. Αριστερά: Η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας στο προσκυνητητάριο στο ομώνυμο Παρεκκλήσιο. Δεξιά: Η μεταφορά της εικόνας της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας από το ομώνυμο Παρεκκλήσιο στο Καθολικό της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. © ιστολόγιο Πνευματικοί Λόγοι paraklisi.blogspot.gr

Η ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙΟ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ

Αριστερά της Λιτής του Καθολικού βρίσκεται το Παρεκκλήσιο των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων στο οποίο βρίσκεται ο τάφος του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη (εικ. 25). Στο παρεκκλήσιο αυτό ο Όσιος Αθανάσιος εξομολογούσε κατ' ιδίαν τους αδελφούς της μονής, τα πνευματικά του τέκνα.

Έχει ωραίο ξυλόγλυπτο τέμπλο του 18ου αι. Η Δεσποτική εικόνα του Χριστού προέρχεται από το παλαιό μαρμάρινο τέμπλο του Καθολικού. Στον τράχηλο του Χριστού, δίπλα στον δεξιό ώμο του, φαίνεται πληγή από την οποία έρευσε αίμα, όταν πυροβόλησε την εικόνα τούρκος στρατιώτης το 1821. Φέρει αργυρό επιχρυσωμένο φωτοστέφανο με χρονολογία 1680. Η εικόνα αυτή θεωρείται αφιέρωμα του Αυτοκράτορα Αλεξίου Κομνηνού[87].

Στο τέμπλο, στη συνήθη θέση της Δεσποτικής εικόνας της Παναγίας με τον Χριστό, υπάρχει μια σπάνια εικονογραφικά εικόνα της Παναγίας με τον Χριστό και τον Όσιο Αθανάσιο (εικ. 24). Δεξιά εικονίζεται η Παναγία ένθρονη να πατάει σε υποπόδιο. Ο θρόνος δεν έχει ερεισίνωτο (πλάτη). Με το αριστερό της χέρι κρατεί τον μικρό Χριστό και έχει στραμμένο το κεφάλι της προς αυτόν. Ο μικρός Χριστός είναι στραμμένος προς τα αριστερά, προς τον Όσιο Αθανάσιο, ευλογεί με το δεξί του χέρι και κρατάει κλειστό ειλητό με το αριστερό. Η Παναγία με το δεξί της χέρι δακτυλοδεικτεί τον Όσιο Αθανάσιο που βρίσκεται αριστερά της εικόνας, όρθιος με τα χέρια σε στάση δέησης. Ανάμεσα στις δύο μορφές υπάρχουν γραπτές επιγραφές που συνθέτουν ένα διάλογο ανάμεσα στον Όσιο Αθανάσιο και την Παναγία με τον Χριστό[88].

Σύμφωνα με την πρώτη επιγραφή ο Όσιος Αθανάσιος ικετεύει την Παναγία με τον Χριστό να διαφυλάξει ασινή τον ναό που ανήγειρε ο Μαρτύριος με τα εξής λόγια:

«Ως και πάρος έμοι γε Παρθένε Κόρη
δόμον υπέσχου φυλάττειν άχρι τέλους
ούτω και τονδε ον Μαρτύριος πήξεν
ο Σάμου πρώην Αρχιερεύς τυγχάνων
νυν δεν σχολάζων, ενταύθα ως και άλ(λ)οι
και πάσης βλάβης ικετεύω φυλάττειν».

Η Παναγία απαντά στον Όσιο ως εξής:

«Ως του Υιού μου μεσίτρια τε πέλων
και τονδε Πάτερ φυλάξω εις αιώνας.
Η Οικονόμος της Λαύρας».

Οι κινήσεις των μορφών εντείνουν την αίσθηση του διαλόγου. Δεξιά της Παναγίας εικόνιζονται ημίσωμοι οι Αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ. Στο άνω μέρος της εικόνας υπάρχουν πέντε σκηνές από τον βίο του Οσίου Αθανασίου. Η εικόνα αυτή είναι έργο μάλλον του 17ου αι. και ανακαινίστηκε το 1826[89].

---

87 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 39. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Inscriptions chretiennes de l'Athos*, ό.π., σ. 122, αρ. 372.
88 *Prints of the Greek World in Moscow Collections*, ed. Nidrik, Moscow 1997, p. 38, n. 40 για περιγραφή της εικόνας από τον Πορφύριο Ουσπένσκι.
89 G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Inscriptions chretiennes de l'Athos*, ό.π., σ. 121-122, αρ. 371. Παύλος Λαυριώτης ιατρός, *Βίος και πολιτεία του θεοφόρου πατρός ημών Οσίου Αθανασίου του εν τω Άθω, διασκευή υπό του Οσιωτάτου Γέροντος Παύλου*

Είναι φανερό ότι οι επιγραφές αναφέρονται στον ανακαινιστή του Παρεκκλησίου της Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας, πρώην Μητροπολίτη Σάμου Μαρτύριο και πιθανότατα η εικόνα είναι δικό του αφιέρωμα. Η εικόνα αυτή προέρχεται από το τέμπλο του Παρεκκλησίου της Κουκουζέλισσας και τοποθετήθηκε ως Δεσποτική εικόνα στο τέμπλο του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων το 1830, σε αντικατάσταση της σημερινής Κουκουζέλισσας που φυλάσσεται στο ομώνυμο Παρεκκλήσιο. Και οι δύο εικόνες ονομάζονται Οικονόμισσα, επομένως, παρά την αντικατάσταση, συνέχισε να υπάρχει στο τέμπλο εικόνα της Παναγίας της Οικονόμισσας[90].

Ο προηγούμενος Αθανάσιος Λαυριώτης ρητώς αναφέρει ότι στο Παρεκκλήσιο των αγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων φυλάσσεται η εικόνα της Παναγίας που καλείται Οικονόμισσα[91]. Η εικόνα αυτή ονομάζεται και Οικοδόμισσα[92].

Η εικόνα αυτή του τέμπλου με την ασυνήθιστη στάση των σωμάτων αντιγράφηκε εικονογραφικά, με κάποιες διαφοροποιήσεις, περισσότερο από τις άλλες εικόνες της Παναγίας Οικονόμισσας στη Μονή. Οι διαφοροποιήσεις αυτές κατατάσσονται σε εφτά εικονογραφικές παραλλαγές.

Πρώτη παραλλαγή

Στην πρώτη παραλλαγή εικονίζεται η Παναγία με τον Χριστό σε θρόνο, όπως στην εικόνα του τέμπλου στο Παρεκκλήσιο των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, με ή χωρίς αγγέλους. Τείνει το δεξί της χέρι προς αριστερά, χωρίς όμως να την παραστέκουν άγιοι. Στην πρώτη παραλλαγή ανήκουν:

1. Εικόνα από τον Ι.Ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου Μύρινας στη Λήμνο (εικ. 26) που χρονολογείται στον 18ο αι.[93].
2. Δεσποτική εικόνα της Παναγίας με τον Χριστό (εικ. 26) στο Κρατικό Μουσείο της Μολδαβίας. Η εικόνα ακολουθεί τον παραπάνω εικονογραφικό τύπο και είναι έργο του αγιογράφου Γεράσιμου. Ζωγραφίστηκε το 1808 και προέρχεται από τον Ι.Ν. Αγίου Δημητρίου στο Cogilniceni.
3. Σύγχρονες ρώσικες εικόνες της Παναγίας Οικονόμισσας (εικ. 27). Σε αυτές εικονίζεται μόνη της η Παναγία με τον Χριστό και τους δύο αρχαγγέλους.

Οι προαναφερθείσες εικόνες αρ. 1,2 υποδηλώνουν λανθάνουσα χαλκογραφία του 18ου αι. με θέμα την Παναγία Οικονόμισσα.

Δεύτερη παραλλαγή

Η δεύτερη παραλλαγή συναντάται σε χαλκογραφίες και σε εικόνες που τις αντιγράφουν. Πιο συγκεκριμένα δίπλα στην Παναγία και δεξιά, προστέθηκε ο Άγιος Μιχαήλ Επίσκοπος Συνάδων, με ενδύματα μοναχού σε στάση δέησης. Ο Όσιος Αθανάσιος, αριστερά, κρατάει ομοίωμα του Καθολικού, που συμβολίζει τη Μονή και δύο άγγελοι κρατούν στέμμα και στέφουν την Παναγία. Πάνω, μέσα σε σύννεφα, εικονίζεται η δυτικότροπη Αγία Τριάδα.

Λαυριώτου ιατρού, Στερεοτυπία Ευθυμίου Παναγιώτου, Αθήναι 1956, σ.9. Αθανάσιος Μοναχός, *Η Πλατυτέρα των Ουρανών*, ό.π., σ. 56, *Prints of the Greek World in Moscow Collections*, ό.π., αρ. 40, σ. 38.

90 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 39.

91 Αθανάσιος Λαυριώτης Προηγούμενος, *Παναγία η Κουκουζέλισσα*, ό.π., σ. 5.

92 *Οι θησαυροί του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 21.

93 Γ. Τσιγάρας, «Εικόνες του Εκκλησιαστικού Μουσείου της Μητροπόλεως Λήμνου», *Μελέτες της Μεταβυζαντινής τέχνης*, εκδ. Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 296-297, 321, εικ. 29. Γ. Τσιγάρας, «Εκκλησιαστικά κειμήλια», *Λήμνος Εκκλησιαστική κληρονομιά*, τόμος Α΄, επιμέλεια έκδοσης Γιώργος Κωνσταντέλλης, Αθήνα 2010, σ. 208-209.

Κάτω από την παράσταση αυτή υπάρχει επιγραφή σε δύο στήλες και δεξιά και αριστερά σκηνές από τον βίο και τα θαύματα του Οσίου Αθανασίου, διατεταγμένες ανά πέντε. Στο κάτω μέρος της εικόνας εικονίζεται η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας με τους πύργους, το Καθολικό, τα δύο καμπαναριά, τη Φιάλη, το Παρεκκλήσιο της Κουκουζέλισσας, τα άλλα κτήρια της Μονής, η θάλασσα και το όρος του Άθωνα. Στη δεύτερη παραλλαγή ανήκουν:

1. Αγιορείτικη χαλκογραφία (εικ. 28) του 1810[94].
2. Αγιορείτικη χαλκογραφία (εικ. 28) του 1810, έργο του Σεβαστιανού Σμυρναίου[95].
3. Αγιορείτικη χαλκογραφία (εικ. 86) του 1868[96].
4. Ρώσικη εικόνα του 18ου (ή του 19ου) αι. (εικ. 29) που ανήκει στις συλλογές του Μουσείου Ρωσικού Πολιτισμού και Τέχνης Αντρέι Ρουμπλιώφ στη Μόσχα. Έχει ως πρότυπό της τις προαναφερθείσες χαλκογραφίες με μικρές διαφορές[97].

Η μορφή του Οσίου Αθανασίου αντιγράφει την αντίστοιχη απεικόνιση του Οσίου στο Προσκυνητάριο του Μακαρίου Τριγώνη, που τυπώθηκε το 1772 στη Βενετία (εικ. 49)[98].

Τρίτη παραλλαγή

Στην παραλλαγή αυτή έχουμε μόνο το κεντρικό τμήμα της χαλκογραφίας δηλαδή την Παναγία με τον Χριστό, τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη, τον Άγιο Μιχαήλ Επίσκοπο Συνάδων και τους δύο αρχαγγέλους που στέφουν την Παναγία. Η παράσταση αυτή αντιγράφηκε πολύ στη Ρωσία και είναι μέχρι σήμερα πολύ διαδεδομένη. Ο Άγιος Μιχαήλ φοράει μοναστικά ενδύματα ή επισκοπικά άμφια. Όταν φοράει μοναχικά ενδύματατα τα χέρια του είναι σε στάση δέησης ενώ όταν φοράει επισκοπικά άμφια κρατάει ευαγγέλιο ή ειλητό. Πολλές φορές το δεξί χέρι της Παναγίας είναι σε κίνηση ευλογιας. Στην τρίτη παραλλαγή ανήκουν:

1. Ρώσικη λιθογραφία (εικ. 30) στο βιβλίο «Ανωτέρα Επισκίασις επί του Άθω», που εκδόθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1861[99].
2. Ρώσικη λιθογραφία (εικ. 83) στο βιβλίο «Ανωτέρα Επισκίασις επί του Άθω», που εκδόθηκε στα ρώσικα στην Αγία Πετρούπολη το 1867[100].
3. Εικόνα σε ιδιωτική συλλογή (εικ. 30) στη Ρωσία[101].
4. Θαυματουργή εικόνα στην Τασκένδη (εικ. 31), έργο του 19ου αι.
5. Σύγχρονες ρώσικες εικόνες (εικ. 31). Σε αυτές ο Άγιος Μιχαήλ Συνάδων συνήθως φορεί επισκοπικά άμφια.

---

94 Ν. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, ό.π., σ. 404-405, αρ. 430.
95 Ν. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, ό.π., σ. 404, αρ. 431.
96 Ν.Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, ό.π., σ. 406-407, αρ. 433.
97 Trifonova A., «Ikona na Sv. Atanasii ot Melnik», ό.π., p. 39, fig.7. *Prints of the Greek World in Moscow Collections*, ό.π., p. 38, n. 40. *Drevnosti Monastirej Afona X-XVII vekov ve Rossii. Katalog Bjistavki-Antiquities of the monasteries of Athos in Russia 10th-17th c. Exhibition catalogue*, Moskva 2004,p. 274, fig. V.57.
98 Μακάριος (Τριγώνης), *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. ιβ΄.
99 *Ανωτέρα Επισκίασις επί του Άθω*, ό.π., tab. XXIX μετά την σ. 112. Παραλλαγή αυτής της εικόνας με ελληνικές επιγραφές βλ. Αθανάσιος Μοναχός, *Η Πλατυτέρα των Ουρανών*, ό.π., σ. 67.
100 *Vishyi pokrov na afonom*, ό.π., tab. XXXIX μετά την σ. 151.
101 http://iverskayacopia.blogspot.gr/2016/02/blog-post.html

Τέταρτη παραλλαγή

Εικονογραφικά παρόμοια με την τρίτη παραλλαγή, με τη διαφορά ότι δεξιά απεικονίζεται ο Όσιος Αντώνιος Πετσέρσκι, ο ένας από τους δύο κτήτορες της Ι.Μ. Αγίας Λαύρας των Σπηλαίων του Κιέβου (Πετσέρσκαγια Λαύρα), μία από τις σημαντικότερες μονές της Ορθοδοξίας. Ο Όσιος Αντώνιος Πετσέρσκι που κοιμήθηκε ειρηνικά το 1073, ασκήτεψε και αυτός για κάποιο διάστημα στο Άγιο Όρος. Σύμφωνα με την παράδοση ασκήτεψε σε ένα σπήλαιο κοντά στην Ι.Μ. Εσφιγμένου του Αγίου Όρους. Στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας δεν διασώζεται μαρτυρία ότι ήταν μοναχός της[102]. Στη τέταρτη παραλλαγή ανήκουν:

1. Χαλκογραφία (εικ. 32) τυπωμένη ίσως στη Βενετία τον 19ο αι. ή πιθανότερα στη Βιέννη τον 18ο αι. Σε αυτή, απεικονίζονται δύο Όσιοι, που ο καθένας τους έκτισε μονή με το όνομα Λαύρα και οι μονές τους αποτέλεσαν πνευματικοί φάροι όλης της Ορθοδοξίας. Συγχρόνως ήταν και οι πρώτοι ηγούμενοι των Μονών τους. Ο Όσιος Αντώνιος, όπως και κάθε αγιορείτης μοναχός, μπορεί να θεωρηθεί μαθητής του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτου. Ίσως η χαλκογραφία απευθυνόταν προς τους Ρώσους προσκυνητές, στους οποίους ο Όσιος Αντώνιος είναι ένας άγιος που ευλαβούνται και τιμούν πολύ. Υπάρχει αναφορά για την ύπαρξη χαλκογραφίας που μοιάζει με αυτή της δεύτερης παραλλαγής μόνο που αντί για τον Άγιο Μιχαήλ Συνάδων εικονίζεται ο Όσιος Αντώνιος Πετσέρσκι[103].
2. Εικόνα ιδιωτικής συλλογής στη Ρωσία (εικ. 32) που χρονολογείται στον 18ο-19ο αι. Έχουν προστεθεί δύο σκηνές (οι τρεις Ιεράρχες και η ανάληψη του Προφήτη Ηλία) και υπάρχουν και άλλες μικρές διαφορές με τις χαλκογραφίες της δεύτερης παραλλαγής[104].

Πέμπτη παραλλαγή

Η Παναγία με τον Χριστό εικονίζονται όπως προηγουμένως. Δεξιά και αριστερά τους εικονίζονται διάφοροι άγιοι, όχι όμως ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης και ο Άγιος Μιχαήλ Συνάδων (εικ. 34). Συναντάται σε σύγχρονες ρώσικες εικόνες.

Έκτη παραλλαγή

Εικονίζεται η Παναγία ένθρονη, βρεφοκρατούσα, στον εικονογραφικό τύπο της Οδηγήτριας. Αριστερά απεικονίζεται ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης να κρατάει ομοίωμα της Μονής και δεξιά ο Άγιος Μιχαήλ Συνάδων με επισκοπικά άμφια να κρατάει κλειστό ευαγγέλιο. Στην έκτη παραλλαγή ανήκουν:

1. Παράσταση στο πρόσθιο μέρος του παραπετάσματος (Βήλου) της Ωραίας Πύλης του Παρεκκλησίου του Αγίου Μιχαήλ Συνάδων (εικ. 33) της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Είναι έργο του Γενναδίου ιερομονάχου του Ρώσου (μέσα 19ου αι.). Το ομοίωμα της Μονής και του Καθολικού στα χέρια του Οσίου Αθανασίου αντιγράφει λιθογραφία/χαλκογραφία που απεικονίζει το Καθολικό της Ι.Μ. Νέας Ιερουσαλήμ κοντά στη Μόσχα, που ιδρύθηκε τον 17ο αι. από τον Πατριάρχη Νίκωνα[105] .
2. Εικόνα στο υπέρθυρο της Πύλης της Μονής (εικ. 22,33) που περιγράφτηκε παραπάνω. Η Παναγία εικονίζεται ημίσωμη στον τύπο της Οδηγήτριας (ως Κουκουζέλισσα) και αριστερά εικονίζεται όρ-

---

102 Ν.Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, ό.π., σ. 406, αρ. 432.

103 Κ. Παπουλίδης, «Από την ιστορία των σχέσεων της Λαύρας του Κιέβου με το Άγιον Όρος: Ο Όσιος Αντώνιος Pecerskij», *Ρωσοελληνικά, οκτώ μελέτες ρωσσοελληνικών, πολιτικών, πολιτιστικών και επιστημονικών σχέσεων*, εκδ. Αφοι Κυριακίδη α.ε., Θεσσαλονίκη 2004, σ. 15-21. *Prints of the Greek World in Moscow Collections*, ό.π., p. 38, n.40.

104 A. Trifonova, «Ikona na Sv. Atanasii ot Melnik», ό.π., p .40, fig. 8. *Prints of the Greek World in Moscow Collections*, ό.π., p. 38, n. 40.

105 Πατάπιος μοναχός Καυσοκαλυβίτης, «Ο Αγιορείτης μοναχός Γεννάδιος ο Ρώσος», ό.π., σ. 583-584, 590, εικ. 6.

θιος ο Όσιος Αθανάσιος με το ομοίωμα του Καθολικού στα χέρια και δεξιά, όρθιος, ο Άγιος Μιχαήλ Συνάδων με επισκοπικά άμφια και κλειστό ευαγγέλιο. Η εικόνα ιστορήθηκε το 1933.

Στη Μονή φυλάσσεται η κάρα του Αγίου Μιχαήλ, Επισκόπου Συνάδων της Φρυγίας, του Ομολογητή και στην αυλή υπάρχει κομψό παρεκκλήσιο με τρούλο που τιμάται στη μνήμη του.

Ο Άγιος Μιχαήλ γεννήθηκε στην Παφλαγονία. Έγινε μοναχός σε μία μονή του Πόντου και αργότερα χειροτονήθηκε Επίσκοπος στα Σύναδα της Φρυγίας. Όταν ο Αυτοκράτορας Λέων Ε΄ Αρμένιος κήρυξε τον διωγμό εναντίον των αγίων εικόνων, ο Άγιος Μιχαήλ υπερασπίστηκε την προσκύνησή τους και την Ορθοδοξία. Ακολούθησαν διωγμοί, εξορίες και κακουχίες, έως ότου παρέδωσε την αγία του ψυχή στον Χριστό.

Ο Άγιος έχει την χάρη να αποδιώκει τις ακρίδες και άλλα καταστρεπτικά για την γεωργία και αμπελουργία έντομα. Αναρίθμητα είναι τα αντίστοιχα θαύματα που έγιναν στην Ελλάδα και στη Βλαχία. Η κάρα του Αγίου Μιχαήλ είναι αφιέρωμα των αυτοκρατόρων Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου και του αδελφού του Κωνσταντίνου Η΄ όπως αναφέρει το χρυσόβουλλό τους που εκδόθηκε το 978[106]. Στο χρυσόβουλλο αναφέρεται «αφοσιούμεθα ενταύθα εν χρυσόπλεκτον λιθοκόλλητον κιβώτιον μετά των εν αυτώ είων τριών θησαυρών, ων η καθ’ εκάστην ξένως θαυματουργός θεία κάρα του εν ιεράρχαις αιδεσιμωτάτου αγίου Μιχαήλ του εν Συνάδοις μητροπόλει της Φρυγίας». Απεικόνιση του Αγίου Μιχαήλ Συνάδων υπάρχει στο Διακονικό του Ιερού του Καθολικού. Είναι έργο του Θεοφάνη του Κρήτα και χρονολογείται τον 16^{ο} αι[107].

Ο ιατρός Ιωάννης ο Κομνηνός αναφέρει στο προσκυνητάριο του ότι το 1701 στο Άγιο Βήμα του Καθολικού φυλάσσονταν «η κάρα η θαυματουργός δια ταις ακρίδες του αγίου Μιχαήλ Συνάδων, την οποίαν ο εκλαμπρότατος και υψηλότατος αυθέντης πάσης Ουγγροβλαχίας κύριος Ιωάννης Κωνσταντίνος Βασσαράβας βοεβόνδας μεγαλοπρεπώς εγκόσμησε με χρυσίον πολύ και λίθους ακριβούς και με θήκην αργυράν και πανθαύμαστην, και είναι στολισμός πολυέξοδος τε και αξιόλογος εις μνημόσυνον της αυτού θεοσεβείας»[108]. Ο Άγιος Μιχαήλ εορτάζει στις 23 Μαΐου και σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν γίνεται κατανοητή η επιλογή της απεικόνισής του στις εικόνες και στις χαλκογραφίες της Παναγίας Οικονόμισσας.

Πάνω από τη κεντρική δυτική θύρα του Καθολικού υπήρχε μέχρι το 1814 τοιχογραφία με την Παναγία ένθρονη με τον Χριστό, τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη αριστερά και τον Άγιο Γεώργιο τον Τροπαιοφόρο δεξιά, μαζί με τους αυτοκράτορες Νικηφόρο Φωκά και Ιωάννη Τσιμισκή. Ίσως υπήρχε ήδη ένα εικονογραφικό πρότυπο όπου την μορφή του Αγίου Γεωργίου αντικατέστησε ο Άγιος Μιχαήλ Συνάδων[109].

Έβδομη παραλλαγή

Η έβδομη παραλλαγή συναντάται σε μία πολύ ενδιαφέρουσα εικόνα (εικ. 35) που ανήκει σε ιδιωτική συλλογή. Στο κέντρο της εικόνας εικονίζεται καθησμένη σε πολυτελή ξύλόγλυπτο θρόνο η Παναγία, με το κεφάλη της γερμένο προς τα δεξιά. Με το αριστερό της χέρι κρατάει τον μικρό Χριστό, που έχει την ίδια στάση σώματος με την πρωτότυπη εικόνα του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων. Το δεξί

---

106 *Actes de Lavra premiere partie des origines a 1204 edition diplomatique par Paul Lemerle Andre Guillou, Nicolas Svoronos avec la collaboration de Denise Papachryssantou Texte*, Archives de l’ Athos n.V, ed. P. Lethielleux, Paris 1970, p. 111-114. Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 24-25, 130-131.
107 Ι. Ταβλάκης, Ν. Τουτός, Σ. Στεφανίδης, «Καθολικό της μονής Μεγίστης Λαύρας, Μελέτη συντήρησης των τοιχογραφιών του Διακονικού», *Η Δεκάτη*, τεύχος 1, (2003-2004), Θεσσαλονίκη 2004, σ. 59.
108 Ιωάννης ο Κομνηνός, *Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 36.
109 Σ. Καδάς, «Περιγραφή ιεράς μονής Μεγίστης Λαύρας (Κωδ. Λ 54)», ό.π., σ. 128-129.

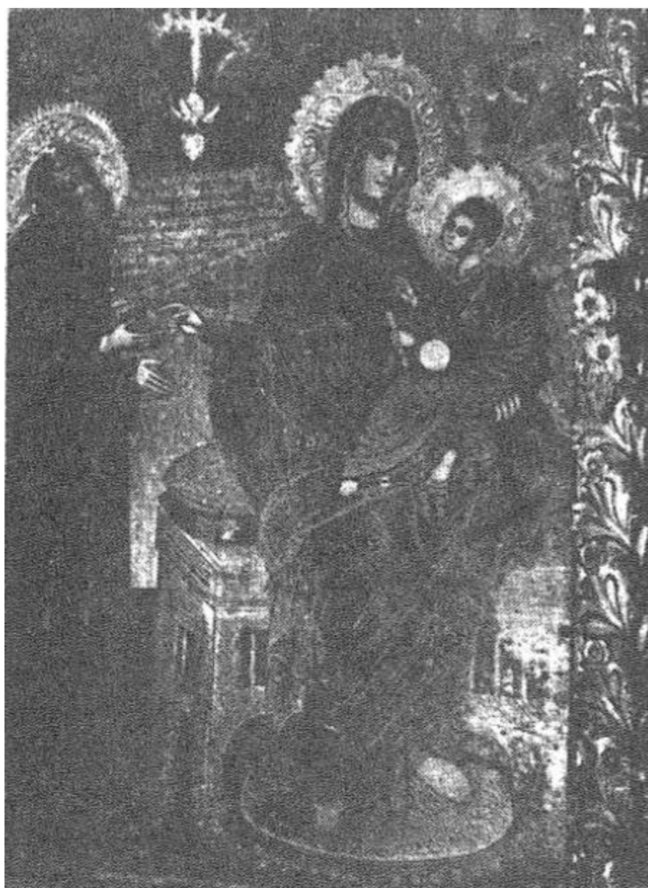
χέρι της Παναγίας είναι κατεβασμένο και φαίνεται να προστατεύει το ομοίωμα της Μονής, που προσφέρει στην Παναγία και τον Χριστό ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης, που εικονίζεται κάτω αριστερά. Ο Όσιος εικονίζεται ολόσωμος, με τα συνήθη μοναστικά ενδύματα και καστανή γενειάδα. Με το δεξί του χέρι κρατάει την ηγουμενική ράβδο του και με το αριστερό το ομοίωμα της Μονής. Η μονή απεικονίζεται να περιβάλλεται από τοίχος με πολεμίστρες. Πίσω από αυτό, υπάρχει το Καθολικό με μία στοά που αποτελεί-ται από έξι καμάρες που καλύπτονται από ενιάια στέγη με κεραμίδια. Πίσω από την σκεπή ξεπροβάλλουν τρεις τρούλοι, ένας του κυρίως ναού και δύο των παρεκκλησίων. Φαίνεται να καλύπτονται με μόλυβδο και φέρουν σταυρούς στην κορυφής τους.

Κάτω δεξιά εικονίζεται ο Προφήτης Γεδεών. Με το αριστερό του χέρι κρατάει ανοιχτό ειλητό που φέρει επιγραφή και με το δεξί δείχνει την Παναγία, τον Χριστό και τον Όσιο Αθανάσιο. Στο άνω μέρος της εικόνας εκατέρωθεν της Παναγίας εικονίζονται ημίσωμοι οι δύο αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ.

Εκατέρωθεν της κεφαλής της Παναγίας υπάρχει η εξής μεγαλογράμματη επιγραφή «ΜΗ(ΤΗ)Ρ Θ(ΕΟ)Υ, ΗΚΟΝΩΜΙ(CA) ΤΗC ΛΑΒΡΑC», πάνω από την κεφαλή του Οσίου Αθανασίου η επιγραφή «Ο ΑΓΙΟC ΑΘΑΝΑCΙΟC Ο ΕΝ ΤΩ ΑΘΟΝ(Ι) και πάνω από την κεφαλή του Προφήτη Γεδεών η επιγραφή « Ο ΠΡΟΦΗΤΗC ΓΕΔΕΟΝ».

Η εικόνα μπορεί να χρονολογηθεί στο β΄ μισό του 18ου ή στο α΄μισό του 19ου αι. Πιθανώς, ήταν κτήμα ενός Λαυριώτη μοναχού με το σύνηθες μοναστικό όνομα Γεδεών[110].

110 *Galerie Moenius 04/1. Ausgewahlte russische Kunst. Auction am 18 November 2017 in Worb/Schweiz*, 2017, αρ. 086.

Εικ. 24. Η εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας στο τέμπλο του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας (17ος αι.).

Εικ. 25. Ο τάφος του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη στο Παρεκκλήσιο των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων. © ιστολόγια Pravoslavnaja Hersontsina, http://palomniki.su

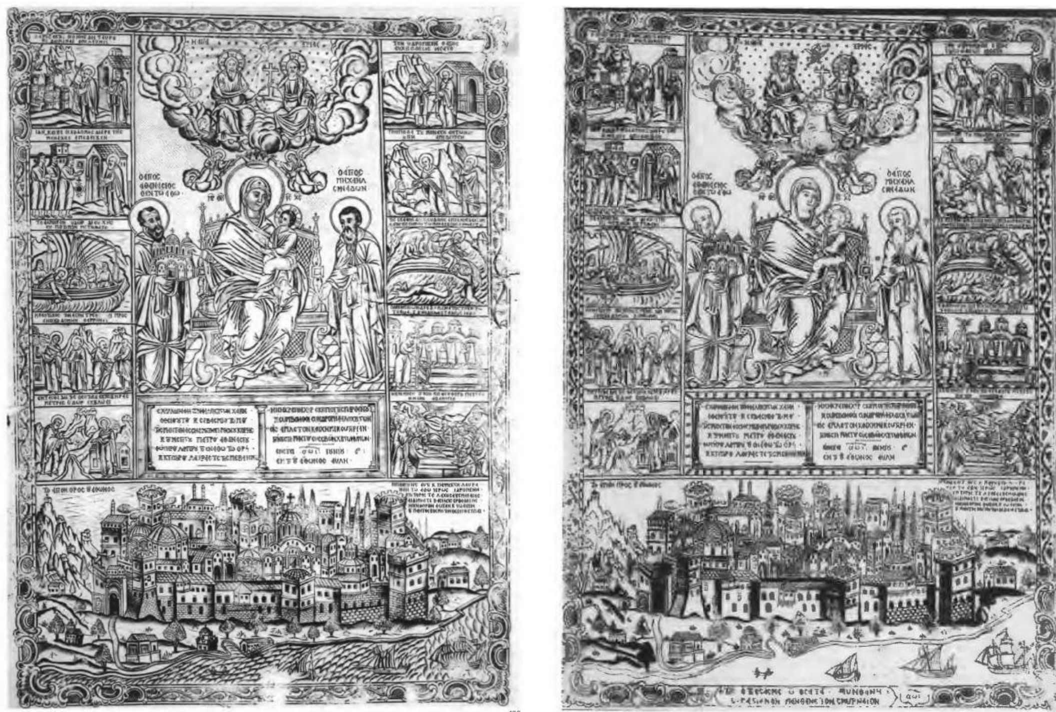

Εικ. 26. Αριστερά: Εικόνα του Ι.Ν. Κοίμησης της Θεοτόκου στη Μύρινα της Λήμνου (18ος αι). Δεξιά: Εικόνα από τη Μολδαβία, έργο του αγιογράφου Γεράσιμου (1808). (Πρώτη παραλλαγή)

Εικ. 27. Σύγχρονες ρώσικες εικόνες. (Πρώτη παραλλαγή)

Εικ. 28. Δύο αγιορείτικες χαλκογραφίες του 1810 με θέμα την Παναγία Οικονόμισσα (δεύτερη παραλλαγή). Η δεξιά είναι έργο του Σεβαστιανού Σμυρναίου.

Εικ. 29. Αριστερά: Εικόνα μάλλον του 18ου αι., στο Μουσείο Ρωσικού Πολιτισμού και Τέχνης Αντρέι Ρουμπλιώφ στη Μόσχα. (Δεύτερη παραλλαγή). Δεξιά: Το κεντρικό τμήμα χαλκογραφία του 1868. Αποτέλεσε το πρότυπο της τρίτης παραλλαγής.

Εικ. 30. Αριστερά: Η Παναγία Οικονόμισσα με τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη και δεξιά τον Άγιο Μιχαήλ Επίσκοπο Συνάδων, ρώσικη λιθογραφία (1861). Δεξιά: Ομόθεμη εικόνα σε ιδιωτική συλλογή στη Ρωσία (19ος αι.). (Τρίτη παραλλαγή)

Εικ. 31. Αριστερά: Θαυματουργό αντίγραφο της Παναγίας Οικονόμισσας στην Τασκένδη (19ος αι.). Δεξιά: Σύγχρονη ρώσικη εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας. (Τρίτη παραλλαγή)

Εικ. 32. Αριστερά: Χαλκογραφία με την Παναγία Οικονόμισσα, τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη και τον Όσιο Αντώνιο της Μονής των Σπηλαίων του Κιέβου (18ος-19ος αι.). Δεξιά: Ρώσικη εικόνα σε ιδιωτική συλλογή με την Παναγία Οικονόμισσα, τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη, τον Όσιο Αντώνιο της Μονής των Σπηλαίων του Κιέβου και σκηνές από τον βίο του Οσίου Αθανασίου (18ος-19ος αι.). (Τέταρτη παραλλαγή)

Εικ. 33. Αριστερά: Η Παναγία με τον Χριστό, τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη και τον Άγιο Μιχαήλ Συνάδων. Έργο του Γενναδίου ιερομονάχου του Ρώσου (μέσα 19ου αι.), παρεκκλήσιο Αγίου Μιχαήλ Συνάδων). © Πατάπιος Μοναχός Καυσοκαλυβίτης. Δεξιά: Η εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας με τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη και τον Άγιο Μιχαήλ Συνάδων στο υπέρθυρο της Πύλης της Μονής που φιλοτεχνήθηκε το 1933 (Έκτη παραλλαγή).

Εικ. 34. Η Παναγία Οικονόμισσα με τους Αγίους Νικόλαο, Σπυρίδωνα, Αλέξανδρο Νέφσκυ και Δανιήλ Μόσχας. Σύγχρονη ρώσικη εικόνα. (Πέμπτη παραλλαγή)

Εικ. 35. Αριστερά: Η εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας με τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη και τον Προφήτη Γεδεών (17^{ος}-18^{ος} αι.), ιδιωτικη συλλογη. (Έβδομη παραλλαγή). Δεξιά: Ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης προσφέρει το ομοίωμα της Μονής στην Παναγία και τον Χριστό. © Galerie Moenius

Η ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑ ΣΤΗΝ ΛΙΤΗ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ

Σήμερα στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας τιμάται ως Παναγία η Οικονόμισσα μία μεγάλου μεγέθους πολυπρόσωπη εικόνα που βρίσκεται στην Λιτή (εικ. 36-38). Συγκεκριμένα η εικόνα βρίσκεται αριστερά της κεντρικής πύλης που οδηγεί στον κυρίως ναό σε ξεχωριστό ξύλινο προσκυνητάριο με ένθετες διακοσμήσεις. Μπροστά από την εικόνα αναρτώνται επτά αργυρές κανδήλες και από αυτήν την εικόνα οι ιερείς της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας «παίρνουν καιρό» όταν πρόκειται να ιερουργήσουν[111].

Στο κέντρο της εικόνας εικονίζεται μεγαλόπρεπη η Παναγία ένθρονη να κρατάει τον μικρό Χριστό στο αριστερό της γόνατο (εικ. 38). Το δεξί της χέρι ακουμπάει στο δεξί γόνατο του Χριστού και με το αριστερό της τον κρατάει από τον αριστερό του ώμο. Αριστερά και δεξιά της βρίσκονται συνολικά δώδεκα άγιοι δεόμενοι και παραταγμένοι σε δύο σειρές.

Αριστερά της Παναγίας και του Χριστού, από αριστερά προς τα δεξιά, εικονίζονται στην πάνω σειρά ο Άγιος Μιχαήλ επίσκοπος Συνάδων, ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης με ομοίωμα του Καθολικού, ο Τίμιος Πρόδρομος και ο Αρχάγγελος Μιχαήλ. Στην κάτω σειρά εικονίζονται ο Αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς με ομοίωμα της μονής και ο Άγιος Γεώργιος ο Τροπαιοφόρος.

Δεξιά της Παναγίας και του Χριστού στην πάνω σειρά ο αρχάγγελος Γαβριήλ, ο Άγιος Συμεών ο Θεοδόχος, ο Άγιος πρωτομάρτυρας Στέφανος και ο Άγιος Νικόλαος επίσκοπος Μύρων Λυκίας. Στην κάτω σειρά ο Άγιος Δημήτριος ο Μυροβλύτης και ο Αυτοκράτορας Ιωάννης Τσιμισκής με ομοίωμα της μονής στα χέρια του[112].

Η εντυπωσιακή αυτή εικόνα, σύμφωνα με επιγραφή, που δεν φαίνεται σήμερα, αγιογραφήθηκε το 1742 από τον ιερομόναχο Παρθένιο των εξ Αγράφων. Ο οσιολογιώτατος π. Πατάπιος Καυσοκαλυβίτης τον ταυτίζει με τον Όσιο Παρθένιο Σκούρτο. Ο Όσιος Παρθένιος Σκούρτος κατάγονταν από τον Φουρνά των Αγράφων και είχε το κελί του στις Καρυές, τον Άγιο Γεώργιο τον Σκουρταίων, που ανήκει στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας[113].

Ήταν ένας πολύ σημαντικός αγιογράφος του 18ου αιώνα που άφησε μεγάλο έργο που περιλαμβάνει τοιχογραφίες και φορητές εικόνες. Η τέχνη του εντάσσεται στο ανανεωτικό καλλιτεχνικό ρεύμα του 18ου αιώνα που πρότεινε, ως παραδείγματα προς μίμηση, τις τοιχογραφίες του Πρωτάτου και άλλων ναών και φορητών εικόνων της βυζαντινής εποχής στο Άγιο Όρος. Κύριοι εκφραστές του ήταν ο Διονύσιος, ο εκ Φουρνά και ο Κύριλλος Φωτεινός ο Χίος, που συνέγραψαν την περίφημη ερμηνεία της ζωγραφικής. Παρόλα αυτά ήταν ανοιχτοί και σε σύγχρονες επιρροές από την Ρωσία και την Δύση[114].

Συγχρόνως ο Παρθένιος ήταν μια οσιακή πνευματική μορφή που στήριξε το κίνημα των «Κολλυβάδων». Ήταν ο Πνευματικός του Οσίου Νικοδήμου του Αγιορείτου. Στο κελί του φιλοξενήθηκε και κοιμήθηκε ο

---

111 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 95. Ο Θ. Μαρινάκης αναφέρει ότι κάθε βράδυ μετά τον Εσπερινό διαβάζεται το Απόδειπνο και οι Χαιρετισμοί μπροστά στην αγία εικόνα της βλπ. Θ. Μαρινάκης, *Θαυματουργές εικόνες της Παναγίας*, ό.π., σ. 188.
112 Γ. Μαντζαρίδης, Ε. Τσιγαρίδας, *Οι θαυματουργές εικόνες στο Περιβόλι της Παναγιάς*, ό.π., σ. 47-49. P. Huber, *Athos Miraculous icons*, ό.π., εικ. 19.
113 Πατάπιος μοναχός Καυσοκαλυβίτης, *Όσιος Παρθένιος ο Σκούρτος ο εκ Φουρνά των Αγράφων, ο βίος και το ζωγραφικό του έργο*, Έκδοση Πανευρυτανικής Ένωσης και Συλλόγου Φουρνιωτών «Ο Λεπενιώτης» αρ. 18, Αθήνα 2010, σ. 65-67. Αθανάσιος Μοναχός, *Η Πλατυτέρα των Ουρανών*, ό.π., σ. 63, 67. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Inscriptions chretiennes de l'Athos*, ό.π., σ. 120, αρ. 363.
114 Πατάπιος μοναχός Καυσοκαλυβίτης, *Όσιος Παρθένιος ο Σκούρτος ο εκ Φουρνά των Αγράφων*, ό.π., σ. 75-81 και συνολικά όλο το βιβλίο για το βίο και το έργο του Παρθενίου.

Όσιος Νικόδημος ο Αγιορείτης ο οποίος μάλιστα στο τέλος της ζωής του ζήτησε να προσκυνήσει τα λείψανα του Παρθένιου και του Αγίου Μακαρίου του Νοταρά (1809)[115].

Η μορφή της Παναγίας με τον Χριστό αντιγράφει με κάποιες διαφορές την αντίστοιχη τοιχογραφία αριστερά του τέμπλου στο Πρωτάτο (εικ. 38). Την ίδια τοιχογραφία αντέγραψε και ο Δαυΐδ από την Σελενίτσα το 1715 στο παρεκκλήσιο της Παναγίας της Κουκουζέλισσας-Οικονόμισσας-Πορταρίτισσας. Τόσο ο Παρθένιος όσο και ο Δαυίδ από την Σελενίτσα ανήκουν στο ίδιο προαναφερθέν ανανεωτικό καλλιτεχνικό ρεύμα και έτσι εξηγείται η επιλογή του πρότυπου τους.

Η εικόνα της Οικονόμισσας καλύπτεται από αργυρό κάλυμμα (υποκάμισο) εξαίρετης τέχνης που αφήνει ακάλυπτα μόνο τα κεφάλια και τα χέρια των μορφών. Στη σφαίρα που κρατάει ο Αρχάγγελος Μιχαήλ αναγράφεται «Η ΟΙΚΟ», ενώ στην αντίστοιχη του Αρχαγγέλου Γαβριήλ «ΝΟΜΙΣΣΑ», δηλαδή «Η ΟΙΚΟΝΟ-ΜΙΣΣΑ».

Το υποκάμισο αυτό φιλοτεχνήθηκε στην Ρωσία και είναι αφιέρωμα του Ρώσου μοναχού Αθανασίου. Αυτός ήρθε, μαζί με άλλους προσκυνητές, ως λαϊκός στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας το 1911. Δεν είχε γένεια και ήταν τελείως φαλακρός. Προσκύνησε τον τάφο του Οσίου Αθανασίου και παρατήρησε τα αναρτημένα τάματα που βρίσκονταν σε ένα μεταλλικό πλαίσιο πάνω από τον τάφο. Ρώτησε και έμαθε ότι είναι τάματα ευχαριστίας για τις ευεργεσίες του Οσίου σε μοναχούς, κληρικούς και λαϊκούς, χριστιανούς και αλλόπι-στους.

Είπε τότε στους πατέρες: «Έχω και εγώ πλούτον πολύν και περισσοτέραν ευλάβειαν εις τον Όσιον, και μάλιστα επιθυμώ να καρώ και μοναχός, αλλά μεσήλιξ, ως με βλέπετε, ιδού φέρω μίαν κεφαλήν άτριχον και τελείως φαλακράν» δείχνοντας το κεφάλι του. «Εάν ο Όσιος εμισέτευεν υπέρ εμού προς τον Θεόν, και ήθελον αποκτήσει και κόμην και πώγωνα, επιφυλάσσομαι να προσφέρω εις την Μεγίστην Λαύραν ένα δώρον γενναιότατον».

Οι πατέρες του συνέστησαν να χρείεται με λάδι από την καντήλα του τάφου του Οσίου, το οποίο και έκανε καθημερινά. Μετά από δύο μήνες και ύστερα από τις θερμές του προσευχές απέκτησε κυματίζουσα και πλούσια κόμη μέχρι την φτέρνα του και εντυπωσιακή γενειάδα τόσο υπερφυσική «ώστε να γεμίζει την κοπάνα, όπου εσαπουνίζετο εις τα πλυντήρια έξωθεν του ναού της Παναγίας».

Συγκλονισμένος από το θαύμα εκάρη μοναχός και παρέμεινε στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Μετέβαινε τακτικά στη Ρωσία μάλλον με το νόμισμα που έδωσε η Παναγία στον Όσιο Γρηγόριο τον Δομέστιχο και έφερνε δωρεές και αφιερώματα. Ως έκφραση ευγνωμοσύνης ο Αθανάσιος κάλυψε με αργυρή εικόνα τον τάφο του Οσίου Αθανασίου (εικ. 25), έκανε την επένδυση της εικόνας της Παναγίας Οικονόμισσας, έφερε τα κρύσταλλα που προστατεύουν την εικόνα του Οσίου στον τάφο και την εικόνα της Οικονόμισσας, δώρισε ένα μεγάλο επίχρυσο άγιο ποτήριο (το λεγόμενο της πανηγύρεως), δύο πολυελαίους στους χορούς, τα ορειχάλκινα λάβαρα και άλλα. Το 1917 ο Αθανάσιος βρισκόταν στη Ρωσία και από τότε χάθηκαν τα ίχνη του όπως και του νομίσματος[116].

Το 1773 ο Λαυριώτης ιερομόναχος Ευθύμιος, στην έμμετρη περιγραφή της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας αναφέρει ότι στο δεύτερο νάρθηκα του Καθολικού υπήρχε η εικόνα της Οικονόμισσας και κάνει μια εκτενή περιγραφή της:

---

115 Πατάπιος μοναχός Καυσοκαλυβίτης, *Όσιος Παρθένιος ο Σκούρτος*, ό.π., σ. 53-54, 56-57.

116 Πατάπιος μοναχός Καυσοκαλυβίτης, *Όσιος Παρθένιος ο Σκούρτος*, ό.π., σ. 66, υποσ. 90. Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνη-τάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 31, 41-42. Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 558, υποσ. 111. Παύλος Λαυριώτης ιατρός, *Βίος και πολιτεία του Οσίου Αθανασίου*, ό.π., σ. 19.

«Ο δε δεύτερος νάρθηκας, έχει την Παναγίαν,
ωραίαν και αμίμητον, πολλά στην ζωγραφίαν,
Αριστερά του νάρθηκος, ειν΄ αύτη η εικόνα,
μεγάλη και θαυμάσιος με εκλεκτή κορώνα.
Επί θρόνου βασιλικού, κάθηται ως κυρία,
η βασίλισσα του παντός, και ημών προστασία.
Και βαστά στας αγκάλας της, Ιησούν τον Χριστόν μου,
Βρέφος μικρόν, τον ποιητήν, και πλάστην και Θεόν μου.
Αυτή είν' η Πανάχραντος, η Δέσποινα Μαρία,
Η ημών Οικονόμισσα, η προστάτις η θεία.
Άνω στην κεφαλήν αυτής, της παναμώμου κόρης,
Βαστούσι δύο άγγελοι, στέφανον θείας δόξης.
Δεξιά δε κι' αριστερά, εν τη αυτή εικόνι,
Είναι και άγιοι πολλοί, και κτήτορες ακόμι,
Ειν' οι δύο αρχάγγελοι, οι πρώτοι των αγγέλων,
Ο Μιχαήλ και Γαβριήλ, σιμά εις την Παρθένον.
Εκεί ειν΄ και ο Πρόδρομος, εκεί και ο πρεσβύτης,
Και Θεοδόχος Συμεών, ο θειότατος θύτης,
Ο Πρωτομάρτυς Στέφανος, κ' οι δύο αθλοφόροι,
Γεώργιος, Δημήτριος, οι λαμπροί και φωσφόροι.
Εκεί ειν' και ο Μιχαήλ, επίσκοπος Συνάδων,
Και ο μέγας Νικόλαος, ομού μετά και άλλων.
Εκεί και ο πατήρ ημών, Αθανάσιος στέκει,
Βαστάζωντας ως κιβωτόν, την μονήν εις το χέρι.
Εκεί ειν' και οι βασιλείς, οι κτίτορες της Λαύρας,
Νικηφόρος φημί Φωκάς, και Τζιμισκής ο μέγας.
Είναι και έν κουβούκλιον, άνωθεν της εικόνος,
Ωραίον και εξαίρετον, κεκχρυσωμένον όντως.
Και φανάρι υάλινον, ωραιότατον έχει,
Και κανδήλι ακοίμητον, μέσα εις αυτό καίει»[117].

Ο γράφων θεωρεί πως αιτία για να γίνει η συγκεκριμένη εικόνα της Οικονόμισσας μαζί με τους κτήτορες και προστάτες αγίους ήταν ένα γεγονός που συνέβη το 1736 κατά το οποίο η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας κινδύνευσε με ολική λεηλασία και καταστροφή από τους Τούρκους. Για το γεγονός αυτό έχουμε δύο

117 Σ. Καδάς, «Περιγραφή ιεράς μονής Μεγίστης Λαύρας (Κωδ. Λ 54)», ό.π., σ. 127-128.

μαρτυρίες. Η πρώτη είναι του πρώην Μητροπολίτη Άρτης και Ναυπάκτου Νεοφύτου Μαυρομμάτη από την Πάρο. Η δεύτερη από τον γνωστό περιηγητή της Ορθόδοξης Ανατολής Βασίλειο Μπάρσκι.

Σύμφωνα με τον Νεόφυτο, ένας μοναχός της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας ονόματι Νικόδημος, από τα Χανιά της Κρήτης, «δια το δύστροπο και ασεμνότροπο του βίου του», διώχθηκε από τη Μονή. Αυτός κατέφυγε στην Ι.Μ. Ιβήρων και εκεί χειροτονήθηκε διάκονος. Για τους ίδιους λόγου διώχθηκε και από εκεί και κατέφυγε στην Κωνσταντινούπολη γνωρίζοντας και ξεγελώντας σημαντικούς ιεράρχες. Και εκεί όμως γνωρίσθηκε ο κακός βίος του και εξορίστηκε με διαταγή του Πατριάρχη, ξανά στην Ι.Μ. Ιβήρων. Από εκεί απέδρασε στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί στις 7 Αυγούστου του 1736, για να εκδικηθεί τους Λαυριώτες πατέρες έκανε αναφορά στον φιλοχρήματο Σουλτάνο Μαχμούτ Α΄ ότι βρέθηκε το 1729, σε μετόχι της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας στην Τορώνη, αμύθητος θησαυρός νομισμάτων (16.000 καντάρια χρυσό) και ενώ οι πατέρες της Μονής έπρεπε να τον ενημερώσουν και να αποδώσουν τον θησαυρό, δεν το έπραξαν. Ο Νικόδημος ήρθε στη Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας μαζί με στρατιωτικό απόσπασμα για την εύρεση του θησαυρού. Η μονή ανασκάφτηκε και τρομοκρατήθηκαν όλοι οι μοναχοί του Αγίου Όρους.

Ο Νεόφυτος ήταν τότε 74 ετών και βασανίστηκε μαζί με τους πρώην μητροπολίτες Τορνόβου Ιωσήφ και Λήμνου Ιωαννίκιο και τους πατέρες της Μονής να υποδείξουν τον τόπο που κρύβονταν ο θησαυρός. Οι Τούρκοι, ύστερα από φιλοδωρήματα του Νεοφύτου και αφού δεν βρήκαν τίποτα, έφυγαν από τη Μονή. Ο δε ελεεινός ψευδοσυκοφάντης Νικόδημος οδηγήθηκε σιδηροδέσμιος στην Κωνσταντινούπολη και παρόλο που έγινε μουσουλμάνος καταδικάστηκε σε ισόβια φυλάκιση και πέθανε στην φυλακή. Ο Νεόφυτος κατέγραψε τη διήγηση αυτή στον Κώδικα Βατοπαιδίου 57[118].

Πιο αναλυτική είναι η περιγραφή του μοναχού Β. Μπάρσκι (1701-1747) ο οποίος επισκέφτηκε την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας λίγα χρονιά μετά τα γεγονότα που περιγράφτηκαν. Σύμφωνα λοιπόν με τον Μπάρσκι: «Το έτος 1735 από Χριστού γεννήσεως ήλθε κάποιος νέος στην Λαύρα, γεννημένος στην νήσο Κρήτη. Οι μοναχοί διέκριναν σε αυτόν εξυπνάδα και τέχνη στην εκκλησιαστική ανάγνωση, και γρήγορα, πριν καν γνωρίσουν το ήθος τους, τον έκαναν πρόωρα μοναχό και διάκονο, ονομάζοντας τον Νικόδημο και τον καλοδέχθηκαν στους κόλπους του κλήρου. Εκείνος όμως, σε λίγο νικήθηκε από τον δαίμονα της πορνείας και τα άνθη του δαίμονα έδωσαν καρπούς και αφού βεβήλωσε τον εαυτό του, όχι μόνο τολμούσε ο καταραμένος να ιερουργεί, αλλά και στους άλλους δίδασκε ανόσια έργα. Όταν ο αμαρτωλός φτάσει στο βάθος του κακού, καταπατώντας την συνείδηση του, παραμελεί το εαυτό του και παρασύρει και άλλους σε βέβηλες πράξεις, για να καθησυχάζει την συνείδηση του με την ύπαρξη ομοίων του. Έφτασε όμως στα αυτιά των προηγουμένων και των προεστώτων ο σκανδαλώδης βίος του, και τον κάλεσαν, και τον αποκάλυψαν, και τον τιμώρησαν πολλές φορές, τόσο με την γλώσσα όσο και με το χέρι, για να σταματήσει τις κακές πράξεις αλλά, βλέποντας ότι δεν κατέφεραν τίποτα, τον απέπεμψαν από το μοναστήρι για να μην κολλήσει το λεπρό πρόβατο τα άλλα πρόβατα με την αρρώστια του.

Αυτός έφυγε και πήγε στη Μονή την επονομαζόμενη Ιβήρων, για την οποία θα διηγηθώ παρακάτω, και τον δέχθηκαν οι εκεί μοναχοί. Μετά από λίγο καιρό άρχισε να κάνει τα ίδια και εκεί και τον έδιωξαν, και από εκεί έφυγε στη Βασιλεύουσα, όπου ήταν άγνωστος, και τον δέχθηκε κάποιος αρχιερέας γιατί ήταν έξυπνος και ετοιμόλογος στις απαντήσεις, αλλά, όταν έμαθε για τα αισχρά και πονηρά του έργα, τον έστειλε για φυλάκιση στη Μονή Ιβήρων.

Όμως αυτός δεν μπορούσε να αλλάξει τις κακές συνήθειες και κανείς δεν τον εκτιμούσε, αλλά τον απεχθάνονταν και τον περιφρονούσαν όλοι. Μη θέλοντας να μετανοήσει ενώπιον του Θεού και να αλλάξει την ζωή του και μη μπορώντας να υποφέρει την ανθρώπινη λοιδορία και τη συνείδηση του, δραπέτευσε,

---

118 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 60-61.

κι άρχισε να περιπλανάται σε διάφορες πόλεις, όπου, παντού, όταν γινόταν γνωστός, τον απεχθάνονταν όλοι, και μη μπορώντας να συντηρηθεί, έπεσε σε αθλιότητα και ζούσε με εκβιασμούς.

Στην αρχή πήγε στην πατρίδα του, στην νήσο Κρήτη, στον πατέρα του, και τον πίεζε, ζητώντας του μερίδιο από την περιουσία. Ο πατέρας του είχε μικρή περιουσία κι ήταν αδύνατο να εκπληρώσει τις απαιτήσεις του, και τον παρακάλεσε να ικανοποιηθεί με ότι υπήρχε αλλά αυτός, ξεχνώντας την υιική αγάπη και την υποχρέωση του σαν γιος, τον έσυρε σε δίκη στους Τούρκους, τον έβαλε στη φυλακή και με κάθε τρόπο τον πίεζε να του δώσει ότι ζητούσε μέχρι κεραίας. Ο δύστυχος αυτός πατέρας, μη μπορώντας να ελευθερωθεί από τα χέρια των Αγαρηνών και από τη βία του γιου του, δανείστηκε χρήματα από γείτονες, υπεράνω των δυνάμεων του, και, με πόνο στην καρδιά, τα έδωσε για να γλιτώσει από δαύτον.

Αυτός, παίρνοντας πάνω του την ευλογία του Χαμ, παράτησε τον πατέρα του, και ξανάφυγε γι' άλλες χώρες, εδώ και εκεί, ασωτεύοντας και όταν τα ξόδεψε όλα και έπεσε πάλι σε αθλιότητα, τότε επέστρεψε στη Βασιλεύουσα και βρήκε κάποιον από τους προηγούμενους της Λαύρας, γεννημένο κι αυτόν στην Κρήτη, που ονομαζόταν Αθανάσιος, κι άρχισε με πιέσεις να του ζητάει πολλά χρήματα, κι όταν εκείνος δεν θέλησε να του δώσει, τον απείλησε με τους Τούρκους. Εκείνος όμως ήταν θαρραλέος, δεν έδωσε σημασία στα αναιδή λόγια του και δεν έδωσε τίποτε. Όμως, ο πρόστυχος και αδιάντροπος διάκονος, ή καλύτερα να πούμε, ο διάβολος, κυριαρχημένος από τον δαίμονα, πήγε στον βασιλιά των Τούρκων-είτε το σκέφτηκε μόνος του, είτε του το υπέδειξαν άλλοι-και είπε ότι σε ένα αρχαίο μέρος, όπου έχει μετόχι το μοναστήρι της Λαύρας, οι μοναχοί σκάβοντας βρήκανε θησαυρό, καθαρό χρυσάφι, νομίσματα αρχαίων Ελλήνων βασιλιάδων, δεκαεπτά χιλιάδες καντάρια.

Ο Σουλτάνος όταν άκουσε αυτό το πράγμα-ήταν κι από φυσικού του φιλάργυρος-θαύμασε, γιατί σε ολόκληρο τον θησαυρό του δεν είχε τόσο πλούτο και χωρίς να σκεφτεί αν είναι αλήθεια ή ψέμα και πώς αυτός ο νέος, ο δίχως μόνιμη διαμονή, που τόσο λίγο έμεινε στο μοναστήρι, έμαθε τέτοιο μυστικό, έστειλε αμέσως, μαζί με τον προδότη, εξήντα οπλισμένους έμπιστους ανθρώπους της αυλής του, οι τρεις ήσαν επικεφαλείς, ενώ οι υπόλοιποι υποτακτικοί. Η διαταγή του ήταν, με απειλή θανατικής ποινής, να αναζητήσουν επίμονα την αλήθεια, με οποιονδήποτε τρόπο, κι αν βρούνε τον θησαυρό, να του μηνύσουν για να στείλει μεγάλη ενίσχυση, όχι μόνο για να πάρουν τον θησαυρό, αλλά και οτιδήποτε άλλο βρίσκεται εκεί, να πλιατσικολογήσουν το μοναστήρι και να το καταστρέψουν μέχρι τα θεμέλια. Ω, μέγα κακό μισητέ διάβολε, πόσο εύκολα βρήκες όπλο να σε υπηρετήσει!

Όταν οι απεσταλμένοι του Σουλτάνου έφτασαν αιφνιδιαστικά στην Λαύρα, οι μοναχοί φοβήθηκαν πολύ, μη ξέροντας για ποιο λόγο και από πού τους έρχονται. Όταν είδαν τον προαναφερθέντα προδότη μαζί τους και έμαθαν την αιτία της επισκέψεως, φοβήθηκαν και προσεβλήθησαν έως θανάτου, και δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτε, ούτε να δώσουν κάποια συμβουλή ο ένας στον άλλον, μοναχά έκλαιγαν και αναστέναζαν, λέγοντας: «Θεοτόκε Παρθένε, Παναγία Οικονόμισσα, από πού μας βρήκε η απρόσμενη συμφορά και μάλιστα στον οίκο του πεφιλημένου Σου οσίου πατρός ημών Αθανασίου; Ίσως, από τον φθόνο του διαβόλου ή με θέλημα Θεού, για να τιμωρηθούμε για τα κρίματα μας, αλλά Συ, ως σπλαχνική μητέρα και υπέρμαχος του χριστιανικού γένους, προσευχήσου και εξευμένισε τον οργισμένο Θεό και Κύριο, εξευμένισε τον μονογενή σου Υιό και Κύριο μας Ιησού Χριστό και ελευθέρωσε μας από το κακό που έπεσε πάνω μας και πάνω στο μοναστήρι Σου, γιατί μόνη Σου μας υποσχέθηκες ότι θα είσαι Οικονόμισσα και στήριγμα μας».

Τέτοια και παρόμοια έλεγαν οι δύστυχοι μοναχοί. Οι δε άπιστοι έζωσαν το μοναστήρι με σκοπούς και το φύλαγαν μέρα και νύχτα. Όλους τους μικρούς και τους μεσαίους μοναχούς τους έκλεισαν στην τράπεζα και τους φρουρούσαν, μόνο δύο ή τρεις από τους προηγούμενους τους αφήσανε στα κελλιά τους οι δε

γέροντες διανυκτέρευαν σε αντίσκηνα. Ήταν καλοκαίρι, του Αποκεφαλισθέντος Τιμίου Προδρόμου και Βαπτιστού Ιωάννου, και έγιναν όλα, όπως πρόσταξαν από την Βασιλεύουσα.

Το πρωί μαζεύτηκαν από όλα τα μοναστήρια και τις σκήτες πάνω από πεντακόσιοι μοναχοί, για να δούνε τι συνέβαινε και πολύ ανησυχούσαν και ικέτευαν το Θεό, υψώνοντας στον ουρανό τα χέρια, να γλιτώσει την ιερά μονή του από αυτή την συμφορά. Όλοι δε, όσοι βρισκόντουσαν εκεί, σιτίζονταν από το μοναστήρι, κι' οι Τούρκοι φοβέριζαν και κτυπούσαν τους μοναχούς για να μαρτυρήσουν, πού είναι ο θησαυρός και να τον πάρουν.

Πολλά υπέφεραν από τις τιμωρίες και τον άγριο ξυλοδαρμό, όμως κανένας, ούτε γέρος, ούτε νέος, δεν μπορούσε να πει τίποτε, γιατί ποτέ στο μοναστήρι δεν είχε ακουστεί τίποτε τέτοιο. Βλέποντας λοιπόν οι Τούρκοι ότι δεν μπορούν να καταφέρουν τίποτα, γύρισαν και ερεύνησαν όλα τα απόκρυφα μέρη και κτήρια του μοναστηριού, και ο αδιάντροπος προδότης πρόσταξε να σκάψουν σε πολλές μεριές, αλλά τίποτα δεν βρήκαν από τα χρήματα του παλιού θησαυρού, μόνο σαράντα σακιά με ασημένια και χρυσά τούρκικα νομίσματα, από τα οποία τους είχαν πει να μη πάρουν ούτε ένα, αλλά μόνο να ερευνήσουν το μοναστήρι.

Τότε έγδυσαν όλο το Καθολικό από όλο τον καλλωπισμό του και μάζεψαν όλα τα ασημένια καντήλια και σταυρούς και άλλα σκεύη από όλες τις μικρές εκκλησίες κι όλους γενικά τους θησαυρούς του μοναστηριού, και τα συγκέντρωσαν όλα στο ναό της Παναγίας Θεοτόκου Οικονόμισσας, που βρίσκεται δίπλα στην πύλη της μονής, και ζύγισαν όλον τον άργυρο και τον απέγραψαν.

Μετά κατηγόρησαν τον προδότη πως είπε ψέματα κι εξαιτίας του έκαναν μάταια αυτό το μακρινό ταξίδι κι αυτή τη δουλειά και τον φοβέρισαν με κάθε τρόπο, να τους πει την αλήθεια: Ήξερε ο ίδιος για τους θησαυρούς ή το άκουσε από άλλους; Και από ποιους μοναχούς το άκουσε, της Λαύρας ή άλλου μοναστηριού; Ο προδότης απήντησε πως το άκουσε από έναν μοναχό άλλου μοναστηριού. Εκείνος δε ήταν πριν από χρόνια στη μονή της Λαύρας, αλλά ήταν κι αυτός διωγμένος για απρέπεια και βρίσκονταν σε άλλο μοναστήρι και, από μίσος, έλεγε διάφορες κουβέντες, μπροστά σε πολλούς, όπως κάνουν συνήθως οι μνησίκακοι και πονηροί.

Οι άπιστοι έστειλαν επίτηδες και έφεραν μπροστά τους τον μοναχό εκείνο, τον φοβέρισαν με θάνατον και τον πρόσταξαν να ομολογήσει την αλήθεια, τι ξέρει για τον θησαυρό ή τι είπε σε εκείνον τον προδότη διάκονο. Αυτός δε, αν και είχε παλιά έχθρα με τους προεστώτες της Λαύρας, βλέποντας τόσο μεγάλη σύγχυση στη Μονή και σε όλο το Άγιον Όρος, δεν επιβάρυνε άλλο την συνείδηση του, και, από το φόβο της τρομερής θείας δίκης, είπε στους Τούρκους την αλήθεια, με τα λόγια ταύτα: «Αφέντες μου, όπως θα πεθάνω και θα λογοδοτήσω στον δημιουργό μου για όλη μου την ζωή, έτσι και σε σας λέω την αλήθεια, πως τίποτα δεν ξέρω για αυτό, και ούτε γνωρίζω άλλον άνθρωπο που να ξέρει για αυτό το πράγμα αλλά πολλούς μωρούς άκουσα που το έλεγαν, και εγώ το είπα για να βεβηλώσω, από μνησικακία το έκανα και δεν το είπα μονάχα σε αυτόν τον διάκονο, αλλά και σε πολλούς άλλους, χωρίς να σκεφτώ ο καταραμένος πως θα βρισκόταν τέτοιος άνθρωπος να δημιουργήσει τέτοια αναστάτωση σε όλο το Άγιον Όρος».

Τότε οι άπιστοι, βλέποντας το ψεύδος, τους φτύσανε και τους δυο στο πρόσωπο, και τον μοναχό τον άφησαν, ενώ τον διάκονο εκείνον-ή διάβολο-τον φυλάξανε γερά, να μη δραπετεύσει, ο αδιάντροπος και γίνουν ρεζίλι. Πώς να μην τον πεις διάβολο, που ήρθε με τους Τούρκους στην Λαύρα, ντυμένος όχι μοναχός, αλλά λαϊκός, και όχι σαν χριστιανός, αλλά σαν άπιστος με τουρμπάνι στο κεφάλι! Ήθελε δε ο καταραμένος να εκφοβήσει τους Προηγουμένους, για να εκδικηθεί για τον διωγμό του από την μονή και την ατίμωση του, και για να τους αποσπάσει χρήματα, αλλά δεν τα κατάφερε ο καταραμένος και το κακό γύρισε στο κεφάλι του. Οι Τούρκοι ανέφεραν στην Βασιλεύουσα, στον βασιλιά, πως όλα ήταν ψέμα, πως βρήκαν τόσα ασημένια νομίσματα, και από τα εκκλησιαστικά στολίδια τόσο ασήμι και πήραν απάντηση να

επιστρέψουν τα πάντα, και όχι μόνο τίποτα να μην πάρουν από το μοναστήρι, αλλά να πληρώσουν κιόλας στο μοναστήρι το ψωμί και τα τρόφιμα που έφαγαν τις μέρες που έμειναν εκεί. Από το μεγάλου Σου έλεος Κύριε, σωθήκαμε. Τότε οι άγγελοι ευφράνθηκαν και οι διάβολοι λυπήθηκαν, κι όλοι οι μοναχοί και οι χριστιανοί ευγνωμονούσαν τον Θεό.

Όμως, οι επικεφαλής των Αγαρηνών, που από την φύση τους ήσαν πολύ φιλάργυροι, πήραν δια της βίας τα σαράντα προαναφερθέντα τσουβάλια με τα χρήματα, για τον κόπο τους, και τα μοιράστηκαν αναμεταξύ τους και πρόσταξαν τους μοναχούς απειλώντας τους με κάθε τρόπο, να μη μιλήσουν σε κανέναν και φτάσει τίποτα στα αυτιά του Σουλτάνου. Οι μοναχοί φοβόντουσαν να αντιμιλήσουν, μη και εξοργιστούν οι Τούρκοι και καταστρέψουν όλο το μοναστήρι, και υποτάχτηκαν με πόνο στην καρδιά.

Άκουσε όμως πως αυτό το δόσιμο βγήκε σε καλό για την Λαύρα. Φεύγοντας εκείνοι από το Άγιον Όρος, συνάντησαν άλλους Αγαρηνούς πολλούς, περίπου διακόσια άτομα, που ερχόντουσαν από τη Θεσσαλονίκη και από όλα τα γύρω χωριά με σκοπό να λεηλατήσουν την Αγία Λαύρα, επειδή άκουσαν ότι ερημώθηκε και είχαν ακουστά για τον θησαυρό. Αυτοί τους έκλεισαν τον δρόμο, εμποδίζοντας τους με βασιλική διαταγή. Οι άλλοι δε, οι πολλοί, στην αρχή αντιστάθηκαν με πολλά λόγια και παραλίγο να έρθουν στα χέρια. Στο τέλος όμως υπάκουσαν και γύρισαν πίσω. Έτσι επέβλεψε και ενήργησε ο Κύριος, για να μην πάθει κακό το Άγιον Όρος. Όταν δε επέστρεψαν όλοι μαζί στη Θεσσαλονίκη, ο προαναφερθείς προδότης, μη μπορώντας να υποφέρει την ντροπή και τις μομφές των απίστων και φοβούμενος την θανατική ποινή για το ψέμα του, απαρνήθηκε ο καταραμένος τη χριστιανική του πίστη, ελπίζοντας πως θα τον ελευθερώσουν. Όταν όμως τον έφεραν στην Βασιλεύουσα, διέταξε ο Σουλτάνος να τον στείλουν παντοτινά στα κάτεργα να κουβαλάει πέτρες[119].

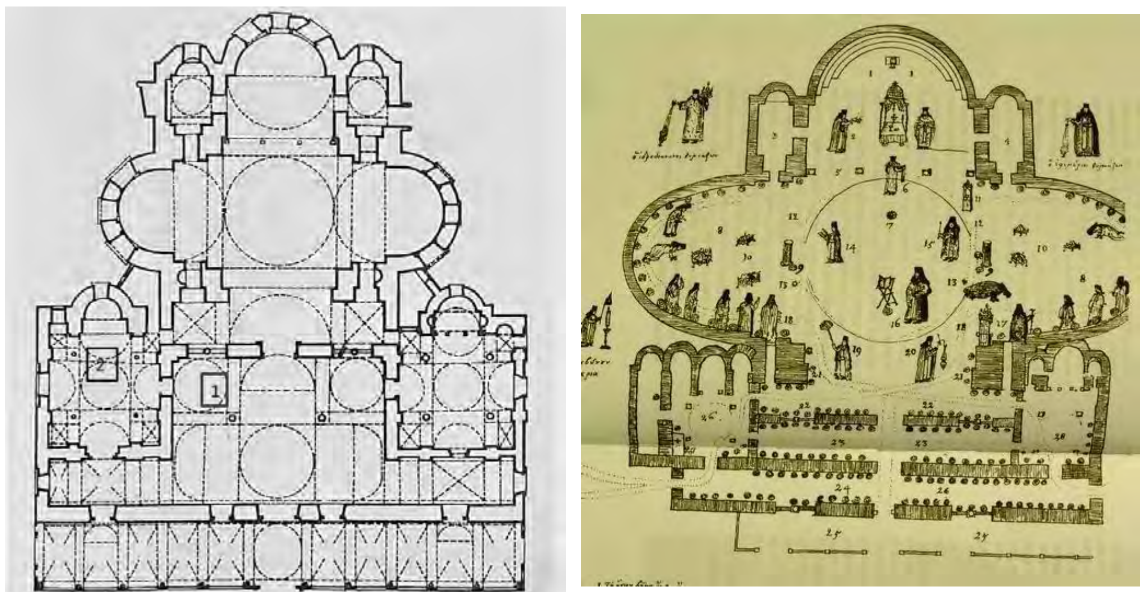
Κατά τη διάρκεια των γεγονότων αυτών καταστράφηκε από τους Τούρκους το άνω μέρος του τάφου του Οσίου Αθανασίου (εικ. 25). Ο Γεωργιανός περιηγητής Τιμόθεος Γκαμπασβίλι που προσκύνησε στο Άγιο Όρος από το 1749 έως το 1755 αναφέρει την διήγηση των μοναχών: «Κακοί άνθρωποι μας κατηγόρησαν στον Σουλτάνο λέγοντας ότι φυλάσσονταν εδώ (στη Μονή) θησαυροί των αρχαίων βασιλέων. Έστειλαν Τούρκους και έψαξαν για αυτούς, αλλά δεν βρήκαν τίποτα. Νόμισαν ότι ο θησαυρός είναι θαμμένος στον τάφο του Οσίου Αθανασίου. Μα όταν άρχισαν να αφαιρούν τα τμήματα του και να τον κατεδαφίζουν, ένας Τούρκος στραμπούλιξε το χέρι του. Φοβήθηκαν τόσο πολύ να συνεχίσουν και έτσι έμεινε ο τάφος σε ερειπιώδη κατάσταση»[120].

Σε μια ενθύμηση αναφέρονται για την περιπέτεια της Μονής τα εξής: «Όμως εν εκείνη τη ημέρα, τη κε΄ (25) δηλαδή του Σεπτεμβρίου μηνός, εν ταύτη και πρότερον έφυγον πάλιν εκ ταύτης της Λαύρας οι δια τέλειον ταύτης ελθόντες αφανισμόν Τούρκοι, προδότην και έξαρχον έχοντες Κρητικόν τινά άνθρωπον, διάκονον, εν έτει αψλζ΄, και έστωσαν προς ενθύμησιν. Όπως δε γέγονεν και η τότε καταδρομή όρα εν ταύτη τη επιστολή καταλεπτώς την υπόθεσιν, την οποίαν αυτήν επιστολήν έστειλεν εις την Κρήτην ο προηγούμενος Τιμόθεος του Καλογέρου του προηγουμένου Μακαρίου Κρητικού, και είναι σύνθεσις και γράψιμον του διδασκάλου Κοσμά του Λαυριώτου»[121].

Σήμερα στο εμπόριο κυκλοφορούν σύγχρονα αντίγραφα της πολυπρόσωπης αυτής εικόνας. Στο Μουσείο Μπενάκη στην Αθήνα υπάρχει εικόνα της Παναγίας ένθρονης βρεφοκρατούσας (ΓΕ 46145) δωρεά του Αναστασίου και της Μαρίας Βαλαδώρου. Αριστερά εικονίζεται ο Άγιος Τιμόθεος και δεξιά ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης. Χρονολογείται τον 18^{ο} αι. και μάλλον απεικονίζει την Παναγία Οικονόμισσα.

---

119 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 301-306.
120 T. Gabashvili, *Pilgrimage to Mount Athos*, ό.π., σ. 88.
121 Σπυρίδων Λαυριώτης, «Αναγραφαί εγγράφων Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 408, αρ. 18.

Εικ. 36. Αριστερά: Κάτοψη του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Με τον αριθμό 1 σημειώνεται η θέση της εικόνας της Παναγίας Οικονόμισσας της Λιτής και με τον αριθμό 2 η θέση της εικόνας τη Παναγίας Οικονόμισσας στο Παρεκκλήσιο των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων. Δεξιά: Κάτοψη του Καθολικού της Μονής, σχέδιο του Β. Μπάρσκι (18ος αι.).

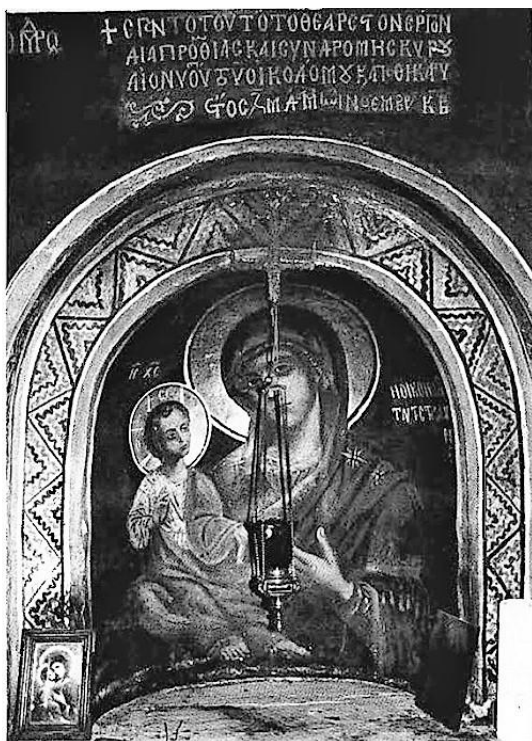
Εικ. 37. Αριστερά: Η εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας στη Λιτή του Καθολικού της Μονής. Δεξιά: Το Παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας στον Πύργο της Τήνου.

Εικ. 38. Άνω και κάτω αριστερά: Η εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας στη Λιτή του Καθολικού της Μονής, έργο του Παρθενίου Σκούρτου εξ Αγράφων (1742). Κάτω δεξιά: Τοιχογραφία της Παναγίας με τον Χριστό στο Πρωτάτο των Καρυών (τέλη 13ου αι.).

Εικ. 39. Αριστερά: Η τοιχογραφία της Παναγίας Οικονόμισσας στην Αποθήκη της Τράπεζας της Μονής. Δεξιά: Η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας στην Ι.Σκήτη της Αγίας Άννας.

Μονή Μεγίστης Λαύρας: Η Παναγία Οικονόμισσα.

Εικ. 40. Αριστερά: Το Προσκυνητάριο της Παναγίας Οικονόμισσας στην αυλή της Μονής (18ος και 19ος αι.). Δεξιά: Σύγχρονο αντίγραφο της εικόνας του Προσκυνηταρίου.

Η ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑ ΣΤΗΝ ΚΑΜΑΡΑ ΤΗΣ ΑΠΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Στα βόρεια του κυρίως κτηρίου της Τράπεζας, στο ισόγειο του, υπάρχει ένας χώρος που παλαιότερα χρησίμευε ως αποθήκη λαδιού (δοχείον ελαίου), όπως φαίνεται από τα εννιά μεγάλα πιθάρια που βρίσκονται χωμένα στο έδαφος. Στο μέσο του νότιου τοίχου, σε ημικυκλική κόγχη, εικονίζεται η Παναγία με τον Χριστό (εικ. 39) και δίπλα τους ο Όσιος Αθανάσιος και ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος. Σε αντίθεση με τις άλλες απεικονίσεις της Παναγίας με τον Χριστό στη Μονή που έχουν το επίθετο Οικονόμισσα, εδώ η Παναγία κρατάει τον Χριστό με το δεξί της χέρι. Φέρει την επιγραφή «Η ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΤΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ». Από πάνω από την κόγχη υπάρχει άλλη επιγραφή που αναφέρει ότι το πρόσκτισμα αυτό έγινε το 1535 από τον αποθηκάριο Διονύσιο[122].

Ο Ευθύμιος στη έμμετρη περιγραφή της Μονής πιθανώς αναφέρεται σε αυτήν την παράσταση της Παναγίας Οικονόμισσας στην αποθήκη της Μονής:

«Άλλοτε δε εφάνηκε, του πατρός μας του θείου,
Η πανάχραντος Δέσποινα, ώρα μεσημερίου,
Εκεί όπου την σήμερον, λέγεται αποθήκη,
Κ' ευρισκεται μέχρι του νυν, καμάρα με την πύλη.
Κι΄ επρόσταξε πάλιν κ' εκεί, να γίνη εν τω άμα,
Της οικονόμου και αγνής, εικών και μία καμάρα,
Κ' εκρέμασε και εις αυτήν, ακοίμητον κανδύλι
Καθώς ως τώρα φαίνεται, μέσα από την πύλη»[123].

Ο Γεροπροηγούμενος Σάββας στο Προσκυνητάριο του (1780) αναφέρει: «εις αυτά λοιπόν τα ίδια δοχεία (που γέμισαν με θαυματουργικό τρόπο από την Παναγία), ακόμη έως τώρα εσωδιάζονται όλα τα αναγκαία χρειαζόμενα προς διατροφήν. Εις το δοχείον αυτό θέλεις προσκυνήσεις την Κυρίαν Θεοτόκον εζωγραφισμένην παλαιόθεν. Καίει και αυτόθι κανδήλα ακοίμητος»[124].

ΤΟ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΣΤΗΝ ΑΥΛΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Στην αυλή της Μονής, βόρεια του κτηριακού συγκροτήματος της Τράπεζας υπάρχει ένα κομψό χτιστό κιβώριο με θόλο που στηρίζεται σε τέσσερις μαρμάρινους λευκούς κίονες (εικ. 40). Είναι διακοσμημένο με ωραία μαρμάρινα ανάγλυφα και κτίσθηκε το 1816, αντικαθιστώντας παλαιότερο που γκρεμίστηκε από σεισμό. Φέρει της εξής επιγραφή: «Δι' εξόδων του Γέρου Δανιήλ Βούλγαρη Κατρανιτζιώτου Λαύρας, Κατρονησώτη 1816».

Στον ανατολικό του τοίχο, υπάρχει ωραιότατο μαρμάρινο πλαίσιο που περιβάλλει εικόνα της Παναγίας ένθρονης με τον Χριστό καθήμενο στο αριστερό της γόνατο που έχει και αυτή ως πρότυπο την αντίστοιχη τοιχογραφία στο Πρωτάτο. Παραστέκεται από τους Αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ. Αριστερά απεικονίζεται ολόσωμος ο Όσιος Αθανάσιος με το ομοίωμα της Μονής και δεξιά ο Άγιος Μιχαήλ Συνάδων (εικ. 40). Η εικόνα αυτή προστατεύεται με τζάμι και βήλο (κουρτίνα) και πάντοτε καίει ενώπιον της ακοίμητη καντήλα τοποθετημένη σε ωραίο φανάρι. Φαίνεται έργο του 18^{ου} αι.

---

122 Π. Θεοχαρίδης, Σ. Μαμαλούκος, «Παρατηρήσεις στην οικοδομική ιστορία και την αρχιτεκτονική του κτηριακού συγκροτήματος της Τράπεζας της Μεγίστης Λαύρας», *ΔΧΑΕ 32* (2011), Αθήνα 2011, σ. 36-37, εικ. 3, σ. 47, εικ. 14.
123 Σ. Καδάς, «Περιγραφή ιεράς μονής Μεγίστης Λαύρας (Κωδ. Λ 54)», ό.π., σ. 107.
124 Σάββας Γεροπροηγούμενος και Σκευοφύλακας, *Προσκυνητάριον Μονής Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 58.

Πάνω την εικόνα εικονίζονται σε μαρμάρινο ανάγλυφο πτυχωτό βήλο και δύο άγγελοι που κρατούν ανοιχτό ειλητό με την επιγραφή «Χαίρε κεχαριτωμένη ο Κύριος μετά σου…. εν γυναιξί».

Ο χώρος θεωρείται ιερός, καθώς εδώ ο Όσιος Αθανάσιος συνάντησε την Παναγία για δεύτερη φορά, όταν επέστρεψε από το θαύμα που σχετίζεται με την ανάβλυση του αγιάσματος του. Η Παναγία του μίλησε, του είπε να μην απελπίζεται πλέον, τον επιβεβαίωσε ακόμα μία φορά ότι θα είναι η Οικονόμος της Μονής και έγινε άφαντος. Συντετριμμένος ο Όσιος έλεγε με δάκρυα στα μάτια: «Λάλε θύλη ποθητό και τρισμακάριστο, ο δούλος σου ακούει». Σε ανάμνηση του θαύματος αυτού ο όσιος έχτισε προσκυνητάριο, στη θέση του οποίου υπάρχει το νυν σωζόμενο[125].

Αξίζει να σημειωθεί ότι στη Μονή φυλάσσεται εικόνα της Παναγίας με τον Χριστό που φέρει την επιγραφή «Οικονόμισσα Φύλαξ και Προστάτις της Βασιλικής Μεγίστης Λαύρας» και ζωγραφίστηκε το 1771[126].

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΣΤΗΝ Ι.ΣΚΗΤΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΑΣ

Σύμφωνα με τη παράδοση προέρχεται από την Μελασό της Μικράς Ασίας. Από εκεί κατά την Μικρασιατική καταστροφή μεταφέρθηκε στην Κω, αργότερα στην Αθήνα και σήμερα φυλάσσεται στην Ι.Σκήτη της Αγίας Άννας, στο Άγιο Όρος.

Είναι μία μικρών διαστάσεων εικόνα με ανάγλυφο επιχρωματισμένο πλαίσιο (εικ. 39). Απεικονίζει κάτω από τόξο την Παναγία βρεφοκρατούσα να κάθεται σε ξύλινο θρόνο. Δύο εξαπτέρυγα σεραφείμ απεικονίζονται δεξιά και αριστερά. Πρόκειται για το κεντρικό φύλο τριπτύχου και χρονολογείται στον 17ο ή στις αρχές του 18ου αι. Σύμφωνα με την παράδοση, όταν πρόκειται να συμβεί ένα δυσάρεστο γεγονός, ακούγονται ήχοι σαν από κουδούνια, όπως όταν έγινε ένας μεγάλος σεισμός στην Κω. Αναφέρονται πολλά θαύματα που τελέστηκαν με τη χάρη της Θεοτόκου μέσω αυτής της εικόνας όπως λύση στειρώσεως και ιάσεις ασθενών[127].

Ο Ι.Ν. ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΣΤΟΝ ΠΥΡΓΟ ΤΗΣ ΤΗΝΟΥ

Παλιά ήταν ενοριακός ναός και σήμερα εξωκκλήσι (εικ. 37) της ενορίας του Ι.Ν. Αγ. Νικολάου Τήνου. Χτίστηκε τον 17ο αι. και έχει μεταβυζαντινές εικόνες, ανάμεσα τους την εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας. Εορτάζει στις 21 Νοεμβρίου και μετά τον εσπερινό πολλές γυναίκες ξαγρυπνούν μέχρι το πρωί. Σήμερα ανήκει στους Αντώνη και Σταμάτα Καραγιάννη. Το όνομα οφείλεται α) από το οφίκιο των ιερέων της οικογένειας Μαυρομαρά που εφημέρευαν στον ναό (Οικονόμοι) β) από την υμνολογία της Εκκλησίας: «Χαίρε της οικονομίας του Κτίστου η εκπλήρωσις» και γ) επειδή η Παναγία «οικονομεί» φροντίζει δηλαδή τις διάφορες ανάγκες των πιστών. Επειδή όμως ο ναός εορτάζει στις 21 Νοεμβρίου, όπως και το Παρεκκλήσιο της Παναγίας Κουκουζέλισσας-Οικονόμισσας, ο γράφων θεωρεί ότι αναφέρεται στην ομώνυμη εικόνα της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας[128].

---

125 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 85, 95. Αθανάσιος Μοναχός, *Η Πλατυτέρα των Ουρανών*, ό.π., σ. 53. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Inscriptions chretiennes de l'Athos*, ό.π., σ. 129, αρ. 390. Θ. Μαρινάκης, *Θαυματουργές εικόνες της Παναγίας*, ό.π., σ. 192.

126 Γ. Μαντζαρίδης, Ε. Τσιγαρίδας, *Οι θαυματουργές εικόνες στο Περιβόλι της Παναγιάς*, ό.π., σ. 44.

127 Ισιδώρα Καθηγουμένη Αγιεροθείτισσα, *Παρακλητικός Κανών εις την Παναγίαν την Οικονόμισσαν*, χωρίς χρονολογία.

128 Παναγία η Οικονόμισα, Ξωκλήσια του Πύργου Τήνου https://sites.google.com/site/ xoklesiatoupyrgoutenou/home/panagia-e-oikonomisa.

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΜΕ ΤΟΝ ΟΣΙΟ ΑΘΑΝΑΣΙΟ ΤΟΝ ΑΘΩΝΙΤΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΓΕΩΡΓΙΟ ΣΕ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Πρόκειται για μια πολύ ενδιαφέρουσα εικόνα που πουλήθηκε σε δημοπρασία από τον Οίκο Δημοπρασιών Hargersheimer Kunstauctionen στο Dusseldorf της Γερμανίας το 2017. Σήμερα βρίσκεται σε ιδιωτική συλλογή. Απεικονίζει την Παναγία με τον Χριστό, τον Άγιο Γεώργιο και τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη (εικ. 41). Η εικόνα έχει διαστάσεις 56,8 Χ 44 εκατοστά του μέτρου. Χρονολογείται τον 17^{ο} αι. και μπορεί να αποδοθεί σε κυκλαδίτικο εργαστήριο[129].

Οι άγιες μορφές εικονίζονται κάτω από ένα τόξο που στηρίζεται σε δύο μαρμάρινους κίονες με κιονόκρανα. Στα αριστερά και δεξιά του τόξου έχουν ζωγραφιστεί αριστερά η σελήνη με τα αστέρια και δεξιά ο ήλιος ενώ στην περιφέρεια του τόξου η διακόσμηση μιμείται σύννεφα. Στο κέντρο της παράστασης εικονίζεται πάνω σε ένα σύννεφο η Παναγία ημίσωμη με τον Χριστό. Φέρει την επιγραφή «ΜΡ ΘΥ Η Π(ΑΝ)ΤΑΝΝΑΣΑ». Αριστερά εικονίζεται ο Άγιος Γεώργιος ο Τροπαιοφόρος, δεξιά ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης (Ο Α(ΓΙΟΣ) ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ) και ανάμεσα στους δύο αγίους η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας.

Η Παναγία είναι στραμμένη προς τον Όσιο Αθανάσιο και τον δείχνει με το αριστερό της χέρι. Ο Όσιος Αθανάσιος εικονίζεται ολόσωμος με τα συνήθη μοναχικά ενδύματα. Πάνω από το κεφάλι του υπάρχει η επιγραφή «Ο Α(ΓΙΟΣ) ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ». Με το δεξί του χέρι δείχνει τη Μονή και με το αριστερό κρατάει ανοιχτό ειλητό με την επιγραφή: «ΔΕΟΜΑΙ Ω ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΥΠΕΡ Τ(ΩΝ) ΜΟΝΑΖΟΝΤ(ΩΝ) ΕΝ ΤΩ ΠΟΙΜΝΙΩ ΤΟΥΤΩ». Την απάντηση στο αίτημα του την δίνει η ίδια η Παναγία με την εξής επιγραφή στα δεξιά της εικόνας: «ΕΓΩ ΕΙ(ΜΙ) Ο ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΤΑΥ(ΤΗΣ)» που φαίνεται να εξέρχεται από το στόμα της.

Ο Χριστός είναι στραμμένος προς τα αριστερά, προς τον Άγιο Γεώργιο. Στο φωτοστέφανο του φέρει τη συνήθη επιγραφή «Ο ΩΝ». Με το δεξί του χέρι κρατάει στέμμα για να στεφανώσει τον Άγιο Γεώργιο και με το αριστερό του ειλητό με την επιγραφή «ΟΡΩ ΣΕ ΜΑΡΤΥΣ Κ(ΑΙ) ΔΙΔΩΜΙ ΣΟΙ ΣΤΕΦΟΣ»

Ο Άγιος Γεώργιος εικονίζεται όρθιος με στρατιωτική στολή και μανδύα. Πάνω από το κεφάλι του με ερυθρά γράμματα υπάρχει επιγραφή «Ο ΑΓ(ΙΟΣ) ΓΕΩΡΓΙΟΣ». Με το δεξί του χέρι δέεται προς τον Χριστό ενώ με το αριστερό κρατάει την τμηθείσα κεφαλή του και ανοιχτό ειλητό με την επιγραφή «ΟΡΑΣ ΚΕΦΑΛΗΝ ΥΠΕΡ ΣΟΥ ΤΕΤΜΗΜΕΝΗΝ». Πρόκειται για τον εικονογραφικό τύπο του αυτοκεφαλοφόρου Αγίου Γεωργίου.

Στο κάτω μέρος της εικόνας και ανάμεσα στους δύο αγίους εικονίζεται η Ι.Μ. Μεγίστη Λαύρας όπως αναφέρει και η επιγραφή «Η ΛΑΥΡΑ Τ(ΟΥ) ΑΓΙΟΥ». Πρόκειται για μια πολύ σχηματική απεικόνιση της Μονής. Η Μονή έχει σχήμα ορθογωνίου παραλληλογράμμου και μοιάζει με κάστρο. Διακρίνονται στις δύο γωνίες πύργοι και στα τείχη της υπάρχουν πολεμίστρες. Στο εσωτερικό της διακρίνονται πολλά κτήρια και δέντρα. Μπροστά από τη Μονή είναι γονατισμένος ο δωρητής της εικόνας. Είναι ντυμένος με δυτικοευρωπαϊκά ρούχα (Γαλλίας, Βελγίου) και με τα χέρια του, που βρίσκονται σε χειρονομία προσευχής, κρατάει πλατύγυρο καπέλο. Η κόμμωση του και το μουστάκι του δείχνουν την επιρροή μόδας της εποχής. Πρόκειται όμως για ορθόδοξο, καθώς μόνο ένας ορθόδοξος θα είχε ευλάβεια προς την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας.

Είναι φανερό ότι στην εικόνα υπάρχει έντονος διάλογος μεταξύ των μορφών. Ο Άγιος Γεώργιος συνομιλεί με τον Χριστό, ενώ ο Όσιος Αθανάσιος με την Παναγία. Παρόλο που εικονογραφικά διαφέρει από τις άλλες εικόνες της Παναγίας Οικονόμισσας που προαναφέρθηκαν, διατηρεί αρκετά κοινά σημεία με την

---

129 *Important Russian & Greek icons, Auction 75, 08 April 2017*, Hargesheimer Kunstauktionen Duesseldorf, 2017, p. 12-13, n.774.

εικόνα του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων της Μονής και τις παραλλαγές της. Η Παναγία επιγράφεται ως Παντάνασσα, δείχνει με το δάχτυλο της τον Όσιο Αθανάσιο, υπάρχει διάλογος μεταξύ των μορφών με επιγραφές, υπάρχει απεικόνιση της Μονής και σύμφωνα με τις επιγραφές η Παναγία ονομάζεται Οικονόμος της.

Η παράσταση του Αγίου Γεωργίου δεομένου αυτοκεφαλοφόρου με τον Χριστό γνώρισε εικονογραφική διάδοση τον 16ο αι. σε τοιχογραφίες και κυρίως σε φορητές εικόνες. Ο Άγιος Γεώργιος εικονίζεται ολόσωμος ή ημίσωμος με στρατιωτική στολή ή αρχοντικά ενδύματα. Στο Άγιο Όρος έχουμε αντίστοιχες παραστάσεις του Αγίου Γεωργίου σε τοιχογραφίες στην Τράπεζα της Ι.Μ. Διονυσίου (μετά το 1553), στο Παλαιό Καθολικό της Ι.Μ. Ξενοφώντος (προ του 1544) και στο Παρεκκλήσιο του Αγίου Λαζάρου της ίδιας μονής (18ος αι.). Συγχρόνως εικονίζεται σε δύο φορητές εικόνες. Η πρώτη απεικόνιση βρίσκεται στο κάτω πλαίσιο της εικόνας του Χριστού Βασιλέα Βασιλέων και Μεγάλου Αρχιερέα από το ξύλινο τέμπλο του Πρωτάτου (π.1542) και η άλλη στην εικόνα του Παρεκκλησίου του Αγίου Γεωργίου της Ι.Μ. Αγίου Παύλου του Αγίου Όρους. Στην εικόνα αυτή στη μέση, εικονίζεται ο Χριστός ένθρονος ευλογών, αριστερά ο Άγιος Γεώργιος δεόμενος και αυτοκεφαλοφόρος και δεξιά ο Άγιος Παύλος ο Ξηροποταμινός. Θεωρείται έργο του ζωγράφου Αντώνιου και χρονολογήθηκε ανάμεσα στο 1552-1555[130].

Ο εικονογραφικός αυτός τύπος του Αγίου Γεωργίου με αρχοντικά ενδύματα αποτέλεσε το πρότυπο για την απεικόνιση του Αγίου Θεοδώρου του Τήρωνα στην Κτητορική Παράσταση στον ανατολικό εξωτερικό τοίχο της Τράπεζας της Μονής (16ος αι.). (βλ. έβδομο κεφάλαιο του βιβλίου). Έχει αναφερθεί ότι στον δυτικό τοίχο του Καθολικού της Μονής ήταν ζωγραφισμένη η Παναγία με τον Χριστό, ο Άγιος Γεώργιος, ο Όσιος Αθανάσιος και ο Αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς. Θα μπορούσε να υποτεθεί ότι ο άγιος Γεώργιος εικονίζονταν ως αυτοκεφαλοφόρος.

Η ΤΙΜΗ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΣΤΗΝ ΡΩΣΙΑ ΚΑΙ ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ

Σήμερα στην Ρωσία και στη Λευκορωσία τιμάται ιδιαίτερα η Παναγία Οικονόμισσα. Υπάρχουν εκκλησίες (ενοριακές ή μοναστηριακές) που φέρουν το όνομά της και σε κάποιες διασώζονται παλιές εικόνες της Οικονόμισσας κυρίως του 19ου αι. Έχουν αγιογραφηθεί σύγχρονες εικόνες που αντιγράφουν την τρίτη παραλλαγή της εικόνας της Οικονόμισσας του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων του Καθολικού και κυκλοφορούν σε χιλιάδες αντίγραφα[131]. Κάποιες από τις εικόνες αυτές θεωρούνται θαυματουργές. Παράλληλα έχουν γραφτεί Χαιρετιστήριοι Οίκοι και προσευχές στην Υπεραγία Θεοτόκο την Οικονόμισσα.

ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ

Το πρώτο θαύμα είναι η εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Αθανάσιο, η διαβεβαίωση της ότι αυτή θα είναι η Οικονόμος της Μονής, η ανάβλυση του αγιάσματος και η πλήρωση των αποθηκών της μονής παντός αγαθού. Το δεύτερο είναι η άλλη εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο, κοντά στην Αποθήκη. Τρίτο θαύμα μπορεί να θεωρηθεί η εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Ιωάννη τον Κουκουζέλη και η παράδοση του νομίσματος μέσω του οποίου έγιναν πολλά θαύματα. Τέταρτο θαύμα η εμφάνιση της Παναγίας στον Όσιο Γρηγόριο τον Δομέστιχο.

---

130 Α. Ορφανός, *Αυτοκεφαλοφόροι άγιοι-μάρτυρες και κεφαλοφόροι αγίων-μαρτύρων στην ορθόδοξη τέχνη, Μια πρώτη προσέγγιση*, εκδ. Ιεράς Μητροπόλεως Μεγάρων και Σαλαμίνας, Αθήνα 2013, σ. 91, 257-259, 262, εικ. 100, 101, 103-104α, 109. Μ. Βασιλάκη, «Εικόνες του 15ου – 16ου αιώνα», *Ιερά Μονή Αγίου Παύλου*, *Εικόνες*, Άγιον Όρος 1998, σ. 4-5, 42, 50-53.
131 http://pravicon.com/icon-357

Πέμπτο είναι το θαύμα διηγείται Β. Μπάρσκι και αναφέρει ότι βρίσκεται καταγεγραμμένο στον Κώδικα της Μονής: «Το έτος 1710, κάποιος μοναχός, ωρολόγος (παλαιό διακόνημα που δεν υπάρχει σήμερα) της εκκλησίας, τις παραμονές της επίσημης εορτής, ανέβηκε στον μεγάλο τρούλο του ναού και, μπαίνοντας από τα παράθυρα του τυμπάνου, που άνοιγαν προς το εσωτερικό, σκούπιζε τις σκόνες και τις αράχνες. Αλλά κατά θεία οικονομία ή από φθόνο του διαβόλου, δεν ξέρω πως, γλίστρησε και έπεσε στο εσωτερικό του ναού, στο δάπεδο. Πέφτοντας δε, αμέσως αναφώνησε: «Παναγία Θεοτόκε, βοήθησε με» και η Παναγία «ω του θαύματος» τον διατήρησε αβλαβή. Ακόμη δε, αν και έπεσε πάνω στο τραπεζάκι ή στο εικονοστάσι που τοποθετείται η εικόνα του εορταζόμενου αγίου, που επάνω του υπήρχαν αντικείμενα, κηροπήγια με κεράκια, σταυροί και τα έκανε όλα αυτά κομμάτια, ο ίδιος δεν τραυματίστηκε καθόλου, αλλά την ίδια ημέρα διακόνησε στο ναό, στη Λειτουργία, και όλοι απορούσαν. Σε ανάμνηση του αξέχαστου θαύματος και της ευεργεσίας της Παναγίας Θεοτόκου Οικονόμισσας της Λαύρας, με προσταγή της σύναξης, οι μοναχοί έγραψαν αυτήν την ιστορία στο εκκλησιαστικό Τυπικό». Ύστερα από αυτό το θαύμα οι πατέρες αποφάσισαν να μην ξεσκονίζονται τα παράθυρα του τρούλου εσωτερικώς. Σήμερα υπάρχει κάγκελο που προστέθηκε μάλλον στα τέλη του 19ου αι.[132].

Έκτο είναι η ανέλπιστη σωτηρία της Μονής από τους Τούρκους το 1736 μετά την ψεύτικη καταγγελία του Νικόδημου και έβδομο η διήγηση του Κοσμά όπου έδειξε το τρίτο χέρι στην εικόνα της Παναγίας Κουκουζέλισσας το 1754. Όγδοο θαύμα είναι η σωτηρία της μονής το 1755 από επιδρομή πειρατών. Ένατο η διατήρηση της Μονής κατά την τουρκική κατοχής της στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης (1821-1830) και δέκατο η τιμωρία του Τούρκου που κατέστρεψε το υποκάμισο της Παναγίας της Κουκουζέλισσας.

Ενδέκατο είναι το θαύμα που σχετίζεται με τον μοναχό Αβακούμ. Πλησίαζε η ημέρα που ο δόκιμος Αντώνιος θα κειρόταν μοναχός και δεν υπήρχε κρασί στη Μονή για να ευφρανθούν οι αδελφοί. Με δάκρυα στα μάτια παρακάλεσε την Παναγία «να μην αφήσει την τράπεζα της χειροθεσίας του χωρίς κρασί και να οικονομήσει τα ελλείποντα». Δυο καΐκια που μετέφεραν μεγάλη ποσότητα κρασιού προσάραξαν απροσδόκητα στον αρσανά της Μονής, που κάλυψαν τις ανάγκες της Μονής για πολύ καιρό[133].

Τα πολλά και τα πλούσια αφιερώματα στις εικόνες της Παναγίας που φέρουν το όνομα Οικονόμισσα και αναφέρθηκαν παραπάνω μαρτυρούν τις διάφορες ευεργεσίες της κυρίας Θεοτόκου προς τους πατέρες της Μονής και σε κληρικούς και λαϊκούς όλων των εποχών. Μπορεί να ειπωθεί ότι πράγματι αληθώς η Παναγία είναι η Οικονόμισσα και προστάτιδα της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας και πρεσβεύει απαύστως στον Υιό της και Κύριο μας Ιησού Χριστό υπέρ της σωτηρίας της Μονής της και σύμπαντος κόσμου.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΝΑΓΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑ

Ακολουθία και Παρακλητικός κανόνας για την Παναγία Κουκουζέλισσα-Οικονόμισσα έχει γραφτεί από τον μακαριστό Γέροντα Γεράσιμο Μικραγιαννανίτη. Ακολουθίες έχουν γραφτεί και για τους Οσίους Ιωάννη Κουκουζέλη και Γρηγόριο Δομέστιχο[134]. Η ηγουμένη της Ι.Μ. Αγ. Ιεροθέου Αττικής Ισιδώρα μοναχή και δόκιμη υμνογράφος συνέθεσε παρακλητικό κανόνα για την εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας που φυλάσσεται στην Ι.Σκήτη της Αγίας Άννας[135]. Στη ρωσική γλώσσα υπάρχουν Χαιρετιστήριοι Οίκοι στην Παναγία Οικονόμισσα (εικ. 42) που εκδόθηκαν στη Μόσχα το 2013 και το 2015[136].

---

132 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 300-301, 613, υποσ. 365-369.
133 Θ. Μαρινάκης, *Θαυματουργές εικόνες της Παναγίας*, ό.π., σ. 190-191.
134 *Ιεραί Ακολουθίαι Θεοτόκου Κουκουζελισσης και των Αγίων Ιωάννου και Γρηγορίου*, ό.π.
135 Ισιδώρα Καθηγουμένη Αγιεροθείτισσα, *Παρακλητικός Κανών εις την Παναγίαν την Οικονόμισσαν*, ό.π.
136 http://www.blagovest-moskva.ru/item8392.html http://oranta-book.ru/catalog/akafisty-i-kanony/view_1/id_602/

Εικ. 41. Η Παναγία Οικονόμισσα με τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη και τον Άγιο Γεώργιο. Στο κάτω μέρος της εικόνας απεικονίζεται η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας και ο δωρητής της εικόνας (17ος αι.). © Hargesheimer Kunstauktionen

Εικ. 42. Βιβλία με τους Χαιρετιστήριους Οίκους της Παναγίας Οικονόμισσας στη ρωσική γλώσσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΙΕΡΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΤΟΥ Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΒΑΛΤΕΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

Η ΙΕΡΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΤΟΥ Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΒΑΛΤΕΡΟΥ

Το Βαλτερό είναι χωριό που βρίσκεται στο Νομό Σερρών και υπάγεται στον Δήμο Ηράκλειας (εικ. 79). Κατοικείται από πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη και ντόπιους και ο ενοριακός του ναός τιμάται στο όνομα της Αγίας Τριάδος (εικ. 70). Εκκλησιαστικά υπάγεται στην Ιερά Μητρόπολη Σιδηροκάστρου. Στον Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού Σερρών φυλάσσεται μία θαυμάσια εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρ(ι)ώτισσας (εικ. 43).

Πρόκειται για μία μεγάλη ξύλινη εικόνα διαστάσεων 122 Χ 87,3 εκατοστά του μέτρου χωρίς έξεργο πλαίσιο. Το πάχος του ξύλου είναι 3,5 εκατοστά του μέτρου. Αποτελείται από τρία τεμάχια ξύλου. Στο κέντρο της εικόνας απεικονίζεται ένθρονη η Παναγία με τον Χριστό, αριστερά ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης και δεξιά ένας ηγεμόνας της Ουγγροβλαχίας, ο Ιωάννης Λάδουλας. Το πλαίσιο περιτρέχουν δύο ταινίες μία χρυσή (εσωτερική) και μία κόκκινη (εξωτερική). Ο κάμπος της εικόνας είναι χρυσός, οι επιγραφές που συνοδεύουν τις μορφές γράφονται με κόκκινα γράμματα και τα φωτοστέφανα ορίζονται με διπλή περιφέρεια (δύο παράλληλες ομόκεντρες κόκκινες γραμμές).

Η εικόνα με την ευλογία του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Σιδηροκάστρου κ. Μακαρίου Α΄, τις άοκνες προσπάθειες του εφημέριου του ναού Αιδεσιμολογιώτατου Πρωτοπρεσβύτερου π. Αλέξιου Καρυπίδη και τη συμπαράσταση των ευλαβών κατοίκων του Βαλτερού, συντηρήθηκε και τοποθετήθηκε σε ωραίο σύγχρονο προσκυνητάριο στον Σολέα του ναού, απέναντι από τον Δεσποτικό Θρόνο.

Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟ ΕΝΘΡΟΝΗ

Στο κέντρο της εικόνας εικονίζεται η Παναγία μετωπική, καθισμένη σε ξύλινο εντυπωσιακό θρόνο (εικ. 43,44). Ο θρόνος δεν έχει ερεισίνωτο (πλάτη) και φέρει δύο μαξιλάρια, ένα γαλάζιο και ένα κόκκινο. Η Παναγία έχει τον Χριστό καθισμένο στα γόνατα της στο κέντρο και κρατάει με τα δυο της χέρια τις κνήμες του. Στα πόδια της φοράει κόκκινα μαλακά υποδήματα από ύφασμα ή δέρμα και πατά σε υποπόδιο χωρίς μαξιλάρι. Το έδαφος έχει χρώμα σκούρο πράσινο.

Η Παναγία φοράει μακρύ χιτώνα σκούρου πράσινου/μπλέ και καφερόδινο μαφόριο. Χρυσές περικλείσεις (σιρίτια) υπάρχουν γύρω από το λαιμό της και στα άκρα των μανικιών του χιτώνα. Γαλάζιο μαντήλι (κεκρύφαλος) καλύπτει τα μαλλιά της. Στο μαφόριο της διακρίνονται τα τρία αστέρια που συμβολίζουν το αειπάρθενο της Θεοτόκου (παρθένος πριν τον τόκο, κατά τον τόκο, μετά τον τόκο). Το μαφόριο διακοσμείται με διάσπαρτα γραμμικά φώτα ασημένιας απόχρωσης.

Από το αριστερό της χέρι κρέμεται διπλωμένο λευκό μανδήλι, αρχαίο σύμβολο ευγένειας. Το μανδήλι είτε στο χέρι της Παναγίας είτε διπλωμένο στη ζώνη της, συναντάται στην εικονογραφία της Παναγίας από την Παλαιοχριστιανική εποχή (ψηφιδωτό της Παναγίας με τον Χριστό με τον Ιουστινιανό και τον Μέγα Κωνσταντίνο και το ψηφιδωτό με την ένθρονη Παναγία με τον Χριστό στην κόγχη του ιερού στην Αγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, το ψηφιδωτό της ένθρονης Παναγίας με τον Χριστό στην κόγχη του ιερού στον Ι.Ν. Αγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης, απεικόνιση της Παναγίας με τον Χριστό και τους Αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ στην κόγχη του ιερού του ναού της Παναγίας του Άρακα στα Λαγουδερά της Κύπρου, στην κόγχη του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας και αλλού). Στα μεταβυζαντινά χρόνια δεν απαντάται συχνά.

Ο Χριστός, ως μικρό παιδί, απεικονίζεται μετωπικός και ευλογεί με τα δύο του χέρια. Φορεί χιτώνα χρώματος ανοιχτού γαλάζιου και ιμάτιο στο χρώμα της ώχρας στολισμένο με άφθονες χρυσοκοντυλιές.

Στο δεξί μέρος του χιτώνα διακρίνεται το χρυσό Σημείο (clavus). Γύρω από το κεφάλι του έχει σταυροφόρο φωτοστέφανο με τη συνηθισμένη επιγραφή «Ο ΩΝ» όπου το γράμμα ωμέγα γράφεται με μικρό. Με το όνομα αυτό παρουσιάστηκε ο Θεός στον Μωυσή (Ἔξοδος Γ΄13) και σημαίνει αυτός που υπήρχε από πάντοτε, ο αιώνιος, που δεν δημιουργήθηκε από κάποιον και κυρίως ότι δεν είναι μία απρόσωπη δύναμη αλλά πρόσωπο. Η χρήση του ονόματος αυτού στο φωτοστέφανο του Χριστού δείχνει ότι ο Χριστός είναι Θεός, το δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδος, αυτός που φανερώθηκε στον Μωυσή, «Ο ων, ο ην και ο ερχόμενος».

Στο χρυσό βάθος της εικόνας εκατέρωθεν της κεφαλής της Παναγίας αναγράφονται με ερυθρά γράμματα οι επιγραφές Μ(ΗΤ)ΗΡ Θ(ΕΟ)Υ ΛΑΥΡ/ΩΤΙCΑ ΟΙΚΟ/ΝΟΜΟς δηλαδή «Μήτηρ Θεού η Λαυρ(ι)ώτισα και Οικονόμος». Η επιγραφή αυτή και η παρουσία του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη την συνδέει με βεβαιότητα με την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους.

Η Παναγία είναι η έμψυχος καθέδρα του Βασιλέως Χριστού, θρόνος χερουβικός. Στον ακάθιστο Ύμνο αναφέρεται: «Χαίρε ότι υπάρχεις βασιλέως καθέδρα, Χαίρε ότι βαστάζεις τον βαστάζοντα πάντα».

Η απεικόνιση της Παναγίας με τον Χριστό καθισμένη σε θρόνο με ή χωρίς ερεισίνωτο (πλάτη του θρόνου) συναντάται ήδη από την παλαιοχριστιανική εποχή σε ψηφιδωτά, τοιχογραφίες, φορητές εικόνες, ανάγλυφα, μικρογραφίες χειρογράφων, έργα χρυσοκεντητικής και αργυροχρυσοχοΐας. Ο εικονογραφικός τύπος της ένθρονης Παναγίας με τον Χριστό με ή χωρίς την παρουσία ολόσωμων σεβιζόντων αγγέλων θα γνωρίσει διάδοση στη μεταβυζαντινή περίοδο κυρίως σε φορητές εικόνες, ιδιαίτερα αυτών που αγιογραφήθηκαν από Κρητικούς μαΐστορες.

Όπως προαναφέρθηκε, πάνω από τη δυτική θύρα του Καθολικού υπήρχε η παράσταση της Παναγίας ένθρονης με τον Χριστό. Ίσως η μορφή της ένθρονης Παναγίας της εικόνας αντιγράφει την κατεστραμμένη σήμερα τοιχογραφία καθώς το δυτικό τμήμα του ναού ανακατασκευάστηκε τον $19^{ο}$ αι. Ο εικονογραφικός αυτός τύπος της Παναγίας με τον Χριστό στην εικόνα του Βαλτερού δεν φαίνεται να αντιγράφει κάποια συγκεκριμένη σωζόμενη εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας. Επομένως μπορεί να προστεθεί στους άλλους εικονογραφικούς τύπους των διάφορων εικόνων της Παναγίας Οικονόμισσας εντός και εκτός της Μονής.

Ο ΟΣΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ο ΑΘΩΝΙΤΗΣ

Ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης εικονίζεται στραμμένος κατά τρία τέταρτα προς τα δεξιά και σκύβει ελαφριά προς την Παναγία με τον Χριστό (εικ. 43,45). Φορεί μοναστική ενδυμασία, χιτώνα σε κεραμιδί χρώμα (ψημένη ώχρα) που πορπώνεται στο άνω και κάτω τμήμα του, μωβ/καφέ μανδύα και μοναχικό ανάλαβο σε σκούρο γκρι/μπλε χρώμα. Γύρω από το λαιμό του διακρίνεται το διπλωμένο κουκούλιο του, ίδιου χρώματος με τον ανάλαβο.

Ο Όσιος απεικονίζεται ψηλός, αδύνατος, με λευκά γένια και φρύδια και έντονο βλέμμα επικεντρωμένο προς την Παναγία και τον Χριστό. Ρυτίδες αυλακώνουν το μέτωπο του. Απεικονίζεται μεγαλύτερος σε μέγεθος από την Παναγία με τον Χριστό, μπροστά και πλάγια από τον θρόνο και λίγο μικρότερος από τον ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας.

Με τα δύο του χέρια κρατάει ομοίωμα του Καθολικού το οποίο προσφέρει στην Παναγία με τον Χριστό. Αυτή η κίνηση δείχνει ότι πρόκειται για τον κτήτορα, δηλαδή αυτόν που ίδρυσε τη Μονή.

Σύμφωνα με την συνήθη εικονογραφία του είναι σχεδόν φαλακρός και έχει λευκή μακριά γενειάδα. Οι παλαιότερες γνωστές απεικονίσεις του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη χρονολογούνται από τον 11^{ο} η 12^{ο} αι. Σε κάποιες από αυτές τα δύο τμήματα της γενειάδας είναι ξεχωριστά όπως στην τοιχογραφία του Πρωτάτου (τέλη 13^{ου} αι.) και στην ολόσωμη εικόνα του Οσίου, στον Ηγουμενικό θρόνο του Καθολικού (εικ. 2,80) ενώ σε άλλες είναι ενωμένα και καταλήγουν σε οξυκόρυφη απόληξη όπως στην απεικόνιση του Οσίου (εικ. 2) στο χειρόγραφο κώδικα της Μονής Ε 194, φ.1β και στην εικόνα του Οσίου Αθωνίτη από την Ι.Μ. Παντοκράτωρος (εικ. 2) του Αγίου Όρους (14^{ος} αι.)[137]. Στην «Ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης» του Διονυσίου εκ Φουρνά ο Όσιος Αθανάσιος περιγράφεται ως «γέρων, φαρακλός, οξυγένης»[138]. Στην εικόνα του Βαλτερού ο Όσιος εικονίζεται τελείως φαλακρός ενώ στις υπόλοιπες απεικονίσεις του υπάρχει μία τούφα λευκού μαλλιού στην κορυφή της κεφαλής του.

Η επιγραφή που ταυτοποιεί τον Όσιο είναι γραμμένη εκατέρωθεν του φωτοστεφάνου του με κεφαλαία ερυθρά γράμματα και είναι η εξής: «Ο ΑΓΙ(ΟC) ΑΘΑΝΑCΙΟC Ο ΑΘΩΝΙΤΗC Κ(ΑΙ) Π(ΑΤ)ΗΡ ΗΜΩΝ» δηλαδή «Ο Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης και πατήρ ημών».

Ο αγιογράφος κατόρθωσε να δημιουργήσει μια ευγενική, σεβάσμια μορφή που αποπνέει αγιότητα.

Η ΠΑΛΑΙΑ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ Ι.Μ. ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Η κεντρική εκκλησία κάθε μονής ονομάζεται «Καθολικό», ενώ ο ίδιος όρος χρησιμοποιείται στο Άγιο Όρος από τους μοναχούς για να δηλώσουν τον κυρίως ναό, δηλαδή τον κεντρικό χώρο του ναού[139].

Το Καθολικό της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας όπως κτίστηκε στους χρόνους του Οσίου Αθανασίου αποτελούνταν από τον Κυρίως ναό, με το ιερό και τους χορούς, δύο νάρθηκες (εσωνάρθηκας και εξωνάρθηκας) και δύο παρεκκλήσια, των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων αριστερά και του Αγίου Νικολάου επισκόπου Μύρων της Λυκίας δεξιά (εικ. 36). Χοροί ονομάζονται οι ημικυκλικές κόγχες στη βόρεια και νότια πλευρά

137 Παπαμαστοράκης Τ., «Εικόνες 13ου-16ου αιώνα», *Εικόνες Μονής Παντοκράτωρος*, Άγιον Όρος 1998, σ. 48-52,60-61, εικ.23-24.
138 Α. Παπαδόπουλος-Κεραμέας, *Ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης*, St. Petersbourg, 1909, σ. 163, 295.
139 Π. Μυλωνάς, «Η αρχική μορφή του Καθολικού της Μεγίστης Λαύρας, Αναθεώρηση ορισμένων θεωριών για την προέλευση του τύπου», *Αρχαιολογία*, τεύχος 1, Νοέμβριος 1981, Αθήνα 1981, σ. 52.

του ναού που φιλοξενούν τους χορούς των ψαλτών, δηλαδή τις δύο ομάδες των αριστερών και δεξιών ψαλτών που ψάλλουν κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας[140].

Πάνω από τους δύο εσωτερικούς νάρθηκες ήταν τα Κατηχούμενα. Αυτά διαιρούνταν σε τρεις χώρους, στο κελί του Οσίου Αθανασίου αριστερά, τη βιβλιοθήκη στο κέντρο και το Παρεκκλήσιο των Αγίων Ευστρατίου, Αυξεντίου, Ευγενίου, Μαρδαρίου και Ορέστη στα δεξιά. Αυτοί οι τρεις χώροι στεγάζονταν με καμάρες. Μπροστά από τον εξωνάρθηκα είτε στη βυζαντινή είτε στη μεταβυζαντινή εποχή προστέθηκε ένα ανοιχτό πενταμερές προστώο από κιονοστοιχία έξι μαρμάρινων κιόνων στην οποία στηρίζονταν οι πέντε ημικυλινδρικές καμάρες. Τον 16^{ο} αιώνα μια σειρά από σεισμούς μεγάλου μεγέθους προκάλεσαν σημαντικές φθορές στο Καθολικό. Ο αρχικός τρούλος του κυρίως ναού του Καθολικού ήταν κυκλικός, ανάμεσα στο 1509 με 1585 μετατράπηκε σε οκταγωνικό και μετά το 1585 σε δεκαεξάγωνο.

Αριστερά και δεξιά του Καθολικού υπήρχαν δύο ψηλοί πύργοι που ήταν οι καμπάνες, το σήμαντρο και το ρολόι (εικ. 50). Στο σεισμό που έγινε στις 18 Ιουνίου του 1585, υπέστησαν βλάβη οι δυο νάρθηκες, τα Κατηχούμενα και τα δύο καμπαναριά.

Το 1814 κατεδαφίστηκαν οι δύο νάρθηκες, το Προστώο και τα καμπαναριά. Οι δύο νάρθηκες αντικαταστάθηκαν με ευρύχωρη Λιτή και δυτικά της χτίστηκε ένας επιμήκης υαλόφρακτος εξωνάρθηκας (εικ. 36,53). Την δαπάνη ανέλαβαν ο μοναχός Άνθιμος ο Καρπενησιώτης και ο προηγούμενος Μακάριος ο Κρητικός. Η τελευταία επέμβαση έγινε το 1899 όταν προστέθηκαν τα χρονολογημένα παράθυρα στον εξωνάρθηκα και διαμορφώθηκαν οι τρεις είσοδοι του με θυρώματα νεοαναγεννησιακού ρυθμού[141]. Το 1847 χτίστηκε ένα καμπαναριό βόρεια του Καθολικού (εικ. 80) το οποίο κατέπεσε μετά από σεισμό το 1905 και αντικαταστάθηκε το 1915 με σιδερένια κατασκευή.

Στην ναοδομία, ο λεγόμενος «Αθωνικός τύπος» σημαίνει την παρουσία πλευρικών χορών στη βόρεια και νότια πλευρά του Καθολικού και κάποιες ιδιαιτερότητες στη δυτική πλευρά του ναού. Στα Καθολικά των Αγιορείτικων Μονών Λαύρας, Ιβήρων και Βατοπαιδίου, τα παλαιότερα παραδείγματα αυτού του τύπου, υπάρχει ένας διπλός νάρθηκας και ένας ανοιχτός εξωνάρθηκας/Προστώο, δύο παρεκκλήσια δεξιά και αριστερά και στον πάνω όροφο τα Κατηχούμενα.

Το Καθολικό της Μονής αποτελεί ένα πολύ σημαντικό κτήριο για την ιστορία της βυζαντινής αρχιτεκτονικής και αποτέλεσε αρχιτεκτονικό πρότυπο για τα Καθολικά των Μονών στις χώρες της Βαλκανικής. Παρόλα αυτά είναι θέμα ανοιχτό προς συζήτηση το πώς δημιουργήθηκε ο «Αθωνικός Τύπος» και ποια ήταν η αρχική μορφή του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Αναμφίβολα όμως επηρέασε την αρχιτεκτονική των Καθολικών πολλών μονών σε Ελλάδα, Σερβία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Αλβανία, Βουλγαρία και Ρουμανία[142].

Το Καθολικό της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας αφιερώθηκε από τον Όσιο Αθανάσιο στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου άλλα μετά την κοίμηση του Οσίου τιμάται στην ιερά μνήμη του. Στον κώδικα Ι 31 της Λαυριωτικής Βιβλιοθήκης του 1690 αναφέρεται η αιτία αυτής της αλλαγής: «αφότις ετελείωσε την μονήν ο Άγιος εόρταζεν έως έζη την Παναγίαν και μετά την αυτού τελείωσιν ομοίως οι αδελφοί την εόρταζον.

---

140 Π. Μυλωνάς, «Η αρχική μορφή του Καθολικού Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 54.
141 Π. Μυλωνάς, «Η αρχική μορφή του Καθολικού Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 56.
142 S. Mamaloukos, «A contribution to the study of the Athonite church type of Byzantine architecture», *Zograf 35* (2011), Belgrad 2011, p. 39-50. A. Tantsis, «The so-called "Athonite" type of church and two shrines of the Theotokos in Constantinople», *Zograf 34* (2010), p. 3-11. Σ. Βογιατζής, «Κιονοστήρικτοι νάρθηκες-λιτές στη μοναστηριακή αρχιτεκτονική», *ΔΧΑΕ 33* (2012), Αθήνα 2012, σ. 37-54. Β. Μέσσης, «Ναοί Αθωνικού Τύπου», *Μνημείο & περιβάλλον, Επιστημονική περιοδική έκδοση για την αρχιτεκτονική κληρονομία και το περιβάλλον*, ΑΙΜΟΣ Εταιρεία τια τη μελέτη της Μεσαιωνικής Αρχιτεκτονικής των Βαλκανίων και της προστασίας της, 12 (2013), University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 183-190. Π. Μυλωνάς, «Η αρχιτεκτονική του Αγίου Όρους», *Νέα Εστία, Αφιέρωμα στο Άγιον Όρος*, τ. 875, Χριστούγεννα 1963, σ. 199-201.

Αμή η Πανύμνητος εφάνη εις τον Προεστώτα, δια οράματος λέγουσα, από τώρα και έμπροσθεν, μην εορτάζετε πλέον εμένα αλλά τον δούλον μου Αθανάσιον, επειδή αυτός ηγωνίσθη εις τούτον τον οίκον έως θανάτου και πρέπει να έχη παραμικράν αμοιβήν και ευχαριστίαν δια τον αυτού κάματον και αγώνισμα. Έκτοτε ουν τον εορτάζουν χαρμονικώς τη ε΄ του Ιουλίου μηνός. Και συνάγουνται δύο χιλιάδες σχεδόν μοναχοί τε και λαϊκοί, και τελούσιν αγρυπνίαν παννύχιον, με ανάγνωσαις και μελωδικά άσματα, από την δύσιν του Ηλίου έως πρωί ψάλλοντες τω εν Τριάδι Θεώ»[143].

Για το ίδιο θέμα ο Β. Μπάρσκι αναφέρει τα εξής: «Σύμφωνα με μία παράδοση που διηγούνται οι εκεί μοναχοί, εμφανίστηκε κάποτε η Παναγία Θεοτόκος σε έναν ευλαβή ηγούμενο στον ύπνο του, και είπε: «Στο εξής να μην έχετε την πρώτη και κύρια εορτή του χρόνου προς τιμήν μου. Εμένα με τιμούν όλα τα γένη και πολύ με γιορτάζουν όλοι οι χριστιανοί. Γιορτάστε μεγάλη γιορτή στη μνήμη του προσφιλούς μου Αθανασίου, γιατί με υπηρέτησε πολύ και εργάστηκε στην μονή αυτή»[144].

Ο Μακάριος Τριγώνης αφού περιέγραψε τα Παρεκκλήσια του Αγίου Νικολάου και των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων λέει τα εξής για τους νάρθηκες, τα Κατηχούμενα και το προστώο: «Έχει δε το Καθολικόν και τρεις Νάρθηκας, ένα κατόπι από τον άλλον και είναι εστολισμένοι και οι τρεις με πολυελαίους και εικόνας θαυμαστάς, και με άλλα τοιαύτα. Και ο μέν α΄ Νάρθηξ είναι ιδ΄ πιθαμάς το πλάτος, με΄ το μήκος με ωραίον πολυέλαιον. (Μία πιθαμή ισούται με 18 περίπου εκατοστά του μέτρου). Οι δε άλλοι δύο Νάρθηκες είναι πολλά μεγαλήτεροι και εις το πλάτος και εις το μήκος. Επάνω δε από τους Νάρθηκας είναι τα κατηχούμενα ωραιότατα, και βλέπουν το Καθολικό. Έχουν και Εκκλησίαν των Αγίων πέντε Μαρτύρων. Εκεί είναι και έν μάρμαρον καταφαγωμένον από ταις μετάνοιας του Αγίου. Ομοίως και το κελλίον του εκεί είναι, και η βιβλιοθήκη γεμάτη από διάφορα χειρόγραφα βιβλία. Εις δε τα πλάγια των κατηχουμένων έξω από το Καθολικόν είναι δύο Πύργοι πολλά υψηλοί, εις τους οποίους είναι το μέγα ωρολόγιον και οι καμπάναις. Αυτού ευρίσκονται και κάθηνται οι ωρολόγοι, ήγουν οι υπηρέται του Εκκλησίας»[145].

Ο ιερομόναχος Ευθύμιος στη δικιά του έμμετρη περιγραφή αναφέρει τα εξής:

«Περί του πρώτου, δευτέρου και τρίτου νάρθηκα και των δύο παρεκκλησίων.

Και ο μεν πρώτος νάρθηκας, έχει δύο εικόνας
Δεξιά και αριστερά, ομού και δύο κολώνας.
Έχει δύο κουβούκλια, άνωθεν των εικόνων,
Και είναι δε ο νάρθηκας, σκεπασμένος με θόλον.
Έχει και πολυέλαιον, με λαμπάδας προσέτι,
Εις το μέρος το δεξιόν, κι έν’ ωρολόγι έχει.
Άνωθεν δε του νάρθηκος, εις την μεγάλην θύρα,
Είναι τα κατηχούμενα, και μία εκκλησία.
Έχουν τα κατηχούμενα, άνωθεν τρεις καμάραις
Μεγάλαις, και σκεπόμεναις, με μολυβένιαις πλάκες.
Στο μέρος δε το δεξιόν, είναι η εκκλησία,
Μικρούτζικη, άλλ’ εύμορφη πολλά στη θεωρία.

143 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 17-18.
144 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 282, 606, υποσ. 300.
145 Μακάριος (Τριγώνης), *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 25-26.

Εκ δε αριστερών αυτών ειν’ η βιβλιοθήκη,
Οπού δεν σφάλλω να την πως είναι μυροθήκη.
Εις την οποίαν βρίσκονται, πανθαύμαστα βιβλία,
Γεμάτα από διδαχάς, ωφέλιμα και θεία.
Και θεολογικά εισί, των θείων διδασκάλων,
Και φιλοσοφικά ομού, φιλοσόφων μεγάλων.
Εκεί στα κατηχούμενα, βρίσκεται μία πέτρα,
Μεγάλη ως τρεις πιθαμαίς, και κείτετ’ εκειπέρα.
Ήτις ειν΄ από μάρμαρον, όμως πολλά τριμμένη,
Από το ένα μέρος της, και καταφαγωμένη.
Εκεί ζώντας ο άγιος, μετανοίας χιλίας
Έκαμνε το μερόνυκτον, ήτοι γονυκλισίας.
Όπου έως την σήμερον οι τύποι των γονάτων
Του αγίου πατρός ημών, φαίνονται υπό πάντων.
Ποιος άνθρωπος να ιδή, και να μη το θαυμάση,
Και άγγελον επίγειον, να μην τον ονομάση;
Τοσαύτην κακοπάθειαν, τόσην σκληραγωγίαν,
Να΄ χη ο αξιύμνητος, και δεινήν κακουχίαν;
Αυτά τα κατηχούμενα έχουν πολλάς θυρίδας,
π’ τας οποίας βλέπουσι, μέσον της εκκλησίας».

Στη συνέχεια περιγράφει τα Παρεκκλήσια του Αγίου Νικολάου (αναφέρει ότι έχει ψηλό τρούλο) και των Αγίων τεσσαράκοντα Μαρτύρων (αναφέρει ότι και αυτό έχει τρούλο/τρούλλαιον). Συνεχίζοντας την περιγραφή του λέει:

«Αυτά τα παρεκκλήσια, εν είναι και λογούνται
Με αυτό το καθολικόν, και έτζι αριθμούνται,
Επειδή και ευρίσκονται, και τα τρία ομάδι,
Υποκάτω θόλου ενός, και εις ένα στεγάδι.
Και δια τούτο μάλιστα, ταχύ και κάθε βράδι,
Ανοίγουν και σφαλίζουσι, και τα τρία ομάδι.
Κατά πλάτος του νάρθηκος, απ’ τας μεσαίας θύρας,
Δεξιά και αριστερά, της θείας εκκλησίας,
Ήγουν απ’ το διακονικόν, έως την εκκλησία
Του αγίου πατρός ημών, Νικολάου την θείαν,
Είναι το πλάτος πιθαμαίς, έως εκατόν τριάντα,

Και αληθώς γράφω αυτό, καθώς και όλα τ’ άλλα.
Ο δε δεύτερος νάρθηκας, έχει την Παναγίαν,
ωραίαν και αμίμητον, πολλά στην ζωγραφίαν…»

και συνεχίζει περιγράφοντας την εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας με τους δώδεκα αγίους που βρίσκεται σήμερα στη Λιτή του Καθολικού. Συνεχίζοντας την περιγραφή του δευτέρου νάρθηκα λέει:

«Είναι δε κι’ άλλοι άγιοι, τριγύρου εις τους τοίχους,
Ζωγραφισμένοι άριστα, από άνδρας αρίστους.
Είναι δε και παράθυρα, και πορφυραίς κολώναις
Εις την πύλην του νάρθηκος, με ωραίαις εικόναις.
Δεξιά δε κι’ αριστερά, έχει η εκκλησία,
Και δύο πύργους υψηλούς, δια υπηρεσία.
Ο μεν πρώτος στα δεξιά έχει το ωρολόγι
Ομού και τον εξυπνιτήν, και ταις καμπάναις έτι.
Ο πύργος δε ο δεύτερος, είναι εξ’ ευωνύμων,
Ον τινά ονομάζουσιν, όλοι καμπαναρείον.
Ο τρίτος δε ο νάρθηκας, έχει πέντε καμάραις,
Κολώναις δε έχει οκτώ, και είναι όλαις άσπραις.
Σταις κολώναις δ’ ανάμεσα, είναι ορθοστημένα,
Μάρμαρα ωραιότατα, πολλά εκλελεγμένα.
Έχει και δύο αρμάρια, εις τ’ αριστερά μέρη,
Και μέσα κ’ εις τα δύο αυτά, εικόνας θείας έχει.
Κ’ εις μεν την μίαν ειν’ η αγνή, κόρη η Θεοτόκος,
Στην δ’ άλλην ο Γεώργιος, ο κλεινός αθλοφόρος.
Ειν΄ δε και στα σκεπάσματα, των δύο αρμαρίων,
Εικόνες ωραιόταται, άλλων τινών αγίων.
Στον τοίχον δε αραδικώς, ειν΄ των πέντε μαρτύρων
Ζωγραφίαι, και χαμιλά, κάθισμα και θρονίον.
Στην θύρα δε του νάρθηκος, στο αριστερόν μέρος,
Είναι η πανακήρατος, και άσπιλος Παρθένος.
Στο μέρος δε το δεξιόν, είναι ζωγραφισμένος,
Ο ταξιάρχης Γαβριήλ, ο πολυδοξασμένος.
Άνω δε στο ανώφλιον, είναι ιστορισμένη,
Η πανάμωμος Δέσποινα, εις θρόνον καθημένη,
Κρατούσα στας αγκάλας της, τον Ιησούν Χριστόν μας,

Τον ποιητήν του σύμπαντος, και πλάστην, και Θεόν μας.
Εκεί σιμά κι' ο άγιος, Αθανάσιος στέκει,
Όλον τον τύπον της μονής, βαστώντας εις το χέρι.
Εκεί είν' και ο μέγιστος, και λαμπρός Εωσφόρος,
Ο θαυμαστός Γεώργιος, μέγας τροπαιοφόρος.
Δεξιά και αριστερά, είναι ζωγραφισμένοι
Οι κτίτορες, και στέκονται, ευλαβώς εσκυμμένοι,
Έχοντες εις τα χείρας των, και από έν σημάδι,
Όπερ ενδέχεται να είν' ασήμι ή χρυσάφι.
Και μ' αυτά φανερώνουσι, που έχουν εις τα χείρας,
Πως ειν' αυτοί οι κτίτορες, της Λαύρας της αγίας.
Ο δε ναός έχει πολλάις, και θαυμασταίς κολώναις,
Τριανταέξ τον αριθμόν, ποικολόχροαις όλαις.
Ομοίως και παράθυρα, έχε εξηνταέξι,
Κανδήλαις, δ' ασημένιαις, δις πεντήκοντα έχει.
Απ' αυταίς δε ακοίμηταις, είναι τριανταέξι,
Αι οποίαι ανάπτουσι, χειμών και καλοκαίρι.
Η έξω δε περιοχή, της θείας εκκλησίας
Γυρίζει εννενήκοντα και εννέα οργυίας.

Περί της θαυμαστής και ωραιοτάτης φιάλης

Έμπροσθεν δε του νάρθηκος, είναι και η φιάλη,
Λίαν αξιοθέατος, θαυμαστή και μεγάλη…»

και συνεχίζεται η περιγραφή της Φιάλης και της υπόλοιπης Μονής[146].

Για τα δύο καμπαναριά του Καθολικού (εικ. 50) ο Β. Μπάρσκι αναφέρει: «Από τις δύο πλευρές της πύλης της εκκλησίας βρίσκονται πετρόκτιστα καμπαναριά. Στο δεξί υπάρχει κοινό ρολόι που κτυπάει δυνατά, ενώ επάνω στο αριστερό βρίσκεται πετεινός προς καλλωπισμό και θαυμασμό, που έχει χυτευθεί με τέτοια τεχνική, ώστε να φαίνεται σα ζωντανός. Στον έναν πύργο υπάρχουν δύο καμπάνες και ένα σιδερένιο σήμαντρο, στον άλλο επίσης δύο καμπάνες κι ένα ξύλινο μεγάλο σήμαντρο»[147].

Περιγράφοντας το Καθολικό λέει: «Ο ναός αυτός έχει μήκος, αρχίζοντας από την δυτική εσωτερική θύρα μέχρι το τέλος του Ιερού, είκοσι έξι απλά συνηθισμένα ανθρώπινα βήματα, πλάτος δε τριάντα, διότι είναι περισσότερο πλατύς παρά μακρύς, λόγω της προέκτασης των χορών. Ο πρώτος νάρθηκας δηλαδή ο εσωτερικός, έχει μάκρος έξι βήματα, ενώ το πλάτος είναι το ίδιο με του κυρίως ναού, χωρίς τους χορούς. Ο δεύτερος, ο εξωτερικός νάρθηκας, έχει μήκος πέντε βήματα, πλάτος δε πενήντα πέντε, διότι εκτείνεται και μπροστά από τους προαναφερθέντες δύο ναούς, που συνέχονται από τις δύο πλευρές (δηλαδή τα παρεκκλήσια του Αγίου Νικολάου και των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων). Εκτός αυτών υπάρχει ανοιχτή

---

146 Σ. Καδάς, «Περιγραφή ιεράς μονής Μεγίστης Λαύρας (Κωδ. Λ 54)», ό.π., σ. 125-129.
147 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 276.

στοά, μικρή επίσης στο μήκος, στο δε πλάτος όμως ίση σχεδόν με τον εξωτερικό νάρθηκα. Όλα αυτά είναι τοιχογραφημένα.

Η μεγάλη εκκλησία στηρίζεται σε τέσσερις μεγάλες απλά κατασκευασμένες κολώνες. Οι δύο κολώνες είναι από λευκό μάρμαρο, στον δυτικό τοίχο από τις δύο πλευρές της θύρας, από εδώ κι από εκεί, και ορίζουν πλατιά ανοίγματα στη μέση, από τα οποία φαίνεται όλη η εκκλησία του νάρθηκα και ακούγεται καλά η ανάγνωση των κανόνων.

Ο πρώτος νάρθηκας, στο δυτικό τοίχο, έχει τέσσερις μαρμάρινες κολώνες, δύο με τον ίδιο τρόπο στη μέση των παραθύρων και δύο εκατέρωθεν της θύρας. Στην ανοιχτή στοά υπάρχουν δέκα λεπτότερες κολώνες στη σειρά από λευκό μάρμαρο[148].

Η εν λόγω εκκλησία (το Καθολικό), έχει τριάντα επτά μαρμάρινες κολώνες, δώδεκα πύλες στον νάρθηκα από τη δύση και πλαγίως, τοποθετημένες από εδώ κι από εκεί και περισσότερα από εβδομήντα παράθυρα. Αλλά, ακόμα κι έτσι δεν είναι πολύ φωτεινή, διότι οι νάρθηκες είναι πολλοί, ώστε να καλύπτουν ο ένας τον άλλον. Εκτός αυτού, τα παράθυρα είναι μικρά κι είναι καμωμένα επίτηδες έτσι, για να προφυλάσσεται από τους δυνατούς ανέμους και τις θύελλες που κατεβαίνουν από τον Άθωνα και συνταράζουν τα κτίρια»[149].

Ο Β. Μπάρκσι σχεδίασε το 1744, μία κάτοψη του Καθολικού (εικ. 36) που δίνει πολλές πληροφορίες για την αρχιτεκτονική του ναού τον 18° αι.[150]. Ο Π. Μυλωνάς το θεωρεί αξιόπιστο, με μικρά μόνο λάθη[151]. Στο άρθρο που δημοσίευσε ο Π. Μυλωνάς το 1981 για το Καθολικό της Μονής, δεν φαίνεται στο σχέδιο του Μπάρσκι το προστώο, που ίσως επηρέασε τα συμπεράσματα του. Σύμφωνα με το σχέδιο του Β. Μπάρσκι ο τοίχος που χώριζε τον εσωνάρθηκα από τον εξωνάρθηκα ήταν στην ίδια ευθεία με τον δυτικό τοίχο των δύο Παρεκκλησίων (του Αγίου Νικολάου και των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων). Ο εξωνάρθηκας ξεκινούσε από την προέκταση του βορείου τοίχου του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων (του αριστερού παρεκκλησίου) και κατέληγε στο νότιο τοίχο του Παρεκκλησίου του Αγίου Νικολάου (δεξιού παρεκκλησίου).

Έχουν σωθεί διάφορες απεικονίσεις του Καθολικού σε φορητές εικόνες, τοιχογραφίες, χαλκογραφίες και μαρμάρινα ανάγλυφα που χρονολογούνται πριν το 1814:

1. Στην τοιχογραφία της κοίμησης του Οσίου Αθανασίου (εικ. 46) στην Τράπεζα της Μονής (16^{ος} αι.). Στην απεικόνιση του Καθολικού τα Κατηχούμενα προβάλλουν με έντονη προοπτική απόδοση μπροστά από τους τρούλους των παρεκκλησίων και σκεπάζονται με καμάρες. Στο κεντρικό τμήμα τους έχουν ένα τρίλοβο παράθυρο που φαίνεται να έχει τροποποιηθεί και στα πλαϊνά ένα δίλοβο παράθυρο. Οι τρούλοι του Καθολικού είναι τρεις, ένας του κυρίως ναού και δύο των παρεκκλησίων[152].
2. Στην απεικόνιση του ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας Βλαδ Βιντίλα με το γιο του Ντραγκίτισι (εικ. 47), στη νότια όψη του βορειοδυτικού πεσσού του Καθολικού της Μονής. Ο Βλαδ Βιντίλα κρατάει ομοίωμα του Καθολικού και το προσφέρει στην Παναγία με τον Χριστό στην κόγχη του Ιερού. Είναι έργο του Θεοφάνη του Κρητός (1535).

148 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 227.
149 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 228.
150 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 278.
151 Π. Μυλωνάς, «Η αρχική μορφή του Καθολικού Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 57.
152 G. Millet, «Lavra Trapeza, I. Les Peintures», *Monuments de l'Athos*, Librairie Ernest Leroux, Paris 1927, p. 150, fig. 2. Π. Μυλωνάς, «Η αρχική μορφή του Καθολικού Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 59.

Στο κτήριο που κρατάει ο Βλαδ Βιντίλα φαίνονται τα Κατηχούμενα με τρία αψιδώματα προσόψεων και μία πενταπλή τοξοστοιχία ενός ανοιχτού εξωνάρθηκα (προστώου) που καλύπτει το πλάτος και των τριών ναών (του κυρίως ναού και των δύο παρεκκλησίων)[153]. Με άλλα λόγια και στη παράσταση αυτή τα Κατηχούμενα φαίνονται να σκεπάζονται με τρεις καμάρες. Στο κεντρικό τους τμήμα ανοίγεται ένα τρίλοβο παράθυρο και τρία ορθογώνια παραλληλόγραμμα ενώ στα πλαϊνά ένα δίλοβο και ένα ορθογώνιο παράθυρο. Τα Κατηχούμενα βρίσκονται μεταξύ των τρούλων των δύο παρεκκλησίων (εικ. 47).

Το Προστώο (ανοιχτός εξωνάρθηκας) αποτελείται από πέντε ημικυλινδρικές καμάρες που στηρίζονται σε έξι μαρμάρινες κολώνες με κιονόκρανα. Οι κολώνες αυτές βασίζονται πάνω σε ένα οριζόντιο στηθαίο που είναι ανοιχτό μόνο στο κέντρο, μπροστά από την κύρια πύλη του Καθολικού. Στο ύψος των κιονόκρανων οριζόντιες δοκοί ενώνουν και στερεώνουν τα τόξα των καμάρων. Στον δυτικό τοίχο διακρίνεται η δυτική κεντρική πύλη του ναού με τοξωτό υπέρθυρο και σε κάθε καμάρα ένα δίλοβο παράθυρο και ένα ορθογώνιο παραλληλόγραμμο.

Το Καθολικό και στην παράσταση αυτή έχει συνολικά τρεις τρούλους, του κυρίως ναού και των παρεκκλησίων.

Σε άγνωστο σε μας χρόνο, η επιγραφή της παράστασης άλλαξε, η μορφή του Ντραγκίτσι καλύφτηκε με χρώμα και ο Βλαδ Βιντίλα μετονομάστηκε σε Ιωάννη Τσιμισκή. Οι πρόσφατες εργασίες συντήρησης των τοιχογραφιών αποκάλυψαν τις αρχικές επιγραφές και έγινε η σωστή ταύτιση των μορφών[154].

3. Στην εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας με τον Άγιο Γεώργιο και τον Όσιο Αθανάσιο (εικ. 41) που βρίσκεται σε ιδιωτικη συλλογή, απεικονίζεται με πολύ σχηματικό τρόπο η Μονή (17^{ος} αι.). Πίσω από το τείχος διακρόνονται τρεις τρούλοι που καλύπτοναι με μόλυβδο και μάλλον αντιστοιχούν στους τρούλους του Καθολικού.
4. Στην εικόνα της Παναγίας της Οικονόμισσας στο Παρεκκλήσιο των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων του Καθολικού (17^{ος} αι.). Στη πέμπτη σκηνή από το βίο του Οσίου Αθανασίου εικονιζεται ο ναός από ανατολικά με τον νότιο χορό και το Παρεκκλήσιο των Αγίων Τεσσαράκοντα με τον τρούλο του.
5. Στον ανατολικό τοίχο, ανάμεσα στην δεύτερη και τρίτη πύλη της Μονής, υπάρχει καμάρα που είναι τοιχογραφημένη. Στο κέντρο απεικονίζεται η Παναγία ένθρονη με τον Χριστό και πίσω της οι αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ. Η Παναγία περιβάλλεται από διάφορους αγίους. Δεξιά εικονίζεται ο Αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς και αριστερά ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης να κρατάει το ομοίωμα του Καθολικού και να το προσφέρει στην Παναγία με τον Χριστό (εικ. 49).

   Το Καθολικό εικονίζεται και εδώ με Προστώο από πέντε καμάρες. Τα Κατηχούμενα έχουν και αυτά τρεις καμάρες με τρίλοβα παράθυρα και διακρίνονται τρεις τρούλοι, πίσω από κάθε καμάρα των Κατηχουμένων. Η απεικόνιση του Καθολικού είναι πολύ σχηματοποιημένη και θυμίζει την χαλκογραφία από το Προσκυνητάριο του Μακαρίου Τριγώνη (1772). Εξωτερικά της καμάρας εικονίζεται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου. Η τοιχογραφία είναι μάλλον του 17^{ου} αι. και φέρει επιζωγραφήσεις.

---

153 Π. Μυλωνάς, «Η αρχική μορφή του Καθολικού Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 59. N. Dionysopoulos, «The expression of the Imperial idea of a Romanian Ruler in the katholikon of the Great Lavra Monastery», *Zograf 29* (2002-2003), σ. 207-218, fig. 2-3.

154 Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα κοσμικών δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους (14ος –αρχές 16ου αι.). Η ιστορική και ιδεολογική διάσταση της εικονογραφίας του ορθόδοξου ηγεμόνα στο αθωνικό περιβάλλον*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Τομέας Αρχαιολογίας, Διδακτορική Διατριβή, Βόλος 2012, σ. 325, 354, 454, εικ. 101. *Ο Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης*, ό.π., μετά σ. 208. N. Dionysopoulos, «The expression of the Imperial idea of a Romanian Ruler in the katholikon of the Great Lavra», ό.π., p. 209, fig. 2-3. https://www.crestinortodox.ro/religie/de-au-falsificate-athos-portretele-unor-ctitori-romani-122143.html

Σύμφωνα με την παράδοση της Μονής το 1830 Τούρκος στρατιωτικός ερχόμενος έφιππος στη Μονή πυροβόλησε την τοιχογραφία. Η σφαίρα εξοστρακίστηκε και τον σκότωσε. Μπροστά στην τοιχογραφία αυτή ανάβει άσβεστο καντήλι[155].

6. Στην εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας με τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη και τον Προφήτη Γεδεών (εικ. 35), που βρίσκεται σε ιδιωτική συλλογή και χρονολογείται στο β΄μισό του 17ου ή στο α΄μισό του 18ου αι. Μπροστά από το Καθολικό υπάρχει μία στοά που αποτελείται από έξι καμάρες που καλύπτονται από ενιάια στέγη με κεραμίδια. Πίσω από την σκεπή ξεπροβάλλουν οι τρεις τρούλοι του Καθολικού που φαίνεται να καλύπτονται με μόλυβδο και φέρουν σταυρούς[156].
7. Στην εικόνα του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη με τον Ευαγγελισμό (18ος αι.) που βρίσκεται σε προσκυνητάριο στο Παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας (εικ. 48). Τα Κατηχούμενα φαίνονται να ενώνονται με τον τρούλο. Το Προστώο έχει πέντε ημικυλινδρικές καμάρες που στηρίζονται σε έξι κολώνες. Διακρίνεται η κεντρική δυτική πύλη του ναού. Στο τοξωτό υπέρυπέρθυρο διακρίνεται η απεικόνιση της Παναγίας με τον Χριστό στο τύπο της Οδηγήτριας. Οι τρούλοι του ναού είναι τρεις[157].
8. Στην αργυρή επένδυση/υποκάμισο της εικόνας της Παναγίας Οικονόμισσας (εικ.38) στη Λιτή του Καθολικού (1742) ο Όσιος Αθανάσιος κρατάει στα χέρια του ένα σχηματοποιημένο ομοίωμα του Καθολικού.[158]
9. Σε τοιχογραφία (εικ. 53) από το Αρχοντικό Νεραντζόπουλου στη Σιάτιστα απεικονίζεται σχηματική η Μονή και διακρίνονται οι τρεις τρούλοι του Καθολικού και τα δύο καμπαναριά πίσω από τα τείχη της Μονής (1755)[159].
10. Στη χαλκογραφία (εικ. 49,81) που απεικονίζει τον Όσιο Αθανάσιο με το Καθολικό στα χέρια του, στο Προσκυνητάριο του Μακαρίου Τριγώνη που τυπώθηκε στη Βενετία το 1772. Αν και αρκετά σχηματοποιημένη, διακρίνονται τα Κατηχούμενα με τις τρεις καμάρες, το Προστώο με τις πέντε ημικυλινδρικές καμάρες και τις έξι κολώνες, η κεντρική δυτική πύλη και οι τρεις τρούλοι του ναού[160].
11. Στο Επιτροπικό της Μονής υπάρχει εικόνας της Παναγίας ένθρονης με τον Χριστό και τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη. Ο Όσιος Αθανάσιος κρατάει με το αριστρό του χέρι ένα σχηματοποιημένο ομοίωμα του Καθολικού. Είναι ένα τρίπλευρο οικοδόμημα με ένα τρούλο που δεν μοίαζει καθόλου με το Καθολικό της Μονής. Η εικόνα φιλοτεχνήθηκε το 1783 με δαπάνη του Ιγνατίου. Η τέχνη της έχει αρκετές ομοιότητες με τα έργα των Κορυτσαίων αγιογράφων Κωνσταντίνου και Αθανασίου.
12. Στο Προσκυνητάριο της Παναγίας Οικονόμισσας στην αυλή, το ομοίωμα του Καθολικού που κρατάει στα χέρια του ο Όσιος Αθανάσιος (εικ. 40) έχει λίγες ομοιότητες με τις άλλες απεικονίσεις του Καθολικού στη Μονή (18ος αι.).
13. Στη ρωσική εικόνα του 18ου (ή του 19ου) αιώνα (εικ. 29,57) που ανήκει στις συλλογές του Μουσείου Ρωσικού Πολιτισμού και Τέχνης Αντρέι Ρουμπλιώφ στη Μόσχα (δεύτερη παραλλαγή της Παναγίας Οικονόμισσας του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων) εικονίζεται ο Όσιος Αθανάσιος να κρατάει στα χέρια του το σχηματοποιημένο το Καθολικό. Διακρίνονται τα Κατηχούμενα με τις τρεις καμάρες, το Προστώο με τις πέντε καμάρες και οι τρεις τρούλοι του Καθολικού[161].

---

155 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 87.
156 *Galerie Moenius 04/1.*, ό.π., αρ. 086.
157 *Ο Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης*, ό.π., ένθετη έγχρωμη εικόνα μετά σ. 17.
158 Ο γράφων θεωρεί ότι το αργυρό υποκάμισο αντιγράφει με ακρίβεια την υποκείμενη εικόνα.
159 Πατάπιος Μοναχός Καυσοκαλυβίτης, Απεικόνιση της Μεγίστης Λαύρας στη Σιάτιστα https://agioritikoslogos.blogspot.gr/search/label/Σιάτιστα
160 Το βιβλίο υπάρχει σε ψηφιακή μορφή στον Ιστότοπο «Αγιορείτικος Λόγος», στο τμήμα «Αγιορείτικη ψηφιακή Βιβλιοθήκη» https://plus.google.com/photos/107867170071126187273/albums/5978465713007710529?banner=pwa
161 *Drevnosti Monastirej Afona X-XVII vekov ve Rossii. Katalog Bjistavki*, ό.π., p. 274, fig. V.57.

14. Στο μαρμάρινο ανάγλυφο (εικ. 10) στον εξωνάρθηκα του Καθολικού που απεικονίζει την ανάβλυση του αγιάσματος, έργο πιθανός χιώτικου εργαστηρίου, που χρονολογείται λίγο πριν το 1814. Απεικονίζεται το τείχος της Μονής με την κεντρική πύλη. Δεξιά και αριστερά απεικονίζονται δύο κυπαρίσσια. Αυτά υπήρχαν μπροστά από το Καθολικό και σήμερα σώζεται μόνο το ένα, αυτό που φυτεύτηκε από τον Όσιο Αθανάσιο. Πίσω από το τείχος παριστάνεται το Καθολικό της Μονής. Μπροστά υπάρχει το Προστώο με τις πέντε ημικυλινδρικές καμάρες και τρεις τυφλούς θόλους, πίσω ο μεγάλος τρούλος του ναού και αριστερά και δεξιά τα δύο καμπαναριά.
15. Στις χαλκογραφίες (εικ. 1,28,50,84,86) που απεικονίζουν την Παναγία την Οικονόμισσα, σκηνές του βίου του Οσίου Αθανασίου και τη Μονή. Οι χαλκογραφίες χρονολογούνται τον 19^{ο} αι. Η παράσταση του Καθολικού είναι σχεδόν παρόμοια με αυτής του προσκυνηταρίου του ΜακαρίουΤριγώνη. Αριστερά του Καθολικού απεικονίζεται το καμπαναριό με το ρολόι και η Φιάλη και δεξιά το άλλο καμπαναριό με τον κόκορα.
16. Στην εικόνα του Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού ο Όσιος Αθανάσιος κρατάει στα δύο χέρια του ένα ομοίωμα του Καθολικού (εικ. 43,45,52). Η δυτική όψη του Καθολικού (Πρόσοψη) χωρίζεται με ένα οριζόντιο διπλό γείσο σε δύο μέρη. Πάνω από αυτό βρίσκονται τα Κατηχούμενα που στεγάζονται με τρεις καμάρες, με υψηλότερη τη μεσαία. Σε κάθε αψίδα υπάρχει ένας ημικυκλικός φεγγίτης/παράθυρο που κλείνει με βενετσιάνικου τύπου γυαλί. Αριστερά μπροστά από τον στρογγυλό τρούλο του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων υπάρχει ένα μικρό κτήριο με δίρριχτη στέγη και δύο ανοίγματα. Το Παρεκκλήσιο του Αγίου Νικολάου έχει και αυτό παρόμοιο στρογγυλό τρούλο. Μπροστά του, υπάρχει κατασκευή (κιόσκι) με επικλινή στέγη που στηρίζεται σε τέσσερις ξύλινους κίονες/δοκούς. Ανάμεσα στους κίονες διακρίνεται το ξύλινο στηθαίο και το ξύλινο επίμηκες τάλαντο. Πίσω από τα Κατηχούμενα προβάλλει ο μεγάλος στρογγυλός τρούλος του Καθολικού με πέντε μονόλοβα παράθυρα.
    Κάτω από το γείσο διακρίνονται τέσσερα παράθυρα και ο μεγάλος τοξωτός ανοιχτός εξωνάρθηκας, το Προστώο. Αποτελείται από ημικυλινδρικές καμάρες που στηρίζονται σε έξι λευκούς κίονες με κιονόκρανα. Πάνω από τα κιονόκρανα οριζόντιες δοκοί ενώνουν και στερεώνουν τα τόξα των καμάρων. Ανάμεσα στις αψίδες διακρίνονται μαρμάρινα θωράκια που αφήνουν τρία ανοίγματα. Ένα στην κεντρική καμάρα που οδηγεί στην κεντρική δυτική θύρα του ναού και από ένα στην πρώτη και πέμπτη καμάρα, που διευκολύνουν την πρόσβαση στο Προστώο. Η δυτική πύλη του ναού κλείνει με βήλο και πάνω της διακρίνεται ένα ημικυκλικό υπέρθυρο. Ίσως διακρίνεται ένα μεταλλικό σήμαντρο να κρέμεται από την οριζόντια δοκό της κεντρικής καμάρας. Πίσω από τα θωράκια, στο δυτικό τοίχο του ναού φαίνονται έξι συνολικά παράθυρα, τρία πριν και τρία μετά τη δυτική θύρα.
    Η στέγη του ναού, με βάση το χρώμα της, φαίνεται να καλύπτεται με μόλυβδο, με εξαίρεση τους τρούλους των παρεκκλησίων που καλύπτονται με κεραμίδια.

Εδώ και αρκετές δεκαετίες έχει απασχολήσει τους ερευνητές η αρχική μορφή της δυτικής πλευράς (πρόσοψης του Καθολικού). Πρώτη αναπαράσταση της αρχικής δυτικής όψης του Καθολικού έκανε ο G. Millet και ακολούθησαν οι Γ. Μυλωνάς και Σ. Βογιατζής. Με βάση τις περιγραφές και τις απεικονίσεις του Καθολικού πιο κοντά στην αρχική μορφή του Καθολικού φαίνεται το σχέδιο του G. Millet (εικ. 51). Το Προστώο καλύπτει όλο το δυτικό τμήμα του Καθολικού συμπεριλαμβανομένων και των δύο παρεκκλησίων του.

Ο Π. Μυλωνάς στη δική του πρόταση (εικ. 51) θεώρησε ότι ο με πέντε αψίδες Εξωνάρθηκας ήταν ανοιχτός και όχι κλειστός, λαμβάνοντας υπόψη τα Καθολικά των Ι.Μ. Ιβήρων και Βατοπαιδίου. Κατά κάποιο τρόπο συνένωσε τον Εξωνάρθηκα με το Προστώο μη λαμβάνοντας υπόψη του τις περιγραφές και το σχέδιο του Β. Μπάρσκι (εικ. 36). Το μήκος του Εξωνάρθηκα-Προστώου ήταν μικρότερο και ταυτιζόταν με αυτό των Κατηχουμένων, καθώς οι δυτικοί τοίχοι των παρεκκλησίων του Καθολικού πρόβαλαν εκατέρω-

θεν του. Τα Κατηχούμενα ήταν σαφώς μικρότερα κατά μήκος καθώς βρίσκονταν πάνω μόνο από τον εσωνάρθηκα. Η τοξωτή στοά είχε πέντε αψίδες που στηρίζονταν σε έξι κολώνες. Τα διαστήματα ανάμεσα στις κολώνες έκλειναν με μαρμάρινα θωράκια, με εξαίρεση την κεντρική αψίδα που οδηγούσε στην κύρια δυτική πύλη του Καθολικού.

Ο Σ. Βογιατζής υιοθέτησε τη θεωρία του Π. Μυλωνά και την τροποποίησε λίγο. Θεωρεί ότι το Παρεκκλήσιο των Αγίων Πέντε και το κελί του Οσίου Αθανασίου στα Κατηχούμενα έφεραν τρούλους (εικ. 52), όπως και τα Κατηχούμενα/Υπερώα στα Καθολικά των Ι.Μ. Βατοπαιδίου και Ιβήρων. Πιστεύει ότι οι δύο τρούλοι που διακρίνονται εκατέρωθεν του κεντρικού στις διάφορες προαναφερθείσες απεικονίσεις του Καθολικού, δεν ανήκουν στα πλευρικά παρεκκλήσια αλλά στα Κατηχούμενα. Υποστηρίζει ότι κάποια από τα μαρμάρινα θωράκια που έκλειναν την τοξωτή στοά χρησιμοποιήθηκαν στην Φιάλη Αγιασμού μπροστά από το Καθολικό[162]. Ο γράφων θεωρεί ότι με βάση τις περιγραφές και τις σωζόμενες απεικονίσεις του Καθολικού η πρόταση του G. Millet είναι πιο κοντά στην αρχική μορφή του Καθολικού. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο ιερομόναχος Ευθύμιος αναφέρει ότι ο κυρίως ναός με τους νάρθηκες και τα δύο παρεκκλήσια θεωρούνται ως ένα κτίσμα.

Παρόλα αυτά υπάρχουν ζητήματα που δεν έχουν διαλευκανθεί και δημιουργούν εύλογα ερωτήματα. Το σημαντικότερο είναι το Προστώο δηλαδή ο ανοιχτός εξωνάρθηκας με τις πέντε αψίδες. Ο ιερομόναχος Ευθύμιος αναφέρει οχτώ κίονες και πέντε αψίδες και ο Β. Μπάρσκι αναφέρει δέκα λευκούς κίονες. Σε όλες όμως τις απεικονίσεις του Καθολικού διακρίνονται έξι κίονες. Στο σχέδιο του Β. Μπάρσκι με την κάτοψη του Καθολικού διακρίνονται δύο σημάδια αριστερά και δεξιά της κεντρικής δυτικής πύλη του ναού που ίσως αντιστοιχούν σε κίονες. Το σχέδιο όμως του Β. Μπάρσκι όσον αφορά το Προστώο δημιουργεί πολλές απορίες καθώς όντως διακρίνονται δέκα κίονες με περισσότερες όμως από πέντε αψίδες.

Γνωρίζουμε ότι ο ανοιχτός εξωνάρθηκας είχε ίδιο μήκος με αυτό του Κυρίως Ναού και των δύο παρεκκλησίων. Πόσο μεγάλα όμως ήταν τα πέντε αυτά τόξα; Είναι κατασκευαστικά δυνατόν για την εποχή τους τόσο μεγάλα τόξα; Επίσης υπάρχουν διαφορές στις απεικονίσεις των παραθύρων τόσο στα Κατηχούμενα όσο και στο Προστώο καθώς διαφέρει ο αριθμός και το σχήμα τους. Αυτό που μπορεί να ειπωθεί ότι κάποια αρχικά ήταν δίλοβα ή τρίλοβα και αργότερα τροποποιήθηκαν. Στην απεικόνιση όμως του Καθολικού στην εικόνα του Βαλτερού τα παράθυρα των Κατηχουμένων απεικονίζονται ως ημικυκλικοί φεγγίτες.

Εάν υποθέσουμε ότι η απεικόνιση του Καθολικού στην εικόνα του Βαλτερού είναι ακριβής, δημιουργείται το εύλογο ερώτημα πότε το Καθολικό είχε αυτή τη μορφή. Η τοιχογραφία του 1535 στο Καθολικό με το Βλαδ Βιντίλα δείχνει τα παράθυρα των Κατηχουμένων να είναι δίλοβα ή τρίλοβα. Το ίδιο παρατηρούμε και στις σχηματικές απεικονίσεις του Καθολικού στα χαρακτικά του 18ου και των αρχών του 19ου αι. Ο τρούλος του Καθολικού είναι κυκλικός, ενώ στις τοιχογραφίες του Καθολικού και της Τράπεζας ο τρούλος φαίνεται οκταγωνικός. Ο σημερινός τρούλος είναι του 1585. Επομένως στην εικόνα του Βαλτερού ίσως έχουμε απεικόνιση του Καθολικού πριν τους σεισμούς που άρχισαν το 1509 και συνεχίστηκαν κατά τη διάρκεια του 16ου αι.

Συμπερασματικά η απεικόνιση του Καθολικού στην εικόνα του Βαλτερού προσθέτει νέα στοιχεία και συγχρόνως δημιουργεί καινούργια ερωτήματα όσον αφορά την δυτική όψη του Καθολικού πριν το 1814.

162 S. Voyadjis, «The initial phase of the Katholikon of the Greatest Lavra Monastery, Mount Athos through evidence of its phiale», *Proceedings of the 22th International Congress of Byzantine Studies*, *Sofia, 22-27 August 2011, Volume III, Abstract of free communications*, Sofia 2011, p. 113. Σ. Βογιατζής, Έρευνα στο Καθολικό της Ι.Μονής Μεγίστης Λαύρας, μαγνητοσκοπημένη ομιλία στα πλαίσια του «Πρώτου Διεθνούς Επιστημονικού Εργαστήριου της Αγιορειτικής Εστίας» που πραγματοποιήθηκε στις 9 & 10 Δεκεμβρίου 2016, στο αμφιθέατρο «Στέφανος Δραγούμης» του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού στην Θεσσαλονίκη https://www.youtube.com/watch?v=CqTTzdXCLa4

Οι γραπτές μαρτυρίες, οι απεικονίσεις του Καθολικού και οι αρχαιολογικές έρευνες ίσως μπορέσουν να δώσουν περισσότερα και ακριβέστερα στοιχεία για την δυτική όψη του Καθολικού μέχρι το πρώτο τέταρτο του 19ου αι. και να βοηθήσουν στην ακριβέστερη χρονολόγηση της εικόνας.

Ο ΡΟΥΜΑΝΟΣ ΗΓΕΜΟΝΑΣ ΤΗΣ ΟΥΓΓΡΟΒΛΑΧΙΑΣ ΛΑΔΟΥΛΑΣ

Στο δεξιό τμήμα της σύνθεσης, μεγαλύτερος σε μέγεθος από όλες τις μορφές της εικόνας, εικονίζεται ένας ηγεμόνας της Ουγγροβλαχίας (εικ. 43,54). Είναι ένας όρθιος μεσήλικας άνδρας με σκούρο καστανό γένι και μουστάκι. Τα σκούρα καστανά μακριά μαλλιά του πέφτουν πίσω από τους ώμους του σε ωραίους βοστρύχους. Έχει ευρύ μέτωπο και έντονα μήλα στις παρειές, ίσια μύτη και αμυγδαλωτά μάτια με διαπεραστικό βλέμμα. Ο κορμός του σώματός του είναι ελαφριά καμπυλωμένος.

Στο κεφάλι φέρει χρυσό ανοικτού τύπου στέμμα. Αποτελείται από μία πεπλατυσμένη διάλιθη στεφάνη, στο άνω χείλος της οποίας σχηματίζονται ανθεμωτές απολήξεις που έχουν την μορφή σχηματοποιημένων κρινάνθεμων (fleur de lis). Όλο το στέμμα διακοσμείται με πολύτιμους λίθους και έχει το χαρακτηριστικό σχήμα των στεμμάτων που φορούν οι Ρουμάνοι Βοεβόδες του 16ου αι. Η μορφή του δε φέρει φωτοστέφανο όπως συνηθίζεται στην απεικόνιση των ηγεμόνων της Ουγγροβλαχίας. Τόσο το στέμμα όσο και η κόμμωση δείχνουν επιρροή από τη γοτθική τέχνη[163]. Η τέχνη της Βλαχίας βασισμένη στη βυζαντινή παράδοση ήταν ανοιχτή στις δυτικές επιρροές, κυρίως από την Ουγγαρία μέσω της Τρανσυλβανίας.

Είναι ενδεδυμένος με πλούσιο καφτάνι. Το καφτάνι είναι ένδυμα ανατολικής προέλευσης, έχει μακριά σωληνωτά μανίκια που φτάνουν έως τα πόδια και στη βάση τους σχισμές, από όπου βγαίνουν τα χέρια. Το καφτάνι έχει πράσινο χρώμα και είναι διακοσμημένο με πλοχμούς που περιβάλλουν στυλιζαρισμένα φύλλα. Στο άνω τμήμα του φέρει χρυσή περίκλειση (κολάρο) που έχει στην άκρη του γούνα και περιβάλλει ένα εσωτερικό πουκάμισο. Με γούνα στολίζεται και το κάτω μέρος του καφτανιού. Τα πόδια του καλύπτουν υποδήματα κόκκινου χρώματος.

Από τις σχισμές του Καφτανιού ξεπροβάλει στα μανίκια ο εσωτερικός χιτώνας που διακοσμείται με γεωμετρικά σχήματα. Έχει κόκκινο μπορντό χρώμα και μιμείται βελούδινα υφάσματα πολυτελείας. Στην άκρη του μανικιού υπάρχει χρυσή περίκλειση (επιμανίκιο).

Κρατάει με τα δύο του χέρια τρία ειλητά, δεμένα με νήμα και σφραγίδες. Τα ειλητά αυτά συμβολίζουν τις δωρεές του προς τη Μονή. Οι Ρουμάνοι ηγεμόνες ενίσχυσαν για αιώνες τα σημαντικότερα πνευματικά κέντρα της Ορθοδοξίας στην Οθωμανική Ανατολή.

Δεξιά και αριστερά της κεφαλής πάνω στον χρυσό κάμπο υπάρχει μεγαλογράμματη επιγραφή με ερυθρά γράμματα μοιρασμένη στα δύο που ταυτοποιεί τον ηγεμόνα. Κάποια τμήματα της επιγραφής έχουν καταστραφεί όμως είναι εύκολο να συμπληρωθούν.

Αριστερά της κεφαλής του υπάρχει η εξής επιγραφή (εικ. 63):

«Ο ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΣ ΕΝ

ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΗΣ

ΛΑΔΟΥΛΑΣ ΒΟΕΒΟΝΔ(ΑΣ)

ΘΗΜΑΣ ΣΕΒΑ(ΣΜΙΑΣ) ΚΑΙ»

163 Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα κοσμικών δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 295-296. N. Dionysopoulos, «The expression of the Imperial idea of a Romanian Ruler in the katholikon of the Great Lavra», ό.π., p. 208-210, υποσ. 10-13.

Δεξιά της κεφαλής υπάρχει το άλλο μισό της επιγραφής (εικ. 63):

« (ΧΡΙΣΤΩ) ΤΩ Θ(Ε)Ω ΠΙΣΤΟΣ ΑΥΘΕΝΤΗΣ

Ο(ΥΓΓ)ΡΩΒΛΑΧΙΑΣ ΙΩ

Κ(ΑΙ) ΝΕΟΣ ΚΤΙΤΩΡ ΤΗΣ ΚΑ

ΙΕΡΑΣ ΒΑΣΙΛΗΚΗΣ ΜΕΓΑΛ(ΗΣ)

ΛΑΥΡΑΣ».

Εάν ενωθούν οι δύο επιγραφές διαβάζονται ως εξής: «Ο ευσεβέστατος εν Χριστώ τω Θεώ πιστός Αυθέντης και Αυτοκράτωρ της Ουγγροβλαχίας Ιω(άννης) Λάδουλας Βοεβόνδας και νέος κτήτωρ της καθ' ημάς σεβασμίας και Ιεράς Βασιλικής Μεγάλης Λαύρας».

Στη συνέχεια θα αναφερθεί μια πολύ σημαντική για την μελέτη μας εικόνα που έχει σημαντικές ομοιότητες με την εικόνα του Βαλτερού και που θα βοηθήσει στη διαλεύκανση της ταυτότητας του ηγεμόνα.

Η εικόνα φυλάσσεται στον Ι.Ν. Αγ. Δημητρίου στην πόλη Μοναστήρι/Bitola της Π.Γ.Δ.Μ./F.Y.R.O.M. Ο ναός του Αγίου Δημητρίου, το καύχημα του Ελληνισμού της Πελαγονίας, χτίστηκε το 1830 σε θέση παλαιότερου ναού και ήταν ο μητροπολιτικός ναός της ομώνυμης Μητρόπολης[164]. Στην εικόνα απεικονίζονται η Παναγία με τον Χριστό, ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος και ο ηγεμόνας της Βλαχίας Ράδου ο Μέγας-Radu cel Mare (εικ. 55). Έχει διαστάσεις 137 Χ 92 εκ.

Στο κέντρο απεικονίζεται η Παναγία ένθρονη βρεφοκρατούσα. Η Παναγία φέρει την προσωνυμία Βατοπαιδινή (Η ΒΑΤΟΠΕΔΗΝΗ) και φυσικά συνδέεται με την Ι.Μ. Βατοπαιδίου του Αγίου Όρους. Ο μικρός Χριστός ευλογεί και με τα δύο χέρια. Αριστερά (ως προς τον θεατή) εικονίζεται ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος σε στάση δέησης. Δεξιά εικονίζεται ο Βοεβόδας της Βλαχίας Ράδου ο Μέγας (1496-1508). Δίπλα στο κεφάλι του υπάρχει η εξής επιγραφή: «Ο ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΣ ΕΝ Χ(ΡΙΣΤ)Ω ΤΩ ΘΕΩ ΠΙΣΤΟΣ ΑΥΘΕΝΤΗΣ Κ(ΑΙ) ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡ. ΠΑΣΗΣ ΟΥΓΓΡΟΒΛΑΧΙΑΣ. ΙΩ(ΑΝΝΗΣ) ΡΑΔΟΥΛΑΣ ΒΟΕΒΟΔΑΣ Κ(ΑΙ) ΝΕΟΣ ΚΤΙΤΩΡ».

Ο Ράδου προσφέρει στην Παναγία και τον Χριστό τρία κλειστά ειλητά με σφραγίδα, που αντιστοιχούν στα χρυσόβουλλα με τις δωρεές του προς τη Μονή. Το μέγεθος των δωρεών του ήταν τόσο, ώστε να θεωρηθεί νέος κτήτορας και να αποθανατιστεί η δωρεά του με μία μεγαλόπρεπη εικόνα. Το μακρύ καφτάνι του είναι διακοσμημένο με δικέφαλους αετούς και εικονίζεται χωρίς φωτοστέφανο.

Κάτω από το θρόνο της Παναγίας υπάρχει μια άλλη επιγραφή στα ελληνικά: «ΕΓΕΓΩΝΕΙ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΕΙΚΟΝ(Ο)ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΖΙΑ Ε(ΤΟΣ) ΕΝ ΜΗΝ(Ι) ΝΟΕΜΒΡΙΟ. ΚΗ. ΗΓΟΥΜΕΝ(Ε)ΒΟΝΤΟ(Σ) ΚΥ(Ρ) ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΑΜΗΝ. Η εικόνα με άλλα λόγια έγινε στις 28 Νοεμβρίου 1502 για το κάποιο τέμπλο ή το πιθανότερο προσκυνητάριο σε μία εκκλησία της Ι.Μ. Βατοπαιδίου. Σύμφωνα με την M. Masnic, η εικόνα ζωγραφίστηκε στο Άγιο Όρος και μάλιστα στην Ι.Μ. Βατοπαιδίου. Τον 18^{ο} αι. επιζωγραφίσθηκε και συντηρήθηκε το 2003[165].

---

164 Για τον Ναό του Αγίου Δημητρίου Μοναστηρίου βλ. V. Arsits, *Ο Ναός του Αγίου Δημητρίου Μεγαλομάρτυρα στο Μοναστήρι, επιμέλεια Αρχιμ. Ειρηναίος Χατζηεφραιμίδης*, εκδ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2007.
https://www.pemptousia.gr/photo/episkepsi-sto-istoriko-monastirion-archea-iraklia/

165 M. Masnic, «The icon of the Holy Virgin Vatopedini with a portrait of Voevoda Ioan Radul», *Zbornik radova Vizantoloskog institute n.40*, Beograd 2003, σ. 313-321. Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους*, σ. 296-297, υποσ. 930, εικ. 94. E. Negrau, «III.5, Relatiile domnitorilor munteni cu muntele Athos», *Cultul suveranului sud-est European si cazul tarii romanesti. O perspectiva artistica*, ed. Lumen, Iasi 2011, σ. 154-157, fig. 46.

Ενδιαφέρον έχει και μία άλλη εικόνα που προέρχεται από το Άγιον Όρος και βρίσκεται σήμερα στη Ρωσία. Χρονολογείται τον 15ο αι. Απεικονίζει στο κέντρο ένθρονη την Παναγία με τον Χριστό, αριστερά και πίσω από τον θρόνο, ολόσωμο τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο και δεξιά, ολόσωμο και πίσω από τον θρόνο τον Άγιο Νικόλαο (εικ. 56). Στον κάμπο εκατέρωθεν της Θεοτόκου εικονίζονται ημίσωμοι οι δύο αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ. Η εικόνα φέρει αρκετά εικονογραφικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τις σλαβικές χώρες αλλά και με την Κρητική Σχολή Ζωγραφικής. Οι επιγραφές της είναι στα ελληνικά[166].

Ποιος όμως είναι ο ηγεμόνας της Ουγγροβλαχίας Λάδουλας; Δυστυχώς στους καταλόγους με τους Ηγεμόνες της Ουγγροβλαχίας δεν υπάρχει κανένας με αυτό το όνομα. Στην εικόνα του Μοναστηρίου ο ηγεμόνας είναι ο Ράδουλας. Ίσως λοιπόν η σωστή μορφή του ονόματος του ηγεμόνα στην εικόνα του Βαλτερού να είναι Ράδουλας ή Ράδου καθώς διαφέρει μόνο το πρώτο γράμμα, το λάμδα.

Το όνομα Ράδου έχει σλαβική προέλευση και σχετίζεται με την λέξη χαρά. Το Ράδουλας είναι ελληνοποίηση του ονόματος Ράδος. Το όνομα Ιωάννης πριν από το όνομα Ράδουλας/Λάδουλας είναι αναπόσπαστο τμήμα των ονομάτων των Βοεβοδών της Βλαχίας. Τίθεται συνήθως στην βραχυγραφημένη του μορφή Ιω, πριν από το βαπτιστικό όνομα, σαν ένα είδος τίτλου που συνοδεύει την απεικόνιση ή την υπογραφή του ηγεμόνα[167].

Συνολικά αναφέρονται εννιά Βοεβόδες της Ουγγροβλαχίας με το βαπτιστικό όνομα Ράδου/Radu που ηγεμόνευσαν από τον 14ο έως τον 16ο αι.:

1. Ράδου I της Βλαχίας-ίσως ταυτίζεται με τον Radu Negru (περ.1377- περ.1383)
2. Ράδου II της Βλαχίας-Radu I Praznaglava (ο κουφιοκέφαλος) (1421-1427 με διαλείμματα)
3. Ράδου III ο Όμορφος-Radu II cel Frumos (1462-1475 με διαλείμματα)
4. Ράδου IV ο Μέγας-Radu IV cel Mare (1495-1508)
5. Ράδου V του Αφουμάτσι- Radu V de la Afumatsi (1522-1529)
6. Ράδου VI Μπάντικα-Radu VI Badica (1523-1524)
7. Ράδου Παίσιε VII-Radu VII Paisie (1535-1545)
8. Ράδου Ιλίε VIII Χαινταούλ-Radu VIII Ilie Haidaul (1552-1553)
9. Ράδου IX γιος του Μίρτσεα-Radu IX Mircea (1591)[168].

Επομένως, έχοντας υπόψη αφενός, τις εικονογραφικές ομοιότητες της εικόνας του Μοναστηρίου με αυτή του Βαλτερού και αφετέρου, τη μεγάλη ομοιότητα ανάμεσα στα ονόματα Ράδουλας και Λάδουλας, είναι πολύ πιθανό ο ηγεμόνας της Ουγγροβλαχίας Λάδουλας που απεικονίζεται στην εικόνα του Βαλτερού, να ταυτίζεται με τον Βοεβόδα της Ουγγροβλαχίας Ράδου IV τον Μέγα. Ο Ράδου ο Μέγας γεννήθηκε το 1462. Πατέρας του ήταν ο ηγεμόνας της Ουγγροβλαχίας Βλαδ IV ο καλόγερος-Vlad IV Calugarul (1481-1495) και θείος του ο Βλαδ III-Vlad Tsepes, ο γνωστός ως Δράκουλας. Ήταν ηγεμόνας της Ουγγροβλαχίας από τον Σεπτέμβριο του 1494 έως τον Απρίλιο του 1508 που απεβίωσε σε ηλικία 45 ή 46 ετών. Παντρεύτηκε την Κατερίνα της Ζέτα. Στον θρόνο τον διαδέχτηκε ο πρώτος του ξάδελφος Μίχνεα ο κακός-Mihnea cel Rau (1508-1509).

Τον Ιανουάριο του 1501 ο Ράδου ο Μέγας με έγγραφο του επιβεβαιώνει την χορήγηση χρηματικού ποσού στη Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, μια συνήθεια που φαίνεται ότι ήταν ήδη παλαιά[169]. Ο ίδιος έκανε

166 *Drevnosti Monastirej Afona X-XVII vekov ve Rossii. Katalog Bjistavki*, ό.π., p. 237, fig. V.18.
167 Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 224-225.
168 https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_rulers_of_Wallachia https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Rulers_of_Wallachia http://www.eliznik.org.uk/RomaniaHistory/wallachian-rulers.htm
169 P.S. Nasturel, «Chapitre II, Lavra A-Lavra et la Valachie», Le Mont Athos et les Roumains, Recherches sur leur relations du milieu du XIV siècle a 1654, Orientalia Christiana Analecta 227 Pont. Institutum Studiorum Orientalium, Roma 1986, σ. 74-75.

δωρεές και στην Ι.Μ. Κουτλουμουσίου του Άγιου Όρους και απεικονίστηκε τον 16° αι. σε τυφλό αψίδωμα στην εξωτερική επιφάνεια του βόρειου χορού του Καθολικού. Η παράσταση σώζεται αποσπασματικά και στην συνοδευτική επιγραφή ονομάζεται «Ράνδουλας». Η τοιχογραφία χρονολογείται το δεύτερο τέταρτο του 16^{ου} αι. καθώς μαζί με τον Ράδου απεικονίζεται και ο Βλαδ Βιντίλα (1532-35)[170]. Επίσης έκανε δωρεές στις Ι.Μ. Χιλιανδαρίου και Αγίου Παντελεήμονος του Αγίου Όρους[171].

Όλα τα σωζόμενα τοιχογραφημένα πορτραίτα του Ράδου του Μεγάλου είναι μεταθανάτια. Από τα σημαντικότερα είναι το πολύ κατεστραμμένο πορτραίτο του στο Καθολικό της Ι.Μ. Αγίου Νικολάου Lapusnja (1510), το πορτρέτο του στο νάρθηκα του Καθολικού της Ι.Μ. Άρτζες (1527/28), σήμερα στο Μουσείο Τέχνης του Βουκουρεστίου (εικ. 58) και αυτό στο Καθολικό της Ι.Μ. Govora (18^{ος} αι.). Στα πορτραίτα αυτά απεικονίζεται με φαρδύ, στρογγυλό πρόσωπο, λεπτά τοξωτά φρύδια, μεγάλα αμυγδαλωτά μάτια, ίσια μύτη και λεπτό καμπυλωτό προς τα κάτω μουστάκι. Έχει μακριά κόμη από σγουρά μαλλιά που πέφτει ελεύθερα στους ώμους του. Σε κανένα από αυτά δε φέρει γενειάδα[172].

Πολλοί ηγεμόνες της Βλαχίας απεικονίζονται χωρίς γένια με μουστάκι, χωρίς αυτό να αποτελεί τον κανόνα. Οι ηγεμόνες της Βλαχίας είχαν γενειάδα πριν και μετά τον Ράδου τον Μέγα. Θα αναφερθούν δύο τέτοια παραδείγματα απεικονίσεων ηγεμόνων της Βλαχίας (εικ. 58). Πρόκειται για αποτοιχισμένες τοιχογραφίες από τη Μονή Curtea de Arges, σήμερα στο Μουσείο Τέχνης του Βουκουρεστίου. Ο Μίρτσεα ο Πρεσβύτερος ή Γέρων (τέλη 14ου-αρχές 15^{ου} αι.) εικονίζεται με μακριά μαλλιά και γενειάδα. Το ίδιο και ο Ράδου Παίσιε (1535-45) που απεικονίζεται μαζί με τον γιο του Μάρκο[173].

Επομένως οι δύο εικόνες του Μοναστηρίου και του Βαλτερού είναι οι μοναδικές που απεικονίζουν τον ηγεμόνα πριν τον θάνατο του. Είναι άγνωστο εάν οι αγιογράφοι των δύο εικόνων είχαν δει τον Ράδου. Υπάρχουν αρκετές ομοιότητες στα δύο πορτραίτα χωρίς όμως να είναι ίδια. Σύμφωνα με την μαρτυρία της κ. Ντούση Αθηνάς, της συντηρήτριας της εικόνας, η μορφή του Ράδουλα είχε επιζωγραφισμένο παχύτερο μούσι από ότι διακρίνεται σήμερα. Σίγουρα όμως, τα δύο αυτά πορτραίτα διαφέρουν από τις μεταθανάτιες απεικονίσεις του Ράδου του Μεγάλου, καθώς εκεί δεν έχει γενειάδα αλλά λεπτό μουστάκι που κατεβαίνει προς τα κάτω. Είναι πολύ πιθανό η εικόνα του Μοναστηρίου, τότε στην Ι.Μ. Βατοπεδίου, να αποτέλεσε το πρότυπο της εικόνας του Βαλτερού.

Εάν ο ηγεμόνας είναι πράγματι ο Ράδου ο Μέγας τότε η εικόνα του Βαλτερού:

- Αφιερώθηκε από τον ίδιο τον Ράδου τον Μέγα στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας
- Αφιερώθηκε από τον Βλαδ Βιντίλα, γιο του Ράδου του Μεγάλου στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας
- Φιλοτεχνήθηκε στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας ως έκφραση ευγνωμοσύνης των μοναχών προς το πρόσωπο του Ράδου του Μεγάλου για τις δωρεές του προς τη Μονή
- Φιλοτεχνήθηκε στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας ως έκφραση ευγνωμοσύνης των μοναχών προς το πρόσωπο του Ράδου του Μεγάλου για τις δωρεές του προς τη Μονή με σκοπό να ευχαριστήσουν τον νέο κτήτορα Βλαδ Βιντίλα.

---

170 Ν. Διονυσόπουλος, «Πορτρέτα ρουμάνων ηγεμόνων στην εντοίχια ζωγραφική του Καθολικού της Μονής Κουτλουμουσίου», *Θεσσαλονικέων Πόλις*, τεύχος 11, Θεσσαλονίκη σ. 132, 141-142.

171 M. Masnic, «The icon of the Holy Virgin Vatopedini with a portrait of Voevoda Ioan Radul», ό.π., σ. 315, υποσ. 10, 316.

172 Ν. Διονυσόπουλος, «Πορτρέτα ρουμάνων ηγεμόνων στην εντοίχια ζωγραφική του Καθολικού της Μονής Κουτλουμουσίου», ό.π., σ. 130-132, εικ. 9-12. M. Masnic, «The icon of the Holy Virgin Vatopedini with a portrait of Voevoda Ioan Radul», ό.π., σ. 318, υποσ. 22.

173 Ν. Διονυσόπουλος, «Πορτρέτα ρουμάνων ηγεμόνων στην ζωγραφική του Καθολικού της Μονής Κουτλουμουσίου», ό.π., σ. 136, εικ. 18.

Υπάρχει όμως η πιθανότητα το όνομα Λάδουλας να αντιστοιχεί στο όνομα Βλαδ-Vlad ή Βλαδισλάβος-Vladislav. Αναλυτικότερα με το όνομα Vlad/Βλαδ αναφέρονται συνολικά οκτώ ηγεμόνες της Βλαχίας από τον 14ο έως τον 16ο αι.:

1. Βλαδ I ο Σφετεριστής-Vlad I Uzurpatorull (1394-1397)
2. Βλαδ II ο Δράκων-Vlad II Dracul-(1436-1447 με διαλείμματα)
3. Βλαδ III ο ανασκολοπιστής, ο γνωστός ως Δράκουλας-Vlad III Tsepes/Dracula (1448-1476 με διαλείμματα)
4. Βλαδ IV ο καλόγερος-Vlad IV Calugerul (1481-1495) πατέρας του Ράδου του Μεγάλου
5. Βλαδ V ο νεώτερος-Vlad V cel tanar/Vladuts (1510-1512)
6. Βλαδ Ντράγκομιρ ο μοναχός-Vlad Dragomir (1521)
7. Βλαδ VI ο πνιγμένος-Vlad VI Inecatul (1530-32)
8. Βλαδ VII Βιντίλα-Vlad VII Vintila de la Slatina- (1532-1535)[174].

Με το όνομα Βλαδισλάβος αναφέρονται συνολικά τρεις ηγεμόνες της Βλαχίας από τον 14ο έως τον 16ο αι.:

1. Βλαδισλάβος I ή Βλάικου-Vladislav I Vlaicu (1364-1377)
2. Βλαδισλάβος II-Vladislav II-Βλαδισλάβος II (1447-1456)
3. Βλαδισλάβος III-Vladislav III (1523-1525 με διαλείμματα)[175].

Μια συνηθισμένη απόδοση του ονόματος Vlad στα ελληνικά είναι Βλάδος. Το όνομα Βλαδισλάβος συνήθως γράφεται σωστά στις διάφορες επιγραφές π.χ. ο Β. Μπάρσκι περιγράφοντας την εικόνα του Οσίου Αθανασίου στο Καθολικό, που απεικονίζει στο πλαίσιο της τον Βλαδισλάβο I, τον αναφέρει σωστά ως «Ιω Βλαντισλάβος». Ο συγγραφέας του παρόντος δεν γνωρίζει εάν υπάρχει στη Ρουμανική γλώσσα ξεχωριστό όνομα Βλάδου(λ) ή είναι κλητική μορφή ή υποκοριστικό των προηγούμενων ονομάτων.

Στην μολυβένια κάλυψη του προστώου υπήρχε επιγραφή που ανέφερε τον Ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας που ανέλαβε τη δαπάνη της κάλυψης του Καθολικού της Μονής με μόλυβδο. Η επιγραφή αυτή, που καταστράφηκε το 1814, συνεχίζει να προβληματίζει τους ερευνητές. Ο Ιωάννης Κομνηνός στο «Προσκυνητάριο» του περιγράφοντας το Καθολικό λέει τα εξής: «ο αυθέντης της Ουγγροβλαχίας Νεάγουλος Βασσαράβας βοεβόνδας και την εκκλησίαν εσκέπασεν όλην με μολυβένιες πλάκες, καθώς φαίνεται γεγραμμένον εμπρός εις την μεγάλην πύλην του νάρθηκος, επάνω εις αυτό το μολύβι της μεγάλης καμάρας»[176]. Οι G. Millet, J Pargoire και L. Petit ξαναδιάβασαν διαφορετικά την ίδια επιγραφή βασισμένοι στον Β. Μπάρσκι: «Βλαδισλάος Ράδουλ Ιω: βοεβόδας ουγγροβλαχίας και αυτοκράτωρ Ρωμαίων έτους ΖΛΔ (1526)» και αποδίδουν την κάλυψη του Καθολικού με μόλυβδο στον Βλαδισλάβο ΙΙΙ. Ο D. Nastase θεώρησε ότι στην επιγραφή αναφέρονται δύο ηγεμόνες, ο Βλαδισλάβος I και ο Ράδου V του Αφουμάτσι. Ο Ν. Διονυσόπουλος θεωρεί ότι η επιγραφή ανέφερε τον Βλαδ VII Βιντίλα, γιο του Ράδου του Μεγάλου (Ιω Βλαδισλάος ράδουλ)[177]. Σύμφωνα με τα παραπάνω θα μπορούσε ο Λάδουλας να είναι ο Βλαδισλάβος III ή ακόμα και ο Βλαδ IV ο καλόγερος, ο πατέρας του Ράδου του Μεγάλου.

---

174 https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_rulers_of_Wallachia https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Rulers_of_Wallachia http://www.eliznik.org.uk/RomaniaHistory/wallachian-rulers.htm
175 https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_rulers_of_Wallachia https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Rulers_of_Wallachia http://www.eliznik.org.uk/RomaniaHistory/wallachian-rulers.htm
176 Ιωάννης ο Κομνηνός, *Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 31.
177 N. Dionysopoulos, «The expression of the Imperial idea of a Romanian Ruler in the katholikon of the Great Lavra», ό.π., p. 210, 216-217, υποσ. 57.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι αρκετά συχνά υπάρχουν λάθη στην μεταφορά των ονομάτων του Ρουμάνων Ηγεμόνων στην ελληνική π.χ. ο Ντραγκίτσι, γιός του Βλαδ Βιντίλα στο Καθολικό της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας ονομάζεται «Αγήτζη βοεβόδ»[178]. Αναφέρθηκε ότι στην απεικόνιση του στην Ι.Μ. Κουτλουμουσίου, ο Ράδου αναφέρεται ως «Ράνδουλας»[179]. Ο Ιωάννης Κομνηνός στο Προσκυνητάριο του περιγράφοντας την Ι.Μ. Κουτλουμουσίου και αναφερόμενος στη συγκεκριμένη τοιχογραφία τον αναφέρει ως «Ράντουλας Βοεβόνδας» και αναφερόμενος στον Νεαγκόε Μπασαράμπ τον αναφέρει ως «Νεάγουλος Βασσαράβας»[180].

Η συντηρήτρια της εικόνας του Βαλτερού κ. Αθηνά Ντούση διαπίστωσε ότι στο παρελθόν η εικόνα είχε καεί κυρίως στο κάτω μέρος και είχαν προκληθεί σημαντικές βλάβες στη ζωγραφική της επιφάνεια. Ίσως να καταστράφηκε και η αρχική επιγραφή με το όνομα του Ηγεμόνα και να ξαναγράφτηκε αλλαγμένο κατά τη διάρκεια της επιζωγράφησής της.

Το καφτάνι του Ράδου στην εικόνα του Μοναστηρίου διακοσμείται με δικέφαλους αετούς ενώ του Λάδουλα στην εικόνα του Βαλτερού με πλοχμούς. Στη Μονή Ιβήρων σώζονται δύο φύλλα θύρας (εικ. 56) που προέρχονται από το Παρεκκλήσιο του Αγίου Ιωάννη. Στο ένα εικονίζεται ο Χριστός με τον Βοεβόδα Μίχνεα Β΄ (1577-1583) και στο άλλο η Παναγία δεόμενη με τον Ράδου, γιο του Μίχνεα (1611-1623)[181]. Ο Μίχνεα φοράει καφτάνι και εσωτερικό ποδήρες ένδυμα με μανίκια που θυμίζουν το ένδυμα του Ράδου στην εικόνα του Βαλτερού. Το καφτάνι στολίζεται με πλοχμούς και στυλιζαρισμένα άνθη, το εσωτερικό ένδυμα θυμίζει βελούδο και υπάρχει εσωτερικό πουκάμισο, χρυσό σιρίτι στο λαιμό και γούνινη διακόσμηση. Αντίθετα το καφτάνι του γιου του Ράδου διακοσμείται με δικέφαλους αετούς όπως το καφτάνι του Ράδου του Μέγα στην εικόνα του Μοναστηρίου. Τα θυρόφυλλα χρονολογούνται το τελευταίο τέταρτο του 16^{ου} αι.[182]. Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνει μαζί με άλλες παραστάσεις την παράλληλη χρήση του δικέφαλου αετού με τις φυτικές διακοσμήσεις στα ενδύματα των Ηγεμόνων της Ουγγροβλαχίας.

Οι σωματικές αναλογίες και στις δύο εικόνες (Βαλτερού και Μοναστηρίου) δεν είναι σωστές. Η Παναγία έχει μικρούς ώμους και όλα τα σώματα των τεσσάρων μορφών είναι επιμηκυμένα. Η τοποθέτηση τους στο χώρο είναι περίεργη. Η Παναγία με τον Χριστό στο κέντρο της εικόνας έχουν το μικρότερο μέγεθος και μοιάζουν σα να βρίσκονται σε μια θέση στο βάθος με μια περίεργη προοπτική. Αριστερά μπροστά και συγχρόνως πλάγια από τον θρόνο είναι ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος και ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης. Στη δεξιά πλευρά και των δύο εικόνων ο Ράδου ο Μέγας και ο Λάδουλας εικονίζονται γιγαντιαίοι. Είναι οι μεγαλύτερες μορφές από όλες που όμως φαίνεται να στέκονται πίσω από τον θρόνο.

Στη Βυζαντινή τέχνη οι δωρητές εικονίζονται συνήθως μικρότεροι ή ίσοι με τις ιερές μορφές. Υπάρχουν όμως και παραδείγματα που οι δωρητές εικονίζονται μεγαλύτεροι. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο αγιογράφος προσπάθησε να δώσει μια αίσθηση προοπτικής. Στην Ι.Μ. Cozia της Ρουμανίας εικονίζεται ο Μίρτσεα ο Πρεσβύτερος να κρατάει με τον γιο του Μιχαήλ το ομοίωμα του Καθολικού (εικ.57). Το προσφέρουν στην ένθρονη Παναγία με τον Χριστό στο δεξιό τμήμα της παράστασης. Όμως είναι σαφώς μεγαλύτεροι από την

---

178 Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα κοσμικών δωρητών στην ζωγραφική του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 25.

179 Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 298-299, εικ. 97. Ν. Διονυσόπουλος, «Πορτρέτα ρουμάνων ηγεμόνων στην ζωγραφική του Καθολικού της Μονής Κουτλουμουσίου», ό.π., σ. 130, εικ. 9-10.

180 Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 298-299, εικ. 97. Ν. Διονυσόπουλος, «Πορτρέτα ρουμάνων ηγεμόνων στην ζωγραφική του Καθολικού της Μονής Κουτλουμουσίου», ό.π., σ. 123. Ιωάννης ο Κομνηνός, *Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 31, 35.

181 M. Masnic, «The icon of the Holy Virgin Vatopedini with a portrait of Voevoda Ioan Radul», ό.π., σ. 317, υποσ. 16. *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 146-147, εικ.2.80.

182 «Φορητές εικόνες, 2.80. Γραπτά θυρόφυλλα, τελευταίο τέταρτο του 16^{ου} αι. Μονή Ιβήρων», *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 150-151.

Παναγία με τον Χριστό. Παρόλο που ολοφάνερα ο αγιογράφος θέλησε να χρησιμοποιήσει τις βασικές αρχές της προοπτικής, το αποτέλεσμα όμως ξενίζει.

Επίσης τα φωτοστέφανα φέρουν στην εικόνα του Μοναστηρίου εγχάρακτη διακόσμηση, ενώ απουσιάζει από τα φωτοστέφανα των ιερών μορφών στην εικόνα του Βαλτερού.

Η εικόνα του Βαλτερού πιθανότατα εικονογραφήθηκε στη Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας από αγιορείτη ζωγράφο. Αυτό αφήνουν να εννοηθούν οι επιγραφές που συνοδεύουν τον Όσιο Αθανάσιο «και πατήρ ημών» όπως και τον Λάδουλα «και νέος κτήτωρ της καθ' ημάς σεβασμίας και Ιεράς Βασιλικής Μεγάλης Λαύρας». Με όσα ειπώθηκαν παραπάνω, χρονολογείται τον 16° αι., τον χρυσό αιώνα των μεγάλων δωρεών και ανακαινιστικών έργων στο Άγιο Όρος, προερχομένων από την Ουγγροβλαχία και τη Μπογδανία. Πιθανώς ο αγιογράφος χρησιμοποίησε ως πρότυπο του την εικόνα του Μοναστηρίου που φυλάσσονταν στην Ι.Μ. Βατοπαιδίου.

Η εικόνα έχει μεγάλες διαστάσεις. Πιθανώς δεν τοποθετήθηκε στο τέμπλο αλλά σε ξυλόγλυπτο προσκυνητάρι στο Καθολικό η σε ένα άλλο σημαντικό παρεκκλήσιο της Μονής, σε περίοπτη θέση. Υπάρχει επίσης η πιθανότητα η εικόνα του Βαλτερού να είναι παλαιό αντίγραφο μιας παλιάς, χαμένης προς το παρόν σημαντικής εικόνας της Μονής με το ίδιο θέμα. Στα αρχεία της Μονής ίσως υπάρχουν σχετικά έγγραφα που θα διαφωτίσουν την ιστορία της εικόνας του Βαλτερού.

Συνοπτικά όποιος και να ήταν ο ηγεμόνας της Ουγγροβλαχίας που κρύβεται πίσω από το όνομα Λάδουλας έκανε σημαντικές δωρεές προς τη Μονή, ώστε οι μοναχοί της Μονής να του αποδώσουν τον τιμητικό τίτλο του νέου κτήτορα. Η δωρεά του αποθανατίστηκε με μια μεγαλόπρεπη εικόνα, την εικόνα του Βαλτερού. Ταυτοχρόνως η εικόνα αυτή αποτελούσε και πρόσκληση προς άλλους δωρητές, για να κάνουν δωρεές προς τη Μονή αλλά και μία ορατή υπενθύμιση προς του μοναχούς της Μονής να διαιωνίζουν τις δωρεές του νέου κτήτορα, να τον μνημονεύουν και να προσεύχονται για αυτόν και τους οικείους.

Συμπερασματικά η ιερά εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρώτισσας που φυλάσσεται στον Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού είναι ιδιαίτερα σημαντική για τους εξής λόγους:

1. Για τα θαυμάσια που αναφέρονται σχετικά με την ιστορία της
2. Για την παλαιότητα της. Η ηλικία της ξεπερνάει τα 400 χρόνια
3. Για την απεικόνιση της παλαιάς πρόσοψης του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας
4. Για την απεικόνιση του Ρουμάνου Ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας. Εάν είναι ο Ράδου ο Μέγας είναι το δεύτερο γνωστό προθανάτιο πορτραίτο του
5. Η απεικόνιση του Ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας αποτελεί σημαντική προσθήκη στην Ιστορία της τέχνης της Ρουμανίας
6. Είναι σημαντικό τεκμήριο των σχέσεων της Ουγγροβλαχίας με τις Μονές του Αγίου Όρους και ιδιαίτερα της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας
7. Εμπλουτίζει την εικονογραφία του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη
8. Αποτελεί ένα σπάνιο και μοναδικής αξίας κειμήλιο από τις αλησμόνητες Πατρίδες της Ανατολικής Θράκης
9. Εμπλουτίζει τη γνώση μας για τους πολιτιστικούς θησαυρούς του Ελληνισμού της Ανατολικής Θράκης
10. Αποτελεί για παραπάνω από έναν αιώνα τη σκέπη, καταφυγή και προστασία των κατοίκων του Μπασικίου/Μπασλικίου και του Βαλτερού
11. Η ιερά και χαριτόβρυτη αυτή εικόνα αποτελεί το Παλλάδιο του Βαλτερού, ένα από τα σημαντικότερα σεβάσματα της Ιεράς Μητρόπολης Σιδηροκάστρου και του Νομού Σερρών.

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΙΕΡΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΤΟΥ Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΒΑΛΤΕΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

Η ιερή εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρώτισσας, του Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού, συντηρήθηκε από την Συντηρήτρια εικόνων κ. Αθηνά Ντούση. Η συντήρησή της, άρχισε τον Ιουνίο του 2017 και ολοκληρώθηκε τον Μάιο του 2018, με ενδιάμεσα διαλείματα.[183]

Στόχος των εργασιών ήταν η αναγνώριση των προβλημάτων που αντιμετώπιζε το κειμήλιο και η οργάνωση των απαιτούμενων επεμβάσεων συντήρησης και αποκατάστασης έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η ιστορική και αισθητική του ακεραιότητα.

Σε πρώτη φάση η εικόνα μελετήθηκε με απλή οπτική παρατήρηση και εξετάστηκε στο υπεριώδες φάσμα ακτινοβολίας, κατηγοριοποιήθηκαν οι αλοιώσεις της και οι πιθανοί παράγοντες που τις προκάλεσαν.

Οι εμφανείς αλλοιώσεις προκλήθηκαν από τη γήρανση των υλικών κατασκευής, τις ακραίες μεταβολές των κλιματολογικών συνθηκών και κυρίως από παρελθοντικές επεμβάσεις αποκατάστασης και προσπάθειες καλοπισμού με αποτέλεσμα την παραποίηση της ζωγραφικής σύνθεσης (εικ. 59,60).

Η μεθοδολογία των εργασιών συντήρησης που ακολουθήθηκε αφορούσε:

1. Τη στερέωση των ζωγραφικών στρωμάτων που κινδύνευαν να αποκολληθούν
2. Τον καθαρισμό της ζωγραφικής επιφάνειας από το αλλοιωμένο βερνίκι
3. Την αφαίρεση των όψιμων κακότεχνων ζωγραφικών επεμβάσεων
4. Την αισθητική αποκατάσταση των περιοχών που παρουσίαζαν σημαντικές χρωματικές απώλειες
5. Την εφαρμογή προστατευτικού βερνικιού (εικ. 61,64).

Ο σχεδιασμός και υλοποίηση των εργασιών συντήρησης και αποκατάστασης έγινε με γνώμονα τη διατήρηση της ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας του κειμηλίου και τη βελτίωση της αντοχής του στο χρόνο.

Στις 28 Μαίου 2018, Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος και ημέρα πανήγυρης του Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού, μετά από πολλούς αιώνες, φανερώθηκαν, σε όλη τους τη λαμπρότητα, οι γλυκιές μορφές της Παναγίας και του Χριστού, που τους παραστέκουν ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης και ο Ηγεμόνας της Ουγγροβλαχίας Λάδουλας (εικ. 43-45,54,62). Η ιερή, σεβάσμια και θαυματουργή εικόνας της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρώτισσας, συντηρημένη πια στο νέο της θρόνο, εισακούει τη δέηση κάθε πιστού και οικονομεί τα πάντα προς το συμφέρον του καθώς «πολλά ισχύει δέησις Μητρός προς ευμένειαν Δεσπότου».

---

183 Οι πληροφορίες για τη συντήρηση της εικόνας δόθηκαν από την κ. Αθηνά Ντούση.

Εικ. 43. Η ιερή και θαυματουργή εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρώτισσας του Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού Σερρών. © Αθηνά Ντούση

Εικ. 44. Η Παναγία με τον Χριστό (λεπτομέρεια). © Αθηνά Ντούση

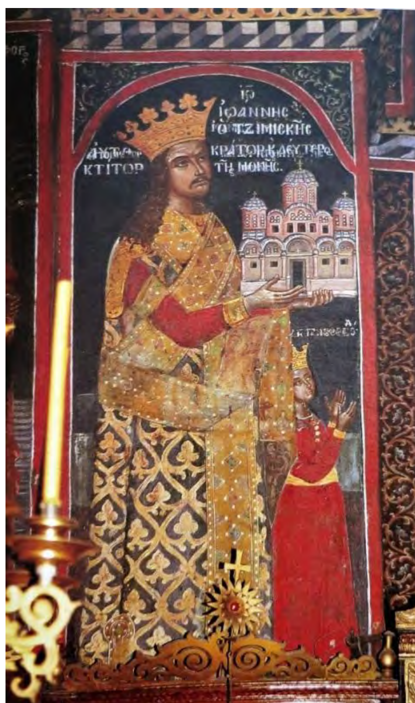
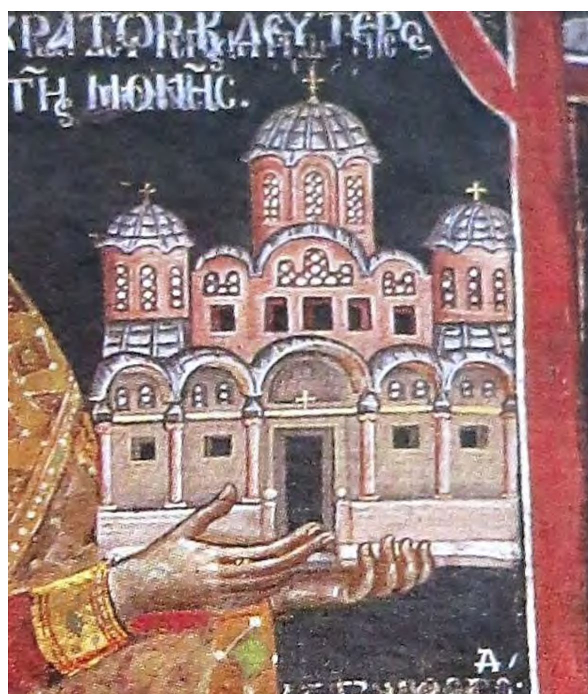
Εικ. 45. Ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης. Στα χέρια του κρατάει ομοίωμα του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας (λεπτομέρεια). © Αθηνά Ντούση

Εικ. 46. Η κοίμηση του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη και λεπτομέρεια της απεικόνισης του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Τοιχογραφία στην Τράπεζα της Μονής (16ος αι.). Το σχέδιο είναι του Π. Μυλωνά.

Εικ. 47. Αριστερά: Ο Ηγεμόνας της Ουγγροβλαχίας Βλαδ Βιντίλα. Τοιχογραφία στο Καθολικό της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Έργο του Θεοφάνη του Κρητός (1535). Δεξιά: Απεικόνιση του Καθολικού της Μονής, λεπτομέρεια της προηγούμενης τοιχογραφίας. © Ι.Κοινόβιο Ευαγγελισμού της Θεοτόκου Ορμύλια Χαλκιδική

Εικ. 48. Αριστερά: Ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης. Εικόνα του 18ου αι. στο Παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας. Δεξιά: Απεικόνιση του Καθολικού της Μονής, λεπτομέρεια της προηγούμενης εικόνας. © Ι.Κοινόβιο Ευαγγελισμού της Θεοτόκου Ορμύλια Χαλκιδική

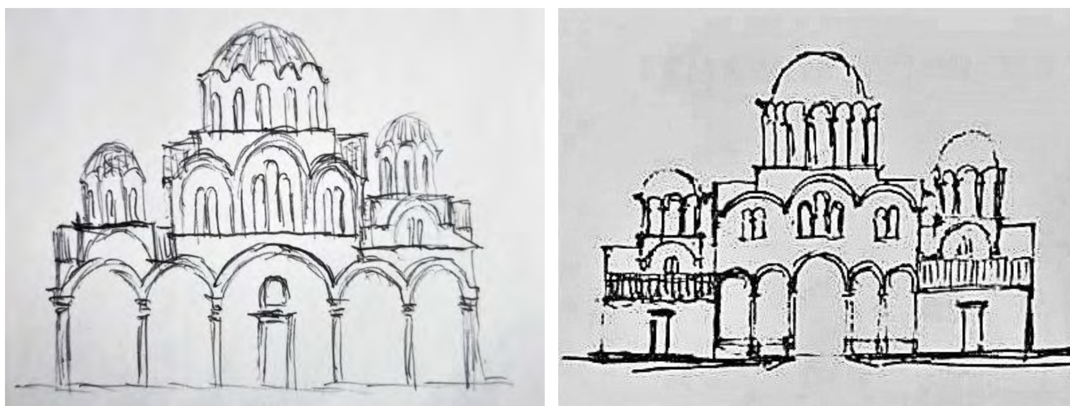

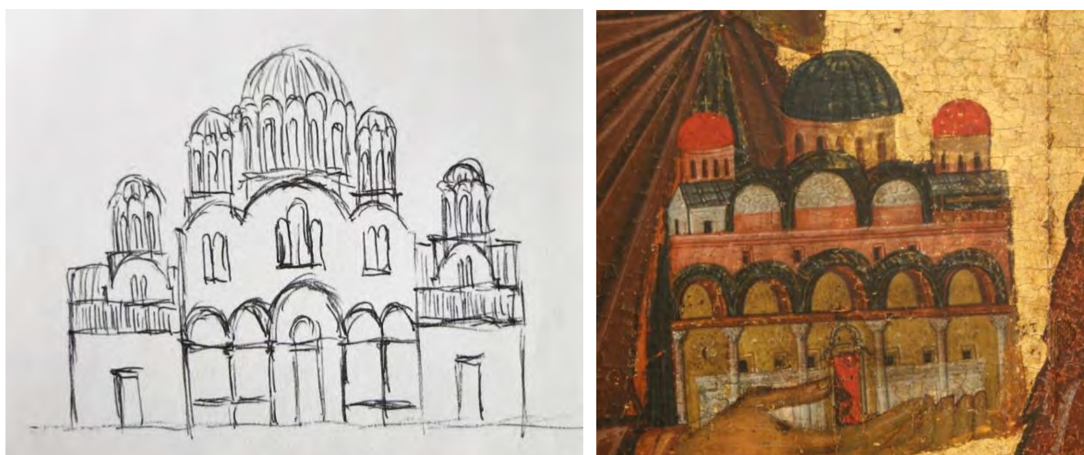
Εικ. 49. Αριστερά: Ο Όσιος ο Αθανάσιος ο Αθωνίτης. Χαλκογραφία από το Προσκυνητάριο της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας του Μακαρίου Τριγώνη (1772) . © Πατάπιος Μοναχός Καυσοκαλυβίτης
Δεξιά: Ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης. Τοιχογραφία του 17^{ου} αι. στην ιστορημένη καμάρα ανάμεσα στην δεύτερη και τρίτη Πύλη της Μονής. © Πατάπιος Μοναχός Καυσοκαλυβίτης

Εικ. 50. Η Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας. Λεπτομέρεια χαλκογραφίας της Παναγίας Οικονόμισσας με τους Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη και τον Άγιο Μιχαήλ Συνάδων (1868). Αριστερά απεικονίζεται το Παρεκκλήσιο του Αγίου Μιχαήλ Συνάδων, δίπλα του το Καθολικό με τη Φιάλη και τα δύο καμπαναριά και δεξιά το Παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας και ο Πύργος του Ιωάννη Τσιμισκή.

Εικ. 51. Αριστερά: Σχεδιαστική αναπαράσταση της δυτικής όψης του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας σύμφωνα με τον G. Millet. Δεξιά: Σχεδιαστική αναπαράσταση της δυτικής όψης του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας σύμφωνα με τον Π. Μυλωνά.

Εικ. 52. Αριστερά: Σχεδιαστική αναπαράσταση της δυτικής όψης του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας του Π. Μυλωνά τροποποιημένη με την προσθήκη δύο τρούλων στα Κατηχούμενα. Δεξιά: Το Καθολικό της Μονής (δυτική όψη). Λεπτομέρεια της εικόνας του Βαλτερού.

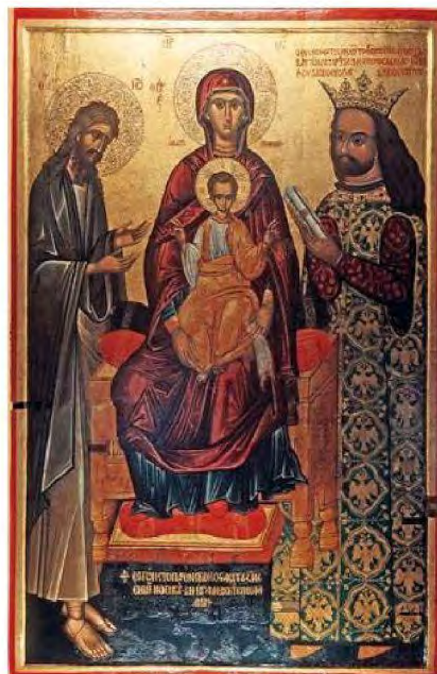

Εικ. 53. Αριστερά: Απεικόνιση της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας στο αρχοντικό Νεραντζόπουλου στη Σιάτιστα (1755). © Πατάπιος Μοναχός Καυσοκαλυβίτης Δεξιά: Η δυτική όψη (πρόσοψη) του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας.

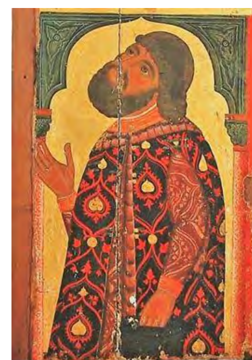
Εικ. 54. Ο Ηγεμόνας της Ουγγροβλαχίας Λάδουλας. Λεπτομέρεια της εικόνας του Βαλτερού. © Αθηνά Ντούση

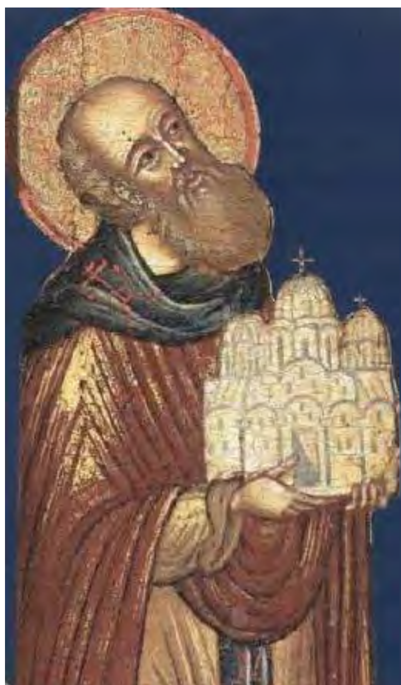
Εικ. 55. Αριστερά: Η εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρώτισας του Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού. Δεξιά: Η Παναγία με τον Χριστό η Βατοπαιδινή με τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο και τον Ράδου τον Μέγα (1502). Ι.Ν. Αγίου Δημητρίου Μοναστηρίου, Π.Γ.Δ.Μ.

Εικ. 56. Αριστερά: Αγιορείτικη εικόνα της Παναγίας με τους Αγίους Ιωάννη Πρόδρομο και Νικόλαο (15ος αι.), σήμερα στη Ρωσία. Δεξιά άνω: Ο Βοεβόδας Μίχνεα Β΄ (1577-1583) Δεξιά κάτω: Ο Ράδου, γιος του Μίχνεα (1611-1623). Ι.Μ. Ιβήρων (16ος αι.).

Εικ. 57. Αριστερά: Ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης. Λεπομέρεια ρώσικης εικόνας του 18^{ου} αι. στο Μουσείο Ρωσικού Πολιτισμού και Τέχνης Αντρέι Ρουμπλιώφ στη Μόσχα. Δεξιά: Ο Μίρτσεα ο Γέρων/Πρεσβύτερος με τον γιο του Μιχαήλ. Τοιχογραφία της Ι.Μ. Cozia της Ρουμανίας.

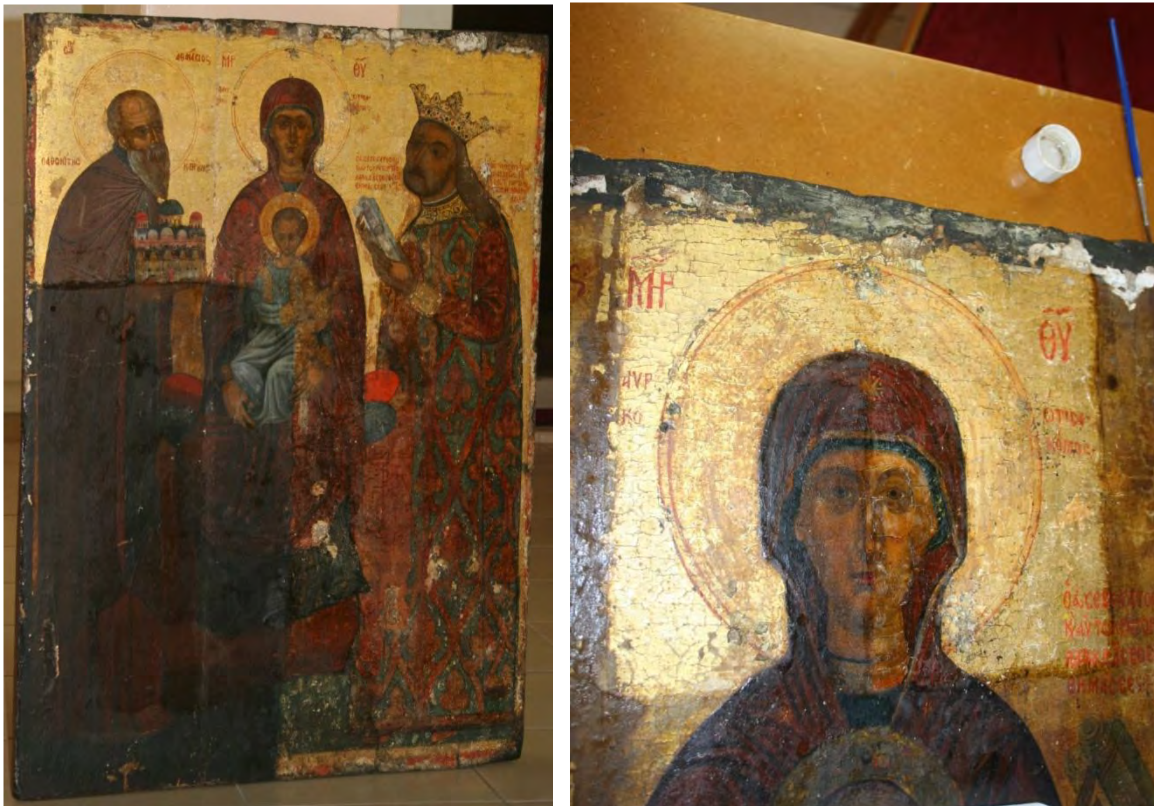
Εικ. 58. Αριστερά: Ο Μίρτσεα ο Πρεσβύτερος ή Γέρων. Κέντρο: Ο Ράδου ο Μέγας. Δεξιά: Ο Ράδου Παίσιε (1535-45) μαζί με τον γιο του Μάρκο. Μουσείο Τέχνης του Βουκουρεστίου.

Εικ. 59. Η ιερή και θαυματουργή εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρώτισσας του Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού Σερρών πριν τη συντήρηση της. © Αθηνά Ντούση

Εικ. 60. Ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης, η Παναγία με τον Χριστό και ο Ηγεμόνας της Ουγγροβλαχίας Λάδουλας πριν την συντήρηση της εικόνας. © Αθηνά Ντούση

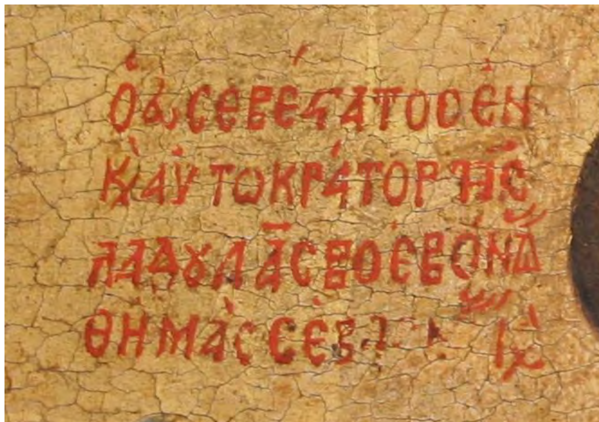

Εικ. 61. Η ιερή εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρώτισσας κατά τη διάρκεια της συντήρησής της. © Αθηνά Ντούση

Εικ. 62. Η ιερή εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρώτισσας πριν και μετά τη συντήρησή της. © Αθηνά Ντούση

Εικ. 63. Η επιγραφή του Ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας Λάδουλα. © Αθηνά Ντούση

Εικ. 64. Η εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρώτισσας του Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού Σερρών κατά τη διάρκεια της συντήρησής της. © Αθηνά Ντούση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΙΕΡΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΤΟΥ Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΒΑΛΤΕΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΙΕΡΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΤΟΥ Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΒΑΛΤΕΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ 16^{ο} ΑΙΩΝΑ ΕΩΣ ΤΟ 1922

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια του βιβλίου, η εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρ(ι)ώτισας του Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού Σερρών, εικονογραφήθηκε στο Άγιο Όρος τον 16^{ο} αι. Προοριζόταν εξαρχής για την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους και έγινε από έναν έμπειρο αγιογράφο, με πολύ καλής ποιότητας υλικά αγιογραφίας. Απεικονίζει ένα σημαντικό Ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας που έκανε μεγάλες δωρεές προς τη Μονή. Ήταν μια πολυτελής και μεγάλη σε μέγεθος εικόνα, που προκαλούσε τον σεβασμό και τον θαυμασμό των μοναχών και των προσκυνητών.

Η εικόνα τοποθετήθηκε σε περίοπτη θέση στη Μονή και μπροστά της άναβε καντήλι. Σύμφωνα με τα ευρήματα της συντηρήτριας της εικόνας κ. Αθηνάς Ντούση, η εικόνα κάηκε σε πολύ μεγάλο μέρος της, λίγο χρονικό διάστημα μετά την εικονογράφηση της. Ένα τμήμα της καταστράφηκε τελείως ενώ υπήρξαν σημαντικές βλάβες στην υπόλοιπη ζωγραφική επιφάνεια. Επιδιορθώθηκε σχεδόν αμέσως από έμπειρο αγιογράφο, με υλικά αρίστης ποιότητας, ο οποίος προσπάθησε να επαναφέρει την εικόνα στην αρχική της μορφή.

Κατά την διάρκεια των αιώνων η εικόνα επιζωγραφΊσθηκε αρκετές φορές από διαφορετικούς αγιογράφους που προσπαθούσαν κάθε φορά να διατηρήσουν την αρχική της μορφή. Αυτό δείχνει ότι κατά την διάρκεια των αιώνων η συγκεκριμένη εικόνα αποτελούσε αντικείμενο σεβασμού και λατρείας των μοναχών και των χριστιανών.

Για άγνωστο προς το παρόν λόγο και άγνωστο ποια χρονική στιγμή, η εικόνα μεταφέρθηκε έξω από τη Μονή. Από τα τέλη του 19^{ου} αι., η εικόνα θησαυρίζονταν στο μικρό ανδρικό μοναστήρι του Προφήτη Ηλία κοντά στο χωριό Μπασλίκι/Μπασίκι της Ανατολικής Θράκης. Το μικρό αυτό μοναστήρι είχε δύο μοναχούς. Προς το παρόν είναι άγνωστο εάν η μικρή αυτή μονή ήταν Μετόχι της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους. Για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα θα χρειαστεί έρευνα στα αρχεία της Μονής. Το Μπασλίκι/Μπασίκι ανήκε στην διοικητική περιφέρεια της Κεσσάνης, που ανήκε στο Σαντζάκι Καλλιουπόλεως και βρισκόταν κοντά στην Κεσσάνη (εικ. 65,68)[184]. Είναι όμως γνωστό ότι η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας είχε μετόχια στην γειτονική Ι. Μητρόπολη της Αίνου[185].

Με τον όρο «μετόχιο» εννοούνται κυρίως στα μεταβυζαντινά χρόνια οικίες, μαγαζιά, εκκλησίες, μικρές μονές (μονύδρια), αγροκτήματα, βοσκότοποι, δασικές εκτάσεις, λίμνες, αμπέλια, μύλοι κ.α. που ανήκουν σε μία μονή.

Τα μετόχια των αγιορείτικων μονών συνήθως βρίσκονται μακριά από αυτές. Ήταν πολύ σημαντικά για την οικονομική επιβίωση των μονών, καθώς το Όρος Άθως δεν προσφέρεται για εκτεταμένη γεωργική παραγωγή. Στην αρχή τα μετόχια ήταν αγροτικά και αργότερα θα εμφανιστούν τα αστικά μετόχια. Παράλληλα κάποιες μονές εκτός του Άθω προσαρτήθηκαν ως μετόχια στις αγιορείτικες μονές. Υπήρξαν στενές σχέσεις με τους αγροτικούς και αστικούς πληθυσμούς της περιοχής και οι υπεύθυνοι μοναχοί των μετοχίων της Μονής ονομάζονταν «Οικονόμοι, Μετοχιάριοι ή Μετόχιοι»[186].

---

184 https://www.scribd.com/document/74477218/ΓΚΙΛΗΣ-ΟΔΥΣΣΕΑΣ-Αρχαίες-πόλεις-Θράκης, http://www.avdera.gr/index.php/parousiash-dimou/istoria/neoterh-epochi

185 Ι.Ε. Σιδηράς, Η Θρακοπελάγια Μητρόπολη Αίνου http://paratiritis-news.gr/details.php?id=174713

186 Σπυρίδων Λαυριώτης, «Αναγραφαί εγγράφων Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 408, αρ. 18. Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 266.

Η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας είχε πολλά μετόχια σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, της Τουρκίας, της Ρουμανίας, στην Κύπρο και αλλού. Τα μετόχια στην Τουρκία τα κατέσχεσαν οι Τούρκοι μετά την Μικρασιατική καταστροφή και τα εναπομείναντα της Ίμβρου και της Τενέδου μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο[187]. Ο Β. Μπάρσκι (18ος αι.) αναφέροντας τα χρυσόβουλλα με τις δωρεές προς τη Μονή από τους Βυζαντινούς Αυτοκράτορες, Σέρβους Βασιλιάδες και Βοεβόδες της Βλαχίας και της Μπογδανίας παρατηρεί: «Όλα αυτά είναι γραμμένα σε χονδρή περγαμηνή, από τα οποία ο καθένας μπορεί να αντιληφθεί, πόσο πολλοί οι ευεργέτες της Αγίας Λαύρας υπήρξαν παλιά και πόσο μεγάλες δωρεές της έκαναν. Από αυτές λίγες μόνο σώζονται στη γη της Βλαχίας. Όλα τα άλλα τα άρπαξαν οι ασεβείς Τούρκοι και όχι μονάχα αυτού του μοναστηριού, αλλά και όλων των άλλων, και σήμερα, κάτω από τον βαρύτατο ζυγό της δουλείας και των αβάστακτων φόρων, συντηρούνται με το έλεος του Θεού και των χριστιανών»[188].

Κατά την διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης καταστράφηκε πλήθος ναών στην Ανατολική Θράκη. Μετά την δημιουργία του Ελεύθερου Ελληνικού Κράτους και την αναγνώριση του από την Τουρκία το 1832 (Συνθήκη Κωνσταντινουπόλεως), δόθηκε, την δεκαετία του 1830, η άδεια να επισκευαστούν ή να ξαναχτιστούν οι κατεστραμμένες εκκλησίες. Τότε ξαναχτίστηκαν ή επισκευάστηκαν οι περισσότεροι ναοί των χωριών της Κεσσάνης[189].

Ίσως τότε να επισκευάσθηκε ή ανοικοδομήθηκε και η μικρή μονή του Προφήτη Ηλία. Είναι γνωστό πως κατά την ανοικοδόμηση των κατεστραμμένων ναών της Χαλκιδικής μετά την Επανάσταση του 1821, οι Μονές του Αγίου Όρους προσέφεραν διάφορες εικόνες για να καλύψουν τις λατρευτικές τους ανάγκες. Είναι πολύ πιθανόν, εάν όντως η μονή του Προφήτη Ηλία ήταν Μετόχι της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, η Μονή να έστειλε με κάποιον μοναχό την παλαιά και σεβάσμια εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρ(ι)ώτισσας.

Σύμφωνα με το Ημερολόγιο των Εθνικών Φιλανθρωπικών Καταστημάτων για το έτος 1905, που εκδόθηκε στην Κωνσταντινούπολη, η περιοχή της Κεσσάνης υπαγόνταν στην Ιερά Μητρόπολη Ηρακλείας και Ραιδεστού. Αποτελούνταν από τα τμήματα Ηρακλείας, Ραιδεστού, Τυρολόης και Στράντσας, Μακράς Γέφυρας (Ουζούν Κιοπρού), Κεσσάνης, Μαλγάρων και Χαριουπόλεως. Με εξαίρεση φυσικά τη Ραιδεστό, την έδρα της Μητρόπολης, και τη Χαριούπολη που διοικούνταν αυτοπροσώπως από τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ηρακλείας, για τα υπόλοιπα τμήματα υπήρχαν δύο Αρχιερατικοί Επίτροποι. Μητροπολίτης Ηρακλείας από το 1902 μέχρι το 1922 ήταν Άγιος Γρηγόριος ο Καλλίδης.

Ο Άγιος Γρηγόριος Καλλίδης είναι ένας σύγχρονος Θρακιώτης άγιος (εικ. 67). Γεννήθηκε στο Κούμβαο της Ραιδεστού το 1844. Όταν ο Γέροντας του Μητροπολίτης Σηλυβρίας Μελέτιος εκλέχθηκε Μητροπολίτης Σερρών, ο Άγιος ήρθε στις Σέρρες όπου παρέμεινε περίπου για δύο χρόνια, συνεχίζοντας τις σπουδές του στη φημισμένη Σχολή των Σερρών με Σχολάρχη τον Ι. Πανταζίδη, μετέπειτα Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Στις 26 Φεβρουαρίου του 1862, χειροτονήθηκε διάκονος από τον Μελέτιο, μάλλον στον πανηγυρίζοντα Ι.Ν. Αγίας Φωτίδας (Φωτεινής) Σερρών.

Συνέχισε τις σπουδές του στην Αθήνα και χειροτονήθηκε διαδοχικά Μητροπολίτης Τραπεζούντας, Θεσσαλονίκης, Ιωαννίνων και το 1902 Ηρακλείας μέχρι το 1922. Είχε την μεγάλη χαρά να υποδεχτεί στις 7 Ιουλίου του 1920 τον ελευθερωτή Ελληνικό Στρατό στην πατρίδα του και μαζί με το ποίμνιο του ήπιε το πικρό ποτήριο του ξεριζωμού. Μέχρι την τελευταία στιγμή φρόντισε με όλες του τις δυνάμεις τη σωτηρία

---

187 Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 134.
188 Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 242.
189 *Ημερολόγιον των Εθνικών και Φιλανθρωπικών Καταστημάτων 1905*, «Μητρόπολις Ηρακλείας και Ραιδεστού», Κωνσταντινούπολη 1904, σ. 170-171.

των χριστιανών της Επαρχίας του, στερούμενος και κακουχούμενος. Απεβίωσε στη Θεσσαλονίκη το 1925 αφήνοντας μνήμη οσίου ανδρός και τάφηκε στο Νεκροταφείο της Ευαγγελίστριας.

Η ανακομιδή των λειψάνων του έγινε στις 20 Οκτωβρίου του 1979 με θαυμαστά σημεία. Ο μακαριστός Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Παντελεήμων Β΄ προέβη στις απαραίτητες ενέργειες και στις 22 Μαΐου 2003 ο Γρηγόριος Καλλίδης ανακηρύχτηκε Άγιος από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η μνήμη του τιμάται στις 25 Ιουλίου (ημέρα της ταφής του) και στις 20 Οκτωβρίου (ημέρα της ανακομιδής των λειψάνων του). Τα λείψανα του διατηρούνται σε ωραία λάρνακα στον Ι.Ν. Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης.

Στις 28 Οκτωβρίου του 2015, κατά την εορτή της Παναγίας της Πονολύτριας, κατατέθηκε με λαμπρότητα απότμημα της χειρός του Αγίου Γρηγορίου στον Ιερό Προσκυνηματικό και Καθεδρικό Ναό των Αγίων Θεοδώρων Σερρών, ύστερα από αίτημα του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σερρών και Νιγρίτης κ. Θεολόγου προς τον Παναγιώτατο Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κ. Άνθιμο. Το απότμημα τοποθετήθηκε σε ωραία λειψανοθήκη (εικ. 67) και αποτελεί έναν από τους ιερούς θησαυρούς του Ναού. Ο Άγιος Γρηγόριος λειτουργούσε ως διάκονος στον Ιερό Προσκυνηματικό και Καθεδρικό Ναό των Αγίων Θεοδώρων Σερρών, που ήταν ο Μητροπολιτικός Ναός των Σερρών μέχρι την καταστροφή του από τον Βουλγαρικό Στρατό το 1913. Στο ναό υπάρχει η τρίτη ή τέταρτη χρονολογικά εικόνα του Αγίου Γρηγορίου (εικ. 67), έργο του θεσσαλονικέα αγιογράφου Νικολάου Χατζητάσκου, σε αναγεννησιακό στυλ. Έτσι μετά από ενάμιση αιώνα ο Άγιος Γρηγόριος επέστρεψε σωματικά στην πόλη των Σερρών, ευλογώντας με την παρουσία του όλους τους κατοίκους του Νομού, και ιδιαίτερα τους απογόνους των πιστών της Μητρόπολης του, της Ηρακλείας και Ραιδεστού[190].

Το 1905 Αρχιερατικός Επίτροπος των τμημάτων Κεσσάνης, Μαλγάρων και Μακράς Γέφυρας ήταν ο Θεοφιλέστατος Επίσκοπος Χαριουπόλεως Φιλόθεος. Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ηρακλείας Άγιος Γρηγόριος Καλλίδης έκανε περιοδεία στις περιοχές Μαλγάρων, Χαριουπόλεως, Μακράς Γέφυρας και Κεσσάνης το χρονικό διάστημα από τις 23 Αυγούστου, εορτή του Μετοχίου της Ι.Μ. Ιβήρων του Αγίου Όρους στα Καλύβια των Μαλγάρων, έως και τον Νοέμβριο. Κάποιες φορές περιόδευαν αντ’ αυτού οι δύο Επίσκοποι (ο Χαριουπόλεως Φιλόθεος και ο Ναζιανζού Γρηγόριος, Αρχιερατικός Επίτροπος για τα τμήματα Ηρακλείας και Τυρολόης).

Στην Κεσσάνη υπάγονταν 24 χωριά με ελληνικό πληθυσμό. Στο τμήμα της Κεσσάνης το 1905 ζούσαν 15.282 Έλληνες κάτοικοι με 45 ιερείς, 27 εκκλησίες, ένα μονύδριο και αρκετά αγίασματα. Στην Κεσσάνη υπήρχε Αστική Σχολή και Νηπιοπαρθεναγωγείο. Τα χωριά Γραμπούνα και Εξαμίλιον είχαν Δημοτική Σχολή και Νηπιαγωγείο και το Μπασαΐτ Νηπιαγωγείο και Γραμματοδιδασκαλείο. Σε όλα τα υπόλοιπα χωριά της Κεσσάνης, με εξαίρεση το Κουρού-Τσεσμέ, υπήρχε Γραμματοδιδασκαλείο. Ο συνολικός αριθμός των μαθητών ήταν 1250, των μαθητριών 399, οι δάσκαλοι ήταν 20, οι διδασκάλισσες πέντε και οι γραμματοδιδάσκαλοι είκοσι.

Στον κατάλογο των χωριών της Κεσσάνης δεν αναφέρεται κανένα με το όνομα Μπασλίκι/Μπασίκι. Το μοναδικό που είχε όμως ιερό ναό στο όνομα της Αγίας Τριάδος ήταν το Μαχμούτ-κιοΐ (το χωρίο του Μαχμούτ). Το 1880 τα παιδιά του Μαχμούτ-κιοΐ μάθαιναν τα στοιχειώδη γράμματα στον νάρθηκα της εκκλησίας και ο αριθμός τους ήταν από είκοσι έως πενήντα. Τα βιβλία που χρησιμοποιούνταν για ανάγνωση ήταν το Ψαλτήριο και η Οκτώηχος. Το 1905 στο Γραμματοδιδασκαλείο του χωριού φοιτούσαν

190 Α.Πατρικίου, *Ο Άγιος Γρηγόριος (Καλλίδης) Μητροπολίτης Ηρακλείας και Ραιδεστού*, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 2004. https://el.wikipedia.org/wiki/Γρηγόριος_Καλλίδης. *Ο Άγιος Νικήτας*, Διμηνιαίο Περιοδικό Ιεράς Μητροπόλεως Σερρών και Νιγρίτης, Έτος ΚΖ΄, τεύχος 262, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2015, σ. 242-244.

55 μαθητές. Το Μαχμούτ-κιοΐ είχε πεντακόσιους κατοίκους. Η εκκλησία του ήταν αφιερωμένη στην Αγία Τριάδα και είχε κτισθεί το 1837. Το 1905 οι ιερείς του ναού ήταν ο Κωνσταντίνος και ο Δημήτριος[191].

Οι πρώτες τρεις δεκαετίες του 20ου αι. ήταν περίοδος μεγάλων θλίψεων και καταστροφών για τον Ελληνισμό της Ανατολικής Θράκης. Επανειλημμένα η Θράκη έγινε πεδίο μάχης ανάμεσα σε Τούρκους, Έλληνες και Βούλγαρους. Τούρκοι και Βούλγαροι κατεδίωξαν με μανία τον ελληνικό πληθυσμό της περιοχής. Σφαγές, απαγωγές, βιασμοί, ληστείες, εκτοπίσεις ολόκληρων χωριών, κατασχέσεις περιουσιών, γεωργικών παραγωγών και ζώων, πυρπολήσεις και καταστροφή οικιών, μαγαζιών, εκκλησιών, μονών και σχολείων, λεηλασίες πολιτιστικών θησαυρών…

Πολλοί κάτοικοι της Ανατολικής Θράκης εκτοπίστηκαν με βίαιο τρόπο στη Μικρά Ασία ή κατέφυγαν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα. Όσοι επέζησαν, μετά την απελευθέρωση της Ανατολικής Θράκης από τον Ελληνικό Στρατό το 1920, επιστρέφοντας στους γενέθλιους τόπους τους συνάντησαν κυρίως εικόνες ερήμωσης και καταστροφής. Με απίστευτο ηθικό σθένος και σωματικό κόπο, κατάφεραν σε σύντομο χρονικό διάστημα να ξαναχτίσουν και να επιδιορθώσουν τα σπίτια, τις εκκλησίες και τα σχολεία τους και να ξανακαλλιεργήσουν την ευφορώτατη θρακιώτικη γη.

Μαζί με αυτούς, οι κάτοικοι του Μπασλικίου/Μπασικίου αποφάσισαν, παρά τις ποικίλες οικονομικές δυσκολίες και αντιξοότητες, να ξαναχτίσουν τον Ι.Ν. Αγίας Τριάδος. Ο Ναός ήταν έτοιμος το 1920, στην ελεύθερη και ελληνική πια Ανατολική Θράκη.

Είναι άγνωστο εάν εγκαινιάστηκε. Είναι πολύ πιθανό όμως να επισκέφτηκε το χωριό ο Θεοφιλέστατος Επίσκοπος Χαριουπόλεως Φιλόθεος ή/ και ο ίδιος ο Μητροπολίτης Ηρακλείας Άγιος Γρηγόριος Καλλίδης. Ο Άγιος Γρηγόριος είχε σίγουρα επισκεφτεί το χωρίο στο παρελθόν και είχε λειτουργήσει, κηρύξει τον λόγο του Θεού, τελέσει διάφορες ιεροπραξίες, συνομιλήσει με τους κατοίκους του χωριού για τα προβλήματα τους, τους είχε ενισχύσει ηθικά και κυρίως τους είχε ευλογήσει. Οι πρόγονοι των σημερινών κατοίκων του Βαλτερού είχαν την τιμή να φιλοξενήσουν στο χωριό τους και να ευλογηθούν από έναν Άγιο.

Δυστυχώς τα όνειρα μιας καλύτερης ζωής στην ελεύθερη πια Πατρίδα, δεν κράτησαν πολύ. Στη διάρκεια της Μικρασιατικής καταστροφής και ενώ η Σμύρνη ακόμα καίγεται, γίνεται πολύ γρήγορα κατανοητό ότι οι «Σύμμαχοι» είχαν επιδικάσει την Ανατολική Θράκη στην Τουρκία. Με την Συνθήκη των Μουδανιών (28/09/1922) διατάσσεται η εγκατάλειψη της Ανατολικής Θράκης από τον Ελληνικό Στρατό σε ελάχιστο χρονικό διάστημα. Μαζί του, φεύγουν πανικόβλητοι οι κάτοικοι των χωριών και των πόλεων της Θράκης. Φορτώνουν τα λιγοστά τους πράγματα σε κάρα και μέσα στον Οκτώβριο είτε μέσω της Ραιδεστού ή μέσω Αδριανουπόλεως εγκαταλείπουν για πάντα τις προαιώνιες πατρογονικές τους εστίες. Καταρρακτώδης βροχή, επιθέσεις Τούρκων και Βουλγάρων ληστών και έλλειψη κάθε είδους βοήθειας κάνουν την Έξοδο αυτή του Θρακικού Ελληνισμού ακόμα δυσχερέστερη, η οποία ολοκληρώνεται στις 15 Νοεμβρίου 1922, ημέρα παράδοσης της Ανατολικής Θράκης στην Τουρκία (εικ. 66,68).

Οι Ανατολικοθρακιώτες, εγκαταλείποντας τις πανάρχαιες πατρογονικές τους εστίες μέσα σε λίγες μέρες, υπό αντίξοες συνθήκες δεν ξέχασαν τα ιερά και τα όσια που είχαν διασωθεί από τις καταστροφές και λεηλασίες των Τούρκων και των Βουλγάρων. Μετέφεραν στην Μητέρα Πατρίδα πολλές εικόνες της Παναγίας με τον Χριστό: Την Παναγία την Τριφώτισσα από την Αίνο, την Παναγία από την Ηρακλείτσα, την Παναγία τη Ρευματοκρατόρισσα από τη Ραιδεστό, την Παναγία από τη Σηλυβρία, την Παναγία τη Σκαλωτή

---

191 Π. Αθανασιάσης, Το «Κρυφό Σχολειό» στην υπόδουλη Θράκη, Ιστότοπος «Νεότερη Ελληνική Ιστορία, Σκόρπια Θέματα Ελληνικής Ιστορίας», http://sitalkisking.blogspot.gr/2010/05/blog-post_16.html *Ημερολόγιον των Εθνικών και Φιλανθρωπικών Καταστημάτων 1905*, «Τμήμα Κεσσάνης, Μητρόπολις Ηρακλείας και Ραιδεστού», Κωνσταντινούπολη 1904, σ. 162-163, 170-171.

από την αντίστοιχη μονή κοντά στην Αίνο, την Παναγία τη Ρευματοκρατούσα από τις Μέτρες/Τσατάλτζα, την Παναγία από τον Ασκό και τόσες άλλες….

Ο μοναχός Άνθιμος Μαντζιάρης, της μικρής μονής του Προφήτη Ηλία, παρέλαβε την ιερά και σεβάσμια εικόνα της Παναγίας και ακολούθησε τους συγχωριανούς του στο μακρύ δρόμο της προσφυγιάς. Η κ. Δέσποινα Γρεασίδου-Μαντζιάρη κατέθεσε την μαρτυρία ότι η εικόνα μεταφέρθηκε με κάρο τυλιγμένη σε μία κουβέρτα. Μπροστά της είχαν φτιάξει μια πρόχειρη κατασκευή με ένα υποτυπώδες καντηλάκι. Το καντηλάκι δεν έσβησε για πολλές ημέρες δείχνοντας την προστασία της Κυρίας Θεοτόκου της Οικονόμισσας μέχρι που έφτασε στο χωριό (ίσως αναφέρεται στη μεταφορά της εικόνας από τη Δυτική Θράκη στο Βαλτερό).

Η ίδια ανέφερε ότι τους κατοίκους του Μπασλικίου/Μπασικίου βοήθησε ένας ισχυρός Τούρκος της περιοχής. Τους προειδοποίησε ότι οι Τούρκοι ετοιμάζονταν να τους επιτεθούν και τους οδήγησε από απόμερους δρόμους στην Αδριανούπολη.

Όπως διηγήθηκαν κάτοικοι του Βαλτερού στον Αιδεσιμολογιώτατο Πρωτοπρεσβύτερο π. Αλέξιο Καρυπίδη, όταν οι πρόγονοι τους διέσχιζαν τον Έβρο για να έρθουν στη Δυτική Θράκη, τα παλληκάρια του χωριού κρατούσαν την εικόνα οριζόντια ώστε να περνούν τα κάρα από κάτω της μέσα στο ποτάμι, για να μην συναντήσουν εμπόδια κατά τη δύσκολη διάβαση του πλημυρισμένου ποταμού.

Εικ. 65. Γραφικός δρόμος της χιονισμένης Κεσσάνης πριν το 1922.

Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΙΕΡΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΣΤΟ ΒΑΛΤΕΡΟ ΣΕΡΡΩΝ

Ο κ. Δημήτριος Μαρθάρης μαζί με τον εφημέριο του Βαλτερού Αιδεσιμολογιώτατο Πρωτοπρεσβύτερο π. Αλέξιο Καρυπίδη μετά από επιτόπια έρευνα στο Βαλτερό κατάφεραν να ανασυνθέσουν την ιστορία της εικόνας, βασισμένοι στις διηγήσεις των παλαιότερων κατοίκων του χωριού. Στη συνέχεια παρατίθενται τα στοιχεία που συγκέντρωσαν σε ένα κείμενο που έγραψε ο ίδιος ο κ. Δημήτριος Μαρθάρης:

Ιστορική Καταγραφή-Μαρτυρίες περί της εικόνος της Παναγίας Οικονομίσσης (κειμήλιο Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού Σερρών)

Η Ιερά Αγία Εικόνα της Υπεραγίας Θεοτόκου Λαυριώτισσας-Οικονόμισσας μεταφέρθηκε στο χωριό Βαλτερό Σερρών (Μπαρακλί) της επαρχίας Σιντικής, από τους πρόσφυγες κατοίκους που εγκαταστάθηκαν στο χωριό την άνοιξη του έτους 1923.

Οι πρόσφυγες κάτοικοι του χωριού Μπασλικίου της Ανατολικής Θράκης, χωριό που βρίσκονταν πολύ κοντά στην περιοχή της Κεσσάνης, εγκατέλειψαν εκδιωγμένοι από τους Τούρκους το φθινόπωρο του 1922 τις πατρογονικές εστίες του και εγκαταστάθηκαν προσωρινά λόγω του χειμώνα σε κοντινά χωριά της Κομοτηνής και της Αλεξανδρούπολης.

Μαζί με την προσωπική τους περιουσία την οποία μετέφεραν με τα κάρα, πήραν και μερικά εκκλησιαστικά κειμήλια. Μεταξύ αυτών, και την εικόνα της Παναγίας η οποία φυλάσσονταν στην ανδρώα Ιερά Μονή του Προφήτη Ηλία που βρίσκονταν κοντά στο χωριό. Την εικόνα μετέφεραν οι δύο μοναχοί που εγκαταβιούσαν στο μοναστήρι.

Οι εύποροι κάτοικοι του χωριού στις αρχές του 1923 ξεκίνησαν την αναζήτηση του τόπου εγκατάστασής τους σε διάφορα μέρη της Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης. Μία επιτροπή με αρχηγό τον Χατζηγιάνναρο ήρθε με το κάρο του Κωνσταντίνου Μαντζιάρη στην περιοχή των Σερρών και συγκεκριμένα στο χωριό Μπαρακλί (Βαλτερό).

Οι κάτοικοι του χωριού λοιπόν χωρίστηκαν σε διάφορα μέρη ακολουθώντας τους οικονομικά ευκατάστατους. Κατά τον χωρισμό τους η κάθε μία ομάδα πήρε και από ένα Εκκλησιαστικό Κειμήλιο.

Όσοι εγκαταστάθηκαν στο Βαλτερό, έφτασαν με τα κάρα και τα ζώα στο χωριό, ενώ τις γυναίκες και τα παιδιά μετέφεραν με το τρένο με τελικό προορισμό τον σταθμό της Σκοτούσσας Σερρών. Την ομάδα των κατοίκων του εγκαταστάθηκαν στο Βαλτερό, ακολούθησαν και οι ιερείς Κωνσταντής και Ηλίας καθώς και ο μοναχός Άνθιμος-κατά κόσμον Αντώνιος Μαντζιάρης-ο οποίος μετέφερε και την Εικόνα της Παναγίας.

Όταν έφθασαν στο Βαλτερό, αρχικά φιλοξενήθηκαν από τους ντόπιους κατοίκους σε διάφορα μέρη. Λίγο αργότερα μία γαλλική εταιρία έστησε σκηνές έξω από το χωριό και έδωσε τα πρώτα υλικά για την ανέγερση των σπιτιών. Τα πρώτα σπίτια ολοκληρώθηκαν το 1925 (εικ. 69).

Εκκλησία στο χωριό υπήρχε αλλά ήταν πρόχειρα κατασκευασμένη από λαμαρίνες. Το έτος 1933 κτίστηκε και ο σημερινός Ναός (εικ. 70) τον οποίο οι κάτοικοι αφιέρωσαν στην Αγία Τριάδα όπως ήταν και ο Ναός στο χωριό που άφησαν πισω μόλις δύο χρόνια μετά το χτίσιμο του.

Μέχρι να ετοιμαστεί η καινούργια Εκκλησία, η εικόνα της Παναγίας φυλάσσονταν σε ξεχωριστή σκηνή από τον μοναχό Άνθιμο. Όταν επιχείρησαν να την μεταφέρουν στον νέο Ναό και να την τοποθετήσουν μόνιμα εκεί, κατά θαυμαστό τρόπο η Εικόνα δεν μετακινούνταν με τίποτα και ήταν αδύνατον να την σηκώσουν. Τότε, αφού γονάτισαν όλοι οι πιστοί και ψάλλοντας την παράκληση, παρακάλεσαν την

Παναγία και η Θεοτόκος επέτρεψε να την μεταφέρουν μέσα στον νέο Ναό. Προηγήθηκε Λιτανεία στο χωριό λόγω της ανομβρίας και μόλις τελείωσε η Λιτάνευση και η εικόνα έμπαινε επίσημα και πανηγυρικά στον νέο Ναό, έπιασε βροχή.

Την επιμέλεια της Εικόνας και της Εκκλησίας είχε ο μοναχός Άνθιμος. Υπάρχει μάλιστα η μαρτυρία ότι ο Άνθιμος είχε εσωτερική πληροφορία για το πότε ήταν έτοιμο να σβήσει το καντήλι της Παναγίας. Τότε, ότι ώρα να ήταν, νύχτα ή η ημέρα, έπαιρνε μαζί του έναν συγχωριανό του και πήγαινε στην εκκλησία για να φροντίσει το καντήλι που έκαιγε ασταμάτητα μπροστά στην εικόνα της Παναγίας της Οικονόμισσας.

(Η παραπάνω ιστορική καταγραφή έγινε από μαρτυρίες των κατοίκων του χωριού που στηρίζονται σε μαρτυρίες και διηγήσεις των γερόντων που άκουγαν από μικρά παιδιά και μεγάλωσαν με αυτές. Οι περισσότερες μαρτυρίες καταγράφηκαν από τον κ. Κατσικάρη Ιωάννη του Δημητρίου που γεννήθηκε το έτος 1924 κάτοικο του Βαλτερού Σερρών).

«ΜΙΑ ΣΙΩΠΗΛΗ, ΤΡΟΜΑΚΤΙΚΗ ΠΟΜΠΗ».

ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗ-Σε μια ατέλειωτη πορεία που συγκλονίζει, ο χριστιανικός πληθυσμός της Ανατολικής Θράκης συνωστίζεται στους δρόμους που οδηγούν προς τη Μακεδονία. Η κύρια μάζα, που περνά τον Έβρο ποταμό στην Αδριανούπολη, απλώνεται σε μήκος σαράντα χιλιομέτρων. Σαράντα χιλιόμετρα από κάρα που σέρνουν αγελάδες, νεαροί ταύροι και λασπωμένα βουβάλια γεμάτα με εξαντλημένους, σαστισμένους άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Σκεπάζονται με κουβέρτες πάνω στα κεφάλια τους και προχωρούν σαν τυφλοί κάτω απ’ τη βροχή δίπλα στα εγκόσμια αγαθά τους (εικ. 66,68).

Αυτός ο απρόσωπος ποταμός στραγγίζει όλη τη γύρω χώρα. Δεν γνωρίζουν που πηγαίνουν. Εγκατέλειψαν τα χωράφια τους, τα χωριά τους, τα γεμάτα καρπό καφετιά χώματα τους και ενώθηκαν με το ποτάμι των φυγάδων ακούγοντας για τον ερχομό των Τούρκων. Τώρα, δεν μπορούν παρά μόνο να κρατούν τη σειρά τους στη τρομακτική πομπή, καθώς το καταλασπωμένο ελληνικό ιππικό τους συγκρατεί μαζί, όπως ο αγελαδάρηδες το κοπάδι τους.

Είναι μια σιωπηλή πομπή. Δεν ακούγεται ούτε βογγητό. Ότι μπορούν να κάνουν είναι μόνο να περπατούν. Οι φανταχτερές χωριάτικες στολές τους είναι μούσκεμα και στάζουν. Κότες φτερουγίζουν πηδώντας από τα κάρα. Μικρά μοσχάρια μουγκανίζουν προσπαθώντας να φτάσουν το νερό μέσα στο συνωστισμό κοντά σε κάποιο ρυάκι. Ένας γέρος βαδίζει σκυφτός κουβαλώντας ένα μικρό γουρουνάκι, ένα όπλο και ένα δρεπάνι, που πάνω του έδεσε μία κότα. Ένας άνδρας απλώνει μία κουβέρτα για να προφυλάξει από τη βροχή τη γυναίκα που κρατάει τα γκέμια στο κάρο. Είναι οι μόνοι που κάνουν κάποιο θόρυβο. Η μικρή κόρη τους τους κοιτά με αγωνία και αρχίζει τα κλάματα. Έτσι η πομπή συνεχίζεται.

Τουλάχιστον στην Αδριανούπολη, που διασχίζει το κύριο ρεύμα των προσφύγων, υπάρχει ο Ερυθρός Σταυρός. Βοηθούν πολύ, ιδίως στη Ραιδεστό στην ακτή, αλλά λίγους μπορούν να βοηθήσουν. Μόνο από την Ανατολική Θράκη θα μεταφερθούν 250.000 πρόσφυγες. Τα Βουλγαρικά σύνορα είναι κλειστά για αυτούς. Υπάρχουν μόνο η Μακεδονία και η Θράκη για να δεχθούν τους φυγάδες της επιστροφής των Τούρκων στην Ευρώπη. Ήδη στη Μακεδονία βρίσκονται μισό εκατομμύριο πρόσφυγες. Κανείς δεν γνωρίζει πως θα επιβιώσουν. Τον άλλο μήνα ο χριστιανικός κόσμος θα ακούσει την κραυγή «Διαβάς εις Μακεδονίαν βοήθησον ημίν».

Ανταπόκριση του Έρνεστ Χεμινγκγουαίη για την εφημερίδα «Ημερήσιος Αστήρ/Daily Star» του Τορόντο, με ημερομηνία 7 Οκτωβρίου 1922[192].

---

192 http://pepdemo.blogspot.gr/2011/01/1922.html

Εικ. 66. Σκηνές από την μαρτυρική πορεία του Ελληνισμού της Ανατολικής Θράκης προς την Ελλάδα

Εικ. 67. Αριστερά: Ο Άγιος Γρηγόριος Καλλίδης Μητροπολίτης Ηρακλείας. Κέντρο: Η λειψανοθήκη του στον Ιερό Προσκυνηματικό και Καθεδρικό Ναό των Αγίων Θεοδώρων Σερρών. Δεξιά: Η εικόνα του Αγίου Γρηγορίου Καλλίδη, στον Ιερό και Προσκυνηματικό Ναό των Αγίων Θεοδώρων Σερρών, έργο του αγιογράφου Νικολάου Χατζητάσκου.

Εικ. 68. Αριστερά: Η Κεσσάνη της Ανατολικής Θράκης. Δεξιά: Η Έξοδος του Ελληνισμού της Ανατολικής Θράκης.

Εικ. 69. Κοπέλες από την Ανατολική Θράκη, ξαναρχίζοντας την ζωή τους σε ένα χωριό της Μακεδονίας. ©Μουσείο Μπενάκη

Εικ. 70. Ο Ιερός Ναός Αγίας Τριάδος Βαλτερού Σερρών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΕΝΘΡΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΙΕΡΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ
ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ
ΣΤΟΝ Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΒΑΛΤΕΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

Η ΕΝΘΡΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΙΕΡΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑΣ ΣΤΟΝ Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΒΑΛΤΕΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

Η εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας τοποθετήθηκε στον νεόχτιστο τότε ναό του Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού το 1933. Κατά θεία παραχώρηση δεν κλάπηκε από τον Βουλγάρικο Στρατό Κατοχής κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Υπάρχει η μαρτυρία ότι οι κάτοικοι του συνοικισμού Κεσσάνια της Ηράκλειας Σερρών προσπάθησαν δύο φορές ανεπιτυχώς να κρατήσουν την εικόνα της εκκλησία τους. Κάθε φορά όμως οι κάτοικοι του Βαλτερού επέστρεφαν την εικόνα στο χωριό τους σύμφωνα με την επιθυμία του μοναχού Ανθίμου που έζησε και πέθανε στο Βαλτερό (εικ. 79).

Η εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας ήταν τοποθετημένη για δεκαετίες σε μεγάλο ξυλόγλυπτο προσκυνητάριο (εικ. 77) που βρισκόταν στη βόρεια κιονοστοιχία του ναού στο δυτικό τμήμα του. Για λίγο διάστημα τοποθετήθηκε στο παρεκκλήσιο του Αγίου Γεωργίου Καρσλίδη στο νότιο (δεξιό) τμήμα του ναού. Το παρεκκλήσιο έγινε με την ευλογία του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Σιδηροκάστρου κ. Μακαρίου Α΄, τις άοκνες προσπάθειες του Αιδεσιμολογιώτατου Πρωτοπρεσβύτερου π. Αλέξιου Καρυπίδη και την αμέριστη συμπαράσταση των ευλαβών κατοίκων του Βαλτερού. Σήμερα στη θέση της εικόνας της Παναγίας Οικονόμισσας τοποθετήθηκε η εικόνα της Αγίας Τριάδος (20ος αι.).

Στις 30 Σεπτεμβρίου του 2017 το απόγευμα, κατά την τέλεση του Μεγάλου Αρχιερατικού Εσπερινού, ενθρονίστηκε επισημότητα η εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας στο νέο της Προσκυνητάρι από τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Σιδηροκάστρου κ. Μακάριο Α΄, παρουσία πλήθους κατοίκων του Βαλτερού.

Το Τυπικό Ενθρονίσεως της εικόνας που ακολουθεί κατέγραψε ο κ. Δημήτριος Μαρθάρης.

Σάββατο 30 Σεπτεμβρίου 2017

Κατά την τέλεση του Μεγάλου Αρχιερατικού Εσπερινού χοροστατούντος του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σιδηροκάστρου κ. Μακαρίου οι χοροί των ιεροψαλτών (εικ. 78) έψαλλαν τέσσερα αναστάσιμα στιχηρά του πλ. Δ΄ και τέσσερα της Παναγίας Οικονομίσσης.

Κατά την Λιτή οι ιερείς και ο Σεβασμιώτατος εισόδευσαν την εικόνα της Παναγίας Γοργοϋπηκόου λόγω της εορτής της ομώνυμης εικόνας[193]. Ο Σεβασμιώτατος μετά την είσοδο και το «Φως ιλαρόν» εισήλθε στο ιερό, όπου ενδύθηκε άπαντα τα αρχιερατικά του άμφια, τα οποία με ευλάβεια δώρισαν οι ενορίτισσες του Βαλτερού και κέντησε με πρωτότυπα σχέδια και πολύ αγάπη η κ. Χριστοδούλα Μαργαρίτη.

Ακολούθησε Αρτοκλασία και η ευλόγηση των κολλύβων της Παναγίας (εικ. 74,76). Μετά τα Απόστιχα, το «Νυν Απολύεις» και τα Απολυτίκια, από το βήμα της Ωραίας Πύλης, ο Προϊστάμενος του Ι. Ναού Αιδεσιμολογιώτατος Πρωτοπρεσβύτερος π. Αλέξιος Καρυπίδης μίλησε για την εικόνα και το ιστορικό της.

Κατά την διάρκεια των αποστίχων του Εσπερινού, νέοι και νέες από το χορευτικό συγκρότημα του Ι. Ναού Ζωοδόχου Πηγής Αμπελοκήπων Θεσσαλονίκης (εικ. 73-75), παρατάχθηκαν στον Σολέα και πλαισίωσαν το προσκυνητάρι της Παναγίας με γιορτινές παραδοσιακές φορεσιές της Ανατολικής Θράκης.

---

193 Σύμφωνα με τον τρόπο υπολογισμού της Εκκλησιαστικής ημέρας, η νέα ημέρα αρχίζει από τον Εσπερινό και τελειώνει πριν τον Εσπερινό της επόμενης. Έτσι η πρώτη Οκτωβρίου αρχίζει με τον Εσπερινό της 30 Οκτωβρίου και τελειώνει πριν τον Εσπερινό τις 1ης Οκτωβρίου

Ο Σεβασμιώτατος αντιφώνησε στο λόγο του π. Αλεξίου και επιβράβευσε τόσο τον Ιερέα αλλά και όλους τους κατοίκους που τιμούν και σέβονται τα Ιερά και Όσια τους. Στην συνέχεια ο Σεβασμιώτατος έψαλλε με όλους τους ιερείς το Κοντάκιο «Προστασία των Χριστιανών» και αφού κατέβηκε από το Δεσποτικό θρόνο ψάλλοντας το «Τη Υπερμάχω», ξεσκέπασε τη βυζαντινή σημαία που σκέπαζε την εικόνα μαζί με τον π. Αλέξιο (εικ. 73). Αφού τη θυμίασε και την έρανε με ροδοπέταλα και μύρο στη συνέχεια άναψε και τα τρία καντήλια και ένας νέος με την παραδοσιακή φορεσιά τα τοποθέτησε στη θέση τους, έμπροσθεν του προσκυνηταρίου. Ο Χορός καθ' όλη τη διάρκεια έψαλλε σε αργό μέλος το «Άξιον εστί».

Μετά την απόλυση όλο το εκκλησίασμα προσκύνησε την Ιερά Εικόνα και έλαβε από τα χέρια του Σεβασμιωτάτου ως ευλογία ένα μικρό πλαστικοποιημένο χάρτινο εικονίδιο, φωτογραφία της εικόνας (εικ. 71,76).

Στην έξοδο, στον προαύλιο χώρο του Ναού, το χορευτικό συγκρότημα συνοδεία Γκάϊντας και Νταουλιού χόρεψε χορούς από την Ανατολική Θράκη (εικ. 76) και συγκεκριμένα από τα χωριά της Κεσσάνης. Ακολούθησε μικρό γλέντι και χορός για όλο τον κόσμο, ενώ στην αίθουσα του Ναού παρατέθηκε κέρασμα για όλους τους επισήμους και τα μέλη του χορευτικού συγκροτήματος (εικ. 75).

Οι χοροί που παρουσίασε το χορευτικό ήταν:

1. Ξεσυρτός Ανατολικής Θράκης
2. Μπαϊντούσκα Κεσσάνης
3. Ζωναράδικος
4. Μενεξές
5. Συγκαθιστός

Το Χορευτικό Συγκρότημα της Ενοριακής Νεανικής Εστίας του Ι.Ν. Ζωοδόχου Πηγής Αμπελοκήπων Θεσσαλονίκης ιδρύθηκε το 1995 στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της Νεανικής Εστίας, ύστερα από πρωτοβουλία των πατέρων του Ι.Ναού και ανήκει στο Ίδρυμα Νεότητας της Ιεράς Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως.

Βασικός σκοπός του είναι η καλλιέργεια της πλούσιας παράδοσης το τόπους μας από τους νέους ανθρώπους. Όλα αυτά τα χρόνια το χορευτικό έχει λάβει μέρος σε ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις, συναντήσεις και φεστιβάλ σε ολόκληρο τον Ελλαδικό χώρο και το εξωτερικό, αλλά και σε διάφορες άλλες ποικίλες εκδηλώσεις και αναβιώσεις εθίμων και δρωμένων, παρουσιάζοντας χορούς και τραγούδια από πολλές περιοχές της Ελλάδος και από τις αλησμόνητες πατρίδες.

Ακόμη κάθε χρόνο στα πλαίσια της Πανηγύρεως της Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής το Σαββατοκύριακο της Διακαινησίμου Εβδομάδας διοργανώνει τα «Ζωοδόχεια», ένα διήμερο συναντήσεων παραδοσιακών χορευτικών συγκροτημάτων και χορωδιών με τη συμμετοχή πολλών συλλόγων από όλη την Ελλάδα.

Μετά την συντήρηση της, η εικόνα τοποθετήθηκε σε ωραίο ξυλόγλυπτο προσκυνητάρι απέναντι από τον Δεσποτικό Θρόνο, στον Σολέα του ναού (εικ. 70,73,77). Η θέση αυτή επιλέχθηκε από τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Σιδηροκάστρου κ. Μακάριο.

Το προσκυνητάριο είναι έργο της εταιρίας «Ξυλογλυπτική Οικονομίδης» του καλλιτέχνη ξυλογλύπτη Αιμίλιου Οικονομίδη και των γιων του. Πάνω από την εικόνα υπάρχει η εξής επιγραφή: «ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ κ.κ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ Α΄ Η ΕΚ ΜΠΑΛΣΙΚΙΟΥ ΙΣΤΟΡΗΜΕΝΗ ΕΙΚΩΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΗΣ ΕΝΕΘΡΟΝΙΣΘΗ, ΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ Π. ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΑΡΥΠΙΔΗ ΕΝ ΕΤΕΙ 2017». Στη βάση του αριστερού πεσσού φέρει την εξής επιγραφή: «ΕΡΓΟΝ ΑΙΜ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ Κ(ΑΙ) ΥΙΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ-ΒΙΖ΄». Στο κέντρο του θωρακίου του προσκυνηταρίου απεικονίζεται η Παναγία με τον Χριστό ως «Καιόμε-

νη και μη φλεγόμενη Βάτος», όπως την είδε ο Θεόπτης Μωυσής. Η καιόμενη βάτος αποτελεί μία από τις πολλές προτυπώσεις της Παναγίας στην Παλαιά Διαθήκη.

Την άλλη μέρα, Κυριακή 1η Οκτωβρίου, λειτούργησαν στον Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού ο π. Αλέξιος Καρυπίδης και ο Αιδεσιμολογιώτατος Πρωτοπρεσβύτερος π. Στέφανος Γιάνναρος, ιερέας στον Ι.Ν. Ζωοδόχου Πηγής Λαρίσης, με καταγωγή από το Βαλτερό. Ο π. Στέφανος κύρηξε τον Λόγο του Θεού (εικ. 76) αναφερόμενος στο ιστορικό της παράδοσης της Ανατολικής Θράκης στους Τούρκους, στους μακαριστους προγόνους των κατοίκων του Βαλτερού και τόνισε ότι το παράδειγμα της ευσέβειας και της εργατικότητας τους θα πρέπει να το ακολουθήσουμε και σήμερα[194].

Κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας τελέστηκε Μνημόσυνο για τους κοιμηθέντες Ιερείς του χωριού και τους κοιμηθέντες πατέρες, μητέρες και συγγενείς που έζησαν στην ευλογημένη γη της Θράκης και δεινοπάθησαν έως μαρτυρικού θανάτου από τους Τούρκους.

Η Ιερά Εικόνα με την ευλογία του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σιδηροκάστρου κ. Μακαρίου, τις κατάλληλες ενέργειες του Ιερέως π. Αλεξίου Καρυπίδη και την εγκάρδια οικονομική και ηθική συμπαράσταση των ευλαβών κατοίκων του Βαλτερού, αφού αποκαταστάθηκε από την φθορά του χρόνου από τα έμπειρα χέρια της Συντηρήτριας κ. Αθηνάς Ντούση, τοποθετήθηκε μόνιμα στο μεγαλόπρεπο προσκυνητάριό της, ώστε να είναι πηγή αγιασμού και ευλογίας αλλά και κατάθεσης των προσευχών όλων των πιστών[195].

Εικ. 71. Το πλαστικοποιημένο εικονίδιο της Παναγίας Οικονόμισσας που μοιράστηκε στους πιστούς στις 30/09/2017 στην τελετή ενθρόνισης της εικόνας.

194 https://www.facebook.com/petros.natsios/videos/g.891441070952812/1341134182682719/?type=2&theater&ifg=1
195 http://www.romfea.gr/ieres-mitropoleis/17272-enthronisi-panagias-oikonomissas-stin-im-sidirokastrou-foto

ΛΟΓΟΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗ ΕΝΘΡΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΕΙΚΟΝΟΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΛΑΥΡΙΩΤΙΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΗΣ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΣΕΠΤΩ ΙΕΡΩ ΝΑΩ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΒΑΛΤΕΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΙΔΕΣΙΜΟΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ Π. ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΑΡΥΠΙΔΗ

Σήμερον η χάρις του Αγίου Πνεύματος πάντας ημάς συνήγαγε εις τον ιερόν τούτον Ναό της Παναγίας και Ζωαρχικής και Αδιαιρέτου Τριάδος για να αποδώσουμε την πρέπουσα τιμή στο πρόσωπο της Μητέρας του Θεού, της Υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου και Αειπαρθένου Μαρίας της επικαλουμένης Οικονομίσσης.

Σεβασμιώτατε,

Όταν πριν από δέκα περίπου έτη, μετά την εις πρεσβύτερον χειροτονία μου με τοποθετήσατε στο ιερό τούτο θυσιαστήριο, όταν για πρώτη φορά αντίκρισα την εικόνα της Παναγίας μας σε ένα ταπεινό προσκυνητάρι, δέος με κυρίευσε και θαυμασμός!

Βλέποντας την παλαιότητα και τα σημάδια φθοράς που ήταν αρκετά εμφανή πάνω της, συνειδητοποίησα πως απέναντι μου είχα ένα κειμήλιο και πως αυτή η εικόνα κρύβει κάποια ιστορία.

Αμέσως ξεκίνησα τις έρευνες και ρωτώντας πρώτα τους επιτρόπους του Ιερού μας Ναού αλλά και διάφορους ενορίτες έμαθα πως η εικόνα αυτή μεταφέρθηκε στον Ναό μας από τους πρόσφυγες Θρακιώτες κατοίκους του χωριού.

Πόθος και επιθυμία μου ήταν να συλλέξω περισσότερα ιστορικά στοιχεία και ιστορικές μαρτυρίες από τους ηλικιωμένους κατοίκους του χωριού όσο αυτοί βρίσκονταν ακόμη στη ζωή. Παράλληλα όμως, όσο το δυνατόν συντομότερα να γίνει η συντήρηση της και με την βοήθεια του Θεού να δημιουργηθεί ένας χώρος κατάλληλος για να δεσπόζει και να προσκυνείται η Εικόνα!

Στον Ιερό όμως Ναό, έπρεπε πρωτίστως να ξεκινήσουν κάποια βασικά και αναγκαία έργα στήριξης, αναστήλωσης και ανακαίνισης του λατρευτικού χώρου τα οποία με πατρική αγάπη επιβλέψατε και ευλογήσατε Σεβασμιώτατε!

Δεν έγιναν λίγα έργα! Οικονόμησε η Παναγία μας τόσες πολλές φορές αυτήν την ενορία και με τις πρεσβείες της οι ενορίτες μας με πολύ αγάπη από το υστέρημα ή το περίσσευμα τους, στήριξαν και πάντα στηρίζουν όλες τις προσπάθειες μας και ολοκληρώνεται σύντομα κάθε έργο αγαθό υλικό και πνευματικό.

Και να, που, σήμερα παραμονή της εορτής της Παναγίας της Οικονομίσσης που οι Άγιοι Πατέρες της Αθωνικής Πολιτείας θέσπισαν να τιμάται κάθε 1η Κυριακή του Οκτωβρίου η ανάμνηση του Θαύματος, η Παναγία μας οικονόμησε έτσι τα πράγματα ώστε να την ενθρονίσετε Σεβασμιώτατε στον κατάλληλο χώρο που η αγάπη του λαού του Θεού έφτιαξε. Σε ένα περικαλλές θρονί, σε ένα προσκυνητάρι απέναντι από το θρόνο του Δεσπότη μας Χριστού

Στο σημείο αυτό επιτρέψτε μου Σεβασμιώτατε να αναφέρω λίγα στοιχεία από το συναξάρι για την εορτή της Παναγίας της Οικονομίσσης οπού η πρωτότυπη εικόνα φυλάσσεται στην Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους.

Στα χρόνια του Οσίου Αθανασίου, του ιδρυτή της πρώτης μονής του Αγίου Όρους, της Λαύρας, είχε ενσκήψει λιμός και οι μοναχοί της μονής διασκορπίστηκαν προς κάθε κατεύθυνση. Αποκαρδιωμένος ο Άγιος Αθανάσιος ξεκίνησε να φύγει και αυτός σε αναζήτηση άλλου τόπου. Τότε μία γυναίκα τον σταμάτησε στο δρόμο και τον ρώτησε: Που πηγαίνεις; Όταν είδε μία γυναίκα να του μιλάει μέσα στο Άγιον Όρος

έκπληκτος την ρώτησε: Ποια είσαι εσύ; και εκείνη του απάντησε: Είμαι η μητέρα του Κυρίου σου στην οποία έχεις αφιερώσει την μοναστική σου αδελφότητα.

Ο Αθανάσιος δεν την πίστεψε διότι θεώρησε πως ήταν κάτι το δαιμονικό αυτό που έβλεπε αφού ο διάβολος μπορεί να παρουσιαστεί και με τη μορφή αγγέλου φωτός!

Την ρώτησε λοιπόν: πώς μπορείς να μου αποδείξεις ότι λες αλήθεια ότι είσαι η μητέρα του Κυρίου μου;

Τότε η Παναγία του απάντησε: Χτύπησε επάνω στη πέτρα με το ραβδί σου και θα γνωρίσεις ποια είναι που μιλάει μαζί σου. Γνώριζε πως θα είμαι πάντοτε η Οικονόμος της Λαύρας σου!

Ο Αθανάσιος χτύπησε με το ραβδί και τότε η πέτρα σείστηκε και ράγισε σαν κεραυνοβολημένη, ενώ το νερό άρχισε κρουνηδόν να αναβλύζει από την πέτρα. Φοβισμένος στράφηκε για να βάλει μετάνοια ενώπιον της Παναγίας, εκείνη όμως είχε εξαφανιστεί. Έτσι επέστρεψε στη Λαύρα του, όπου τον περίμενε μία ακόμη έκπληξη. Όλοι οι στάβλοι της μονής ήταν υπερχειλισμένοι με σιτάρι!

Σε ανάμνηση των λόγων της Παναγίας προς τον Άγιο Αθανάσιο ότι στο εξής εκείνη θα μεριμνά για την υλική συντήρηση της μονής ως οικονόμος ζωγραφίστηκε μία εικόνα που βρίσκεται στη Λιτή του ναού και εικονίζει την παναγία ένθρονη με τον Χριστό και γύρω της δώδεκα αγίους και πρόσωπα που έχουν σχέση με τη Μονή και την ίδρυσή της. Από τότε μέχρι σήμερα η μονή δεν έχει Οικονόμο μοναχό όπως τα άλλα μοναστήρια αλλά Παραοικονόμο αφού Οικονόμος για το μοναστήρι είναι η Παναγία (εικ. 72).

Εύλογα μπορούμε να αναρωτηθούμε όλοι μας;

Πώς βρέθηκε μία τέτοια εικόνα στον Ναό μας και πώς σχετίζεται με το Άγιον Όρος;

Όσα θα ακούσετε βασίζονται σε ιστορικά στοιχεία που συλλέχτηκαν από έρευνα άλλα και σε ζωντανές μαρτυρίες και διηγήσεις γερόντων του χωριού μας που καταγράφηκαν οι οποίες στηρίζονται στις διηγήσεις των πατέρων τους που τις άκουγαν από μικρά παιδιά.

Η Εικόνα που σήμερα ενθρονίζουμε μεταφέρθηκε στο χωριό μας από τους πρόσφυγες έλληνες Θρακιώτες που κατοίκησαν εδώ την άνοιξη του 1923!

Οι Θρακιώτες κάτοικοι του χωριού μας προέρχονται από το χωριό Μπασλίκι της Ανατολικής Θράκης το οποίο βρίσκεται πολύ κοντά στην περιοχή της Κεσσάνης και απέχει λίγα χιλιόμετρα από τα σημερινά Ελληνοτουρκικά σύνορα.

Στο χωριό Μπασλίκι ζούσαν οι κάτοικοι μας, μέχρι τις θλιβερές εκείνες ημέρες του Φθινοπώρου του έτους 1922 οπού εκδιωγμένοι από τους Τούρκους αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την θρακική γη, αφήνοντας πίσω τις περιουσίες τους και τον τόπο τους.

Κοντά στο χωριό Μπασλίκι μέχρι τα χρόνια εκείνα υπήρχε ανδρικό μοναστήρι του προφήτη Ηλία στο οποίο μόναζαν δύο μοναχοί. Ο ένας από αυτούς ο π. Άνθιμος, κατά κόσμον Αντώνιος Μαντζιάρης, κατάγονταν από το χωριό. Στο μοναστήρι αυτό, το οποίο ενδεχομένως να είχε κάποια πνευματική σχέση με το Άγιον Όρος και συγκεκριμένα με το μοναστήρι της Μεγίστης Λαύρας, βρίσκονταν η Εικόνα της Παναγίας μας της Οικονόμισσας.

Όταν ξέσπασε εκείνος ο τρομερός διωγμός και οι κάτοικοι πήραν το δρόμο της προσφυγιάς, οι Τούρκοι στην κάθε οικογένεια επέτρεπαν να μεταφέρει το βιός της με μόνο ένα κάρο!

Όπως σε όλους τους ξεριζωμούς που βίωσαν οι Έλληνες κάθε περιοχής έτσι και οι Έλληνες της Ανατολικής Θράκης, έχοντας μεγάλη ευλάβεια και πίστη προτίμησαν να μεταφέρουν τις εικόνες και κάθε ιερό και όσιο προκειμένου να πέσουν στα χέρια των απίστων και να μαγαριστούν, αφήνοντας πίσω κάποιες από τις περιουσίες τους. Μαζί με τα σπίτια τους, εγκατέλειψαν και την μόλις δύο ετών καινούργια Εκκλησιά τους την οποία αφιέρωσαν στην Αγία Τριάδα.

Τον δρόμο της προσφυγιάς πήρε και ο μοναχός Άνθιμος ακολουθώντας τους συγγενείς του, εγκαταλείποντας το μοναστήρι του προφήτη Ηλία, παίρνοντας όμως μαζί του τον πολύτιμο θησαυρό, την Εικόνα της Παναγίας μας της Οικονόμισσας μαζί με άλλα ιερά κειμήλια.

Λόγω του χειμώνα οι κάτοικοι αρχικά εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Αλεξανδρούπολης και σε χωριά της Κομοτηνής. Οι εύποροι κάτοικοι του χωριού ξεκίνησαν την αναζήτηση του νέου τόπου εγκατάστασης. Μία ομάδα ανδρών με αρχηγό τον Χατζηγιάνναρο ο οποίος ήταν αρκετά πλούσιος έφθασε και στην περιοχή της Μακεδονίας και συγκεκριμένα στο χωριό μας Μπαρακλί όπως ονομάζονταν τότε.

Ενθουσιάστηκαν από την Σερραϊκή γη και την αγάπη των ντόπιων κατοίκων που αμέσως άνοιξαν φιλόξενα τα σπίτια τους να τους υποδεχθούν. Αφού αποφάσισαν να μείνουν προσωρινά εδώ έχοντας πάντα στην καρδιά τους την ελπίδα του ξαναγυρισμού, μετέφεραν τις περιουσίες τους και τα ζώα με τα κάρα. Την άνοιξη μετέφεραν και τα γυναικόπαιδα με το τρένο μέχρι το διπλανό χωριό της Σκοτούσσας.

Οι κάτοικοι του χωριού χωρίστηκαν. Κάποιοι παρέμειναν στην Κεσσάνη της Ξάνθης[196], άλλοι εγκαταστάθηκαν στο Δασοχώρι και άλλοι στο Βαλτοτόπι. Κάθε ομάδα πήρε και από ένα εκκλησιαστικό κειμήλιο. Η εικόνα της Παναγίας μεταφέρθηκε με το κάρο του Κωνσταντίνου Μαντζιάρη στο Βαλτερό.

Αρχικά οι κάτοικοι φιλοξενήθηκαν στα σπίτια των ντόπιων κατοίκων. Αυτά όμως δεν επαρκούσαν για όλους. Μία Γαλλική εταιρία παραχώρησε σκηνές τις οποίες έστησαν έξω από το χωριό και τα πρώτα υλικά για να ξεκινήσουν την κατασκευή σπιτιών. Μία ξεχωριστή σκηνή δόθηκε και για την φύλαξη της εικόνος της Παναγίας την οποία φρόντιζε ο μοναχός Άνθιμος και έκαιγε μπροστά της ακοίμητο καντήλι. Εκκλησία στο χωριό υπήρχε αλλά ήταν πρόχειρα κατασκευασμένη με λαμαρίνες.

Η εκκλησία χτίστηκε ολοκληρωτικά το 1933 και οι κάτοικοι του χωριού ζήτησαν και την αφιέρωσαν στην Αγία Τριάδα για να θυμούνται την ολοκαίνουργια Εκκλησιά που άφησαν πίσω στην πατρίδα τους!

Όταν επιχείρησαν να μεταφέρουν την εικόνα της Παναγίας από το αντίσκηνο στην εκκλησία συνέβη το εξής θαυμαστό: η εικόνα ήταν τόσο βαριά που ήταν αδύνατη η μεταφορά της. Τότε οι ιερείς του χωριού π. Κωνσταντής και π. Ηλίας μαζί με τον μοναχό Άνθιμο παρεκάλεσαν όλους τους κατοίκους να γονατίσουν μπροστά στην εικόνα προσευχόμενοι, ψάλλοντας της παράκληση. Όταν τελείωσαν την παράκληση και επιχείρησαν να σηκώσουν την εικόνα, η Παναγία, τους το επέτρεψε και αφού την λιτάνευσαν στους δρόμους του χωριού λόγω της ανομβρίας, μόλις η εικόνα έμπαινε στην Εκκλησία, έπιασε βροχή!

Η Παναγία μας από τότε δεν έπαψε ποτέ να είναι η Οικονόμος και Προστάτης αυτού του τόπου και αυτής της περιοχής!

Αυτή την εικόνα παρακαλούμε σήμερα να ενθρονίσετε Σεβασμιώτατε,

Εδώ, πάνω, στο κέντρο του Ναού απέναντι από τον Δεσποτικό θρόνο για να βλέπουμε όλοι το προσκυνητάρι της, το θρονί της και να μην λησμονούμε πόσες φορές η Παναγία μας, μας βοήθησε τον καθένα προσωπικά!

---

196 Νέα Κεσσάνη που βρισκεται 21 χλμ από την Ξάνθη, λίγο πριν τη Βιστωνίδα λίμνη και τα παράλια του Πόρτο Λάγος.

Πόσες φορές η Παναγία μας δεν εγκατέλειψε αυτόν το τόπο και μας διαφύλαξε σε καιρούς πολέμου, πείνας, θλίψεων και διαφόρων άλλων δοκιμασιών.

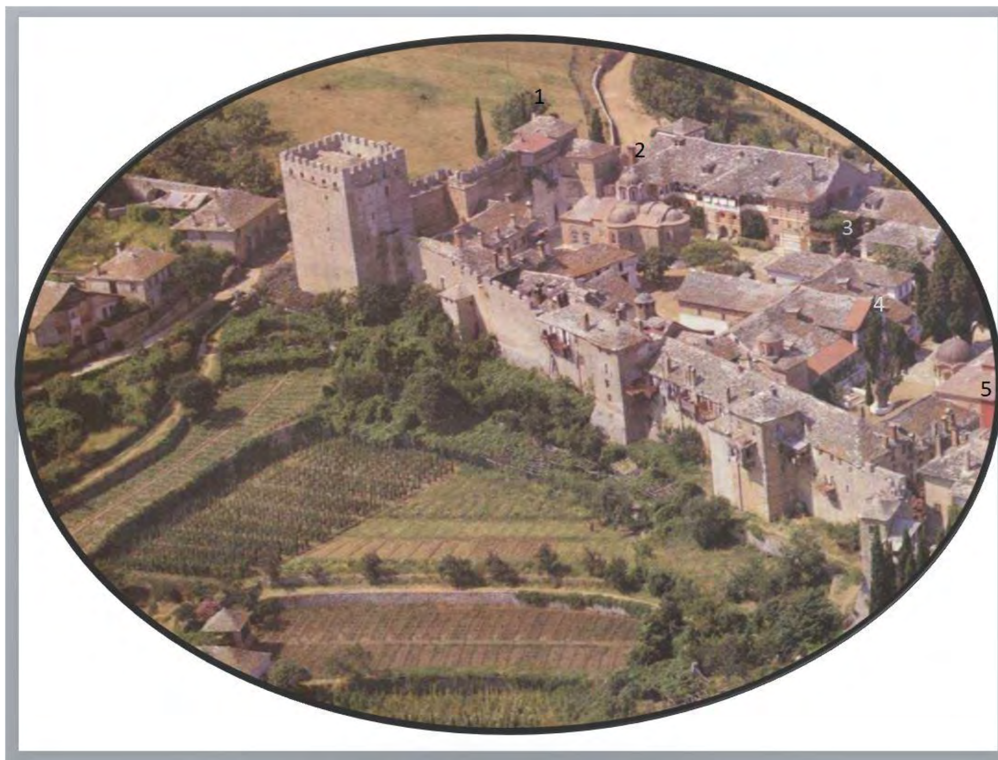
Εδώ πάνω, ώστε αντικρίζοντας την να μην λησμονούμε τις ρίζες μας, να μνημονεύουμε τους παππούδες μας που την μετέφεραν από την αλησμόνητη πατρίδα της Αν. Θράκης, εις μνημόσυνον αιώνιον όλων εκείνων που έμειναν ενταφιασμένοι στα μαρτυρικά εκείνα χώματα αλλά και όλων εκείνων που χάθηκαν στο δρόμο.

Εδώ πλέον, για να την προσκυνούμε καθώς ενώπιον της στο εξής θα ψάλλουμε τις ακολουθίες των Χαιρετισμών και των Παρακλήσεων και προσευχόμενοι θα αφήνει ο καθένας μπροστά στη μάνα μας, τα αιτήματά του, τα δάκρυα του, τους αναστεναγμούς, θα την ικετεύουμε για τις λύπες μας αλλά και θα την ευχαριστούμε για τις χαρές μας.

Και εκείνη, ως μάνα που πάντα μας ακούει, θα μεταφέρει ως μεσίτρια τις προσευχές μας στο θρόνο του Θεού και θα εύχεται:

- Για εσάς Σεβασμιώτατε να είναι τα έτη σας πολλά και ευάρεστα στον Θεό ώστε θεοφιλώς να συνεχίζετε να ποιμαίνετε αυτόν τον τόπο
- Θα εύχεται για τους ιερείς μας και κάθε ιερατικό και μοναχικό τάγμα
- Για τους άρχοντες αυτού του τόπου
- Για την ενορία μας και για όλο τον κόσμο ιδιαίτερα σ’ αυτές τις δύσκολες μέρες…

Σεβασμιώτατε παρακαλούμε να ενθρονίσετε την Εικόνα της Παναγίας μας της Οικονόμισσας!

Εικ. 72. Η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους και οι θέσεις που βρίσκονται οι εικόνες της Παναγίας Οικονόμισσας: 1. Η Πύλη της Μονής 2. Το Παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας. 3. Το Προσκυνητάριο της Παναγίας Οικονόμισσας στην αυλή της Μονής. 4. Η Τράπεζα της Μονής. 5. Το Καθολικό της Μονής.

ΛΟΓΟΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΙΔΕΣΙΜΟΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΓΙΑΝΝΑΡΟΥ ΣΤΟΝ Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΒΑΛΤΕΡΟΥ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΩΤΗ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2017

Πέρασαν, αγαπητοί αδελφοί, ήδη ενενήντα πέντε χρόνια από τότε που ο Ελληνισμός έχασε ένα από τα αρχαιότερα και ωραιότερα κομμάτια της γης του, μιας γης, που αποτέλεσε για αιώνες λίκνο και κοιτίδα του λαμπρού πολιτισμού του, την γη της Ιωνίας, την Μικρά Ασία. Και λίγο μετά έχασε την Πατρίδα πολλών εξ' ημών, την Ανατολική Θράκη. Εκείνο που συγκλονίζει τον μελετητή, αλλά και τον απλό αναγνώστη της Ιστορίας είναι ότι, αν η Μικρά Ασία χάθηκε με πόλεμο, με φωτιά, με τσεκούρι, με κυνηγητό από τους Τούρκους, η Ανατολική Θράκη δεν χάθηκε έτσι, αλλά χάθηκε στο διπλωματικό Τραπέζι.

Και αυτό είναι που μας πληγώνει ακόμη περισσότερο κάθε φορά που προσπαθούμε να ψηλαφίσουμε εκείνα τα μαύρα γεγονότα. Όταν οι εντός πολλών εισαγωγικών σύμμαχοί μας, η Ιταλία με την Αγγλία από τη μια, και βέβαια η Τουρκία ως δυνατός εταίρος τους από την άλλη, μεταξύ τους εκεί οι μεγάλες αυτές δυνάμεις και η Γαλλία πρωτίστως και κυρίως, στρεφόμενες εναντίον της Ελλάδος ζήτησαν να αποχωρήσουμε από την Ανατολική Θράκη. Ιταλοί, λοιπόν, Γάλλοι, Άγγλοι και Τούρκοι σε ένα τραπέζι με τη μαρτυρία του Ισμέτ Ινονού να λέγει: «… αποφασίσαμε να συνεδριάσουμε, να βγάλουμε μία απόφαση και να καλέσουμε την Ελλάδα να την αποδεχτεί, χωρίς η Ελλάδα να μπορεί να πει κουβέντα»!

Μαζεύτηκαν λοιπόν στα Μουδανιά της Μικράς Ασίας, μαζεύτηκαν εκεί και αποφάσισαν, ότι έπρεπε η Ανατολική Θράκη να παραχωρηθεί στην Τουρκία, να φύγουν από εκεί οι Έλληνες, σαν να ήταν μία χούφτα.

Οι Έλληνες όμως της Ανατολικής Θράκης σύμφωνα με καταγραφές ήταν τριακόσιες εξήντα χιλιάδες. Σε αυτούς πρέπει να προστεθούν και όσοι εκτοπισμένοι από τη Μικρά Ασία, ανέβηκαν με τον φόβο των Τούρκων στην Ανατολική Θράκη, ώστε ο αριθμός αυτός να υπερβαίνει τις τετρακόσιες χιλιάδες Ελλήνων. Αν υπολογίσουμε και τριακόσιες χιλιάδες Έλληνες, που βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη, κατανοούμε πως όλα αυτά αποτέλεσαν κύριο επιχείρημα της Τουρκίας για να ζητήσει τον εκπατρισμό μας. Για ποιο λόγο; Γιατί η Τουρκία γνώριζε ότι αν επέτρεπε την Ανατολική Θράκη να ήταν ελληνική, έχανε το όποιο πάτημα είχε στην Ευρώπη. Θα ήταν ένα καθαρά, όπως και είναι, ασιατικό κράτος, ένα κράτος, που δεν θα είχε καμία σχέση με την Ευρωπαϊκή Ήπειρο, δεν θα είχε έξοδο μέσω των Στενών στο Αιγαίο και στη θάλασσα και όλα αυτά, ο φοβερός αυτός σφαγέας, που ονομάζεται Κεμάλ Ατατούρκ, τα υπολόγισε πολύ σοφά για το κράτος του.

Κάθισε κάτω με τις Μεγάλες Δυνάμεις και είπε: «Θα σας παραχωρήσω δικαιώματα στα πετρέλαια της Μοσούλης, στη Συρία, στο Λίβανο, σε όλη τη λεκάνη της Μεσογείου μέχρι εκεί που μπορώ να ελέγξω», αυτά τα μέρη, που ακόμα έχουν πόλεμο μέχρι σήμερα και ακόμα δεν ειρήνευσαν και δε γαλήνευσαν. Τους είπε λοιπόν : «Θα σας δώσω τα μέρη αυτά, θα σας επιτρέψω να ανοικοδομήσετε εσείς, Γερμανοί, Γάλλοι, Άγγλοι και Ιταλοί την Μικρά Ασία, που εγώ κατέστρεψα και που κέρδισα από τους Έλληνες. Και αφού τα κερδίσετε, θέλω να μου δώσετε ως αντάλλαγμα την Ανατολική Θράκη». Να σβήσει και από εκείνο το κομμάτι της γης ότι υπήρχε ελληνικό. Και έτσι, μέσα σε λίγες ώρες πήραμε το τελεσίγραφο, στις 29 Σεπτεμβρίου του 1922, όχι εμείς, οι παππούδες μας και οι προπαππούδες μας: «Σε λίγες ημέρες, να τα εγκαταλείψετε όλα... Να φύγετε…» «Δικαιούστε…», όπως είπε χθες ο πατήρ Αλέξιος, «ένα κάρο. Εκεί πάνω φορτώστε ό,τι μπορείτε και φύγετε»!

Και έτσι ξεκίνησαν οι παππούδες μας τον δρόμο της προσφυγιάς, έναν δρόμο, που για αυτούς αποδείχθηκε ότι ήταν χωρίς γυρισμό! Ένα δρόμο δύσκολο! Τι να προλάβει ένας άνθρωπος να πάρει, όταν του λες σε λίγες ώρες, σε λίγες μέρες να φύγει από εκεί που έζησε όλα του τα χρόνια, εκεί που είχε τους τάφους των προγόνων του, εκεί που είχε τις Εκκλησιές του, εκεί που είχε… ό,τι είχε και δεν είχε;

Φόρτωσαν οι πρόγονοι μας, ό,τι πολυτιμότερο είχαν, τα Εικονίσματα, τα Αγιοπότηρα, τα Ευαγγέλια και τους Σταυρούς. Πήραν μαζί τους ό,τι μπορούσαν, κυρίως τις όμορφες εικόνες, από κείνη την ευλογημένη γη, από κείνη την ελληνική γη, που μέχρι και σήμερα να τη σκάψουμε, και αν δεν υπάρχουν εκεί Έλληνες να μιλήσουν, μιλάνε οι πέτρες. Ακόμα και σήμερα, οι Τούρκοι σκάβουν και βρίσκουν, πέτρες, που πάνω τους γράφουν Ελληνικά, βρίσκουν θεμέλια Εκκλησιών, βρίσκουν νεκροταφεία που πάνω γράφουν Ελληνικά ονόματα. Και αν δεν υπάρχουν εκεί Έλληνες να το φωνάξουν, φωνάζει η ίδια η γη, ότι αυτή η γη ήταν Ελληνική, ότι εκεί κατοικούσαν Έλληνες Θρακιώτες και από εκεί εξεδιώχθησαν επειδή το θέλησαν οι ισχυροί της Γης. Αυτοί που και σήμερα μας χτυπούν την πλάτη και μας παριστάνουν τον φίλο, αυτοί που σήμερα μας καλούν και μας λένε « θα σας σώσουμε», αυτοί που σήμερα ήρθαν και επέβαλαν στην Πατρίδα μας, μια καινούργια σκλαβιά, μια καινούργια δουλεία, από την οποία πολύ δύσκολα θα λυτρωθούμε αδελφοί. Αυτοί θεώρησαν ότι ο Κεμάλ ήταν φίλος τους και ότι η Ελλάδα τους ενοχλούσε σαν αγκάθι.

Και έτσι οι παππούδες μας, πήραν το δρόμο, πήραν τις Εικόνες, όπως τούτην εδώ την Παναγιά, που χθες ενθρονίσαμε σε αυτόν εδώ τον το θαυμάσιο θρόνο και ήρθαν στην Ελλάδα, ήρθαν στη Μάνα, που μπορεί να τους περίμενε… μπορεί και όχι. Όμως, που σαν Μάνα έκανε το καθήκον της, άνοιξε την αγκαλιά της, και τους δέχτηκε. Και ήρθαν εκεί αποχωρισμένοι από την Πατρίδα και διάλεξαν τούτον εδώ τον τόπο για να στήσουν μια νέα ζωή, μια νέα σπορά, να γράψουν μια νέα ιστορία και σε αυτόν τον τόπο με βάσανα, με πόνους, με φτώχεια, με δυστυχία.

Η μόνη τους παρηγοριά ήταν η Εικόνα, που έφεραν μαζί τους, η Παναγιά η Οικονόμισσα. Μέρα και νύχτα Της άναβαν καντήλι, μέρα και νύχτα Της διάβαζαν παρακλήσεις, μέρα και νύχτα προσεύχονταν στο Σεπτό Όνομά Της, όχι μόνο να τους βοηθήσει να σταθούν εδώ, αλλά αν ήταν το θέλημα του Θεού, κάποια μέρα, κάποια ώρα, να βρεθεί ο τρόπος, να βρεθεί και πάλι ο δρόμος του ξαναγυρισμού. Αυτός ο δρόμος, που μόνον που τον ακούς σε πονάει. Έναν δρόμο, που μέχρι σήμερα δεν αξιωθήκαμε να περπατήσουμε. Ποιος ξέρει; Ο Θεός μόνον ξέρει!

Εκείνο που εμείς, αγαπητοί αδελφοί, πρέπει να έχουμε στις καρδιές και στο νου μας είναι ότι οι Πατρίδες εκείνες, δεν πρέπει να ονομάζονται χαμένες, πρέπει να ονομάζονται σκλάβες Πατρίδες, αλησμόνητες, αλλά όχι χαμένες. Χαμένο είναι καθετί που πεθαίνει, χαμένο είναι καθετί που δεν μπορούμε ξανά να το πάρουμε, όμως η γη μας είναι εκεί, και περιμένει και υπομένει μέχρι να' ρθει ο καιρός. Ο Κύριος γνωρίζει και η Παναγία θα οικονομήσει! Άκουγα τις διηγήσεις του παππού μου, να μου λέει: « …κλείνω τα μάτια και θυμάμαι το δρόμο, που πάει στο σπίτι μου, εκεί στην Πατρίδα…»! Κι εκεί η κουβέντα σταματούσε. Τι να πεις σε έναν άνθρωπο, που σου 'λέγε με κλάμα και πόνο, ότι θυμάται το σπίτι που γεννήθηκε, το σπίτι που μεγάλωσε και που το' χασε για πάντα;

Σήμερα τελώντας το μνημόσυνο όλων εκείνων, που έμειναν εκεί ή ήρθαν εδώ και έζησαν και έφυγαν από κοντά μας, εδώ, σε αυτόν τον τόπο, στο Βαλτερό, έχουμε χρέος και καθήκον να τους ανταμώνουμε και να τους λέμε λόγια παρηγοριάς, διότι ξέρετε στην Ορθοδοξία δεν υπάρχει χωρισμός με το θάνατο. Οι ψυχές είναι ζώσες, ακούν και βλέπουν, είναι η Θριαμβεύουσα Εκκλησία, η οποία πάντοτε μας συναντά εδώ μέσα στο Ναό κατά την ώρα της Θείας Λειτουργίας, εμάς, όλους τους ζωντανούς, που αποτελούμε την Στρατευομένη Εκκλησία του Χριστού. Τούτην την ώρα εδώ είναι οι ψυχές όλων εκείνων, που μαζί μας προσεύχονται και παρακαλούν τον Θεό, αν θέλει κι έρθει η ώρα… να πάμε πίσω, κάποια στιγμή… Μπορεί να ακούγεται σε κάποιους τρελό, σε κάποιους απίθανο. Όμως αυτά που είναι τρελά και αδύνατα για τους ανθρώπους, λένε οι Πατέρες της Εκκλησίας, για τον Θεό είναι σοφά και μέσα στην πρόνοιά Του.

Να μιλήσουμε λοιπόν στους παππούδες μας και να τους πούμε: «Παππού, γιαγιά, μάνα, πατέρα, εμείς, την κληρονομιά που μας φέρατε, δεν την παραπετάξαμε. Να η Παναγία στο θρόνο Της, όπως της αρμόζει.

Να την η Παναγία εδώ, να μας παρηγορεί και εμάς, όπως παρηγόρησε εσάς. Και κάτι ακόμη! Δεν ξεχάσαμε, και τα υπόλοιπα που φέρατε μαζί σας, την αγάπη για την Πατρίδα, την εργατικότητα, το φιλότιμο το «Ρωμέικο», που είχατε από κει και που συνεχίσατε να έχετε εδώ, την αγάπη για τον άνθρωπο, την αγάπη και τη συμμετοχή σε ό,τι καλό, σε ό,τι κοινό για την πρόοδο αυτού εδώ του έρμου τόπου, που θέλουν πολλοί τώρα να τον καταδικάσουν σε μία κατάσταση που δεν θα έχει επιστροφή».

Εμείς, αγαπητοί αδελφοί, έχουμε καθήκον, να στραφούμε προς την Κυρία Θεοτόκο, να κλίνουμε το γόνυ ευλαβικά, να σηκώσουμε τα χέρια ικετευτικά και να Την παρακαλέσουμε να μας κρατήσει στο δρόμο των προγόνων μας, στην ευσέβεια τους, στην Πίστη τους, που έζησαν τέτοια δύσκολα χρόνια και όμως κατάφεραν να επιβιώσουν, να πατήσουν στα πόδια τους γερά και να συνεχίσουν εδώ στη νέα τους πατρίδα. Αυτό το παράδειγμα τους το άγιο, πρέπει να μας ακολουθεί. Έχτισαν εκκλησία, όχι σπίτια, πρώτα τον Ναό, κι' ύστερα τα σπίτια τους. Αυτήν την πίστη πρέπει να έχουμε όλοι αδελφοί, αν θέλουμε και σήμερα να αντέξουμε στα χρόνια που ζούμε. Οι Μεγάλες Δυνάμεις, οι Τούρκοι, δεν άλλαξαν. Άλλαξαν μόνο προσωπεία, στην ουσία είναι ίδιοι. Κανένας δεν αγάπησε, κανένας δεν πόνεσε, κανένας δεν σκέφτηκε να κάνει κάτι καλό για την Ελλάδα μας. Γιατί η Ελλάδα πάντοτε τους ενοχλούσε. Πρώτα και κύρια, γιατί έχει την Πίστη της κραταιή και ακλόνητη στον Κύριο μας Ιησού Χριστό και αυτό είναι που τους ενοχλεί και τους πειράζει περισσότερο.

Σήμερα, που βλέπουμε την Παναγία την Οικονόμισσα στο θρόνο Της, ας ψάλουμε, ας προσευχηθούμε, ας φωνάξουμε στην Παναγιά μας και ας Την παρηγορήσουμε με λόγους παρηγορητικούς, από τους οποίους και εμείς θα πάρουμε δύναμη. «Και αν ήρθες εδώ Παναγιά μας και αν είσαι εδώ, σε άλλον τόπο, από εκείνον που ήσουνα, από εκείνον που «βασίλευες», από εκείνον όπου σε είχαν στο Μοναστήρι σου, στο θρόνο σου. Και αν ήρθες εδώ διωγμένη, και αν ήρθες εδώ κυνηγημένη, εμείς, όπως και οι παππούδες μας, σε έχουμε πάντα στην καρδιά μας. Μόνο εσένα έχουμε Παναγιά μου, κανέναν άλλον! Όσα χρόνια και αν περάσουν, όσα χρόνια και αν διαβούν, όσα χρόνια και αν χρειαστούν για να γυρίσουμε πίσω, εμείς, Εσένα θα έχουμε, σαν τον πολυτιμότερο θησαυρό μας. Εσύ Παναγιά μου ξέρεις το πότε και το πώς, αν είναι το θέλημα του Υιού σου, θα 'ρθει εκείνη η άγια ώρα του ξαναγυρισμού. Μόνο Εσύ Παναγιά μας ξέρεις!

"Σώπασε Κυρά Δέσποινα και μην πολυδακρύζεις. Πάλι με χρόνους με καιρούς πάλι δικά μας θα' ναι... Πάλι δικά μας θα' ναι Παναγιά μας!" Αμήν!

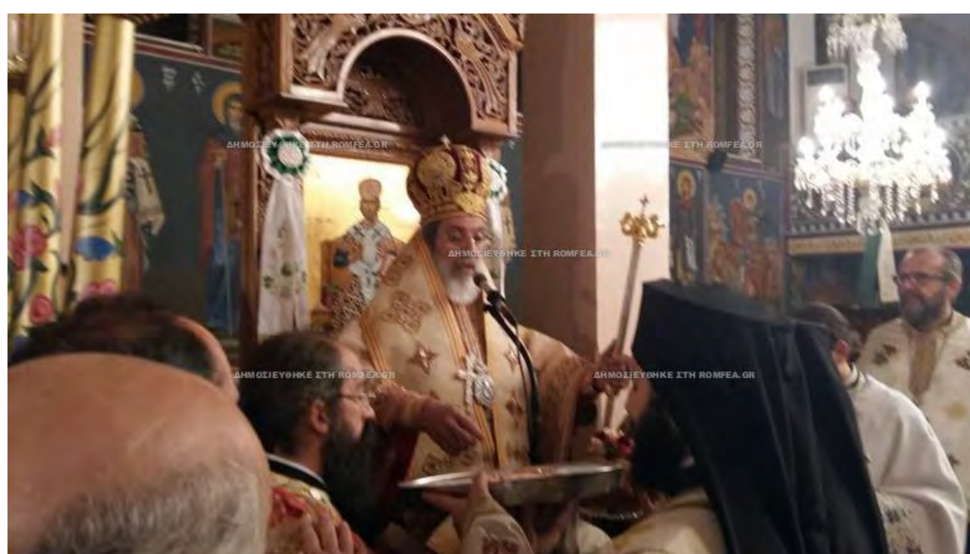

Εικ. 73. Η φανέρωση της ιερής και θαυματουργής εικόνας της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρ(ι)ώτισσας από τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Σιδηροκάστρου κ. Μακάριο Α΄ και τον Πρωτοπρεσβύτερο π. Αλέξιο Καρυπίδη. © Romfea.gr

Εικ. 74. Το άναμα των τριών κανδήλων της εικόνας από τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Σιδηροκάστρου κ. Μακάριο Α΄ και η ανάρτηση τους στο Προσκυνητάριό της από ένα νέο με παραδοσιακή θρακιώτικη φορεσιά. © Romfea.gr

Εικ. 75. Νέοι και νέες με παραδοσιακές Θρακιώτικες φορεσιές του Χορευτικού Συγκροτήματος της Ενοριακής Νεανικής Εστίας του Ι.Ν. Ζωοδόχου Πηγής Αμπελοκήπων Θεσσαλονίκης με τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Σιδηροκάστρου κ. Μακάριο Α΄και τον Πρωτοπρεσβύτερο π. Αλέξιο Καρυπίδη.

Εικ. 76. Ο Πρωτοπρεσβύτερος π. Αλέξιος Καρυπίδης με τα χάρτινα εικονίδια της Παναγίας, η ομιλία του π. Αλέξιου και η ομιλία του Πρωτοπρεσβύτερου π. Στέφανου Γιάνναρου. Η ακολουθία της Αρτοκλασίας και το γλέντι στην αυλή του Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού. © Romfea.gr

Εικ. 77. Αριστερά: Το παλαιό Προσκυνητάριο της Εικόνας. Δεξιά: Το νέο ξυλόγλυπτο Προσκυνητάριο/Θρόνος της Ιερής Εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρ(ι)ώτισσας στον Ι.Ν. Αγίας Τριάδος Βαλτερού.

Εικ. 78. Οι καλλίφωνοι ψάλτες που λάμπρυναν με τις μελωδικές τους φωνές την τελετή ενθρόνισης της εικόνας της Παναγίας Οικονόμισσας-Λαυρ(ι)ώτισσας.

Εικ. 79. Το Δημοτικό Σχολείο, το Ηρώο και το άγαλμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου στο Βαλτερό Σερρών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΡΟΥΜΑΝΟΙ ΗΓΕΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΒΛΑΧΙΑΣ ΚΑΙ Η Ι.Μ. ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

ΡΟΥΜΑΝΟΙ ΗΓΕΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΒΛΑΧΙΑΣ ΚΑΙ Η Ι.Μ. ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Η Βλαχία ή και Μουντενία είναι περιοχή της Ρουμανίας και βρίσκεται στα νότια της χώρας. Αποτελείται από δυο γεωγραφικούς τομείς, τη Μουντενία (Μεγάλη Βλαχία), όνομα με το οποίο αναφέρεται συχνά, και την Ολτενία (Μικρή Βλαχία). Ιδρύθηκε ως πριγκιπάτο/ηγεμονία τον 14ο αιώνα μ.Χ. από τον Βασσαράβα Α΄(Μπασαράμπ) και το 1417 κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς. Η κατοχή αυτή διήρκησε μέχρι τον 19ο αι. Τελικά, το 1859 ενώθηκε με τη Μολδαβία και το 1918 με την Τρανσυλβανία αποτελώντας το κράτος της Ρουμανίας. Από το τέλος του 17ου αι. η πρωτεύουσα είναι το Βουκουρέστι., η σημερινή πρωτεύουσα της Ρουμανίας[197]. Από τον 14ο αιώνα η ηγεμονία της Βλαχίας αναφέρεται και ως Ουγγροβλαχία ή Ρουμανική χώρα[198].

Οι ηγεμόνες της Ουγγροβλαχίας ονομάζονταν Βοεβόδες. Η λέξη Βοεβόδας έχει σλαβική προέλευση και σημαίνει τον αρχηγό του στρατού, τον στρατηγό. Από τον 14ο αι. ο Βοεβόδας λαμβάνει και τον τίτλου του αυθέντη, ισοδυναμώντας με τον τίτλο του βασιλέα[199]. Ο ηγεμόνας της Βλαχίας Νικόλαος-Αλέξανδρος (1352-1364) ήταν ο πρώτος που είχε τον τίτλο του Βοεβόδα και του αυθέντη και αποκαλούνταν «Μέγας Βοεβόδας και Αυθέντης πάσης Ουγγροβλαχίας»[200].

Από τον 15ο αι. και κυρίως μετά από τις δωρεές του Βοεβόδα της Βλαχίας Βλαδ Δ΄ σε εφτά ή οχτώ αγιορείτικες μονές, οι Βοεβόδες της Βλαχίας θεωρούνται κτήτορες και προστάτες του Αγίου Όρους συνολικά. Η πεποίθηση αυτή θα ενισχυθεί τον 16ο αι. με τις δωρεές του Ράδου του Μεγάλου, του Νεαγκόε Μπασαράμπ και του Βλαδ Βιντίλα. Οι ηγεμόνες αυτοί προσέφεραν στις μονές την προστασία τους, την οικονομική ενίσχυση χωρίς να επιχειρούν να τις ελέγξουν ή να διεκδικήσουν ιδιοκτησιακά δικαιώματα[201].

Στον Ηγουμενικό Θρόνο του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας υπάρχει η θαυμάσια παλαιά εικόνα του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη (εικ. 80). Στο επάργυρο υποκάμισο της απεικονίζεται ο Βοεβόδας της Βλαχίας Βλαδισλάβος Ι-Vladislav I Vlaicu (1364-π.1377) και η σύζυγος του Άννα. Την απεικόνιση του Βλαδισλάβου συνοδεύει η εξής επιγραφή στα ελληνικά: «Ιωάννης Βλαντισλάβος μέγας βοεβόδας εν Χ(ριστ)ώ τω Θ(ε)ώ πιστ(ό)ς αυθ(έν)τα(ης) και αυτοκράτωρ πάσης Ουγκροβλαχίας». Θεωρείται η παλαιότερη απτή μαρτυρία των σχέσεων της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας με την Ουγγροβλαχία[202].

Τον Ιανουάριο του 1501 ο Βοεβόδας Ράδου Δ' ο Μέγας-Radu cel Mare (1495-1508), με έγγραφο του επιβεβαιώνει τη χορήγηση χρηματικού ποσού στη Μονή, μια συνήθεια που φαίνεται ότι ήταν ήδη παλαιά[203].

Ο Νεαγκόε Μπασαράμπ-Neagoe Basarab (1512-1521) ανέλαβε την κάλυψη των θόλων του Καθολικού με μολύβι (μολύβδινη επιστέγαση), ξανάχτισε το Σκευοφυλάκιο, δώρισε ιερά σκεύη και άμφια και διέταξε τη χορήγηση περίπου 9.000 άσπρων στη Μονή κάθε χρόνο[204]. Στην ποδέα που δώρισε ο ίδιος το 1515/1516

---

197 https://el.wikipedia.org/wiki/Βλαχία

198 Ν. Διονυσόπουλος, Πορτρέτα δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους, ό.π., σ. 215, υποσ. 657.

199 Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 215, υποσ. 658.

200 Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 216-217.

201 Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 228-231.

202 P.S. Nasturel, «Chapitre II, Lavra A-Lavra et la Valachie», ό.π., σ. 73. Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 224-226, υποσ. 683-690, εικ. 73. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Inscriptions chretiennes de l'Athos*, ό.π., σ. 119, αρ. 381. Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 232.

203 P.S. Nasturel, «Chapitre II, Lavra A-Lavra et la Valachie», ό.π., σ. 74-75.

204 Το άσπρο (άκτσε) ήταν το βασικό αργυρό νόμισμα την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, του οποίου η αξία δεν ήταν σταθερή κατά την διάρκεια των αιώνων.

απεικονίζεται δικέφαλος αετός. Η σύζυγος του Δέσποινα-Μηλίτσα δώρισε ποδέα με παράσταση της Παναγίας με τον Χριστό, που βρίσκονταν παλαιά στο Παρεκκλήσιο της Κουκουζέλισσας[205].

Φαίνεται ότι ο Ράδου του Αφουμάτι-Radu de la Afumati (1522-1529)συνέχισε και αυτός τις δωρεές στη Μονή[206].

Ο Βλαδ Βιντίλα-Vlad Vintila (1532-1535) εξέδωσε στις 12 Ιανουαρίου του 1533 ένα χρυσόβουλλο όπου αναφέρει ότι αυτός και ο γιος του Μίρτσεα-Mircea δωρίζουν στη Μονή το ποσό 11.000 άσπρων ανά έτος. Στο ίδιο χρυσόβουλλο ζήτησε να εγγραφεί το όνομα του και των οικείων του στα κτητορικά τρίπτυχα, κάθε εβδομάδα να τελείται μία Θεία Λειτουργία υπέρ αυτών και να μνημονεύεται το όνομα τους στην Τράπεζα. Επιπροσθέτως ζητούσε από τους διαδόχους του να ανανεώνουν τις δωρεές αυτές έτσι ώστε να έχουν την βοήθεια της Κυρίας Θεοτόκου, του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτου και πάντων των αγίων την Ημέρα της Κρίσεως[207].

Ο ίδιος, ως νέος κτήτορας, απεικονίστηκε στη νότια όψη του βορειοδυτικού πεσσού του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας να κρατάει το ομοίωμα του Καθολικού και να το προσφέρει στην Παναγία με τον Χριστό στην κόγχη του Ιερού (εικ. 47). Δίπλα του απεικονίζεται ως μικρό παιδί ο γιος του Ντραγκίτισι. Η τοιχογράφηση του Καθολικού έγινε από τον Θεοφάνη τον Κρητικό το 1535. Ο λώρος που φοράει ο Βλαδ Βιντίλα, όπως και ο Νικηφόρος Φωκάς που απεικονίζεται στον απέναντι πεσσό, τον εξισώνει με τον βυζαντινό αυτοκράτορα και τονίζει τη σημασία της προσφοράς του Βλαδ στη Μονή. Σύμφωνα με τον Ν. Διονυσόπουλο ο Βλαδ Βιντίλα πιθανώς συνέβαλλε στην τοιχογράφηση του Καθολικού και στην ανανέωση της μολύβδινης επικάλυψης του[208]. Στο προσκυνητάριο του Γεροπροηγούμενου και Σκευοφύλακα Σάββα που τυπώθηκε στη Βενετία το 1780, αναφέρεται ότι ο Βιντίλα είχε αφιερώσει εικόνα της Παναγίας που ήταν τοποθετημένη στο Καθολικό κάτω από την τοιχογραφία με την απεικόνιση του. Μπροστά από την εικόνα άναβε ακοίμητο καντήλι: «άνωθεν ταύτης (της εικόνας) θέλεις ιδής και αυτόν τον αυθέντη ικετικώς ιστορισμένον, και προσφέροντα προς την κυρίαν Θεοτόκον, δώρον αξιόγχρεον, αυτήν την αγίαν Εκκλησίαν, ωσάν όπου αυτός ο ηγεμών την εμολυβοσκέπασεν»[209]. Το ίδιο αναφέρει και ο Μακάριος Τριγώνης στο Προσκυνητάριο του[210].

Οι δωρεές συνεχίστηκαν το 1580 όπως φαίνεται από το χρυσόβουλλο του Μίχνεα Α΄ του Εκτουρκισμένου-Mihnea Turcitul. Το 1592 η Μαρία, σύζυγος του Βοεβόδα της Βλαχίας Στέφανου, δωρίζει έκταση γης στο Βουκουρέστι ως μετόχι της Μονής[211]. Ο Βοεβόδας Αλέξανδρος εξέδωσε δύο χρυσόβουλλα υπέρ της μονής τα έτη 1592-93 και 1595-96 δωρίζοντας ακίνητα σε αυτή[212]. Το 1618 ο Βοεβόδας Gabriel Movila-Γαβριήλ Μογίλας (1618-1620) δώρισε στη Μονή 15.000 άσπρα[213].

---

205 P.S. Nasturel, «Chapitre II, Lavra A-Lavra et la Valachie», ό.π., σ. 75-76.
206 P.S. Nasturel, «Chapitre II, Lavra A-Lavra et la Valachie», ό.π., σ. 77. Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 325-328, υποσ. 1013-1018, εικ. 101.
207 N. Dionysopoulos, «The expression of the Imperial idea of a Romanian Ruler in the katholikon of the Great Lavra», ό.π., σ. 214.
208 P.S. Nasturel, «Chapitre II, Lavra A-Lavra et la Valachie», ό.π., σ. 78. Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 325, 354, 454, εικ. 101. N. Dionysopoulos, «The expression of the Imperial idea of a Romanian Ruler in the katholikon of the Great Lavra», ό.π., σ. 207-218, υποσ. 57 όπου αναφέρονται οι διάφορες υποθέσεις για το ποιος βοεβόδας κάλυψε την στέγη των θόλων με μολύβδο.
209 Σάββας Γεροπροηγούμενος και Σκευοφύλακας, *Προσκυνητάριον Μονής Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 29-30.
210 N. Dionysopoulos, «The expression of the Imperial idea of a Romanian Ruler in the katholikon of the Great Lavra», ό.π., σ. 210, υποσ. 15. Μακάριος (Τριγώνης), *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 17.
211 P.S. Nasturel, «Chapitre II, Lavra A-Lavra et la Valachie», ό.π., σ. 78
212 P.S. Nasturel, «Chapitre II, Lavra A-Lavra et la Valachie», ό.π., σ. 78-79.
213 Ε. Κουρίλας, «Ο Κατάλογος των επισήμων Αθωνικών εγγράφων του Ουσπένσκυ», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, Έτος Η΄, Αθήναι 1931, σ. 93, αρ. 375.

Το 7051 από κτίσεως κόσμου δηλαδή ανάμεσα στα έτη 1642-1643 η Βλαχία υπέφερε από επιδρομή ακριδών. Είχαν προκληθεί ανυπολόγιστες καταστροφές στη γεωργία και στην οικονομική ζωή της περιοχής. Τότε μεταφέρθηκε η κάρα του Αγίου Μιχαήλ Επισκόπου Συνάδων στη Βλαχία από τον προηγούμενο Ιωσήφ. Ο Ματθαίος Μπασαράμπ/Βασσαράβας-Matei Basarab (1632-1654) ανάμεσα στις άλλες δωρεές προς τη Μονή δώρισε το κάλυμμα ενός βυζαντινού ευαγγελίου με απεικόνιση του Αγίου Μιχαήλ Συνάδων. Το 1643 έχτισε το Παρεκκλήσιο του Αγίου Μιχαήλ Συνάδων (εικ. 80) ανατολικά του Καθολικού[214] που τοιχογραφήθηκε το 1653 από τους αγιογράφους Μαρίνο και Αναστάσιο από το Ναύπλιο. Στο εσωτερικό του υπήρχε απεικόνιση του Ματθαίου να κρατάει ομοίωμα του ναού. Παλαιότερα, όπως μαρτυρεί ο Μακάριος Τριγώνης, υπήρχε στο παρεκκλήσιο αυτό Προσμονάριος μοναχός, όπως και στο Παρεκκλήσιο της Παναγίας Οικονόμισσας-Κουκουζέλισσας. Το παρεκκλήσιο καταστράφηκε από σεισμό το 1905 και ανοικοδομήθηκε το 1911. Το 1646 ο Ματθαίος Μπασαράμπ αγόρασε λείψανο του Αγίου Μιχαήλ πιθανότατα από τους Λαυριώτες. Ο Ματθαίος και η σύζυγος του Ελίνα (εικ. 80) δώρισαν το 1643-44 ένα θαυμάσιας τέχνης κιβώτιο θυμιάματος. Θεωρείται ότι ο Ματθαίος το 1635 δώρισε την κάλυψη με μόλυβδο της Φιάλης[215]. Ο ίδιος αφιέρωσε και ένα χειρόγραφο με τις τρεις Θείες Λειτουργίες του έτους 1641 «εις μνημόσυνον αυτού αιώνιον»[216].

Ο ίδιος με χρυσόβουλλο του αναφέρει ότι ζήτησε να έρθει η κάρα του Αγίου Μιχαήλ Συνάδων στη Βλαχία και υπόσχεται να δίνει κατ' έτος στη Μονή 6000 άσπρα και στους πατέρες της Μονής που έρχονται στη Βλαχία 600 άσπρα στον καθένα. Επόμενοι ηγεμόνες έδωσαν άλλα χρυσόβουλλα που εν μέρει ανανέωναν τα παλιά και συχνά πρόσθεταν καινούρια χρηματικά ποσά. Στα χρυσόβουλλα αυτά συχνά γίνεται αναφορά στην προαναφερθείσα λύτρωση της Βλαχίας από τις ακρίδες[217].

Τη Μονή ενίσχυσαν επίσης και οι ηγεμόνες της Ουγγροβλαχίας Στέφανος Α΄ ο Καλός, Αλέξανδρος ΣΤ΄ ο Κακός, Κωνσταντίνος Μπριγκοβεάνου, Κωνσταντίνος Ρακοβίτσα, Νικόλαος Μαυροκορδάτος, Ματθαίος Γκίγκας, Γρηγόριος Γκίκας, Αλέξανδρος Σκαρλάτος Γκίκας, Κωνσταντίνος Ρακοβίτσα και άλλοι κληρικοί και λαϊκοί της Ουγγροβλαχίας. Σε αυτό το κεφάλαιο δεν αναφέρονται οι Ηγεμόνες που προναφέρθηκαν στο τρίτο κεφάλαιο[218].

Οι δωρεές προς τις Αθωνικές Μονές και το τίτλος του νέου κτήτορα έδινε ιδιαίτερο κύρος και δόξα στους ηγεμόνες της Βλαχίας, τονίζοντας την νομιμότητα τους και τη θεϊκή ευαρέσκεια-αποδοχή. Θεωρούσαν τους εαυτούς τους διαδόχους των Βυζαντινών αυτοκρατόρων, των Βούλγαρων τσάρων και των Σέρβων βασιλέων. Προσέφεραν στις Αγιορείτικες μονές προστασία και χρηματικά ποσά. Ανέλαβαν την οικοδόμηση-ανακαίνιση κτηρίων, τη διακόσμηση τους με τοιχογραφίες και εικόνες και δώρισαν εικόνες, χειρόγραφα και έργα αργυροχρυσοχοΐας και χρυσοκεντητικής. Στις Θείες Λειτουργίες μνημονεύονταν ως κτήτορες και μέσω των προσευχών των μοναχών ζητούσαν την θεια βοήθεια και άφεση των αμαρτιών τους. Στα έγγραφα τους τονίζουν ότι θεωρούσαν υποχρέωση να συνεχίσουν το έργο των παλαιών βασιλέων αλλά και των προκατόχων τους. Παρόλα αυτά φαίνεται ότι οι ίδιοι κατανοούσαν την βασιλική τους εξουσία χωρίς την οικουμενική διάσταση που είχε η αντίστοιχη των Ρωμαίων (Βυζαντινών) Αυτοκρα-

214 Σπ. Λαυριώτης, Σ. Ευστρατιάδης, *Κατάλογος κωδίκων Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 10, αρ. 97-Α97.
215 P.S. Nasturel, «Chapitre II, Lavra A-Lavra et la Valachie», ό.π., σ. 80-82.
216 Σπ. Λαυριώτης, Σ. Ευστρατιάδης, *Κατάλογος κωδίκων Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 113, αρ. 711.
217 Σπυρίδων Λαυριώτης, «Αναγραφαί εγγράφων Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 396-398.
218 *Οι θησαυροί του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 16, 18. Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας, Χώρα του αχωρήτου, ό.π.

τόρων. Ίσως ο κυριότερος στόχος των δωρεών τους ήταν η προστασία της Ορθοδοξίας σε ένα εχθρικό Μουσουλμανικό περιβάλλον[219].

Γιατί επιλέχτηκε η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας; Ίσως γιατί είναι η παλαιότερη μονή, η μητέρα των άλλων αγιορείτικων μονών. Ο Βλαδ Βιντίλα σε ένα χρυσόβουλλο του με ημερομηνία 12 Ιανουαρίου 1533 αναφέρει ότι συγκινήθηκε από τις μεγάλες δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι αγιορείτικες μονές, οι οποίες έχασαν τους προστάτες τους και ιδιαίτερα από τις δυσκολίες της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Στη συνέχεια υπόσχεται να βοηθήσει την «σεβάσμια και αυτοκρατορική μονή που ονομάζεται Μεγίστη Λαύρα, που ήταν η κεφαλή όλων των μονών του Αγίου Όρους και διαφυλάσσει τα λείψανα του Οσίου Αθανασίου» λαμβάνοντας υπόψη ότι τα ιερά αυτά βρίσκονταν στην κατοχή των απίστων[220].

Είναι χαρακτηριστικό ότι σχεδόν έως τα τέλη του 16^{ου} αι. οι δωρεές από την Βλαχία είναι χρηματικές δωρεές και χορηγίες ενώ από την περίοδο αυτή έως το 1814 αφιερώθηκαν στην Βλαχία 62 εκκλησίες και μονές σε μονές του Αγίου Όρους και σε άλλες μονές της Ελλάδας και των Αγίων Τόπων[221]. Από τον 14^{ο} αι. έως το 1863 τα ρουμάνικα πριγκιπάτα, η Βλαχία και Μολδαβία, απετέλεσαν την οικονομική βάση, το πολιτικό στήριγμα και το καταφύγιο πολλών ελλήνων κληρικών, λογίων και εμπόρων.

Εικ. 80. Αριστερά: Η θαυμάσια εικόνα του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη στον Ηγουμενικό θρόνο του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Κέντρο: Παλαιά φωτογραφία της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας (π. 1870). Στο κέντρο το Παρεκκλήσιο του Αγίου Μιχαήλ Συνάδων στη μορφή που είχε πριν το 1911. Δεξιότερα η ανατολική όψη του Καθολικού και δίπλα του το κατεδαφισμένο καμπαναριό του 1847. Δεξιά: Ο Ματθαίος Μπασαράμπ και η σύζυγος του Ελίνα, κτήτορες του Παρεκκλησίου του Αγίου Μιχαήλ Συνάδων.

219 Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους*, ό.π., σ. 231, 329, 350-355. Φ. Μαρινέσκου, «Τα Ρουμανικά Αρχεία του Αγίου Όρους σημαντική πηγή για την ιστορία του», *Διεθνές Συμπόσιο Το Άγιον Όρος Χθες-Σήμερα-Αύριο*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 198.

220 N. Dionysopoulos, «The expression of the Imperial idea of a Romanian Ruler in the katholikon of the Great Lavra», ό.π., σ. 214.

221 Κοσμάς Σιμωνοπετρίτης, «Ο ρόλος των Ηπειρωτών στην αφιέρωση μετοχίων στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες τον 16ο αιώνα (οι περιπτώσεις του Γκιόρμα και του Μιχαήλ Βοεβόδα)», *Η Εξακτίνωση του Αγίου Όρους στον Ορθόδοξο κόσμο: Τα Μετόχια, Πρακτικά Θ΄Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 223, 236.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ Ι.Μ. ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ Ι.Μ. ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Από την αρχή της συστάσεως του Αγίου Όρους, οι τρεις κύριες περιοχές που ενδιέφεραν τους αγιορείτες για την διατήρηση μετοχίων ήταν η Χαλκιδική, ο Στρυμόνας και η Λήμνος. Στη περιοχή των Σερρών αναφέρονται μετόχια στην περιοχή του Στρυμόνα. Τα μετόχια αυτά βρίσκονταν κυρίως στο νότιο τμήμα του νομού Σερρών, νότια των πόλεων Σερρών και Ζίχνης και εκτείνονταν εκατέρωθεν του Στρυμόνα, από τα Κερδύλια έως το Παγγαίο[222].

Τα πρώτα μετόχια της Μονής στην περιοχή του σημερινού Νομού Σερρών χρονολογούνται μάλλον από τον 10° ή 11° αι. Η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας διατηρεί μετόχια στο Νομό Σερρών μέχρι τον 20° αι. Στο πέρασμα των αιώνων τα μετόχια κατάσχονται, πωλούνται, ανταλλάσσονται και καταστρέφονται. Με τον όρο «Μετόχιο» εννοείται στις παρακάτω αναφορές ένας ναός, μικρή μονή, οικίες, εργαστήρια, μαγαζιά, αγροκτήματα με κατοικίες, στάβλους, πηγάδια και ζώα, αγροτικές εκτάσεις διαφόρων μεγεθών, αμπέλια, μύλοι αλλά και η κατοχή δουλοπαροίκων, ποιμνίων και άλλων ζώων όπως και έσοδα από την αλιεία, διάφορες εορτές κ.α. Στα βυζαντινά χρόνια στον σημερινό Νομό Σερρών μαρτυρούνται τα Κατεπανίκια Ζαβαλτίας ή Παραστρύμονον, Ποπολίας (Αμφιπόλεως), Ζιχνών, Σερρών, Στρυμόνος, Στεφανιανών και Άνω Βαλαβίστας (Σιδηροκάστρου)[223].

Στο βίο του Οσίου Αθανασίου αναφέρεται ότι ο μοναχός Ιωαννίκιος, Οικονόμος στο Μετόχι της Μονής στην Ιερισσό, μαζί με άλλους αδελφούς της μονής ταξίδευαν για κάποια ανάγκη της Μονής έχοντας μαζί τους ένα σημαντικό χρηματικό ποσό. Ένα απόγευμα, στο λιμένα του Στρυμόνος, συνελήφθηκαν από αλλόφυλους ληστές. Ο Ιωαννίκιος, για να μην τον σκοτώσουν, έριξε κρυφά τα νομίσματα που είχε τυλιγμένα σε ένα μαντήλι στη θάλασσα. Την άλλη μέρα, ενώ οι ληστές τους μετέφεραν βιαστικά στην πατρίδα τους, κάποια στιγμή τους έλυσαν τα χέρια. Τότε ο Ιωαννίκιος προσευχήθηκε θερμά στον Όσιο Αθανάσιο για βοήθεια, προσποιήθηκε πως είδε βυζαντινή φρουρά και άρχισε με φωνές να τρέχει προς το μέρος της. Οι ληστές τράπηκαν σε φυγή και οι πατέρες επέστρεψαν ελεύθεροι στη Μονή.

Μετά από κάποιο καιρό ένας μοναχός που ήταν τότε μαζί με τον Ιωαννίκιο περνώντας από το ίδιο σημείο είπε χαριτολογώντας στους άλλους πατέρες που ήταν μαζί του: «Εάν ευρίσκαμεν τον απολεσθέντα εκείνον θησαυρόν, θα εγνωρίζαμεν πόσην παρρησίαν έχει ο Όσιος Πατήρ ημών παρά τω Θεώ». Παρατηρώντας τότε το βάθος της θάλασσας, ανέσυρε ένα μεγάλο χταπόδι, που μέσα στα πλοκάμια του κρατούσε το μαντήλι με τα νομίσματα και «πάντες εξέστησαν»[224].

Σε υπόμνημα περί των κτημάτων της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας αναφέρονται τα εξής: «από του Στρυμόνος χάριν αμφίων των μοναχών και κηρού και θυμιάματος της αγίας εκκλησίας υπερελεούται χρυσίνους άλλους μδ΄ (44)», δωρεά ίσως από την εποχή των Αυτοκρατόρων Νικηφόρου Φωκά και Ιωάννη Τσιμισκή. Στο ίδιο κείμενο αναφέρεται ότι επί Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου ο πρωτοσπαθάριος κυρ Νικήτας και στρατηγός Κεφαλληνίας χάρισε στη Μονή «τους αυτούς παροίκους εν τω θέματι του Στρυμόνος πεντήκοντα τον αριθμόν». Ο Στρατηγός Θεόδωρος πρωτοσπαθάριος χάρισε στη Μονή τον οίκο του στην Θεσσαλονίκη και «τα εν τω Στρυμόνος εις λίτρας τεσσαράκοντα προς την μονήν εχαρίσατο». Στο ίδιο έγγραφο αναφέρονται μετόχια «κατά τον Στρυμόνα, το παρά του σεβαστού βασιλέως Ανδρονίκου του

---

222 Κ. Μουστάκας, «Οι αθωνικές περιουσίες στην νοτιο-ανατολική Μακεδονία τις πρώτες δεκαετίες του 16^{ου} αιώνα», *Η εξακτίνωση του Αγίου Όρους στον Ορθόδοξο κόσμο: τα Μετόχια, Πρακτικά Θ΄ Διεθνούς επιστημονικού Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 93.
223 Π. Σαμσάρης, *Βυζαντινοί τόποι και μνημεία της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα, Ο σημερινός Νομός Σερρών, Συμβολή στη μελέτη της ιστορικής γεωγραφίας και μνημειακής τοπογραφίας της Μακεδονίας*, Δ.Ε.Π.Κ.Α. Σερρών, Σέρρες 2006, σ. 132-134. Ο ίδιος στη σ. 162 αναφέρει τα μετόχια της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας σύμφωνα με τα βυζαντινά έγγραφα.
224 Παύλος Λαυριώτης ιατρός, *Βίος και πολιτεία του Οσίου Αθανασίου*, ό.π., σ. 18, Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 211 . *Ο Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης*, ό.π., σ. 404-411.

Παλαιολόγου χωρίον Τοξόμπους (Δοξόμπους) μεθ’ όλων των δικαίων και των δουλοπαροίκων και των τόπων αυτού και των ων έχει εν τη εκεί λίμνη (του Αχινού) είναι ανενόχλητα της απαιτήσεως και δόσεως κεφαλαίου και του χαράγματος. Έτερον χωρίον το Γοστόμβου μετά πάντων των δικαίων αυτού ανώτερον διατηρούμενον της απαιτήσεως και δόσεως του κεφαλαίου και του χαράγματος. Έτερον μετόχιον εις την Ζίχναν ο Άγιος Νικόλαος το λεγόμενον Ρουσάλια μετά πάντων των δικαίων αυτού»[225].

Το χωριό Δοξόμπους ή Τοξόμπους είχε παραχωρηθεί στη Μονή το 1259 με χρυσόβουλλο του Αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄. Στο χρυσόβουλλο αυτό αναφέρονται τα εξής: «Δωρείται η βασιλεία ημών, δια του παρόντος χρυσοβούλλου ΛΟΓΟΥ αυτής, τη τοιαύτη ευαγεστάτη Λάβρα και περιωνύμω του αγίου πατρός ημών Αθανασίου μονή, το κατά το θέμα του Στρυμόνος και εν τη περιοχή της Καισαροπόλεως διακείμενον χωρίον Τοξόμπου μετά πάντων των δικαίων αυτού, και διορίζεται κατέχεσθαι και δεσπόζεσθαι παρά του μέρους αυτής εις τον αιώνα τον άπαντα μετά των ανέκαθεν και έως του νυν προσαρμοσάντων δικαίων αυτώ, κατά την περιεκτικωτάτην συνεισαγωγήν των τε άλλων πάντων και κατά την λίμνην δικαίων, και συνόλως μετά της αυτής δεσποτείας και νομής και μετά των αυτών δικαίων μεθ’ ων και πρότερον κατείχε το τοιούτον χωρίον, οις δικαίοις συμπεριληφθήσονται και πάντα τα δίκαια του Ποθοληνού τα και αυτά κατεχόμενα παρά της τοιαύτης μονής». Στο ίδιο χρυσόβουλλο αναφέρεται μετόχιο της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας είναι «ο Άγιος Νικόλαος εν τη περιοχή του Ζίχνα το επιλεγόμενον τα Ρουσάλια μετά πάντων των δικαίων αυτού»[226].

Το χωριό Δοξόμπους βρίσκονταν νοτιοανατολικά της λίμνης του Αχινού. Η σημερινή του ονομασία είναι Μύρκινος και υπάγεται στον Δήμο Νέας Ζίχνης. Οι κάτοικοι του και οι περιουσίες τους αναφέρονται αναλυτικά στο «Πρακτικό» του Γεωργίου Στρατηγού και του Νικόλαου Θεολογίτη που έγινε ύστερα από πρόσταγμα του Αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β’ το 1317[227].

Ανάμεσα στο 1259 και 1298 η Μονή απέκτησε ένα «ζευγηλατείον» της Λασκαρίνας κοντά στις Σέρρες καθώς αναγράφεται με άλλα μετόχια σε χρυσόβουλλο του Αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου του έτους 1298. Το 1287 η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας απέκτησε κτήματα στο Γαιδαρόκαστρο (Αειδαρόκαστρο), στην περιοχή του Λυκοσχίσματος κοντά στο Πρινάριο, με τη σύμφωνη γνώμη των αγιορειτών, του Οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγορίου Β΄ και πρόσταγμα του Αυτοκράτορα Ανδρονίκου Β΄. Η περιοχή αυτή είναι ανάμεσα στην Κάργιανη και τα Λουτρά Ελευθερών[228]. Ανάμεσα στα έτη 1298 και 1329 η Μονή απέκτησε το Μετόχιο του Αγίου Αθανασίου στις Σέρρες όπως φαίνεται σε χρυσόβουλλο του Αυτοκράτορα Ανδρόνικου Γ’ Παλαιολόγου του 1329[229].

Το 1308/9 ο Ακίνδυνος Φιλομάτης αγόρασε στις Σέρρες μία οικία από την Θεοδοσία Ξιφία. Μια και το έγγραφο αγοράς σώζεται σήμερα στη Μονή, πρέπει η οικία αυτή για κάποιο χρονικό διάστημα να ανήκε στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας[230].

---

225 *Actes de Lavra premiere partie des origines a 1204*, ό.π., p. 362-364. Καλλίστρατος Λαυριώτης, Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας, ό.π., σ. 154-157.
226 *Actes de Lavra II De 1204 a 1328, edition diplomatique par Paul Lemerle Andre Guillou, Nicolas Svoronos Denise Papachryssantou Texte*, Archives de l’ Athos n.VIII, ed. P. Lethielleux, Paris 1977, p. 5-11, n. 71.
227 *Actes de Lavra II De 1204 a 1328*, ό.π., p. 161-171, n. 104.
228 *Actes de Lavra II De 1204 a 1328*, ό.π., p. 46-54, n. 79-81. *Actes de Lavra IV Etudes Historiques-Actes Serbes Complement et index*, ό.π., p. 113-117.
229 *Actes de Lavra II De 1204 a 1328*, ό.π., p. 69-76, n. 89. *Actes de Lavra IV Etudes Historiques-Actes Serbes Complement et index par Paul Lemerle Andre Guillou, Nicolas Svoronos, Denise Papachryssantou avec la collaboration de Sima Cirkovic Texte et Plances* , Archives de l’ Athos n.XI, ed. P. Lethielleux, Paris 1982, p. 117-118, 150. *Actes de Lavra III De 1329 a 1500, edition diplomatique par Paul Lemerle Andre Guillou, Nicolas Svoronos Denise Papachryssantou Texte*, Archives de l’ Athos n.X, ed. P. Lethielleux, Paris 1979, p. 1-8, n. 118.
230 *Actes de Lavra IV Etudes Historiques-Actes Serbes Complement et index*, ό.π., p. 133.

Το 1330 ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ησαΐας (1323-1332) επιβεβαίωσε με γράμμα του ότι ο ιερομόναχος Ιγνάτιος Καλόθετος, κάτοχος του πατριαρχικού μονυδρίου του Αγίου Νικολάου «περί τα Ζύχνα» μπορούσε μετά τον θάνατο του να παραχωρήσει το μονύδριο όπου αυτός ήθελε. Απ' ότι φαίνεται το μονύδριο τελικά προσηλώθηκε στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας καθώς σε αυτήν διασώζεται το πατριαρχικό γράμμα. Είναι άγνωστο αν το μονύδριο αυτό είναι το ίδιο με το λεγόμενο «Ρουσάλια»[231].

Το 1347 ο Σέρβος Τσάρος Στέφανος Ούρος Ντούσαν/Δουσάν παρεχώρησε έσοδα από τα μεταλλεία της Άνω Βροντούς και του Τριλισίου με έγγραφο του στη Μονή: «λαμβάνωσιν δε κατ' έτος από των σιδηροκαυσίων του Τριλισίου και Βροντέως μαζία εξακόσια σίδηρον ακολίτως». Ο ίδιος δώρισε την Ι.Μ. Παναγιάς Ελεούσας, που πιθανότατα βρίσκονταν κοντά στις Σέρρες, στο νοσοκομείο της Μονής[232]. Το 1350-1351 αναφέρεται η επέκταση του Μετοχίου του Αγίου Αθανασίου της Κόπριανης κοντά στις Σέρρες, πιθανώς στο σημερινό χωριό Χείμαρρος, με πρόσταγμα του Αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου[233].

Η Ελένη Ντούσαν, σύζυγος του Σέρβου Τσάρου Στεφάνου Ούρος Ντούσαν Δ΄, δώρισε στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας την Ι.Μ. Αγίων Πάντων με όλα της τα μετόχια υπέρ της ψυχής του συζύγου της. Όπως φαίνεται από τα μετόχια η Μονή αυτή βρισκόταν βόρεια των Σερρών. Ανάμεσα στις άλλες ιδιοκτησίες αναφέρεται και ένας μύλος στο Σιδηρόκαστρο «εν τω Σιδηροκάστρω μύλων ολοκαιρινός». Η βουλγαρικής καταγωγή Ελένη διατηρούσε την αυλή της στις Σέρρες, που βρισκόταν τότε υπό Σερβική κατοχή και αργότερα έγινε μοναχή. Το 1361 ο Στέφανος Ούρος Ε΄, Τσάρος των Σέρβων και άγιος, με χρυσόβουλλο του επιβεβαίωσε τη δωρεά αυτή της μητέρας του που απεβίωσε μάλλον το 1359[234].

Σε χρυσόβουλο του Αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου που εκδόθηκε το Σεπτέμβριο του 1365 επιβεβαιώνεται η κυριότητα της Μονής στο χωριό Βερνάρους (σημερινό Παραλίμνιο στη βόρεια όχθης της αποξηραμένης λίμνης του Αχινού) που βρίσκονταν στις Σέρρες[235]. Το 1388 αναφέρεται ξανά η κυριότητα της Μονής στο μετόχι αυτό παρόλο που η περιοχή είχε κατακτηθεί από τους Οθωμανούς[236].

Το 1365 ο Ιωάννης Δισύπατος, διάκονος και «Σκευοφύλαξ της αγιωτάτης Μητροπόλεως Σερρών» και ο Μανουήλ Δισύπατος, διάκονος και «άρχων των μοναστηρίων Σερρών» πούλησαν έκταση γης που βρισκόταν «εν τη περιοχή του Βερνάρου καν την τοποθεσία τη λεγομένη του Φακηνού»[237].

Το 1377 ο Σερραίος Κωνσταντίνος Λάσκαρις και οι αδελφές του αποποιούνται από κάθε διεκδίκηση των ακινήτων και κτημάτων στην πόλη των Σερρών που είχε πουλήσει ή δωρίσει η μητέρα τους στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Τα ακίνητα αυτά βρίσκονταν κοντά στην Πόρτα του Φόρου και είχαν γίνει μετόχιο της Μονής. Περιελάμβαναν και περιβόλια εκτός των τειχών της πόλης[238].

Το 1405 διασώζεται στη Μονή τουρκική απόφαση να «εξέλθει από του Δοξόμπου» ο Γεώργιος, ίσως ο Σέρβος ευγενής Γεώργιο Μπράνκοβιτς/Βράνκοβιτς. Όπως αφήνει να εννοηθεί από το έγγραφο, ο Γεώργιος κατείχε παράνομα την περιοχή καθώς ο Βιλκ Μπράνκοβιτς –Vilk Brankovic την είχε δωρίσει στη Μονή. Σε άλλο τούρκικο έγγραφο του 1410-1411 που σώζεται στη Μονή, διατάσσεται ο Σπαχής της Λοκοβίτσας-

---

231 *Actes de Lavra III De 1329 a 1500*, ό.π., p. 11-13, n. 120.
232 *Actes de Lavra III De 1329 a 1500*, ό.π., p. 28-39, n. 128. *Actes de Lavra IV Etudes Historiques-Actes Serbes Complement et index*, ό.π., p. 119. Π. Σαμσάρης, *Βυζαντινοί τόποι και μνημεία της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα*, ό.π., σ. 265-266, υποσ. 283-286.
233 *Actes de Lavra III De 1329 a 1500*, ό.π., p. 48-49, n. 132. *Actes de Lavra IV Etudes Historiques-Actes Serbes Complement et index*, ό.π., p. 119-120, 151, υποσ. 491.
234 *Actes de Lavra III De 1329 a 1500*, ό.π., p. 82-85, n. 140.
235 *Actes de Lavra III De 1329 a 1500*, ό.π., p. 88-90, n. 142, Σπυρίδων Λαυριώτης, «Αναγραφαί εγγράφων Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 392, αρ. 18.
236 Κ. Μουστάκας, «Οι αθωνικές περιουσίες στην νοτιο-ανατολική Μακεδονία τις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα», ό.π., σ. 94.
237 *Actes de Lavra III De 1329 a 1500*, ό.π., p. 90-92, n. 143.
238 *Actes de Lavra III De 1329 a 1500*, ό.π., p. 108-112, n. 148.

Μεσολακκιάς να μην καταπατεί έκταση της Μονής στο χωριό Κοστομπού και να επαναφέρει τα όρια του μετοχίου σύμφωνα με την παλαιότερη απόφαση του Hayreddin Halil Pasa. Από ότι φαίνεται ο Candarli Hayreddin Halil Pasa, ένας εκ των κατακτητών των Σερρών το 1383, είχε δώσει πριν το 1410 έγγραφο στη Μονή που επικύρωνε τα κτήματα της[239].

Το 1485 με έγγραφο του, ο Σουλτάνος Βαγιαζήτ Β΄-Bayezid II αναφέρει πως σύμφωνα με την διαταγή του αποβιώσαντος πατέρα του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ Πορθητή-Mehmed II, οι αγιορείτες μοναχοί μπορούσαν να ορίζουν τις κτήσεις τους στις περιοχές των Σερρών και της Θεσσαλονίκης, με τις ίδιες συνθήκες (φορολογία κ.τ.λ) που ίσχυαν την εποχή του παππού του Σουλτάνου Μουράτ Β΄-Murad II[240].

Όπως μαρτυρούν άλλα έγγραφα της Μονής το προαναφερθέν χωριό Γοστόμπους αναφέρεται ότι ανήκε στη Μονή τα έτη 1519 και 1530[241].

Ο Μητροπολίτης Σερρών Γεννάδιος (ante 1498-1540) ευεργέτησε με πολλούς τρόπους την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Ο Γεννάδιος (εικ. 82) ήταν Σερραίος στην καταγωγή και ηγούμενος της Ι.Μ. Προδρόμου Σερρών[242]. Πιθανώς γνώρισε τον πρώτο μετά την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως Οικουμενικό Πατριάρχη Γεννάδιο Σχολάριο και ίσως το μοναχικό όνομα του οφείλεται σε αυτόν. Ήταν ηγούμενος μεταξύ των ετών 1498-1504 και το 1500 ανακαίνισε τον Πύργο της Ι.Μ. Προδρόμου Σερρών[243]. Προερχόταν από εύπορη οικογένεια και αφιέρωσε πολλά σημαντικά κειμήλια στον Μητροπολιτικό Ναό των Αγίων Θεοδώρων Σερρών[244].

Αναφέρεται για πρώτη φορά ως Μητροπολίτης Σερρών το 1510. Το 1522 ήταν υποψήφιος για τον Οικουμενικό Θρόνο και το 1534 αναφέρεται ως «υπέρτιμος Σερρών και τον τόπον επέχω Σάρδεων»[245]. Ο Γεννάδιος επισκεπτόταν τακτικά το Άγιο Όρος και είχε ιδιαίτερες σχέσεις με την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Θεωρούνταν αδελφός της Ι.Μ. Μεγίστη Λαύρας, εξ' ου και «Λαυριώτης». Σε αυτήν αφιέρωσε το 1519 ένα πολύτιμο θυμιατό αξίας 35 χρυσών νομισμάτων (1830 άσπρων) και αργότερα τα «αρχιερατικά του». Με αντάλλαγμα την αξία του θυμιατού αγοράζει το 1519 δύο αδελφάτα και το 1534/35 αγοράζει άλλα πέντε αδελφάτα[246]. Τα έτη 1522, 1528, 1533 και 1539 συμμετέχει στην επίλυση κτηματικών διαφορών κυρίως

---

239 V. Demetriadis, «Athonite Documents and the Ottoman Occupation», *Αθωνικά Σύμμεικτα αρ. 4, Ο Άθως στους 14ο-16ο αιώνες*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Αθήνα 1997, σ. 43-44.
240 V. Demetriadis, «Athonite Documents and the Ottoman Occupation», ό.π., σ. 50.
241 Κ. Μουστάκας, «Οι αθωνικές περιουσίες στην νοτιο-ανατολική Μακεδονία τις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα», ό.π., σ. 99. Σπυρίδων Λαυριώτης, «Αναγραφαί εγγράφων Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 391, 423, αρ. 14.
242 Κρ. Χρυσοχοΐδης, «Ο μητροπολίτης Σερρών Γεννάδιος (ante 1510-1540)», *Πρακτικά, Διεθνές Συνέδριο Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία*, τόμος 2, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 546-547.
243 Χριστοφόρος (Δημητριάδης), *Προσκυνητάριον της εν Μακεδονία παρά τη πόλει των Σερρών Σταυροπηγιακής Ιεράς Μονής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, συνταχθέν παρά του Χριστοφόρου Ιεροδιδασκάλου και ηγουμένου αυτής*, Λειψία 1904, σ.16. Χ. Βουρουτζίδης, «Κατάλογος ηγουμένων Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, τόμος τρίτος, Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης Σερρών, Σέρρες 2001, σ. 156, 176-177.
244 Ν.Η. Πεταλωτής, «Εκκλησιαστικά κειμήλια του Ιερού και Καθεδρικού Ναού των Αγίων Θεοδώρων Σερρών και των αοιδίμων Μητροπολιτών της Αγιωτάτης Μητροπόλεως Σερρών», *Ψυχής Άκος, Κειμήλια πίστεως και πολιτισμού της Εκκλησίας των Σερρών*, Ιερά Μητρόπολις Σερρών και Νιγρίτης, Σέρρες 2017, σ. 266-268, εικ. 3α,β, 4α,β, 6, σ. 277, σ. 282, εικ. 42. Γ. Λαμπάκης, «Περιηγήσεις», *ΔΧΑΕ 5* (1905), Αθήνα 1905 σ. 49, αρ. 17, σ. 52, αρ. 33. P. Perdrizet, L. Chesnay, «La Metropole de Serres», *Monuments et memoires de la Fondation Eugene Piot*, tome 10, fascicule 2, Paris 1903 σ. 137-139, fig. 20-21, X, 1903 Pl. XIII (ακουαρέλα), 141-142, fig. 25. A. Trifonova, «Τα ριπίδια της Παλαιάς Μητρόπολης Σερρών», *Ναός Περικαλλής, Ψηφίδες ιστορίας και ταυτότητας του Ιερού Ναού των Αγίων Θεοδώρων Σερρών*, Ιερά Μητρόπολις Σερρών και Νιγρίτης, Σέρρες 2013, σ. 255-265. Κρ. Χρυσοχοΐδης, «Ο μητροπολίτης Σερρών Γεννάδιος (ante 1510-1540)», ό.π., σ. 543-544 και υπ. 35.
245 Β.Γ. Άτεση, πρώην Μητροπολίτου Λήμνου, «Συμβολή εις τους επισκοπικούς καταλόγους επαρχιών τινών έξω της Ελλαδικής Εκκλησίας», *Θεολογία τόμος ΝΕ΄*, τεύχος 1, Αθήνα 1984, σ. 35.
246 Με τον όρο «αδελφάτο» εννοείται η παραχώρηση εφ' όρου ζωής συγκεκριμένης ποσότητας τροφίμων από μία μονή ή ακόμα και το δικαίωμα κατοικίας σε αυτήν σε έναν ιδιώτη που προσέφερε ένα σεβαστό χρηματικό ποσό ή σημαντική έκταση γης.

μεταξύ των μονών του Αγίου Όρους[247]. Το 1540, αμέσως μετά το θάνατο του Γενναδίου, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιερεμίας Α΄ πήγε στις Σέρρες για να επικυρώσει τη διαθήκη του θανόντος[248].

Το πρώτο μισό του 16ου αι. οι ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία επέτρεψαν την χορηγική δραστηριότητα λαϊκών και κληρικών, κυρίως ανάμεσα στα έτη 1518-1568[249]. Οι συνθήκες αυτές άλλαξαν το 1568/69, με την δήμευση και εκποίηση της κινητής και ακίνητης περιουσίας των μονών σε συνδυασμό με την υποτίμηση του νομίσματος στα επόμενα έτη[250].

Σήμερα στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας φυλάσσονται το εγκόλπιο και το παναγιάριο του Γενναδίου (εικ. 82)[251]. Δύο όμως ήταν οι σημαντικότερες ευεργεσίες του προς τη Μονή. Η μία είναι η ανοικοδόμηση και διακόσμηση της Τράπεζας της Μονής και η άλλη η ανακαίνιση του Πύργου του αυτοκράτορα Ιωάννη Τσιμισκή το 1522[252].

Η Τράπεζα είναι ο χώρος εστίασης των μοναχών και των επισκεπτών της μονής. Είναι ένα εντυπωσιακό οικοδόμημα απέναντι από το Καθολικό της μονής, με διαστάσεις 27,70 Χ 29,20 μ.[253]. Σε κώδικα της Μονής του 17ου αι. αναφέρεται ότι ο Μητροπολίτης Σερρών Γεννάδιος «έκτισε και εζωγράφισε την κοινήν Τράπεζαν»[254]. Φαίνεται ότι η Τράπεζα ανοικοδομήθηκε εκ βάθρων με έξοδα του Γενναδίου και ότι ο ίδιος ανέλαβε την δαπάνη της πρωτοποριακής διακόσμησης της, με εξαιρετικής τέχνης αγιογραφίες. Ο ίδιος απεικονίστηκε στις εξωτερικές τοιχογραφίες του ανατολικού της τοίχου σε μια κτητορική παράσταση[255]. Η Τράπεζα της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας λειτούργησε ως υπόδειγμα για την διακόσμηση άλλων Τραπεζών, τόσο στο Άγιος Όρος, όσο και σε άλλες μονές των Βαλκανίων[256].

Στην εξωτερική επιφάνεια του ανατολικού τοίχου της Τράπεζας κάτω από την σκηνή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, ιστορούνται άγιοι, κτήτορες και ευεργέτες της μονής να δέονται στην Παναγία με τον Χριστό (κτητορική παράσταση). Πιο συγκεκριμένα, πάνω από το υπέρθυρο της θύρας της Τράπεζας ιστορείται μέσα σε δόξα η Παναγία με τον Χριστό στον τύπο της «Πλατυτέρας των Ουρανών». Περιβάλλεται από δύο σεβίζοντες ημίσωμους αγγέλους (Μιχαήλ και Γαβριήλ) και δύο εξαπτέρυγα Σεραφείμ.

Στο δεξιό μέρος της παράστασης απεικονίζονται οι κτήτορες της μονής, ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης και οι αυτοκράτορες Νικηφόρος Φωκάς και Ιωάννης Τσιμισκής. Όλοι τους είναι στραμμένοι προς τα

---

247 Κρ. Χρυσοχοΐδης, «Ο μητροπολίτης Σερρών Γεννάδιος (ante 1510-1540)», ό.π., σ. 537-539. Β.Γ. Άτεση, «Συμβολή εις τους επισκοπικούς καταλόγους», ό.π., σ. 35.
248 Κρ. Χρυσοχοΐδης, «Ο μητροπολίτης Σερρών Γεννάδιος (ante 1510-1540)», ό.π., σ. 537-541, 548. Β.Γ. Άτεση, «Συμβολή εις τους επισκοπικούς καταλόγους», ό.π., σ. 35.
249 Κ.Μ. Βαφειάδης, *Εκκλησιαστική Πολιτική και Τέχνη υπό Οθωμανική Κυριαρχία 15ος -17ος αι., Η «Κρητική Σχολή» Ζωγραφικής*, Αθήνησι 2016, σ. 105-106, 115.
250 Κ.Μ. Βαφειάδης, *Εκκλησιαστική Πολιτική και Τέχνη υπό Οθωμανική Κυριαρχία, Η «Κρητική Σχολή» Ζωγραφικής*, ό.π., σ. 105-106, 115-116. Κ.Μ. Βαφειάδης, *Περί της εν Άθω «Κρητικής» Ζωγραφικής, Εικόνες και τοιχογραφίες της Ι.Μ. Διονυσίου και οι δημιουργοί τους (Β΄μισό 14ου –Β΄μισό 16ου αι.)*, εκδ. Μπαρτουλιάνος, Αθήνα 2009, σ. 15,23-24, 27-29. Κρ. Χρυσοχοΐδης, «Ο μητροπολίτης Σερρών Γεννάδιος (ante 1510-1540)», ό.π., σ. 548, 550-553. βλ. επίσης Κρ. Χρυσοχοΐδης, «Τα οικονομικά των επισκοπών στις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα και η περίπτωση του Γενναδίου Σερρών», *Βυζαντινά Σύμμεικτα* τόμος 12, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Αθήνα 1998, σ. 271-317.
251 Ν.Η. Πεταλωτής, «Εκκλησιαστικά κειμήλια Ναού Αγίων Θεοδώρων Σερρών και Μητροπολιτών Σερρών», ό.π., σ.277, εικ. 33α,β.
252 Κ.Μ. Βαφειάδης, *Εκκλησιαστική Πολιτική και Τέχνη υπό Οθωμανική Κυριαρχία, Η «Κρητική Σχολή» Ζωγραφικής*, ό.π., σ. 127. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Inscriptions chretiennes de l'Athos*, ό.π., σ. 136-137, αρ. 411.
253 Π. Θεοχαρίδης, Σ. Μαμαλούκος, «Παρατηρήσεις στην οικοδομική ιστορία και αρχιτεκτονική της τράπεζας της Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 34.
254 Κ. Καλοκύρης, *Άθως, Θέματα Αρχαιολογίας και Τέχνης, επί τη χιλιετηρίδι (963-1963)*, Εκδοτικός Οίκος «Αστήρ», Αλ. & Ε. Παπαδημητρίου, Αθήναι 1963, σ. 82.
255 Π. Θεοχαρίδης, Σ. Μαμαλούκος, «Παρατηρήσεις στην οικοδομική ιστορία και αρχιτεκτονική της τράπεζας Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 44-45.
256 Ε.Ν. Τσιγαρίδας, *Θεοφάνης ο Κρης, Κορυφαίος ζωγράφος του 16ου αι.*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2016, σ. 18.

αριστερά, προς την Παναγία με τον Χριστό. Στο αριστερό μέρος της παράστασης εικονίζονται οι Άγιοι Θεόδωροι Τήρωνας και Στρατηλάτης με τον Μητροπολίτη Σερρών Γεννάδιο (εικ. 82). Ο Άγιος Θεόδωρος ο Στρατηλάτης πιάνει με το δεξί του χέρι τον ώμο του Γενναδίου, μία κίνηση προστασίας και ευαρέσκειας.

Αριστερά και μπροστά από τον Άγιο Θεόδωρο Στρατηλάτη εικονίζεται ο Γεννάδιος. Είναι ενδεδυμένος με πολυσταύριο φελόνιο, ωμοφόριο, επιγονάτιο, επιτραχήλιο, στιχάριο και στο κεφάλι φέρει επανωκαλύμμαυχο. Κρατάει ομοίωμα κτηρίου, που απεικονίζει την Τράπεζα. Αριστερά του Γενναδίου υπάρχει με λευκά γράμματα η εξής επιγραφή: Ο ΠΑΝΙΕ / ΡΩΤΑΤΟΣ ΚΑΙ / ΥΠΕΡΤΙΜΟΣ / Μ(ΗΤ)ΡΟΠΟΛΙΤΗΣ / ΣΕΡΡΩΝ ΓΕΝΝΑΔΙ(ΟΣ) / ΚΑΙ ΚΤΗΤΩΡ ΤΗΣ / ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ η οποία συνεχίζει ΣΥΝ ΤΟΙΣ ΑΓΙΟΙΣ ΜΑΡΤΥΣΙ / ΘΕΟΔΩΡΟΙΣ δεξιά του Αγίου Θεοδώρου του Τήρωνος[257].

Ο Γεννάδιος θεωρούσε τον εαυτό του όχι μόνο μέλος της αδελφότητας Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, αλλά και νέο κτήτορα της, ισάξιο των παλιών κτητόρων. Επομένως δεν είναι τυχαίο ότι απεικονίζεται μαζί και στο ίδιο σωματικό μέγεθος με τους Αγίους Θεόδωρους, τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη και τους αυτοκράτορες Ιωάννη Τσιμισκή και Νικηφόρο Φωκά. Αυτή η κτητορική παράσταση ήταν απέναντι από την προαναφερθείσα κατεστραμμένη κτητορική παράσταση πάνω από τη δυτική θύρα του Καθολικού της Μονής. Το μεγάλο μέγεθος της κτητορικής παράστασης και η περίοπτη θέση της σε ένα από τα σημαντικότερα κτήρια της Μονής, απέναντι μάλιστα από την αντίστοιχη του Καθολικού, τονίζει το μέγεθος των δωρεών του προς τη Μονή, την τιμή που απολάμβανε σε αυτή και στο Άγιο Όρος και την ευγνωμοσύνη της αδελφότητας[258].

Το αριστερό τμήμα της κτητορικής αυτή παράστασης αντιγράφηκε με μικρές διαφορές τον 16^{ο} αι. σε μία φορητή εικόνα (εικ. 83) που βρισκόταν στο τέμπλο της Πρόθεσης του Μητροπολιτικού ναού των Αγίων Θεοδώρων Σερρών. Ο ναός κάηκε τον Ιούνιο του 1913 από τον Βουλγαρικό Στρατό Κατοχής και έκτοτε η τύχη της αγνοείται.

Ευτυχώς η εικόνα αυτή περιγράφτηκε πριν το 1913 από τους Πέτρο Παπαγεωργίου, Paul Perdrizet-Leon Cesnay και τον Γεώργιο Λαμπάκη[259]. Στα Ιστορικά και Φωτογραφικά αρχεία του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών υπάρχει η φωτογραφία της (ΧΑΕ 3384). Η φωτογραφία αυτή δέχτηκε ψηφιακή επεξεργασία (εικ. 83) και αποδείχτηκε ότι απεικόνιζε τους Αγίους Θεόδωρους, Τήρωνα και Στρατηλάτη και τον Μητροπολίτη Σερρών Γεννάδιο στις ίδιες με την κτητορική παράσταση στάσεις. Οι τρεις αυτές μορφές δέονταν προς την Παναγία και τον Χριστό, που εικονίζονταν ημίσωμοι, μέσα σε δόξα, στο άνω δεξιά τμήμα της εικόνας και περιβάλλονταν από έναν άγγελο με ανοιγμένα φτερά και ένα εξαπτέρυγο Σεραφείμ[260].

Η εικόνα των Σερρών, ενθρονισμένη σε περίοπτη θέση στο Μητροπολιτικό Ναό και εντυπωσιακή λόγω του μεγέθους και της τέχνης της, αποτελούσε μια διαχρονική ανάμνηση του Μητροπολίτη Σερρών Γενναδίου και των ευεργεσιών του προς την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Συγχρόνως ήταν και μια συνεχής υπενθύμιση και προτροπή τόσο προς τους Μητροπολίτες των Σερρών όσο και στον πιστό σερραϊκό λαό να ακολουθήσουν το παράδειγμα του Γενναδίου και να συνδράμουν την Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας στις εκάστοτε ανάγκες της.

---

257 Ν. Τουτός, Γ. Φουστέρης, «Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας, Τράπεζα», *Ευρετήριον της Μνημειακής Ζωγραφικής του Αγίου Όρους, 10^{ος}-17^{ος} αιώνας*, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Έρευνας της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης, Αθήναι 2010, σ. 84. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Inscriptions chretiennes de l'Athos*, ό.π., σ. 130-131, αρ. 397.
258 Κ.Μ. Βαφειάδης, *Εκκλησιαστική Πολιτική και Τέχνη υπό Οθωμανική Κυριαρχία , Η «Κρητική Σχολή» Ζωγραφικής*, ό.π., σ. 120.
259 Π. Παπαγεωργίου, *Αι Σέρραι και τα προάστεια*, ό.π., σ. 26, Πίναξ IV. P. Perdrizet, L. Chesnay, «La Metropole de Serres», ό.π., σ. 141-142, υποσ. 1. Γ. Λαμπάκης, «Περιηγήσεις», ό.π., σ. 44, 48, αρ. 4, 15, Κρ. Χρυσοχοΐδης, «Ο μητροπολίτης Σερρών Γεννάδιος (ante 1510-1540)», ό.π., σ. 542.
260 Ν.Η. Πεταλωτής, «Εκκλησιαστικά κειμήλια Ναού Αγίων Θεοδώρων Σερρών και των Μητροπολιτών Σερρών», ό.π., σ. 289-290, εικ. 63-66. Η εικόνα περιγράφεται αναλυτικότερα σε μία προς δημοσίευση μελέτη του γράφοντος στα Σερραϊκά Σύμμεικτα.

Είναι φανερό ότι η εικόνα θεωρούνταν ως ένα σημαντικό κειμήλιο του Μητροπολιτικού Ναού των Αγίων Θεοδώρων και της ιστορίας των Σερρών. Αυτό δείχνει η διατήρηση της κατά την διάρκεια των αιώνων από φυσικές και ανθρώπινες καταστροφές και ότι είχε υποδειχθεί ως σημαντικής αξίας κειμήλιο από τον κλήρο του Ναού στους διάφορους μελετητές και ερευνητές.

Το 1589 η Μονή πούλησε το ακίνητο που είχε στον κραβασαρά της πόλης των Σερρών, ίσως ύστερα από τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες που προαναφέρθηκαν[261].

Στην πόλη των Σερρών ο Ι.Ν. Αγίων Αθανασίου και Κυρίλλου Αλεξανδρείας ήταν για αιώνες μετόχιο της Μονής. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ως μετόχιο της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας από το 1329, σύμφωνα με το χρυσόβουλλο του Αυτοκράτορα Ανδρόνικου Γ' Παλαιολόγου που αναφέρθηκε ανωτέρω. Βρισκόταν κοντά στην Πύλη του Φόρου, μία από τις πύλες των τειχών των μεσαιωνικών Σερρών όπως επιβεβαιώθηκε και από τη σωστική ανασκαφή. Η πύλη αυτή έκλεινε τη νύχτα με αλυσίδες για αυτό το λόγο οι Τούρκο τον ονόμαζαν «Σιντζιρλί κλισέ» δηλαδή εκκλησία της αλύσεως/αλυσίδας.

Σε δύο σιγίλια του Οικουμενικού Πατριάρχη Κυρίλλου Α΄ Λούκαρη (7.130 και 7.140 από κτίσεως κόσμου δηλαδή 1621/1622 και 1631/1632) αποφασίζεται η εκκλησία των Αγίων Αθανασίου και Κυρίλλου στις Σέρρες να είναι σταυροπήγιο και υποταγμένη στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Το πρώτο αναφέρεται ως εξής: «Κυρίλλου, του Οικουμ. Πατριάρχου, Κυρίλλου του Αντιοχείας, Θεοφάνους Ιεροσολύμων και λοιπών αρχιερέων, άριστον συνοδικόν σιγίλιον, ότι είναι σταυροπήγιον πατριαρχικόν και υπό την εξουσίαν της Λαύρας το εν τη πόλει Σερρών μετόχιον ημών του αγίου Αθανασίου ζρλ΄ (7.130) και το δεύτερο: «Κυρίλλου, Οικουμ. Πατριάρχου, συνοδικόν μετά και κ΄ αρχιερέων υπογεγραμμένων, ότι η Εκκλησία, η εις τας Σέρρας, των αγίων Αθανασίου και Κυρίλλου να είναι σταυροπήγιος η υποκειμένη τη Λαύρα, έτος ζρμ΄ (7.140)»[262].

Ο ναός ανοικοδομήθηκε αρκετές φορές. Κάηκε τον Ιούνιο του 1849 στη μεγάλη πυρκαγιά των Σερρών και επισκευάστηκε το 1850, 1868 και 1897. Στην είσοδο της υπήρχαν δύο επιγραφές. Η πρώτη ήταν η: «Μετόχιον της εν τω αγιονύμω όρει ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας. Εκκλησία Άγιος Αθανάσιος Αλεξανδρείας εν έτει 1897 Αυγούστου 20» και η δεύτερη «+ 1850 Μ Λ» όπου το Μ Λ σημαίνει Μεγίστη Λαύρα. Στην αυλή της υπήρχε βρύση που χτίστηκε το 1760 και έφερε την επιγραφή: «ΛΒ (Λαύρα) ΑΘΑΝΑΣΙΟC ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΥΔΩΡ ΑΞΑC ΙΓΝΑΤΙΟC ΧΡΗΣΜΑCΙΝ ΥΔΩΡ ΕΙCΑΞΑC ΟCΟΙ ΕΜΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΥΤΑΙ ΚΥΡΙΟΥ ΕΡΓΟΝ ΙΔΕΤΕ ΕΜΟΥ ΤΟΥ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΑΨΞ ΙΟΥΝΙΟΥ 2». Ο ναός ξανακάηκε τον Ιούνιο του 1913 κατά την καταστροφή των Σερρών από τον Βουλγαρικό στρατό κατοχής. Δεν ξαναχτίστηκε και έγινε οικόπεδο. Η Μονή μετά από δικαστικούς αγώνες έλαβε ως αποζημίωση το ποσό των 7.000 δραχμών. Στο τέλος χειρόγραφου Τυπικού του 15ου αι. που σώζεται στη βιβλιοθήκη της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας (Λ 95) υπάρχει η εξής επιγραφή: «Το παρόν Τυπικόν υπάρχει του ναού του εν ταις Σέρραις του οσίου και θεοφόρου πατρός ημών Αθανασίου του εν τω Άθω…» που υπονοεί ίσως αφιέρωση του ναού και στον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη[263]. Στον ναό πριν την καταστροφή του το 1913 σύμφωνα με την περιγραφή του Γ. Λαμπάκη σώζονταν παλαιά εικόνα του Αγίου Νικολάου που έφερε «φαινόλιον πολυσταύριον κεκοσμημένον δια γαμάτων» και στο τέμπλο του οι δεσποτικές εικόνες του Χριστού Παντοκράτορος και της Παναγίας έργα μάλλον του 19ου αι.[264].

261 Κ. Παπακυριάκου, *Ναοί της πόλης των Σερρών καταστραφέντες και μη επανεγερθέντες*, Ιερά Μητρόπολις Σερρών και Νιγρίτης, Επικοινωνιακόν και μορφωτικόν Ίδρυμα «Ο Άγιος Νικήτας ο νέος», Σέρρες 2006, σ. 19-20. Γ. Καφταντζής, *Οι Σέρρες άλλοτε και τώρα*, εκδ. Όμιλος Ορφέας Σερρών, χωρίς χρονολογία, σ. 202.
262 Σπυρίδων Λαυριώτης, «Αναγραφαί εγγράφων Μεγίστης Λαύρας», ό.π., σ. 405-406.
263 Σπ. Λαυριώτης, Σ. Ευστρατιάδης, *Κατάλογος κωδίκων Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 281, αρ. 1586-Λ95.
264 Γ. Λαμπάκης, «Περιηγήσεις», ό.π., σ. 62, αρ. ΙΗ΄, αρ. 75- 76.

Σήμερα ένα μικρό προσκυνητάρι (εικ. 84) σε ένα μικρό τριγωνικό οικόπεδο, στην οδό Ακροπόλεως και Ίωνος Δραγούμη διατηρεί τη μνήμη του ιστορικού αυτού ναού των Σερρών[265].

Ο Λαυριώτης ιερομόναχος Σεραφείμ ο Σερραίος έζησε στη Βιέννη στα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αι. Όταν επέστρεψε στη Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας έφερε μαζί του πολλά βιβλία, σημαντικές «θύραθεν» εκδόσεις (από το 1547-1797) και κυρίως την Εφημερίδα των Μαρκιδών Πούλιων. Συγχρόνως είχε γραφτεί ως συνδρομητής σε δύο τουλάχιστον βιβλία, με άλλα λόγια είχε προαγοράσει κάποια αντίτυπα βοηθώντας έτσι στην έκδοση τους[266].

Στην εκκλησιαστική Βιβλιοθήκη «Μυριόβιβλος» της Ι.Μ. Σερρών και Νιγρίτης που στεγάζεται στο Μαξίμειο Πνευματικό Κέντρο στην πόλη των Σερρών, εκτίθεται, σε περίοπτη θέση, αγιορείτικη χαλκογραφία του 1868 (εικ. 84,86). Απεικονίζει την Παναγία Οικονόμισσα στον τύπο του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας με την Αγία Τριάδα, τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη, τον Όσιο Μιχαήλ Επίσκοπο Συνάδων, δέκα σκηνές από το βίο του Οσίου Αθανασίου και απεικόνιση της Μονής και του περιβάλλοντος χώρου (δεύτερη παραλλαγή της Παναγίας Οικονόμισσας του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων).

Φέρει την εξής επιγραφή: «ΕΧΑΛΚΟΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΩΝ ΧΑΡΙΝ Ο ΘΕΙΟΣ ΟΥΤΟΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΙΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΠΑΝΤΑΝΑΣΣΗΣ ΜΗΤΡΟΠΑΡΘΕΝΟΥ ΚΟΡΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΕΓΙΣΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΦΩΣΤΗΡΟΣ ΛΑΜΠΡΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΩ ΤΩ ΟΡΕΙ Κ(ΑΙ) ΚΤΙΤΟΡΟΣ ΛΑΥΡΑΣ ΤΕ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΗΜΟΥ ΗΝ ΚΡΑΤΑΙΑ ΧΕΙΡ ΣΚΕΠΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ Κ(ΑΙ) ΣΥΜΒΟΗΘΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΦΙΛΟΧΡΗΣΤΩΝ ΕΙΣ ΑΠΛΕΤΟΝ ΚΑΥΧΗΜΑ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΙΑΝ ΓΕΝΟΥΣ ΤΕ ΠΑΝΤΟΣ ΕΥΣΕΒΩΝ ΧΡΙΣΤΩΝΥΜΩΝ ΕΝ ΕΤΕΙ 1868 ΙΟΥΛΙΟΥ 8 ΕΝ ΑΓΙΩ ΟΡΕΙ». Κάτω από την απεικόνιση της Μονής υπάρχει άλλη επιγραφή: «Η ΠΑΝΕΥΑΓΙΣ ΑΥΤΗ Κ(ΑΙ) ΠΑΜΕΓΙΣΤΗ ΛΑΥΡΑ, Η ΕΝ ΤΩ ΑΘΩ ΙΕΡΩΣ ΙΔΡΥΜΕΝΗ, ΚΤΙΤΟΡΑΣ ΤΕ ΛΑΧΟΥΣΑ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΟΥΣ, ΑΙΔΙΜΟΥΣ ΤΕ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥΣ, ΝΙΚΗΦΟΡΟΝ ΦΩΚΑΝ Κ(ΑΙ) ΙΩΑΝΝΗΝ, ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΣ ΚΟΣΜΟΥ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΙΚΕΤΕΥΕΙ».

Στον Ι.Ν. Τιμίου Σταυρού Σερρών στο δεξιό προσκυνητάρι βρίσκεται η ωραία εικόνα της Παναγίας Γοργοεπηκόου. Κάτω αριστερά έχει τοποθετηθεί μια σύγχρονη φωτογραφία της σε ξύλινο κάδρο που απεικονίζει την Παναγία Οικονόμισσα της Λιτής του Καθολικού της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας (εικ. 85).

Στις Σέρρες υπάρχει το ναΐδριο της Αγίας Φωτεινής που ανήκει στον Ι.Ν. Αγίων Αντωνίου και Μαρίνας Σερρών. Χτίστηκε σε ανάμνηση του κατεστραμμένου το 1913 μεγάλου ναού της Αγίας Φωτίδας/Φωτεινής, που βρισκόταν λίγο βορειότερα. Στο βόρειο τοίχο του νάρθηκα υπάρχει μια μεγάλη εικόνα της Παναγίας με τον Χριστό και δύο αγίους (εικ. 83). Ανήκει ολοφάνερα στην δεύτερη παραλλαγή της εικόνας της Παναγίας Οικονόμισσας του Παρεκκλησίου των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων και αντιγράφει τη χαλκογραφία του ρώσικου βιβλίου «Ανωτέρα Επισκίασις επί του Άθω» (εικ. 83)[267].

Στο κέντρο απεικονίζει την Παναγία με τον Χριστό ένθρονη με το επίθετο «ΠΑΝΤΑΝΑΣΣΑ ΘΕΟΤΟΚΟΣ», αριστερά τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη με την επιγραφή «Ο Άγιος Αθανάσιος» και δεξιά τον Όσιο Μιχαήλ των Συνάδων με την επιγραφή «Ο Άγιος Μιχαήλ Σιναΐτης». Δύο άγγελοι κρατούν ένα στέμμα πάνω από το κεφάλι της Παναγίας. Η εικόνα ζωγραφίστηκε το 1941 από τον Δημήτριο σύμφωνα με την επιγραφή «Έργον Δημητρίου Ζωγράφου» στο κάτω δεξιό μέρος της εικόνας και ήταν δωρεά κυριών των Σερρών σύμφωνα με την άλλη επιγραφή στο κάτω αριστερό μέρος της εικόνας «Δια συνδρομής των Κυριών Σερρών 1941».

---

265 Κ. Παπακυριάκου, *Ναοί της πόλης των Σερρών καταστραφέντες και μη επανεγερθέντες*, ό.π., σ. 19- 20.
266 Τ. Σκλαβενίτης, «Η Βιβλιοθήκη των εντύπων της Μονής Μεγίστης Λαύρας του Άθω», *Μνήμων τεύχος 11*, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 1987, σ. 111-112, υποσ. 41.
267 *Vishyi pokrov na afonom*, ό.π., tab. XXXIX πριν την σ. 153.

Ενώ ολοφάνερα αντιγράφεται η μορφή του Αγίου Μιχαήλ Επισκόπου Συνάδων η επιγραφή τον ταυτίζει με τον Όσιο Μιχαήλ τον Σιναΐτη. Στο σιναϊτικό αγιολόγιο υπάρχει ο Όσιος Μιχαήλ ο Ιβηρίτης (από τη Γεωργία) που εορτάζει τρεις ημέρες μετά το Πάσχα, την ημέρα της Σύναξης των Σιναϊτών Αγίων. Είναι σχεδόν αδύνατον ο ζωγράφος Δημήτριος να γνώριζε την ύπαρξη του Αγίου αυτού.

Η εικόνα ζωγραφίστηκε το 1941 στις Σέρρες στη διάρκεια της τρίτης βουλγαρικής κατοχής. Τα ελληνικά βιβλία είχαν απαγορευτεί, είχε επιβληθεί η χρήση της σλαβονικής γλώσσας αντί της ελληνικής στις εκκλησίες και οι ελληνικές επιγραφές, ακόμα και αυτές των εικόνων αντικαταστάθηκαν με σλαβονικές. Τα σλαβονικά είναι η παλιά σλαβική γλώσσα που χρησιμοποιείται από τις σλαβόφωνες Ορθόδοξες Εκκλησίες.

Ο γράφων υποθέτει ότι οι κύριες επιγραφές στην εικόνα είτε γράφτηκαν εξαρχής στην σλαβονική ή το πιθανότερο γράφτηκαν στην ελληνική και επιζωγραφίστηκαν με τις αντίστοιχες στη σλαβονική. Αργότερα μετά την απελευθέρωση των Σερρών οι επιγραφές γράφτηκαν στην ελληνική. Τότε όμως ο Άγιος Μιχαήλ Συνάδων μετατράπηκε σε Μιχαήλ Σιναΐτη καθώς ο αγιογράφος δεν μπόρεσε να διαβάσει σωστά το όνομα του. Το επίθετο «Παντάνασσα» που σημαίνει βασίλισσα των Πάντων και δικαιολογείται με την ύπαρξη του θρόνου και του στέμματος της Παναγίας και αναγράφεται στις σωζόμενες χαλκογραφίες της Παναγίας Οικονόμισσας της δεύτερης παραλλαγής.

Οι συνθήκες της ζωής κατά την διάρκεια της τρίτης βουλγαρικής κατοχής των Σερρών ήταν ιδιαίτερα σκληρές. Πείνα, κακοποιήσεις, κλοπές, λεηλασίες, κατάσχεση ακινήτων και κτημάτων, εξορίες, επιστρατεύσεις σε τάγματα εργασίας/θανάτου, εκτελέσεις, λεηλασίες αρχαιολογικών θησαυρών και εκκλησιαστικών κειμηλίων, απαγόρευση της ελληνικής γλώσσας και τόσα άλλα…

Μέσα σε αυτές τις ζοφερές ημέρες μία ομάδα ευσεβών Σερραίων γυναικών παρήγγειλε σε έναν αγιογράφο, τον Δημήτριο μια εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας. Ίσως είχαν προσευχηθεί στον Ι.Ν. Αγίων Αθανασίου και Κυρίλλου Πατριαρχών Αλεξανδρείας που καταστράφηκε το 1913 και είχαν ακούσει εκεί για την Παναγία την Οικονόμισσα και τα θαύματά της. Ίσως θέλησαν με αυτήν την εικόνα να διαιωνίσουν την μνήμη του κατεστραμμένου ναού. Ίσως γνωρίζοντας για την αυτοκρατορική Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας θέλησαν να διατηρήσουν την ιστορική μνήμη των Βυζαντινών χρόνων και να εκφράσουν με αυτόν τον τρόπο την ελληνική ψυχή τους.

Και ίσως στις φριχτές και μαύρες εκείνες μέρες ζητούσαν την βοήθεια της Παναγίας της Οικονόμισσας, της Μάνας που οικονομεί, που φροντίζει για τα πάντα, για όλα της τα παιδιά όπως κάνει κάθε αληθινή μάνα σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης.

Εικ. 81. Αριστερά: Απεικόνιση του Καθολικού από το Προσκυνητάριο του Μακαρίου Τριγώνη (1772). Δεξιά: Η εμφάνιση της Παναγίας στο Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη. Λεπτομέρεια της χαλκογραφίας της Παναγίας Οικονόμισσας στην Εκκλησιαστική Βιβλιοθήκη «Μυριόβιβλος» της Ι.Μ. Σερρών και Νιγρίτης στις Σέρρες.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ Ι.Μ. ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

Η Ιερά Μητρόπολη Σιδηροκάστρου είναι διάδοχος της ιστορικής Μητρόπολης Μελενίκου[268]. Στο Μελένικο, ίσως στην εκκλησία του Αγίου Αντωνίου, υπήρχε η θαυμάσια εικόνα του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη (εικ. 85), αφιέρωμα του Προηγουμένου της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας Σάββα. Η εικόνα αυτή σύμφωνα με την επιγραφή της φιλοτεχνήθηκε στις 8 Αυγούστου του 1757 με έξοδα του Σάββα. Ο Σάββας αναφέρεται ως ηγούμενος της Μονής το 1754. Το 1774 αναφέρεται ξανά ως ηγούμενος της Μονής ο Σάββας. Το 1780 τυπώθηκε το προαναφερθέν Προσκυνητάριο της Μονής του Γεροπροηγούμενου Σάββα. Χρειάζεται περαιτέρω έρευνα για να εξακριβωθεί εάν πρόκειται για ένα ή δύο διαφορετικά πρόσωπα με το όνομα Σάββας[269].

Στο άνω τμήμα της εικονίζεται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου, στον οποίο τιμόταν το Καθολικό της Μονής. Δεξιά και αριστερά υπάρχουν τέσσερις προφήτες, οι Δαυΐδ, Σολομών, Δανιήλ και Ησαΐας. Στο κέντρο εικονίζεται ολόσωμος ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης που περιβάλλεται από τέσσερα εικονίδια με σκηνές του βίου του. Στο κάτω μέρος εικονίζονται οι Άγιοι Γεώργιος, Δημήτριος, Σάββας ο ηγιασμένος και Βουκόλος [270].

Ο εικονιζόμενος Βουκόλος δεν είναι ο άγιος Βλάσιος ο Βουκόλος, αλλά ο άγιος Βουκόλος Επίσκοπος Σμύρνης[271]. Σύμφωνα με τον Λαυριώτη ιερομόναχο Ευθύμιο λείψανα του αγίου Βουκόλου υπήρχαν στη Μονή το 1773:

«εκεί είναι και λείψανα του Θείου Ιγνατίου,
ομού του Ελεήμονος, και Βουκόλου του Θείου»[272].

Ίσως να υπήρχε μετόχιο της Μονής στο Μελένικο ή οι Μελενικιώτες να έκαναν μια μεγάλη δωρεά προς τη Μονή. Είναι πιθανόν ο Σάββας να έζησε κάποιο διάστημα στο Μελένικο και με τη δωρεά της εικόνας θέλησε να διατηρήσει την ανάμνηση της Μονή στους ευσεβείς κατοίκους του Μελενίκου.

Στο Σιδηρόκαστρο η Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας όριζε ένα μύλο, κτήμα της Ι.Μ. Αγίων Πάντων και στο χωριό Χείμαρρος, το μετόχιο του Αγίου Αθανασίου της Κόπριανης.

Από το 1923 στο χωριό Βαλτερό θησαυρίζεται η ιερά εικόνα της Παναγίας Οικονόμισσας, φερμένη από το Μετόχιο της Μονής στο Μπασλίκι/Μπασίκι της Ανατολικής Θράκης. Εκατό σχεδόν χρόνια τώρα ευλογεί και προστατεύει τους κατοίκους του Βαλτερού και όλων των Σερρών και ανανεώνει τη χιλιετή σχέση του Νομού Σερρών με την παλαίφατη και ιστορική Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους.

---

268 Μακάριος Μητροπολίτης Σιδηροκάστρου (Φιλοθέου), «Ένας αιώνας μαρτυρικής πορείας και ζωντανής παρουσίας: Ιερά Μητρόπολις (Μελενίκου) Σιδηροκάστρου», *Δήμος Σιντικής, Ο χώρος και η Ιστορία του*, Σιδηρόκαστρο 2014, σ. 381-393.
269 Σάββας Γεροπροηγούμενος και Σκευοφύλακας, *Προσκυνητάριον Μονής Μεγίστης Λαύρας*, ό.π. Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Προσκυνητάριον Μεγίστης Λαύρας*, ό.π., σ. 119.
270 A. Trifonova, «Ikona na Sv. Atanasii ot Melnik», ό.π., p.38, fig. 6. L. Koinova-Arnaudova, *Ikoni ot Melintskiya krai*, ό.π., p. 66, fig. 37-39. G. Gerov, *Ikoni ot Melnik I Melnitsko*, ό.π., p. 138-145.
271 Α. Αρπατζή, Ν. Πεταλωτής, *Ο Άγιος Βουκόλος Επίσκοπος Σμύρνης, Ο θλιμμένος άγγελος του Άη Βούκλα, Βίος, ακολουθία, παρακλητικός κανόνας και οι ναοί του στη Σμύρνη και στο Μαυρομμάτι Καρδίτσας*, εκδ. Πνοή, Σέρρες 2016.
272 Σ. Καδάς, «Περιγραφή ιεράς μονής Μεγίστης Λαύρας (Κωδ. Λ 54)», ό.π., σ. 119.

Εικ. 82. Αριστερά: Ο Μητροπολίτης Σερρών Γεννάδιος με τους Αγίους Θεοδώρους. Λεπτομέρεια τοιχογραφίας στην πρόσοψη της Τράπεζας της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Κέντρο: Πρόσθια και οπίσθια όψη του Εγκολπίου του Μητροπολίτη Σερρών Γενναδίου που φυλάσσεται στη Μονή. Δεξιά: Η εικόνα των Αγίων Θεοδώρων με τον Μητροπολίτη Σερρών Γεννάδιο που φυλάσσονταν στον Ιερό Καθεδρικό και Προσκυνηματικό Ναό των Αγίων Θεοδώρων Σερρών μέχρι το 1913. (16ος αι.)

Εικ. 83. Αριστερά: Η εικόνα της Παναγίας Παντάνασσας-Οικονόμισσας στον ναΐδριο της Αγίας Φωτεινής Σερρών (1941). Δεξιά: Ρώσικη χαλκογραφία της Παναγίας Οικονόμισσας (1867).

Εικ. 84. Αριστερά: Το μικρό προσκυνητάριο του Αγίου Αθανασίου στην θέση του Μετοχίου της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας στην πόλη των Σερρών. Δεξιά: Η αγιορείτικη χαλκογραφία του 1868 στην Εκκλησιαστική Βιβλιοθήκη «Μυριόβιβλος» της Ι.Μ. Σερρών και Νιγρίτης, στο Μαξίμειο Πνευματικό Κέντρο στις Σέρρες.

Εικ. 85. Αριστερά: Η εικόνα της Παναγίας Γοργοεπηκόου, στον Ι.Ν. Τιμίου Σταυρού Σερρών. Δεξιά: Η εικόνα του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη από το Μελένικο (1757).

Εικ. 86. Η Παναγία Οικονόμισσα με τον Όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη και τον Άγιο Μιχαήλ Συνάδων. Περιβάλλεται από σκηνές από τον βίο του Οσίου Αθανασίου και στο κάτω τμήμα της απεικονίζεται η Ι.Μ. Μεγίστη Λαύρας. Αγιορείτικη χαλκογραφία του 1868 στην Εκκλησιαστική Βιβλιοθήκη «Μυριόβιβλος» της Ι.Μ. Σερρών και Νιγρίτης, στο Μαξίμειο Πνευματικό Κέντρο στις Σέρρες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αθανάσιος Μοναχός, *Η Πλατυτέρα των Ουρανών*, εκδ. Η Πλατυτέρα των Ουρανών Ιωάννου Π. Παναγιώτου, Αθήνα 1987.
2. Θ. Αλιπράντης, *Ο λειτουργικός ύμνος «Επί σοι χαίρει Κεχαριτωμένη πάση η κτίσης…» σε φορητές εικόνες κρητικής τέχνης*, έκδοση Β΄, Θεσσαλονίκη 2005.
3. Α. Αρπατζή, Ν. Πεταλωτής, *Ο Άγιος Βουκόλος Επίσκοπος Σμύρνης, Ο θλιμμένος άγγελος του Άη Βούκλα, Βίος, ακολουθία, παρακλητικός κανόνας και οι ναοί του στη Σμύρνη και στο Μαυρομμάτι Καρδίτσας*, εκδ. Πνοή, Σέρρες 2016.
4. V. Arsits, *Ο Ναός του Αγίου Δημητρίου Μεγαλομάρτυρα στο Μοναστήρι, επιμέλεια, Αρχιμ. Ειρηναίος Χατζηεφραιμίδης*, εκδ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2007.
5. Β.Γ. Άτεση, πρώην Μητροπολίτου Λήμνου, «Συμβολή εις τους επισκοπικούς καταλόγους επαρχιών τινών έξω της Ελλαδικής Εκκλησίας», *Θεολογία* τόμος ΝΕ΄ τεύχος 1, Αθήνα 1984, σ.18-54.
6. Κ.Μ. Βαφειάδης, *Εκκλησιαστική Πολιτική και Τέχνη υπό Οθωμανική Κυριαρχία 15ος -17ος αι., Η «Κρητική Σχολή» Ζωγραφικής*, Αθήνησι 2016.
7. Κ.Μ. Βαφειάδης, *Περί της εν Άθω «Κρητικής» Ζωγραφικής, Εικόνες και τοιχογραφίες της Ι.Μ. Διονυσίου και οι δημιουργοί τους (Β΄μισό 14ου –Β΄μισό 16ου αι.)*, εκδ. Μπαρτουλιάνος, Αθήνα 2009.
8. Σ. Βογιατζής, «Κιονοστήρικτοι νάρθηκες-λιτές στη μοναστηριακή αρχιτεκτονική», *ΔΧΑΕ 33* (2012), Αθήνα 2012, σ. 37-54.
9. Χ. Βουρουτζίδης, «Κατάλογος ηγουμένων Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, τόμος τρίτος, Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης Σερρών, Σέρρες 2001, σ. 151-218.
10. Δ. Δεληγιάννης, *Ρουμανία, Ελληνισμός-Τέχνη-Ορθοδοξία*, εκδ. Αδάμ, Αθήνα 1995.
11. Ν. Διονυσόπουλος, *Πορτρέτα κοσμικών δωρητών στην εντοίχια ζωγραφική του Αγίου Όρους (14ος –αρχές 16ου αι.). Η ιστορική και ιδεολογική διάσταση της εικονογραφίας του ορθόδοξου ηγεμόνα στο αθωνικό περιβάλλον*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Τομέας Αρχαιολογίας, Διδακτορική Διατριβή, Βόλος 2012.
12. Ν. Διονυσόπουλος, «Πορτρέτα ρουμάνων ηγεμόνων στην εντοίχια ζωγραφική του Καθολικού της Μονής Κουτλουμουσίου», *Θεσσαλονικέων Πόλις*, τεύχος 11, Θεσσαλονίκη, σ. 121-147.
13. *Εικόνες Μονής Παντοκράτωρος*, Άγιον Όρος 1998.
14. *Ημερολόγιον των Εθνικών και Φιλανθρωπικών Καταστημάτων 1905*, Κωνσταντινούπολη 1904.
15. Π. Θεοχαρίδης, Σ. Μαμαλούκος, «Παρατηρήσεις στην οικοδομική ιστορία και την αρχιτεκτονική του κτηριακού συγκροτήματος της Τράπεζας της Μεγίστης Λαύρας», *ΔΧΑΕ 32* (2011), Αθήνα 2011, σ. 33-50.
16. *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, β΄έκδοση, Θεσσαλονίκη 1997.
17. *Ιερά Μονή Αγίου Παύλου, Εικόνες*, Άγιον Όρος 1998.
18. *Ιεραί Ακολουθίαι της Υπεραγίας Θεοτόκου της Κουκουζελίσσης και των Αγίων Ιωάννου του Κουκουζέλους και Γρηγορίου του Δομεστίχου, επανέκδοσις, Προνοία και δαπάνη Προηγουμένου π. Βασιλείου Λαυριώτου,* Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας, Άγιον Όρος χωρίς χρονολογία.
19. Ισιδώρα Καθηγουμένη Αγιεροθείτισσα, *Παρακλητικός Κανών εις την Παναγίαν την Οικονόμισσαν*, χωρίς χρονολογία.
20. Ιωάννης ο Κομνηνός, *Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους του Άθωνος, όγδοη έκδοση, επιμέλ. Ιερομ. Ιουστίνου*, Αγιορετίκα τετράδια αρ. 3, εκδ. Πανσέληνος, Άγιον Όρος 1984.
21. Σ. Καδάς, «Περιγραφή ιεράς μονής Μεγίστης Λαύρας (Κωδ. Λ 54)», *Βυζαντιακά 24* (2004), Θεσσαλονίκη 2004, σ. 91-141.
22. Καλλίστρατος Λαυριώτης, *Ιστορικόν Προσκυνητάριον Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας, έγραψε Προηγ. Καλλλίστρατος Λαυριώτης, εχορήγει Προηγ. Βασίλειος Λαυριώτης, έκδοσις Δευτέρα βελτιωμένη και εικονογραφημένη*, Αθήναι 1976.
23. Κ. Καλοκύρης, Άθως, *Θέματα Αρχαιολογίας και Τέχνης, επί τη χιλιετηρίδι (963-1963)*, Εκδοτικός Οίκος «Αστήρ», Αλ. & Ε. Παπαδημητρίου, Αθήναι 1963.
24. Γ. Καφταντζής, *Οι Σέρρες άλλοτε και τώρα*, εκδ. Όμιλος Ορφέας Σερρών, χωρίς χρονολογία.
25. *Κοιμητηριακοί ναοί του Άθωνα, Ημερολόγιο 1998*, Κέντρο Διαφύλαξης Αγιορείτικης κληρονομιάς, 19. Ι.Μ. ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ.
26. Κοσμάς Σιμωνοπετρίτης, «Ο ρόλος των Ηπειρωτών στην αφιέρωση μετοχίων στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες τον 16ο αιώνα (οι περιπτώσεις του Γκιόρμα και του Μιχαήλ Βοεβόδα», *Η Εξακτίνωση του Αγίου Όρους στον Ορθόδοξο κόσμο: Τα Μετόχια, Πρακτικά Θ΄Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 219-247.

27. Ε. Κουρίλας, «Ο Κατάλογος των επισήμων Αθωνικών εγγράφων του Ουσπένσκυ», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, Έτος Η΄, Αθήναι 1931, σ. 66-109.
28. Γ. Λαμπάκης, «Περιηγήσεις», *ΔΧΑΕ 5* (1905), Αθήνα 1905 σ. 29-88.
29. Δ. Λιάκος, «Η μεταβυζαντινή γλυπτική στο Άγιον Όρος», *Μακεδονικά 33* (2001-2002), Θεσσαλονίκη 2003.
30. Δ. Λιάκος, *Τα λιθανάγλυφα του Αγίου Όρους (Β. Κατάλογος, εικόνες, σχέδια, πίνακες τυπολογίας)*, Α.Π.Θ, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Διδακτορική διατριβή, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2000.
31. Μακάριος Μητροπολίτης Σιδηροκάστρου (Φιλοθέου), «Ένας αιώνας μαρτυρικής πορείας και ζωντανής παρουσίας: Ιερά Μητρόπολις (Μελενίκου) Σιδηροκάστρου», *Δήμος Σιντικής, Ο χώρος και η Ιστορία του*, Σιδηρόκαστρο 2014, σ. 381-393.
32. Μακάριος (Τριγώνης), *Προσκυνητάριον της Βασιλικής και Σεβασμίας Μονής Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Αθανασίου του εν τω Άθω, Συντεθέν μεν παρά Μακαρίου Κυδωνέως του εκ χώρας Χανίων, του Τριγώνη, του και της αυτής Μονής Σκευοφύλακος, Τύποις δε νυν πρώτον εκδοθέν, επιμελεία και δαπάνη του Πανοσιωτάτου Κυρίου Σεργίου Ιερομονάχου του εκ ταύτης της Αγίας Λαύρας αψοβ Ενετίησιν 1772, Παρά Δημητρίου Θεοδοσίου του εξ Ιωαννίνων*, Βενετία 1772.
33. Γ. Μαντζαρίδης, Ε. Τσιγαρίδας, *Οι θαυματουργές εικόνες στο Περιβόλι της Παναγιάς*, εκδ. Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2013.
34. Θ. Μαρινάκης, *Θαυματουργές εικόνες της Παναγίας στο Άγιον Όρος*, Θεσσαλονίκη 1997.
35. Φ. Μαρινέσκου, «Τα Ρουμανικά Αρχεία του Αγίου Όρους σημαντική πηγή για την ιστορία του», *Διεθνές Συμπόσιο Το Άγιον Όρος Χθες-Σήμερα-Αύριο*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 195-202.
36. Β. Μέσσης, *Ναοί Αθωνικού Τύπου,Μέρος Β΄, Κατάλογος*, Α.Π.Θ., Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Αρχαιολογίας, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2010.
37. Β. Μέσσης, «Ναοί Αθωνικού Τύπου», *Μνημείο & περιβάλλον, Επιστημονική περιοδική έκδοση για την αρχιτεκτονική κληρονομία και το περιβάλλον*, ΑΙΜΟΣ Εταιρεία τια τη μελέτη της Μεσαιωνικής Αρχιτεκτονικής των Βαλκανίων και της προστασίας της, 12 (2013), University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 183-190.
38. Α. Μήλλας, *Κωνσταντίνου Πόλις, Η εντός των τοιχών Ορθοδοξία, Α΄από Φαναρίου εις Βλαχέρνας*, εκδ. Μίλητος, Αθήνα.
39. Κ. Μουστάκας, «Οι αθωνικές περιουσίες στην νοτιο-ανατολική Μακεδονία τις πρώτες δεκαετίες του 16[ου] αιώνα», *Η εξακτίνωση του Αγίου Όρους στον Ορθόδοξο κόσμο: τα Μετόχια, Πρακτικά Θ΄ Διεθνούς επιστημονικού Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 93-104.
40. Β.Γ. Μπάρκσι, *Τα ταξίδια του στο Άγιον Όρος, 1725-1726, 1744-1745 με τη φροντίδα και τα σχόλια του ακαδημαϊκού Παύλου Μυλωνά*, εκδ. Αγιορείτικη Εστία-Μουσείο Μπενάκη, Θεσσαλονίκη 2009.
41. Ν. Μπονόβας, *Όψιμη Μεταβυζαντινή Ζωγραφική στο Άγιον Όρος, Το εργαστήριο των Καρπενησιωτών ζωγράφων (1773-1890)*, Α.Π.Θ., Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Ιστορίας της Τέχνης, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2009.
42. Π. Μυλωνάς, «Η αρχική μορφή του Καθολικού της Μεγίστης Λαύρας, Αναθεώρηση ορισμένων θεωριών για την προέλευση του τύπου», *Αρχαιολογία*, τεύχος 1, Νοέμβριος 1981, Αθήνα 2001, σ. 52-63.
43. Π. Μυλωνάς, «Η αρχιτεκτονική του Αγίου Όρους», *Νέα Εστία, Αφιέρωμα στο Άγιον Όρος*, τεύχος 875, Χριστούγεννα 1963, σ. 189-207.
44. Μωυσής Μοναχός Αγιορείτης, *Οι Άγιοι του Αγίου Όρους*, εκδ. Μυγδονία, Καλοχώρι Θεσσαλονίκης 2008.
45. Νικόδημος Λαυριώτης, *Μεγίστη Λαύρα του Αγίου Αθανασίου Αγίου Όρους, Εικονογραφημένος Οδηγός, Προσκυνητάριον, υπό Γέροντος Ιερομονάχου Νικοδήμου Λαυριώτου*, Έκδοσις Μεγίστης Λαύρας 1998.
46. Νικόδημος μοναχός Μπιλάλης Αγιορείτης, *Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης*, τόμος Α΄, εκδ. Παρουσία, 2000.
47. *Ο Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης*, Ιερόν Κοινόβιον Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, εκδ. Ορμύλια, 2003.
48. *Ο Άγιος Νικήτας, Διμηνιαίο Περιοδικό Ιεράς Μητροπόλεως Σερρών και Νιγρίτης*, Έτος ΚΖ΄, τεύχος 262, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2015, σ.242-244.
49. *Οι θησαυροί του Αγίου Όρους, Εικονογραφημένα χειρόγραφα*, τόμος 3, Μονή Μεγίστης Λαύρας, Εκδοτική Αθηνών, Αθήναι 1979.
50. Α. Ορφανός, *Αυτοκεφαλοφόροι άγιοι-μάρτυρες και κεφαλοφόροι αγίων-μαρτύρων στην ορθόδοξη τέχνη, Μια πρώτη προσέγγιση*, εκδ. Ιεράς Μητροπόλεως Μεγάρων και Σαλαμίνας, Αθήνα 2013.
51. Π. Παπαγεωργίου, *Αι Σέρραι και τα προάστεια, τα περί τα Σέρρας και η Μονή Ιωάννου του Προδρόμου (Συμβολή ιστορική και αρχαιολογική)*, Δεύτερη έκδοση με εισαγωγή Χαράλαμπου Μπακιρτζή, Θεσσαλονίκη 1988.
52. Α. Παπαδόπουλος-Κεραμέας, *Ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης*, St. Petersbourg, 1909.
53. Ν. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες, Ορθόδοξα θρησκευτικά χαρακτικά (1665-1899)*, τόμος ΙΙ, Αθήνα 1986.
54. Κ. Παπακυριάκου, *Ναοί της πόλης των Σερρών καταστραφέντες και μη επανεγερθέντες*, Ιερά Μητρόπολις Σερρών και Νιγρίτης, Επικοινωνιακόν και μορφωτικόν Ίδρυμα «Ο Άγιος Νικήτας ο νέος», Σέρρες 2006.
55. Κ. Παπουλίδης, «Από την ιστορία των σχέσεων της Λαύρας του Κιέβου με το Άγιον Όρος: Ο Όσιος Αντώνιος Pecerskij», *Ρωσοελληνικά, οκτώ μελέτες ρωσσοελληνικών, πολιτικών, πολιτιστικών και επιστημονικών σχέσεων*, εκδ. Αφοι Κυριακίδη α.ε., Θεσσαλονίκη 2004, σ. 17-21.

56. Πατάπιος μοναχός Καυσοκαλυβίτης, «Ο Αγιορείτης μοναχός Γεννάδιος ο Ρώσος (μέσα 19ου αι.) και "Η αρχή της νέας ζωγραφικής Επιστήμης"», *Πρακτικά, Δ΄ Επιστημονικό Συμπόσιο Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης*, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Θεολογική Σχολή-Τμήμα Θεολογίας, Αθήνα 2017, σ. 573-594.
57. Πατάπιος μοναχός Καυσοκαλυβίτης, *Όσιος Παρθένιος ο Σκούρτος ο εκ Φουρνά των Αγράφων, ο βίος και το ζωγραφικό του έργο*, Έκδοση Πανευρυτανικής Ένωσης και Συλλόγου Φουρνιωτών «Ο Λεπενιώτης» αρ. 18, Αθήνα 2010.
58. Πατάπιος Μοναχός Καυσοκαλυβίτης, «Τα εικονογραφικά εργαστήρια της Σκήτης Καυσοκαλυβίων (19ος -20ος αι.)», *Πρακτικά, Β΄ Επιστημονικό Συμπόσιο Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης*, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Θεολογική Σχολή-Τμήμα Θεολογίας, Αθήνα 2012, σ. 411-435.
59. Α. Πατρικίου, *Ο Άγιος Γρηγόριος (Καλλίδης) Μητροπολίτης Ηρακλείας και Ραιδεστού*, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 2004.
60. Παύλος Λαυριώτης ιατρός, *Βίος και πολιτεία του θεοφόρου πατρός ημών Οσίου Αθανασίου του εν τω Άθω, διασκευή υπό του Οσιωτάτου Γέροντος Παύλου Λαυριώτου ιατρού*, Στερεοτυπία Ευθυμίου Παναγιώτου, Αθήναι 1956.
61. Παύλος Μοναχός Λαυριώτης, *Λαυριωτικόν Αγιολόγιον*, Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας, Άγιον Όρος 2010.
62. Παύλος Μοναχός Λαυριώτης, *Ο Όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης*, Άγιον Όρος 2008.
63. Ν.Η. Πεταλωτής, «Εκκλησιαστικά κειμήλια του Ιερού και Καθεδρικού Ναού των Αγίων Θεοδώρων Σερρών και των αοιδίμων Μητροπολιτών της Αγιωτάτης Μητροπόλεως Σερρών», *Ψυχής Άκος, Κειμήλια πίστεως και πολιτισμού της Εκκλησίας των Σερρών*, Ιερά Μητρόπολις Σερρών και Νιγρίτης, Σέρρες 2017, σ. 265-301.
64. Πορφύριος Ουσπένσκυ, *Pervoe putesestvie vi Afonkskie monastirji i skitji*, Kiev 1877.
65. *Ρουμάνικη Σκήτη Προδρόμου, Άγιον Όρος, Ελλάδα, Σύντομος οδηγός για τους Προσκυνητές, Μετάφραση από Ρουμανική και επιμέλεια κειμένου Πρωτοπρεσβύτερος Κωνσταντίνος Καραϊσαρίδης*, εκδ. Σ.Ν.Ι. ΚΟRΕΣΙ Σ.Α., Βουκουρέστι 2006.
66. Σάββας Γεροπρηγούμενος και Σκευοφύλακας, *Προσκυνητάριον της Βασιλικής και Σεβασμίας Μονής Μεγίστης Αγίας Λαύρας του Αγίου Αθανασίου του εν τω Άθω, συντεθέν μεν παρά του Πανοσιολογιωτάτου Γεροπρηγουμένου και Σκευοφύλακος της αυτής Μονής, κυρίου Σάββα, τύποις δε νυν εκδοθέν, επιμελεία σπουδή, και δαπάνη του Πανασιολογιωτάτου ανεψιού αυτού προηγουμένου Κυρίλλου, Ενετίησιν 1780, παρά Νικολάω Γλυκεί τον εξ Ιωαννίνων*, Βενετία 1780.
67. Π. Σαμσάρης, *Βυζαντινοί τόποι και μνημεία της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα, Ο σημερινός Νομός Σερρών, Συμβολή στη μελέτη της ιστορικής γεωγραφίας και μνημειακής τοπογραφίας της Μακεδονίας*, Δ.Ε.Π.Κ.Α. Σερρών, Σέρρες 2006.
68. Τ. Σκλαβενίτης, «Η Βιβλιοθήκη των εντύπων της Μονής Μεγίστης Λαύρας του Άθω», *Μνήμων 11* (1987), Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 1987, σ. 83-122.
69. Σπυρίδων Λαυριώτης, «Αναγραφαί εγγράφων της Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Αθανασίου εν Άθω», *Βυζαντινά και Νεοελληνικά χρονικά 7*, Αθήνα 1930.
70. Σπ. Λαυριώτης, Σ. Ευστρατιάδης, *Κατάλογος των κωδίκων της Μεγίστης Λαύρας (της εν Αγίω Όρει), Συνταχθείς υπό Σπυρίδωνος μοναχού Λαυριώτου ιατρού, επεξεργασθείς δε και διασκευασθείς υπό Σωφρονίου Ευστρατιάδου Μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως, επλουτίσθη και δια των εν τέλει δύο παραρτημάτων και των αναγκαιούντων ευρετηρίων πινάκων, εν Κανταβριγία της Νέας Αγγλίας και εν Παρισίοις παρά τω εκδότη Ed. Champion*, Cambridge-Paris 1925.
71. Στέφανος Ιερομόναχος, *Λεύκωμα του Αγίου Όρους Άθω, υπό Στεφάνου Ιερομονάχου, Κελλίον Αποστόλου Θωμά εν Καρυαίς*, 1913.
72. Ι. Ταβλάκης, Ν. Τουτός, Σ. Στεφανίδης, «Καθολικό της μονής Μεγίστης Λαύρας, Μελέτη συντήρησης των τοιχογραφιών του Διακονικού», *Η Δεκάτη*, τεύχος 1, (2003-2004), Θεσσαλονίκη 2004, σ. 54-69.
73. Ν. Τουτός, Γ. Φουστέρης, *Ευρετήριον της Μνημειακής Ζωγραφικής του Αγίου Όρους, 10ος-17ος αιώνας*, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Έρευνας της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης, Αθήναι 2010.
74. A. Trifonova, «Τα ριπίδια της Παλαιάς Μητρόπολης Σερρών», *Ναός Περικαλλής, Ψηφίδες ιστορίας και ταυτότητας του Ιερού Ναού των Αγίων Θεοδώρων Σερρών*, Ιερά Μητρόπολις Σερρών και Νιγρίτης, Σέρρες 2013, σ.255-265.
75. Γ. Τσιγάρας, *Μελέτες της Μεταβυζαντινής τέχνης*, εκδ. Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2013.
76. Γ. Τσιγάρας, «Εκκλησιαστικά κειμήλια», *Λήμνος Εκκλησιαστική κληρονομιά*, τόμος Α΄, επιμέλεια έκδοσης Γιώργος Κωνσταντέλλης, Αθήνα 2010, σ. 131-380.
77. Ε.Ν. Τσιγαρίδας, *Θεοφάνης ο Κρης, Κορυφαίος ζωγράφος του 16ου αι.*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2016.
78. Χριστοφόρος (Δημητριάδης), *Προσκυνητάριον της εν Μακεδονία παρά τη πόλει των Σερρών Σταυροπηγιακής Ιεράς Μονής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, συνταχθέν παρά του Χριστοφόρου Ιεροδιδασκάλου και ηγουμένου αυτής*, Λειψία 1904.
79. Κρ. Χρυσοχοΐδης, «Ο μητροπολίτης Σερρών Γεννάδιος (ante 1510-1540)», *Πρακτικά, Διεθνές Συνέδριο Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία*, τόμος 2, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 537-556.

80. Κρ. Χρυσοχοΐδης, «Τα οικονομικά των επισκοπών στις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα και η περίπτωση του Γενναδίου Σερρών», *Βυζαντινά Σύμμεικτα* τόμος 12, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Αθήνα 1998, σ. 271-317.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. *Actes de Lavra II De 1204 a 1328, edition diplomatique par Paul Lemerle Andre Guillou, Nicolas Svoronos Denise Papachryssantou Texte*, Archives de l' Athos n.VIII, ed. P. Lethielleux, Paris 1977.
2. *Actes de Lavra III De 1329 a 1500, edition diplomatique par Paul Lemerle Andre Guillou, Nicolas Svoronos Denise Papachryssantou Texte*, Archives de l' Athos n.X, ed. P. Lethielleux, Paris 1979.
3. *Actes de Lavra IV Etudes Historiques-Actes Serbes Complement et index par Paul Lemerle Andre Guillou, Nicolas Svoronos, Denise Papachryssantou avec la collaboration de Sima Cirkovic Texte et Plances*, Archives de l' Athos n.XI, ed. P. Lethielleux, Paris 1982.
4. *Actes de Lavra premiere partie des origines a 1204 edition diplomatique par Paul Lemerle Andre Guillou, Nicolas Svoronos avec la collaboration de Denise Papachryssantou Texte, Archives de l' Athos n.V*, ed. P. Lethielleux, Paris.
5. *Afonskie Drevnosti*, Κατάλογος Έκθεσης στο Μουσείο Ερμιτάζ, Αγία Πετρούπολη 1992.
6. E. Costescu, «L'image du Mont-Athos dans l'exonarthex de Polovraci», *Balkan Studies 14.2*, Thessalonique 1973, p. 308-312.
7. V. Demetriadis, «Athonite Documents and the Ottoman Occupation», *Ο Άθως στους 14ο-16ο αιώνες*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Αθήνα 1997, σ. 41-67.
8. N. Dionysopoulos, «The expression of the Imperial idea of a Romanian Ruler in the katholikon of the Great Lavra Monastery», *Zograf 29* (2002-2003), σ. 207-218.
9. *Drevnosti Monastirej Afona X-XVII vekov ve Rossii. Katalog Bjistavki-Antiquities of the monasteries of Athos in Russia 10-17th c., Exhibition catalogue*, Moskva 2004.
10. T. Gabashvili, *Pilgrimage to Mount Athos, Constantinople and Jerusalem 1755-1759. Timothy Gabashvili, translated and annotated by Mzia Ebanoidze and john Wilkinson*, ed. Routledge Tayrlor and Francis Group, London and New York, New York 2013.
11. *Galerie Moenius 04/1. Ausgewahlte russische Kunst. Auction am 18 November 2017 in Worb/Schweiz*, 2017.
12. G. Gerov, *Ikoni ot Melnik I Melnitsko*, ed. Pensoft Ars Milenium MMM, Sofia 2007
13. P. Huber, *Athos Miraculous icons*, Orbis pictus 21, ed. Hallwag Ltd., Berne 1968.
14. *Important Russian & Greek icons, Auction 75, 08 April 2017, Hargesheimer Kunstauktionen Duesseldorf*, 2017.
15. L. Koinova-Arnaudova, *Ikoni ot Melintskiya krai*, Di Septembri, Sofia 1980.
16. S. Mamaloukos, «A contribution to the study of the Athonite church type of Byzantine architecture», *Zograf 35* (2011), Belgrad 2011, p. 39-50.
17. M. Masnic, «The icon of the Holy Virgin Vatopedini with a portrait of Voevoda Ioan Radul», *Zbornik radova Vizantoloskog institute n.40*, Beograd 2003 σ. 313-321.
18. G. Millet, «Lavra Trapeza, I. Les Peintures», *Monuments de l'Athos*, Librairie Ernest Leroux, Paris 1927.
19. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chretiennes de l'Athos par M.M. G. Millet, J. Pargoire et L. Petit, Premiere Partie, editeur Albert Fontemoing, Paris 1904*, Αγιορείτικη Εστία, Αθωνικά Ανάλεκτα 1, Θεσσαλονίκη 2004.
20. P.S. Nasturel, «Chapitre II, Lavra A-Lavra et la Valachie», *Le Mont Athos et les Roumains, Recherches sur leur relations du milieu du XIV siècle a 1654*, Orientalia Christiana Analecta 227 Pont. Institutum Studiorum Orientalium, Roma 1986.
21. P. Perdrizet, L. Chesnay, «La Metropole de Serres», *Monuments et memoires de la Fondation Eugene Piot*, tome 10, fascicule 2, Paris 1903 σ. 123-144.
22. E. Negrau, *Cultul suveranului sud-est European si cazul tarii romanesti. O perspectiva artistica*, ed. Lumen, Iasi 2011.
23. *Prints of the Greek World in Moscow Collections*, ed.Nidrik, Moscow 1997.
24. A. Tantsis, «The so-called "Athonite" type of church and two shrines of the Theotokos in Constantinople», *Zograf 34* (2010), p. 3-11.
25. A. Trifonova, «Ikona na Sv. Atanasii Atonski sus zitini tseni i svetsi ot Melnik (1757)», *Annuaire de l'Universite de Sofia "St. Clement Ohridski", Centre de recherches Slavo-Byzantines "Ivan Dujcev", Tome 98 (17)*, Sofia 2013, p. 25-43.
26. *Vishyi pokrov na afonom*, S. Peterburg 1867.
27. S. Voyadjis, «The initial phase of the Katholikon of the Greatest Lavra Monastery, Mount Athos through evidence of its phiale», *Proceedings of the 22n d International Congress of Byzantine Studies, Sofia, 22-27 August 2011, Volume III, Abstract of free communications*, Sofia 2011, p. 113.

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αγίασμα Αγίου Αθανασίου Αθωνίτη https://fdathanasiou.wordpress.com/2013/09/02/φωτογραφίες-από-την-προσκυνηματική-ε/
2. Ακάθιστος Οικονόμισσας http://www.blagovest-moskva.ru/item8392.html http://oranta-book.ru/catalog/akafisty-i-kanony/view_1/id_602/
3. Π. Αθανασιάσης, Το «Κρυφό Σχολειό» στην υπόδουλη Θράκη, Ιστότοπος «Νεότερη Ελληνική Ιστορία, Σκόρπια Θέματα Ελληνικής Ιστορίας», http://sitalkisking.blogspot.gr/2010/05/blog-post_16.html
4. Βλαδ Βιντίλα Λαύρα https://www.crestinortodox.ro/religie/de-au-falsificate-athos-portretele-unor-ctitori-romani-122143.html
5. Βλαχία https://el.wikipedia.org/wiki/Βλαχία
6. Σ. Βογιατζής, Έρευνα στο Καθολικό της Ι.Μονής Μεγίστης Λαύρας, μαγνητοσκοπημένη ομιλία στα πλαίσια του «Πρώτου Διεθνούς Επιστημονικού Εργαστήριου της Αγιορειτικής Εστίας» που πραγματοποιήθηκε στις 9 & 10 Δεκεμβρίου 2016, στο αμφιθέατρο «Στέφανος Δραγούμης» του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού στην Θεσσαλονίκη https://www.youtube.com/watch?v=CqTTzdXCLa4
7. Ο. Γκίλης, Αρχαίες πόλεις της Θράκης https://www.scribd.com/document/74477218/ΓΚΙΛΗΣ-ΟΔΥΣΣΕΑΣ-Αρχαίες-πόλεις-Θράκης
8. Γρηγόριος Καλλίδης https://el.wikipedia.org/wiki/Γρηγόριος_Καλλίδης
9. Εικόνες Παναγίας Οικονόμισσας http://pravicon.com/icon-357
10. Ενθρόνιση Παναγίας Οικονόμισσας http://www.romfea.gr/ieres-mitropoleis/17272-enthronisi-panagias-oikonomissas-stin-im-sidirokastrou-foto
11. Θαυματουργές εικόνες της Μεγίστης Λαύρας https://taniailieva06.blogspot.gr/2017/03/blog-post_7.html
12. Η εγκατάλειψη της Ανατολικής Θράκης το 1922 http://pepdemo.blogspot.gr/2011/01/1922.html
13. Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας, Χώρα του Αχωρήτου http://choratouaxoritou.gr/?p=30482
14. Μοναστήρι/Μπίτολα https://www.pemptousia.gr/photo/episkepsi-sto-istoriko-monastirion-archea-iraklia/
15. Νέα Κεσσάνη http://www.avdera.gr/index.php/parousiash-dimou/istoria/neoterh-epochi
16. Όσιος Αθανάσιος Αθωνίτης http://agiamarinaalykou.blogspot.gr/2017/07/12-87-1851-1943.html
17. Όσιος Αθανάσιος ο εν Άθω και συν αυτώ έξι μαθητές του, Ορθόδοξος Συναξαριστής, http://www.saint.gr/2003/saint.aspx
18. Παναγία Οικονόμισσα http://iverskayacopia.blogspot.gr/2016/02/blog-post.html
19. Παναγία η Οικονόμισα, Ξωκλήσια του Πύργου Τήνου https://sites.google.com/site/xoklesiatoupyrgoutenou/home/panagia-e-oikonomisa.
20. Πατάπιος Μοναχός Καυσοκαλυβίτης, Απεικόνιση της Μεγίστης Λαύρας στη Σιάτιστα https://agioritikoslogos.blogspot.gr/search/label/Σιάτιστα
21. Πατάπιος Μοναχός Καυσοκαλυβίτης, Ο μοναχός Μητροφάνης από τη Βιζύη της Θράκης, http://agioritikoslogos.blogspot.gr/2011/08/blog-post_14.html
22. Πέτρος Νάτσιος https://www.facebook.com/petros.natsios/videos/g.891441070952812/1341134182682719/?type=2&theater&ifg=1
23. Προσκυνητάριον Λαύρας Μακαρίου Τριγώνη https://plus.google.com/photos/107867170071126187273/albums/5978465713007710529?banner=pwa
24. Ι.Ε. Σιδηράς, Η Θρακοπελάγια Μητρόπολη Αίνου http://paratiritis-news.gr/details.php?id=174713
25. List of Rulers of Wallachia https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_rulers_of_Wallachia
26. Rulers of Wallachia https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Rulers_of_Wallachia
27. Wallachian Rulers http://www.eliznik.org.uk/RomaniaHistory/wallachian-rulers.htm

Πίνακας περιεχομένων

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΣΣΑ Η ΛΑΥΡΙΩΤΙΣΣΑ

Η ΠΡΟΣΤΑΤΙΔΑ ΤΟΥ ΒΑΛΤΕΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

...Τό τί εἰκονίζει καί ποιούς παριστάνει, γιά ποιό λόγο ἱστορήθηκε, ποῦ εἶχε θησαυρισθεῖ, πῶς ἦλθε καί τοποθετήθηκε στόν Ἱερό Ναό Ἁγίας Τριάδος τῆς ἐνορίας τοῦ Βαλτεροῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σιδηροκάστρου, ποιοί τήν εἶχαν καί πῶς διεσώθη, ὅλα αὐτά εἶναι οἱ μυστικές, ἅγιες καί θαυμαστές πτυχές ἑνός ἔργου πού γιά ἄλλους ἴσως νά ἔχει μόνο κάποια ἱστορική ἀξία, γιά τούς πολλούς ὅμως, αὐτούς πού πιστεύουν, κρύβει μυστικά νοήματα, "λαλεῖ" στίς ψυχές τους καί οἰκονομεῖ κατά θαυμαστό τρόπο ὅλα ὅσα τά μάτια τῆς ψυχῆς μας βλέπουν καί πού "ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε"...

Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σιδηροκάστρου κ. Μακάριος Α΄

ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

ISBN: 978-960-93-9701-8